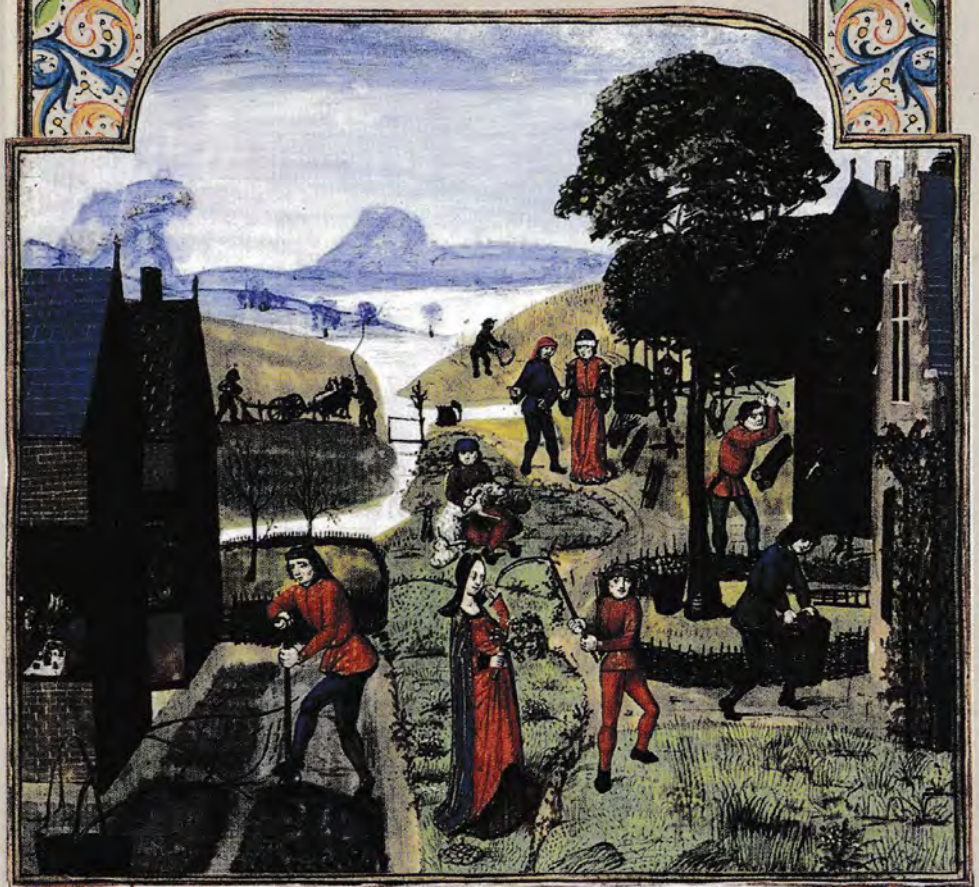
Ortaçağ İnsanları



Eileen Power

ÇEVİRİ : İSLAM KAVAS

Kronik

4. BASKI

KAKTUSUN

ORTAÇAĞ İNSANLARI NASIL YAŞARLARDI?



Ortaçağ'da yaşamış bir köylü, bir ev hanımı, bir kumaşçı bizim tarih ufkumuzda kaybolup gider. Oysa bir derebeyinin mülk defteri, kronikler, seyyahların hikâyeleri, başrahibin kayıtları, ev idaresi konulu öğretici eserler, aile mektupları koleksiyonları, evler, kitabeler ve vasiyetnameler araştırmacılar için bulunmaz birer kaynak niteliğindedir. İşte Ortaçağ'ın sıradan insanlarının bu sıra dışı hayatları, çağın detaylarını keşfetmek adına oldukça önemlidir.

Eileen Power, İngiliz tarihçiliğinde de var olan bu eksikliği çok önceden fark etmişti. *Ortaçağ İnsanları* bu eksikliği gidermek için yazdığı, Ortaçağ'ın gündelik hayatını yeniden kurguladığı bir eser... Sıradan insanları sıradan olmayan bir üslupla anlatması ise kitabın en dikkat çeken tarafı...

Kitapta Çiftçi Bodo'nun peşinden Şarlman zamanındaki bir yurtluk hayatını, Marco Polo ile 13. yüzyıl iklimini ve onun seyahat aşkının hikâyesini, Madame Eglantine ile bir başrahibenin yaratıcı tasviri ile beceriklice harmanlanmış geç Ortaçağ piskoposlarının ziyaret kayıtlarını, Parisli bir ev hanımıyla 14. yüzyılın ev hayatını, Thomas Betson ile 15. yüzyılın yün ticaret dünyasını ve tacirleri, VII. Henry zamanında bir Essex kumaşçısının faaliyetlerini tüm canlılığıyla okumak mümkün.

Bu şekilde Ortaçağ gündelik hayatının kapılarını aralayıp günümüze ışık tutan Power, bize dinden, siyasetten, düşünce hayatından, ticaretten, üretimden, ziraat ve kadın vazifelerinden örneklerle kuşattığı yeni bir dünya sunuyor.

Ortaçağ İnsanları, oldukça geniş ve her türlü sürprize açık olan bir dönemin bilinmeyen yönlerini şahıslar eşliğinde ortaya koyan benzersiz bir sosyal tarih çalışması...

Kronik
₺35,00
KDV'den muaftır.
kronikkitap.com kronikkitap
ISBN: 978-605-7635-34-1
9 786057 635341


BELONGS TO
KAKTUS TEAM

BELONGS TO KAKTUS TEAM

Kronik

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

ORTAÇAĞ İNSANLARI

—

EILEEN POWER

KRONİK KİTAP: 131
Avrupa Tarihi Dizisi: 1

YAYIN YÖNETMENİ
Adem Koçal

EDİTÖR
Tuğçe İnceoğlu

ÇEVİRİ
İslam Kavas

KAPAK TASARIMI
Kutan Ural

MİZANPAJ
Kronik Kitap

1. Baskı, Kasım 2019, İstanbul
4. Baskı, Şubat 2021, İstanbul

ISBN
978-605-7635-34-1

KRONİK KİTAP
Şakayıklı Sk. N°8, Levent
İstanbul - 34330 - Türkiye
Telefon: (0212) 243 13 23
Faks: (0212) 243 13 28
kronik@kronikkitap.com

Kültür Bakanlığı Yayıncılık Sertifika No: 49639

www.kronikkitap.com
kronikkitap

BASKI VE CİLT
Optimum Basım
Tevfikbey Mah. Dr. Ali Demir Cad. No: 51/1
34295 K. Çekmece / İstanbul
Telefon: (0212) 463 71 25
Matbaa Sertifika No: 41707

YAYIN HAKLARI
Eileen Power, 1924, "Medieval People" özgün adıyla yayımlanan bu kitabın Türkiye'deki tüm yayın hakları Kronik Yayıncılık A.Ş.'ye aittir. Tanıtım amacıyla yapılacak kısa alıntılar dışında, hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz, yayımlanamaz.

BELONGS TO KAKTUS TEAM

Ortaçağ İnsanları



Eileen Power

ÇEVİRİ : İSLAM KAVAS

Kronik

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

EILEEN EDNA LE POER POWER

1889 yılında İngiltere'nin Altrincham şehrinde doğdu. Henüz üç yaşında iken babası sahtekârlıktan cezaevine girerken on dördünde de annesini tüberkülozdan kaybetti. Bunun üzerine iki kız kardeşi ile birlikte Oxford'a, teyzesinin yanına taşındı. Oxford High School for Girls, Girton College, Cambridge'de ve Sorbonne'da okudu. Girton College, London School of Economics (LSE) ve University of London'da çeşitli mevkilerde görevler aldı. Sosyal ve iktisadi tarih alanında gösterdiği gayret ve yetenek sonucu LSE'nin İktisat Tarihi Bölümü'nün başkanlığını yapan ikinci kadın oldu. 1920 senesinde kazandığı seyahat bursu ile gittiği Çin'den çok etkilendi. 1924'te *Medieval People (Ortaçağ İnsanları)*'nı yazdı; 1927'de *The Economic History Review* dergisini kurdu. 1940'ta kalp yetmezliğinden hayatını kaybetti ve bir sene sonra *The Wool Trade in English Medieval History* kitabı yayımlandı.

İSLAM KAVAS

1981'de Bolu'nun Gerede ilçesinde doğdu. Tevfik İleri İmam Hatip Lisesi'nde okudu. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü'nü bitirdi. Diyarbakır'ın Lice ilçesinde üç buçuk yıllık lise tarih öğretmenliği tecrübesinden sonra yüksek lisansını University of Texas at Dallas'ta yaptı. Dönüşte Eskişehir Osmangazi Üniversitesi'nde araştırma görevlisi olarak göreve başladı ve doktorasını *Selçuklularda ve Normanlarda Verâset: Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım* teziyle Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ortaçağ Anabilim Dalı'nda 2017 yılında tamamladı. Karşılaştırmalı tarih, Ortaçağ Tarihi, siyasetnâmeler, yükseliş ve düşüş teorileri alanlarında çalışmaktadır. Yayımlanmış makaleleri ve Arapçadan tercüme kitapları vardır. Şubat 2019'da Türk Tarih Kurumu doktora sonrası bursunu kazandı. Ocak 2020'den itibaren çalışmalarına bir süre Oxford Üniversitesi'nde devam edecektir. Evli ve Bemsâl adında bir kız babasıdır.

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

İÇİNDEKİLER

	Giriş	11
	Mütercimden Birkaç Kelam	23
	Robert Bartlett'ın Türkçe Çeviriye Önsözü	27
	Robert Bartlett's Preface to The Turkish Translate	31
	Yazarın Önsözü	35
I	Mukaddimeler	37
II	Çiftçi Bodo *Şarlman Zamanında Bir Yurtluk Hayatı*	55
III	Marco Polo *On Üçüncü Yüzyılda Venedikli Bir Seyyah*	79
IV	Madame Eglantine *Chaucer'ın Gerçek Hayattaki Başrahibesi*	117
V	Hane Reisinin Karısı *On Dördüncü Yüzyılda Parisli Bir Ev Hanımı*	143
VI	Thomas Betson *On Beşinci Yüzyılda Bir Tacir*	171
VII	Thomas Paycocke of Coggeshall *VII. Henry Zamanında Bir Essex Kumaşçısı*	205
	İndeks	231


BELONGS TO
KAKTUS TEAM

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

RESİM LİSTESİ

1. Bahçe manzarası. Roman de la Rose'dan bir minyatür, on beşinci yüzyıl (Britanya Kütüphanesi).

2. Ocak (çift sürme). Anglo-Sakson takviminden bir minyatür, 1025-50 (Britanya Kütüphanesi).

3. Mart (belleme ve ekme). Anglo-Sakson takviminden bir minyatür, 1025-50 (Britanya Kütüphanesi).

4. Haziran (biçme). Anglo-Sakson takviminden bir minyatür, 1025-50 (Britanya Kütüphanesi).

5. Aralık (harman dövme ve savurma). Anglo-Sakson takviminden bir minyatür, 1025-50 (Britanya Kütüphanesi).

6. Mâlikane efendisinin yemeği. Luttrell Psalter'den bir minyatür, 1300-40 (Britanya Kütüphanesi).

7. Paskalya Perhizi Panayırı, Grandes Chroniques de France'dan bir minyatür, geç on dördüncü yüzyıl (Bibliotheque Municipale, Paris)

8. Polo'ların Venedik'ten demir alışı. Marco Polo'nun seyahatlerinin bir yazmasından bir minyatür, erken on beşinci yüzyıl (Bodleian Library)

9. Polo'lar Kubilay Han'dan Papa X. Gregory'ye bir mektubu teslim ediyor. *Livre de Merveilles*'ten bir minyatür, 1410-12 (Fransa Millî Kütüphanesi).

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

10. Polo'lar Kubilay Han'la avlanıyor. Marco Polo'nun seyahatlerinin bir yazmasından, erken on beşinci yüzyıl (Bodleian Library).

11. Bir göl ve köşklü peyzaj. Chao Meng-Fu'nun sulu boya rulosu, 1309 (British Museum).

12. Bir rahibe manastırında rahibelerle bir başrahibe. *La Sainte Abbaye*'den bir minyatür, 1300 (Britanya Kütüphanesi).

13. Geoffrey Chaucer. Thomas Hoccleve, *Regimen of Princes*'den bir minyatür, 1411-12 (Britanya Kütüphanesi).

14. Başrahibe. Ellesmer Chaucer'in tıpkıbasımından bir minyatür, 1400-5 civ (Victoria&Albert Museum).

15. Uygunsuz davranışları sebebiyle ceza kütüğünde bir papaz ve bir rahibe. Smithfield Decretals'dan bir minyatür, 1300 civ (Britanya Kütüphanesi).

16. Anna hasta Tobit'e yemek pişiriyor. J. du Ries tarafından yapılan Guyart des Moulins'in *Petite bible bistoriale*'sinden bir minyatür, 1470 civ (Britanya Kütüphanesi).

17. Paris'te bir sokak pazarı. Thomas de Saluce yazmasından, geç on dördüncü yüzyıl (Fransa Millî Kütüphanesi).

18. Malikânenin beyi ve hanımı mülklerinin idaresine nezaret ediyor. Piero de Crescenzi *Le Livre de Rustican*'dan bir minyatür, 1475-1500 (Britanya Kütüphanesi).

19. Marcie ayna yardımıyla kendi portresini yapıyor. Boccaccio, De Claris Mulieribus'tan bir minyatür, 1400-25 (Fransa Millî Kütüphanesi).

20. Calais'in bir planı, Thomas Petty, *Platt of the Lowe Countrye att Calleys*'ten bir çizim, 1546 (Britanya Kütüphanesi).

21. On beşinci yüzyıl gemileri. II. Richard'ın hayatından bir minyatür, 1400-34 (Britanya Kütüphanesi).

22. II. Richard çocuk gelini Fransalı Isabella ile buluşuyor. Jean Froissart, Chroniques de France et d'Anletrre'den bir minyatür, on beşinci yüzyıl (Britanya Kütüphanesi).

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

23. Thomas Betson'dan Sir William Stonor'a mektup, 25 Mart 1478.

24. Thomas Paycocke'un evi, Coggeshall (*National Trust Photographic Library*/Matthew Antrobus).

25. Taçkapıda oyulmuş şekil, Thomas Paycocke'un evi, Coggeshall (National Trust Photographic Library/Tim Stephens).

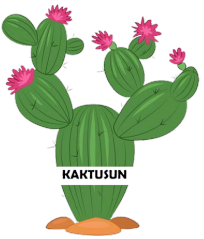
26. Taçkapıda oyulmuş şekil, Thomas Paycocke'un evi, Coggeshall (*National Trust Photographic Library*/Matthew Antrobus).

27. Gaia Caecilia (Tanaquil) dokuma tezgâhında. Boccaccio, De Claris Mulieribus'tan bir minyatür, 1400-25 (Britanya Kütüphanesi).


BELONGS TO
KAKTUS TEAM

BELONGS TO KAKTUS TEAM

GİRİŞ



Zamanımızın meşhur Ortaçağ tarihçilerinden biri olan Profesör Postan'ı tanıyacak kadar şanslıydım. Bana, 1944'te Almanlar tarafından vurulan muhteşem Fransız Ortaçağcı Marc Bloch üzerine şu paha biçilmez tespitini iletmişti. "Bloch," demişti Postan, "hayatı boyunca asla aptalca tek bir kelime yazmamış" o nadir insanlardan biridir. Postan'ın sevgi ve saygısından nasibini almış ve onun hatırasına 1963'te *Ortaçağ İnsanları*'na giriş yazdığı bir tarihçi olan Eileen Power'ın çalışmasından tabii ki haberdardım. Şansa bakın ki, burada minnettarlığımı vurgulamalıyım, 1960'larda ulaşabildiğim baskılardan mütevazı koleksiyonumu süslemesi için aldığım da bu baskıdır. Kitabın, kitaplığımı genişletmenin ötesinde, oldukça faydalı olduğu kesindi. Bir Ortaçağcı olmamama rağmen *Les Paysans de Languedoc* ve *Montaillou* kitaplarımda yeşerttiğim tohumların fikirlerini borçlu olduğum kişi Eileen Power'dır. O gün bu muhteşem hanımefendinin hakkını verememişsem ümit ederim ki bugün ona eski bir borcu ödeme ve vicdanımı rahatlatma fırsatını kaçırmayacağım.

O vakit, bu dikkat çekici kitabın sayfalarını dolduran *Ortaçağ İnsanları* kim? Bir kadın da dâhil beşi, entelektüel veya doğrudan kilise aidiyeti manasıyla ruhban sınıfına atfedilebilir. Yine beş kişi olan diğer yarısı, orta veya bazılarında "aşağı" sınıfa ait denebilir: Bunlar, (ziyadesiyle hayalî) bir çiftçi, tekstilde çalışan bir zanaatkâr ve farklı derecelerde de olsa ikisi de seyyah iki tacir. Deyim yerindeyse işin cilası Paris'ten bir "kentsoylu ev hanımı", *Menagier de Paris*'in karısıyla atılmıştı.

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

İlk kısmı oluşturan sosyal üst grup "muhterem önde gelenler (*reverend worthies*)"den dördü yazarların farklı farklı isimlendirdikleri Geç Antikite'ye veya Erken Ortaçağ'a ait... Ortaçağ dönemine açılan bu pencere, Eileen Power tarafından kitabın büyük bir kısmını kapsayan beş kişinin hayatlarına bir bakış sağlamak üzere tasarlanmış harika bir girişte sunulmuştur. Bu ikiz dönemde gerçekleşen Roma İmparatorluğu'nun çöküşü bölümünde Power, Roma vatandaşları ve onların aileleri arasındaki ciddi bir sorun olan düşük doğum oranını özellikle vurgular. Bugünlerde, ideolojik taassubun bir sonucu olarak bu konuyu konuşmaktan utanıyoruz. Öyle ki bin yılın devretmek üzere olduğu şu zamanda gerici ve Malthus karşıtı görünmemek adına, "bebek azlığı" üzerine bir tartışma tarihçiler arasında etkince susturuldu. Buna rağmen, 1930'larda yazan bir İngiliz tarihçi 1990'ların "clio-clottiers"i[1] için var olan bu tarihsel incir yaprağı[2] çağrısına icabet edemezdi, Power icabet etmedi de zaten. Fakat bu kadarı yeterli...

Power'ın kitabının ilk karakteri, dördüncü yüzyılın değerli bir Grek-Romalısı Ausonius tarafında farklı bir sessizlik gözleniyordu. Garip biçimde, zamanın Batı imparatorluğunu harap eden Germen istilaları hakkında söyleyecek hiçbir şeyi yoktu. Jane Austen romanlarında Napolyon Savaşları'nı nasıl göz ardı ediyorsa o da onları aynı şekilde görmezden geliyordu. Ausonius "vins gris" şarabı uzun süre meşhur olmaya devam edecek Moselle bağları gibi kuşkusuz daha tartışmasız konulara eğiliyordu.

Sidonius Apollinaris'in çalışmasına gelince, onun Narbonne[3] aristokrasisinin lüks hayatının büyüleyici tasvirlerinden, Languedoc[4] tarihçisi olarak çokça faydalandım. O dönem Vizigotlar imparatorluğun

1 "Clio-clottiers" (harfiyen "pantolon yapıcılar"), bugün bu örtüler kaldırılmasına rağmen, Michelangelo'nun tablolarındaki çıplaklığı örten ressamlardı. Bugün onlar İtalya ve İspanya gibi had safhadaki "bebek azlığı" sorununu görmeyi reddedenlerdir.

2 Zannımca yazar burada Adem ile Havva'nın incir yaprakları ile mahrem yerlerini örtmelerine atıf yapıyor.

3 Güney Fransa'daki eski bir Roma eyaleti (ç.n.).

4 Eski bir Fransa eyaleti. Bugünkü Occitanie bölgesine denk gelir. Başkenti Toulouse'dur (ç.n.).

BELONGS TO KAKTUS TEAM

bütünlüğüne bir son vermekle ve başkent Toulouse'da kendi krallıklarını kurmakla meşgulken Gallo-Roman medeniyeti onların egemenliği altında saygı görüyordu ve beşinci yüzyılda bir çeşit pastırma yazı yaşanıyor, Narbonne ve Toulouse'da inşa edilen güzel kiliselerde etkili ifadeler bulunuyor, bir dereceye kadar prestijli görünüyordu. Esasen, beşinci yüzyıldı ki Narbonne Piskoposu Rusticus'un idaresinde bu Hıristiyanlık gerçekten serpilmişti.

Bu ümit verici resme rağmen, bir sarsıntıyla istemeye istemeye gerçekliğe döndürülürüz. Clermont (bugün Clermont-Ferrand) Piskoposu Sidonius Apollinaris, Auvergne'ye el uzatan Vizigotların huzurdan çok uzak olan bir sahnesine şahit olmak zorunda kalır. Bu, 476'daki Roma'nın çöküşünün habercisi bir olaydır. Yazık, zavallı Sidonius! Şu kanıtlanmıştır ki (Kutupların buz arşivlerindeki sanayi kirlenmenin yoğunluğundaki bariz düşüş tarafından), MS ilk bin yılın ortası artık ölü olan Roma İmparatorluğu'nun ekonomisindeki derin düşüşle kademeli olarak kesişir. Özellikle madencilik ve üretimde. Lakin K. F. Werner gibi tarihçiler Roma İmparatorluğu'nun MS 500'den sonraya kadar hayatta kaldığına inanmaktadırlar-tartışmalar devam ediyor!

Açıktır ki 1930'lar Almanya'sındaki Nazizm'in yükselişiyle kafası besbelli meşgul olan Power, uzun süredir Germen barbarlar tarafından zerk edilmiş "yeni kan"ı takdir edemedi. Oysa ne düşünürse düşünsün bu barbarlar ne tamamen ne de kısmen Adolf Hitler'in öncülüydü. Bununla beraber, onun altıncı yüzyılın iki kahraman portresinde, -aslında yazarlar- Fortunatus'la yarı barbar fakat gayet entelektüel Gregory of Tours, her şey bu sert dönemle ilgili bilgimize uygundur: İstila ve imha için azgın bir arzu, Latin kültürünün gerileyişi, piskopos kayıtlarında boşluklar, şehîrlerin kırsallaşması, memuriyetin inhitatı ve büyük çapta derebeylik; bunların hepsi oradadır.

Ausonius'tan Tours'lu Gregory'ye bu ilk dört dinî karakter okumuş insanlardır ve her açıdan güç sahibidirler. Onlar esasında din ve entelektüellik karşıtı bir dönemde dinî ve entelektüel seçkinleri temsil etmektedirler. Bu garip ruhani vagonun beşinci tekerleği tamamıyla değişik bir çevreden gelmektedir: Madame Eglantine

BELONGS TO KAKTUS TEAM

(İsmi Fransızcada "vahşi gül" demektir) Chaucer'ın *Canterbury Hikâyeleri*'nde ölümsüzleştirilmiş on dördüncü yüzyıl başrahibesidir. Yarı zamanlı piskoposlar olan Sidonius Apollinaris ve Gregory gibi o, iyice yerleşmiş bir kilise pozisyonunu işgal eder. O kendince ideal bir durum bile teşkil eder -rahibelerin korosunda bir şarkıcı ve muhtemelen bir dansçı da, fakat aynı zamanda Stratford-atte-Bow'da öğretildiği şekliyle mükemmel düzeyde bir dilci ki Paris'te Fransızca konuşulduğu için buna şaşmamak gerekir (Benzer bir ayrılma İkinci Dünya Savaşı öncesi Fransa'sında da *Anglais de la Sorbonne* ve *Anglais d'Angleterre* arasında İngilizce konusunda meydana gelmişti). Başrahibenin meziyetleri burada bitmez: Hayvan refahının baş savunucusu, fareleri kapanlardan kurtarıp artıklarla köpekleri besler. Altın broşu, mercan boncukları ve incileriyle her zaman nezaketin temsili. Haklı olarak Eileen Power, Madame Eglantine ve rahibelerini üç kelime ile tanımlar: Danslar, köpekler ve elbiseler. Power çok şekerimsi bir portre çizse de Britanya tarihinin iki ana temasındaki anlayışımızla manastır kadınları arasında bir bağlantı kurmakta başarılıdır. Bu temalardan ilki VIII. Henry'den itibaren bilinmezliğe sürüklenen Roma Katolik İngiltere'sinin doğası ve ikincisi, günümüz feminist entelektüellerinin çok sevdiği genel kadın tarihi (*Herstory*).

Din adamları ve kadınları buraya kadar, bizim için kutsal hayata elveda deyip Eileen Power'ı sıradan hayatın içinde takip etmenin vakti geldi. Pek avam değil fakat -tüccar sınıfı, zanaatkâr sınıf, köylüler- bu asalet ve kilise dışı üç sütun olmasaydı Ortaçağ binasının sütun başları ufalanır giderdi.

Power tarafından anlatılan karakterler arasında en iyi bilineni Marco Polo, ticareti ve tacir seyahatleri ile meşhurdur. O, on üçüncü yüzyıl Venedik yönetici sınıfının bir temsilcisidir. Venedik sadece ticarette değil, dünyanın en uç noktalarına yapılan seferlerle de gelişmişti ve bu seferler kâr uğruna olduğu gibi keşif uğruna da yapılıyordu. Venedik'te oligarşik aile ağacı iki yönde büyür; dikey ve yatay. (Doğru veya yanlış) Soylarını en seçkin köklerden aldıklarını iddia eden tepede oturanlar tarihin büyük kısmını zapt etmişlerdir.

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

Daha az baş döndürücü yüksekliklerde, ev içi faziletleri temsil eden dallar, aile ve evlilik yuvayı ve onun müntesiplerini korumak üzere uzanmıştır--esas öz anne, baba ve çocuktan oluşur. Polo'nun bahsinde bu yuva, koruyucu bir aile çekimserliğinden çok ötededir: Marco Polo kanatlarını açmış delikanlılığını ve genç erkekliğini, babasının ve amcasının yanında onu alıp Uzakdoğu'ya götürüp getirecek muhteşem bir geziye katılarak harcamıştır.

Venedik'in yönetici seçkinleri (veya bilindiği gibi "Lagün") büyük oranda alt sınıflardan uzak durmasına rağmen, kendi yordamınca oldukça kozmopolitti ve kökenini Yunanlara veya Macarlara (fakat Türklere asla) dayandırmaktan mutluydu. (1260'tan 1294'e kadar hüküm süren) Kubilay Han'ın Çin'ine gelince Marco Polo'nun üzerine yağdırdığı iltifat yağmurunu hak etmektedir, bugün bile Çinli tarihçiler Kubilay'ın hikmetini ve onun idaresindeki akılcı yönetimi övmekte birbirleriyle yarışırlar. Çünkü hükümetin anahtar organlarından biri burada doğdu- kâtiplik (*Secretariat*), bürokrasi makinesinin bulutlarla kaplı zirvesi. Meşhur "bürokrasi karşıtı" Troçki şunu söyleyecek kadar ileri gitmiştir (kuşkusuz SSCB'ye özel bir düzene atıfla); "İnsanoğlunun tarihinde üç safhaya şahit oluruz: Ataerkillik, anaerkillik ve kitâbet." Bu doğrudan idari yeniliklerin ötesinde, on üçüncü yüzyıl Çin'i (genel itibariyle Fransa'lı St. Louis dönemi ile kesişmiş şekilde) ziraatının ve ipekçiliğinin geliştiğini, gelişen dinî hoşgörüsü ile birlikte, düşünsel gelişmede büyük adımlar (özellikle astronomi, tarih ve tiyatroda) ve üstüne üstlük Çin alt kıtasının birleşme, daha doğrusu yeniden birleşme durumunu gördü! Power'ın Marco Polo'nun tecrübeleri üzerine yazdıkları, tarzı biraz süslü de olsa, gelecek okuyuculara muhteşem Venediklinin yaptıklarının muhtemel en iyi girişini sunuyor.

Belli sınırların haricinde, metaların alışverişi genellikle, nakledilen malların miktarı ile ters orantılıydı. Buna rağmen, ticaretin çoğu eve yakın yerlere yapılıyordu. Fakat bu kesinlikle önemsiz olduğu manasına gelmez. Dolayısıyla Power, bize on beşinci yüzyılın ikinci yarısında (1486'da genç öldü) bir yün ihracatçısı olan Thomas Betson biyografisi aracılığıyla tüccar hayatının genel bir resmini verir.

BELONGS TO KAKTUS TEAM

Thomas Betson'ın hayatı kıtadaki en mühim siyasi olaylara denk geldi. VII. Henry'nin liderliğinde Tudorların iktidara yükselmesi yetmezmiş gibi Betson'ın asıl faaliyet alanlarından biri olan Calais'den çok uzak olmayan Fransa'da dikkate değer bir dizi olay cereyan etti. Bu, başarıları bolca belgelenmiş mutlakiyet öncesinin hükümdarı XI. Louis ve kızı Anne de Beaujeu dönemini kapsar. Anne kendi zamanında, Genel Meclis tarafından yapılan şaşırtıcı müdahale sayesinde dikkatlice ayarlanmış yarı liberal yenilikçi bir program uyguladı. Bu program düşük vergiler ve tabiler tarafından hükümet işlerine yüksek katılımdan oluşuyordu. Bütün bunlar daha alınacak uzun bir yolu olmasına rağmen Britanyalı Avam ve Lordlar kurumlarını örnek almıştı.

Rönesans'ta oynadığı kendine has bir rolü olsa da bütün bunların Thomas Betson gibi bir adamla çok az ilgisi vardı-dönemin evrensel ekonomik patlaması ve Kanal'ın güneyinde olduğu kadar kuzeyinde, iki tarafında da kendini hissettiren refah. Buna rağmen Power, Thomas Betson'ın şahsi hikâyesini çok anlaşılabilir bir taktikle gündelik bağlama uyarlıyor. Bu taktik bugün becerikli olmalarına rağmen emekçi sınıfı, radikalizm ve devrimle bilindik kaygıları vurgulamaksızın gündelik hayatın tarihini tasavvur edemeyen bir grup genç Alman tarihçi tarafından yeğlenen "gündelik hayatın tarihi"nden memnuniyetle ideolojik nüanslar almasına rağmen Jerome Carcopino'nun *Daily Life in Ancient Rome*'u ile kıyaslanabilir. Böylece Power, sevdiği tarz olan "kadınsı" şekilde Thomas Betson'ın tecrübelerini bir yanda, şehrin yerel hanlarındaki yüksek masaların ortamlarını içeren Calais'deki (Kale) yün tacirlerinin gündelik hayatlarının gerçeklerini diğer yanda tasvir eder. Her hâlükârda yazar, bir nevi zamanının öncesindeki Avustralya gibi, on beşinci yüzyılın sonuna kadar yün üreten bir ülke olan İngiltere'den yün ihracatının neye benzediğini hayal eder. Karşı taraftan da ithal mallar gelir: Kumaşlar, eldivenler, şaraplar ve Venediklilerin söylediği şekliyle "Whenysians"tan getirilmiş baharatlar. Mütevazı Thomas Betson'ın Hollanda, Bordo, İtalya ve İspanya'yla uluslararası ilişkileri hikâyenin en güzel yeri; çünkü onlar bir kez daha bizi o muhteşem tarihî

BELONGS TO KAKTUS TEAM

döneme götürürler: Betson'ın gösterişsiz deniz yolculukları küçük olmalarıyla birlikte tam olarak aynı zamanda gerçekleşen Ümit Burnu ve Kongo'nun boğazına doğru muhteşem Portekiz seferleri ile benzer görülebilir.

1518'de ölen kumaşçı Thomas Paycocke'un hayatının son on sekiz yılını aynı tarihî yansımalar aydınlatır. Sokaktaki öylesine bir adam olmasına rağmen, sanayiin bu ünsüz kaptanının hayatının son yılları, içerisinde muhteşem keşiflerin yapıldığı Rönesans'ın en şaşırtıcı safhasıyla kesişti. Kolomb üçüncü ve dördüncü seferinde Orinoco ve Honduras'a ulaşmış, Amerigo Vespucci ismini yeni kıtaya vermiş; Vasco da Gama Hindistan kıyılarına doğru ikinci seferine başlamıştı. Başka bir yerde, Roma'da Bramante St. Peter Bazilikası'na yeni başlamış; (Herkesin hoşuna gitmese de) şaşılası başarılara imza atmak alnına yazılmış VIII. Henry İngiltere tahtına çıkmış; Portekiz Goa ve Bombay'da köprübaşları inşa etmiş; İspanyollar Rio de la Plato'ya ulaşmış; Vasco Nunez de Balboa Pasifik Okyanusu'nu fark eden ilk Batılı olmuş; ilk Avrupa gemisi rakiplerini geride bırakarak Çin kıyısına demir atmış; Erasmus asıl Yunanca İncil'i Latinceye tercüme etmiş; Luther Almanya'da reformu başlatmış ve Zürih'te Zwingli, radikal dinî reformlarında evvelki Sakson rahipten de öteye gitmiş; Thomas More Ütopya'yı yayımlamış ve müstakbel imparator V. Charles İspanya kralı olmuştu.

Power, yine de, Paycocke'un hayatını yeniden oluşturmak maksadıyla konuyu bilgece sınırlıyor. Sınai bütünleşmenin bir bayraktarı olan Paycocke, genç yün tasnifçileri, hallaçlar, eğiriciler, dokumacılar, çırpıcılar, kumaş kırkıcı ve boyacıların çalışmalarını bir araya getirir. Bir mezar taşı, bugün hâlâ ayakta duran ince işçilikle bezenmiş bir ev, bir son dilek ve samimi ayrıntılarla dolu vasiyetname, kumaş imalatı üzerine bir muasır şiir… Tarihçi bunlarla bir portre çizebilir. Gerçek et ve kan Paycocke'unkini değil ama on altıncı yüzyıl İngiltere'sinde yaşadığı hâliyle insan, bir çeşit ideal tip veya hologram. (Britanya Adaları'ndan Calais'deki kıtaya) Ortaya çıkan durum Rönesans'ın büyük adamlarının siyasi ve kültürel kazanımlarına zemin teşkil eden gösterişsiz ve yetkin ekonomik ve sosyal

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

altyapıların sonucudur. Bu, kumaşçımızın ölümünden sonra ruhunun huzur içinde yatması için talep ettiği üç ayinle mükemmelen resmedilir. Sırasıyla bu üç yakarış veya dua Kutsal Ruh (ruhi dinginliğin semavi kaynağı), Requiem (Ölüm çaresizliği) ve kurtarıcımızı bu dünyaya getiren mucizevi annelik Bâkire Meryem.

Kendi zamanında Cambridge'de ve London School of Economics'te ders veren Eileen Power, Paris'li *Menagier*'in ya da aile reisinin karısına özellikle büyüleyici bir bölüm ayırmıştır. Daha açığı, bizim Cambridge hanımefendisi zaten altmışlarına gelmiş bir kocanın genç karısı hane hanımefendisine yazdığı talimatları inceler. Bu talimatlar şüphesiz kendi mutluluğunu fakat muhtemelen halefininkini de güven altına almaya dönüktür. Çünkü bir ayağı çukurda olan *Menagier* hayatının sonuna geldiğinin farkındadır. Rehber kitabını 1392-1394 arasında yazmıştır ve bu rehber günümüz feministleri için çok şey ifade etmemesine rağmen Eileen Power'ı mest eder. O, ev hayatının paha biçilmez ayrıntılarıyla dolu bir belgedir ve Fransa'nın henüz bir felaketi yaşadığı tarihî bağlam içerisinde de anlamlıdır. 1392'nin yazında Fransa Kralı VI. Charles Le Mans'ın ormanını geçerken bir cinnet hâli geçirdi. Bu cinnet hâli müteakip kışın kaygısız bir maskeli balosu esnasında alevli bir meşalenin yere düşmesiyle *bal des ardents*[5] tarafından perçinlendi. Charles'ın canlı canlı yanmaktan kıl payı kurtulmasıyla sonuçlanan bu alevli felaket sonrası Kral aklını iyice kaybetti. Böylece yollarının üzerinde duran muazzam kıta monarşisini kovmak Kanal'ın karşısından gelen düşmanları için kolaylaştı. Düzenin bazı parçalarını düzelttikten sonra bir başka şekilde bel des ardents kurbanı olma sırası kendine gelen Jeanne D'arch'ın doğmasına daha yirmi sene vardı. O, 1431 baharında Rouen'nun pazar meydanında bir kazıkta yakılacaktı.

5 Bal des Ardents (Yanan Adamların Balosu): Fransa kralı VI. Charles'ın önceki kış geçirdiği cinneti teselli için 1393'ün 28 Ocak'ında Paris'te düzenlenen bir maskeli balodur. Balo'da VI. Charles da hazır bulunmuştur. VI. Charles Fransız asillerinden beş tanesi ile dans ederken bir izleyicinin getirdiği bir meşale sebebiyle yangın çıkmış ve bu asillerden dört tanesi yanarak can vermiştir (ç.n.).

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

Menagier'in rahat ve mutlu bir hayatın delili ile güzel samimi hikâyesi, 1390'larda VI. Charles'ın vahim "gerçekçi tarihi"ne ağır basar mı? Özellikle de 1420'li yılların felaketleri çerçevesinde, Yüzyıl Savaşları'nın son safhası boyunca Fransa'nın ızdırabından dolayı okuyucu konu üzerinde nihai bir karar vermekte kararsız ve şaşkın kalabilir. Ki bu Paris kentsoyluları arasında Menagier'in akranlarının en tuzu kurularının bile hayatını etkileyecek bir durumdu. Fakat o kadar uzağa gitmeye gerek yok! Bize göre Menagier ve karısı bir kentsoylu ve zaten yarı aristokratik bir dünyanın zirvesinde oturmaktadırlar. Onlar gümüş kaşıkları ile ziyafete alışmışken Fransız toplumunun o aşağı kademelerinde olanlar sıklıkla kaşıksızdır; en iyi hanlarda bile çorbalarını kenarlarına yapıştırdıkları dudaklarını yaktığına şüphe olmayan çorba kâselerinden içerler. Menagier'in karısının arıtılmış hayatı VI. Charles'ın Henry ile evlenecek ve Shakespeare tarafından ölümsüzleştirilecek kızı cana yakın Katherine'inkine mi daha yakındı? O dönem Fransız nüfusunun daha makul yarısını oluşturan aşağı ve aşağı orta sınıfın milyonlarca kadınına mı, yoksa bir prensesin hayatına mı? Okuyucu kendi kararını verecektir.

Şimdi, Power'ın galerisinin son karakteri Bodo diye bilinen bir köylüye geldik. O fazlasıyla hayalî bir figür... Yazar onu Şarlman zamanından gerçek bir "köylü" üzerine tasarlamış. Hakkında çok az şey bilinmesine rağmen varlığı Abbot Irmino'nun malikâne defterinde (Polyptyque) kaydedilmiş. İşte burada, Sorbonne ve Cambridge üniversiteleri birbirlerinden oldukça farklı bakış açılarına sahip olsalar da, -girişin başında bahsettiğim büyük Fransız Ortaçağcı- Marc Bloch'un eseri ile çakışma özellikle dikkat çekici...

March Bloch Avrupa senyörlüğü veya derebeylik sistemi üzerine 1941'de *Cambridge Agrarian History* için yazdığı makaleye, temel kavramları inceleyerek başlar. Önce, olgunluk dönemi boyunca Batı'daki senyörlüğün nasıl yönetildiğini inceler- bu, on ikinci ve on üçüncü yüzyıllara tekabül eder. Özellikle de Fransa'da nasıl işlediği meselesine değinir. Daha sonradan "embriyolojik" bir analize tabi tuttuğu bir örgütlenme biçimine nasıl intibak ettiğini gösterir. Bloch'un Frankmerkezciliği hiç de sorun değildir. Zira Bodo Fransız

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

değilse -o dönem Fransa düşüncesi pek yoktu- en azından Batı Karolenj İmparatorluğu topraklarında ayaklarının sebatla toprağa basması anlamında bilindik Galyalıydı. On ikinci yüzyıl boyunca süren altın çağında, bilindik yerel senyörlük (bu örnek için Paris Havzası'ndaki) efendinin özel mülkünü ve bir şekilde Artois ve Picardy'nin geniş sermayeci çiftliklerinin önde gelenlerini kapsıyordu. Haraçlar kendilerine has topraklarında yaşayan çiftçi ailelerin reisleri tarafından emekle, para ile veya aynî ödenirdi. Senyörlük aynı anda hem hâkim hem savcı olabilen senyör ve derebeyler altında yönetilirdi. Geleneksel hukuka dayanan kendi feodal haklarına sahip ticari ve tüzel bir kişilik gibiydi. Hususiyetleri bölgeye göre değişiklik göstermesine rağmen Galya'nın sınırlarının ötesinde nevi şahsına münhasır bir müesseseydi. Ya da hiç olmazsa herhangi bir bitki örtüsü veya hayvan türünde olduğu gibi bölgesel farklılıklar gösterebilmesine rağmen nihayetinde ortak bir yapıya sahipti. Dokuzuncu ve on birinci yüzyıllar arasında değişik zamanlarda feodal senyörlük Galya, İtalya, merkezî Avrupa ve özellikle Norman fethinden sonra İngiltere'de yürütüldü. Galya'da senyörel arazilere dair resmî kayıtlar Power'ın anlatımındaki önemli tarih olan 800 senesinin öncesinde ve sonrasında bulundu. Bloch ve Power'ın işaret ettiği gibi onlar farklı örneklerde kilisenin, devletin ve sıklıkla dünyevi aristokrasinin üstünlüğüne delil olarak hizmet ettiler.

Lordun özel mülkü olarak belirlenmiş, derebeyliğin iç kısmına *manse dominal* (daha önce değindiğimiz gibi günümüz büyük çiftliklerinin öncülü) denirdi ve Kuzey Fransa'da işlenen toplam arazinin üçte birini kaplardı. Kalanı çeşitli kiracı çiftçiler tarafından sahiplenilmiş küçük topraklardan ibaretti. Karolenj çağında, efendisinin toprağında belli bir çalışma saatini doldurmak köylünün veya kiracı çiftçinin (dostumuz Bodo onların bir kökörneğidir) görevi idi. Bu, haftada üç güne kadar herhangi bir süre olabilirdi. Genellikle ve sıklıkla tamamen karşılıksızdı. Tam bir angarya hayatıydı ve şükürler olsun ki on birinci ve on ikinci yüzyıla kadar Kuzey Fransa'dan kalktı. Bay ve Bayan Bodo (böyle bir ifade mümkünse) aracılığıyla, Eileen Power toprakta çalışan *corveables* veya serflerin

BELONGS TO KAKTUS TEAM

hayatının enfes bir resmini çizer bize. Bodo'nun gündelik çalışma hayatına dair anlatımını inandırıcılıktan uzak bazı folklorik unsurlarla dallandırıp budaklandırsa da Power'ın tasvir yeteneği olağanüstüdür. Öyle ki okuyucu, kendini onun Karolenj metnini keşfetmenin zevkine kendisi için bütünüyle bırakmalı. Çünkü birkaç küçük zayıf noktaya ve biraz eskimiş tarza rağmen kişi görkemi, zenginliği, büyüyü, cazibeyi, hayali ve yazının neredeyse gerçek ötesi kalitesini takdir etmekten kendini alamaz.

Yazarın Fransa'ya ve Latin kültürüne içten ve gerçek sevgisini bir takdir notuyla bitirelim. Bize tanıttığı on veya daha fazlası kahramandan sadece üçü (başrahibe, tacirlerden biri ve zanaatkâr) kıtada andığımız şekliyle Anglo-Sakson. Diğer hepsi coğrafyaca ya Fransız ya da basitçe "Galyalı" (Marco Polo bile bir manada antik Cisolpine Gaul'den). Ve kişi şunu fark eder ki iki elin parmakları ile rahatlıkla sayılabilen, insan soyunun bu küçük numunesinde Power, bize dinden, siyasetten, düşünce hayatından, ticaretten, üretimden, ziraat ve kadın vazifelerinden örnekler verir. Buna kıyasen, muhteşem İngiliz Ortaçağcının eserinde askerî dünyaya dair bir ima görünmez. Bu aynı anda hem onun tercihi hem de askercilikten bir tiksinme mi? Böyle bir sorunu yargılama konusunda daha ehil olanlara bırakacağız. Yine de okuyucuların merakını çekmekten geri durmayacaktır. Ortaçağlar, en azından bu kitaptaki Eileen Power'a göre, yerli İngilizlerin azınlıkta olduğu bir dünya ve ne orduların ne şövalyelerin ne gözcülerin ne külhani askerlerin ve ne de kılıç sallayan erkeklerin olduğu... *Vae Militibus*![6]

Emmanuel Le Roy Ladurie

6 Zavallı askerler! (ç.n.).


BELONGS TO
KAKTUS TEAM

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

MÜTERCİMDEN BİRKAÇ KELAM



Bu, tarihe, bizim alışkın olmadığımız bir bakış... Biz, iri kemikli erkek parmakların tuttuğu kalemler tarafından yazılmış, satırlarında güçlü hükümdarların kır atlarıyla şaha kalktığı ve cihan çapında davaları (!) için işaret parmaklarını uzatarak bir emirleriyle adamlarından binlercesini ölüme gönderdiği tarih kitaplarını okumaya alışkınız. Ortaçağ'da yaşamış bir köylü, bir ev hanımı, bir kumaşçı bizim tarih ufkumuzda kaybolup gider.

Eileen Power, iktisat tarihçisi bir kadın olarak, İngiliz tarihçiliğinde de var olan bu eksikliği çok önceden fark etmişti. *Ortaçağ İnsanları* bu eksikliği gidermek için yazdığı, Ortaçağ'ın sıradan insanının hayatını yeniden kurguladığı bir eserdi. Fakat bu kitap yalnızca sıradan insanları anlatmasıyla değil, sıradan insanları sıradan olmayan bir üslupla anlatmasıyla da önemlidir. Kaynakların ve bu kaynaklardan alıntıların kullanılışı metne bir tarih kitabının çok ötesinde bir canlılık katar. Öyle ki metin, yüzyıllar önce bir yerlerde varlık ve yokluk arasında kalmış ehemmiyetsiz insanların yaşanmışlıklarından duygu geçişinin kuvvetli olduğu canlı sahnelere döner. O karakterlerle hemhâl olup onların dünyasında yaşamaya başlarsınız ve bir de bakarsınız ki yazar size daha sizin haberiniz olmadan Ortaçağ Avrupa tarihine dair birçok şey aktarmış. Bu hâliyle tam bir edebî inşadır.

Değerli hocam Robert Bartlett incelik göstererek bu tercümeye yazdığı girişte Eileen Power ve eserinin özelliklerine değindiği için lafı fazla uzatmayacağım. Bana her zaman yardımcı olduğu için

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

kendisine teşekkür ediyorum. Size biraz benim bu kitapla olan serüvenimden bahsedeyim.

2018'in Ekim ayına gelindiğinde gerek iş gerekse özel hayatımdaki sıkıntılar birikmişlikleri ile bir buhran hâlini almıştı. Artık dışarıda yaşadığım hayatla kafamın içinde yaşadığım neredeyse bambaşkaydı. Buna benzer bir hâli daha önce de tecrübe etmiş ve aklımı bana heyecan veren bir metnin çevirisine odaklayarak terbiye etmiştim. O dönem Arapça çalışıyordum ve böylece *Sırların Sırrı* tercümesi ortaya çıktı. Birkaç değişiklikle bu sefer de aynı yöntemi uygulamaya karar verdim. İslam dünyasından Arapça iki eseri zaten tercüme etmiştim. Her zaman denge kollayan zihnim bu sefer beni Avrupa'ya yönlendirdi.

Ortaçağ Avrupa tarihi ile ilgili en iyi eser listelerini internetten aradım. İlk onda iki eser dikkatimi çekmişti. Biri Robert Bartlett'ın *The Hanged Man* kitabıydı. Onu arayıp iznini talep edebilirdim fakat bir de yayınevini ikna etmek gerekirdi. O yüzden vazgeçtim. İkincisi ise Eileen Power'ın *Ortaçağ İnsanları* olarak Türkçeye aktarılan *Medieval People* kitabıydı. 1924'te basıldığı için hem telif sorunu yoktu hem de Fransızcaya daha birkaç yıl önce çevrilmiş olacak kadar değerini koruyan bir eserdi. Hemen indirdim; ilk paragrafı okur okumaz çevirmeye başladım.

Bu çeviri faaliyeti benim için bir tedavi sürecinden farksızdı. Ben Şehriyar olup onun kitabının yapraklarını bir yorgan gibi üzerime örterken, Eileen Power Şehrazat olup masallarını şefkatli bir sevgili gibi kulağıma fısıldıyor; hayata ve insana olan kızgınlığımı ve kırgınlığımı teskin ediyordu. Ruhumda öyle iyileştirici bir etkisi olmuştu.

Tabii ki duygu tarafı böyle olan bu işin bir de uygulama tarafı var. İngilizcenin uzun cümlelere el vermesi, eski İngilizce şiirler ve ancak belli bir miktarda mürekkep yalamış damakların tadını çıkarabileceği atıflar… Eileen Power bunların hepsini bol miktarda kullanmıştı. İki dünya savaşı arasındaki Avrupa kültürünün bugünkünden çok daha canlı olduğunu düşününce bu anlaşılabilir fakat günümüz Türk okuyucusuna biraz ağır gelebilirdi. Böyle olunca uzun cümleleri edebî lezzetini kaybettirmeden elimden geldiğince

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

basitleştirmeye çalıştım, bazı satırları çevirmedim ve bu durumu metinde belirttim. Tercümesini sunduğum mektupların birçoğunda halk İngilizcesinin bir sonucu olarak imla bozuklukları vardı fakat Türk okuyucusuna çok şey ifade etmeyeceğini düşünerek bunu tercüme metne yansıtmadım. Tabii ki bütün bunları sadece kendi aklıma güvenerek size sunamazdım. Ben de tercümeyi gözden geçirmesi için değerli arkadaşım Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Tarih Bölümü öğretim üyesi Selim Tezcan'a gönderdim ve o da ilk bölüm hariç her bölümü gözden geçirdi, hatalı gördüğü yerleri belirtip görüşlerini benden esirgemedi. Şahsımdan sonra bu esere en büyük emeği kendisi vermiştir.

Bu eserin Türk tarihçiliğine katkısı konusundaki beklentimin Ortaçağ Avrupa'sının daha iyi bilinmesinin ötesinde olduğunu belirtmeliyim. Gerek bir kadın tarihçi tarafından yazılması gerekse de etkili üslubu ile bizde hâkim olan "güç odaklı" tarih yazımının ötesine geçip farklılaşmaya katkı sağlayacağını düşünüyorum. Bundan mütevellit, bu tercümeyi Türk kadın tarihçilerine ithaf ediyorum.

İslam Kavas
Eylül 2019, Eskişehir


BELONGS TO
KAKTUS TEAM

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

ROBERT BARTLETT'IN[1] TÜRKÇE ÇEVİRİYE ÖNSÖZÜ

Eileen Power (1889-1940) yüksek eğitime ancak sınırlı bir şekilde katılabilen bir Britanyalı kadınlar nesline dâhildi. Öğrenci olarak katıldığı ve yıllarca (1913-1921) ders verdiği kadınlar koleji Girton Koleji, Cambridge Üniversitesi'nin bir yüksek okulu olarak ancak 1948'de tanındı. 1921'de, kökeni fakülte ile erkek ve kadın öğrenciler olan Fabian (devrimci olmayan) sosyalistleri tarafından kurulan London School of Economics and Political Science'a (LSE) geçti. LSE çabucak (hâlâ da öyledir) sosyal bilimlerin önemli bir merkezi oldu. Eileen Power'ın oradaki konumu 1931'de profesörü olduğu iktisat tarihi alanındaydı.

Birçok hususta öncüydü. Akademik alanda, Economic History Society'nin kurucu üyesiydi ve bu kurumun dergisi *Economic History Review*'un kuruluşuna yardım etti. Kadınların oy hakkı mücadelesine katılışı öğrencilik günlerine kadar geriye gider (Britanyalı kadınlar veya bir kısmı 1918'de oy haklarını aldı) ve onun feminizmi araştırmalarını kadın çalışmalarına yönlendirdi. Onun baş kitabı *Medieval English Nunneries (Ortaçağ İngiliz Rahibe Manastırları)* ve kadın tarihi çalışmalarından bir seçki, ölümünden sonra kocası iktisat tarihçisi M. Postan tarafından *Medieval Women* (*Ortaçağ Kadınları*) ismiyle yayımlandı. Esasında özellikle Çin'le ilgilendiği 1920-21'deki bir dünya seyahati onun ufkunu genişletti. Bu hem LSE'deki sosyal bilimcilerin de ilgileriyle örtüşen karşılaştırmalı tarih alanındaki ilgisine hem de dünya barışına adanmışlığına ilham verdi. Birleşmiş Milletler'in faal bir destekçisiydi.

1 1950'de Londra'da doğdu. Ortaçağ tarihçisi olan Bartlett Wardlaw profesör olarak dersler verdiği St. Andrews Üniversitesi'nden 2016'da emekliye ayrıldı. Oxford, Princeton ve Edinburg gibi dünyanın önde gelen bazı üniversitelerinde görevler aldı. Hâlen St. Andrews'te yaşamaktadır.

BELONGS TO KAKTUS TEAM

Ortaçağ iktisat tarihindeki uzman çalışmalarının yanında, bilhassa İngiliz yün ticareti üzerine, okullar için radyo yayınları, çocuk kitapları, Ortaçağ kaynaklarının tercümeleri ve geniş okuyucuyu hedefleyen yetişkin kitaplarıyla tarihi akademinin dışına taşıyabilmek için kayda değer gayret gösterdi. Bu sonuncu hedefin başarılı olup en iyi bilineni 1924'te ilk defa basılan *Ortaçağ İnsanları*'ydı ve çıkışından neredeyse yüzyıl sonra bile birçok lisanda hâlâ çokça okunmaya devam ediyor. Eser; bir dokuzuncu yüzyıl çiftçisinden meşhur tacir ve seyyah Marco Polo'ya, bir on dördüncü yüzyıl başrahibesine ve aynı dönemin genç bir Fransız ev hanımına, iki geç Ortaçağ İngiliz tacirine kadar altı kişinin portresini içeriyor.

Ortaçağ İnsanları'nı özel kılan, birey tecrübelerinin bütün toplumun ve hayat tarzının keşfi için kullanılmasıdır. Eileen Power'ın kendisinin söylediği şekliyle seçilmiş karakterler "bir kişi kadar bir örnek" olmak için de seçilmişlerdir. Böylece, örnek olarak, çiftçi Bodo üzerine bölüm derebeylik sitemi, tarım uygulamaları, erkek ve kadın arasındaki iş bölümü, yaygın inançlar vesaire ile ilgilidir; hepsi soyuttan ziyade somut anlatımla aktarılmıştır. Benzer biçimde, yün ticaretinin ayrıntıları İngiliz tacirleri Thomas Betson ve Thomas Paycocke'un faaliyetleri ve hayatlarının özel ayrıntıları aracılığıyla anlatılır. Burada krallar, kraliçeler veya asiller yoktur. Vurgu çiftçilik, şehir ve ticaret sınıfları üzerine iken başrahibe konusunda da aşağı aristokrasi üzerinedir.

Ortaçağ İnsanları'nın istisnai canlılığı yalnızca kişilere odaklanmasından kaynaklanmaz ancak özgün kaynaklardan alıntıları özgür ve anlamlı kullanımından da kaynaklanır. Bu bakımdan Eileen Power, üstadı Trinity Koleji ve St. Jon's Koleji, Cambridge'den G. G. Coulton'ın örnekliğini takip etmektedir. Coulton sosyal hayatın her açısını sergileyen Ortaçağ kaynaklarının İngilizceye çevrilmiş geniş antolojilerini hazırladı. Bu kitaplar, yayıncısının kelimeleriyle, "herkes için tasarlandı" ve hâlâ Ortaçağ'ın ilk elden canlı tasvirlerini sunarlar. Eileen Power aynısını *Ortaçağ İnsanları*'nda yapar. Edebî kabiliyet ve hayal gücü ile sunulmalarına rağmen kitaptaki betimlemeler özgün birinci el kaynaklardaki kelimelere dayanır ve bazen

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

de onları aktarır. Çiftçi Bodo'nun ve ailesinin anlatımının arkasında Karolenj döneminin derebeylik araştırmaları durmaktadır. Başrahibenin hayatının anlatımının arkasında Chaucer'ın *Canterbury Hikâyeleri*'ndeki başrahibe Madam Eglantine'in yaratıcı tasviri ile beceriklice harmanlanmış geç Ortaçağ piskoposlarının ziyaret kayıtları bulunmaktadır. Parisli ev hanımı, Eileen Power'ın daha sonra tamamını tercüme ettiği (*The Goodman of Paris*, 1928), kocasının onun için yazdığı bir nasihat kitabına dayanır.

Eileen Power tarihî bilgiyi mümkün olduğunca geniş bir dinleyici kitlesine ulaştırma gayretindeydi ve dünyaya içtenlikle uluslararası bir bakışı vardı. *Ortaçağ İnsanları*'nı Türkçede görmekten haz duyardı.


BELONGS TO
KAKTUS TEAM

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

ROBERT BARTLETT'S PREFACE TO THE TURKİSH TRANSLATE[1]

Eileen Power (1889-1940) belonged to a generation of British women who were beginning to have access to higher education but in a limited way. Girton College, Cambridge, the women's college which she attended as a student and where she taught for several years (1913-21), was only officially recognized as a college of the University of Cambridge in 1948. In 1921 she moved to the London School of Economics and Political Science (LSE), which had been founded in 1895 by Fabian (non-revolutionary) socialists and which from its origins had both male and female students and faculty. The LSE quickly became (and remains) a major centre of the social sciences. Eileen Power's position there was in Economic History, in which field she became Professor in 1931.

She was a pioneer in many ways. In her academic field, she was a founding member of the Economic History Society and helped establish its journal, the *Economic History Review*. Her participation in the campaign for women's suffrage went back to her student days (British women, or some of them, were given the vote in 1918) and her feminism led on to her work on women's history. Her first major book was *Medieval English Nunneries*, and a selection of her work on women's history was collected and published after her death by her husband, the economic historian M. Postan, under the title *Medieval Women*. Her vistas had been expanded by a round-the-world trip in 1920-1, during which she became particularly

1 Önsöz yazarının talebi üzerine İngilizce önsöz de kitaba eklenmiştir (e.n).

BELONGS TO KAKTUS TEAM

interested in China. This inspired both her interest in comparative history, which fitted well with the concerns of the social scientists at the LSE, and her commitment to world peace – she was an active supporter of the League of Nations.

Alongside her specialist work in medieval economic history, notably on the English wool trade, she devoted considerable energy to bringing history to those outside academia, in the form of radio broadcasts for schools, books for children, translations of medieval sources and adult books aimed at a broad public. The most well-known and successful of these last is *Medieval People*, which was first published in 1924 and continues to be widely read, in several languages, almost a hundred years after it first appearance. It takes the form of six portraits of individuals, from a ninth-century peasant, through the famous trader and traveller Marco Polo, a fourteenth-century prioress, and a young French housewife of the same period, to two late-medieval English merchants.

What distinguishes *Medieval People* is the way that the experiences of individuals are used to explore whole societies and ways of life. The characters are chosen, as Eileen Power herself says, to be "a type as well as an individual", so that, for example, the chapter on Bodo the peasant deals with the manorial system, agricultural practices, the division of labour between men and women, popular beliefs, and so on, all conveyed concretely rather than abstractly. Similarly, the details of the wool trade are communicated through the specific particulars of the lives and activities of the English merchants Thomas Betson and Thomas Paycocke. There are no kings or queens or great nobles here. The emphasis is on the peasantry, the urban and trading classes and, in the case of the prioress, the lesser aristocracy.

The particular vividness of *Medieval People* stems not only from its focus on individuals but also from it free and copious use of citation from original sources. In this respect Eileen Power was following the example of her mentor, G. G. Coulton, of Trinity College and St John's College, Cambridge, who produced vast anthologies of medieval source material in English translation, to

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

illustrate every aspect of social life. These volumes were, in the words of his publisher, "designed for everybody", and they do still provide fresh, first-hand pictures of medieval life. Eileen Power does exactly this in *Medieval People*. Although presented with imagination and literary flair, the pen-portraits in the book rest on, and sometimes are conveyed in, the very words of authentic primary sources. Behind the picture of Bodo the peasant and his family stand the manorial surveys of the Carolingian period, behind the picture of the life of the prioress are the bishops' visitation records of the later Middle Ages, blended very skilfully with the imaginative depiction of the prioress Madame Eglentyne in Chaucer's *Canterbury Tales*. The Parisian housewife is based on a book of advice that her husband wrote for her, a work that Eileen Power later translated in its entirety (*The Goodman of Paris*, 1928).

Eileen Power was committed to communicating historical knowledge to as wide an audience as possible and had a profoundly internationalist view of the world. She would have been delighted to see *Medieval People* appear in Turkish.


BELONGS TO
KAKTUS TEAM

BELONGS TO KAKTUS TEAM

YAZARIN ÖNSÖZÜ

Sosyal tarih, ne öğrencinin ne de genel okuyucunun nazarında siyasi tarihin cazibesi ile boy ölçüşemez ve bazen de bulanıklık ve genellik suçlamasından muzdariptir. Bunun sebebi kalburüstü şahsiyetlere yer vermemesidir. Aslına bakılırsa, Normandy'li Robert'ın veya Hainault'lu Philippa'nın tarihini yazmak için elimizde ne kadar malzeme varsa, bazı sessiz ve sıradan insanların hayatını yeniden inşa etmek için de o kadar malzeme vardır. Ve sıradan insanların yeniden inşa edilmiş hayatları, o kadar göz alıcı olmasalar bile ilgi çekicilikte diğerlerinden kesinlikle geri kalmazlar. Ben şuna inanıyorum, sosyal tarih özellikle kişi yaklaşımı diyebileceğimiz bir yaklaşıma müsaittir. Ayrıca geçmiş, genel okuyucu için, uzmanlara has olan Ortaçağ ticaretinin ve derebeyliğin gelişimi üzerine öğrenilmiş eserleri sunmaktansa kişileştirilerek daha etkili bir şekilde yeniden canlı hâle getirilebilir. Nihayetinde tarih ancak şimdiye kadar yaşamışsa değerlidir ve Matelick'in "Ölü yoktur!" haykırışı daima tarihçilerin düsturu olmalıdır. Tarihi, kitap raflarından sıcak bir yuva bulduğu tarih romanlarına taşımaya devam eden düşünce şudur; tarih ölü insanlar hakkındadır ya da daha kötüsü, kanın ve etin tutkuları ve uğraşları ile ancak belli belirsiz ilgili hareketler ve durumlar hakkındadır.

Müteakip kısa hikâye dizilerinde aynı zamanda Ortaçağlardaki hayatın değişik açılarını ve tarihî malzemenin çeşitli türlerini göstermeye çalıştım. Bu yüzden Bodo köylü hayatının ve özgün bir Ortaçağ mülkünün erken dönemlerini, Marco Polo Doğu ile yapılan Venedik ticaretini, Madame Eglantine manastır hayatını, hane

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

reisinin karısı orta sınıf evindeki aile hayatını ve kadınlar hakkındaki Ortaçağ düşüncelerini, Thomas Betson yün ticaretini ve muazzam İngiliz ticaret şirketi *Merchants of the Staple*'ı, Thomas Paycocke ise Doğu Anglia'nın kumaş ticaretini resmeder. Marco Polo istisna olmak üzere hepsi oldukça sıradan insanlardır. Sunulan tarihî delillerin çeşitleri; bir derebeyinin mülk defteri, kronikler, seyyah hikâyeleri, başrahibin kayıtları, ev idaresi konulu öğretici eserler, aile mektupları koleksiyonu, evler, kitabeler ve vasiyetnamelerdir. Kitabın sonuna yeniden inşa ettiğim ham malzeme ile birkaç not ve atıf ekledim. Ümit ederim, varlık sebebimiz atalarımızın bazılarının hayatını yeniden canlandırdığım bu mütevazı girişim, Ortaçağ'ın sosyal ve ekonomik tarihinin genel gerçeklerinin bazılarını kişileştirerek somutlaştırmayı dileyen genel okuyucunun veya öğretmenlerin ilgisini bir veya iki saatliğine de olsa çekebilir.

EILEEN POWER
London School of Economics and
Political Science University of London
Mayıs 1924

BELONGS TO KAKTUS TEAM

BİRİNCİ BÖLÜM

MUKADDİMELER

I. ROMA'NIN ÇÖKÜŞÜ

Her mektep çocuğu bilir ki Ortaçağ, Roma İmparatorluğu'nun harabeleri üzerine kuruldu. Roma'nın çöküşü Ortaçağ düzenini oluşturan kültürlerin ve krallıkların öncüsü ve hazırlayıcısıydı. Bu kerameti kendinden menkul tarihî ön kabule rağmen, Avrupa'nın henüz Ortaçağlı olmadığı fakat Romalı olmayı da bırakmaya başladığı tarihin bu dönüm noktasındaki düşünce ve hayat ile ilgili çok az şey bilmekteyiz. Roma'nın düşüşünü izlemek neler hissettirdi, bunu bilmiyoruz. Roma'nın yıkılışını izlediklerinin farkında mıydılar, bunu bile bilmiyoruz. Fakat şuna emin olabiliriz ki o dönemde yaşayan hiç kimse ilerleyen yüzyıllarda dünyanın nasıl bir şekil alacağını ne kestirebilir ne de tahmin edebilirdi.

Fakat trajik olan şu ki her şey herkesin gözü önünde cereyan etmişti. Dördüncü ve beşinci yüzyılın Roma İmparatorluğu'nun artık Augustusların (MÖ 63-MS 14) ve Antoninlerin (138-161) dönemindeki haşmetli Roma İmparatorluğu olmadığını bakan herkes görebilirdi. İmparatorluk, toprakları üzerindeki hâkimiyetini ve ekonomik bağlarını kaybetmiş ve nihayetinde tarafından alaşağı edileceği barbarların tehdidi altına girmişti. Roma İmparatorluğu, sınırlarının zirvesindeydi. Toprakları Kuzey Denizi'nin sınırlarından Sahra'nın kuzey ucundaki topraklara; Avrupa'nın Atlantik kıyılarından Orta Asya bozkırlarına kadar uzanıyordu. Bu; eski Hellen, İran ve Fenike imparatorluklarının topraklarının çoğu demekti. Dahası,

BELONGS TO KAKTUS TEAM

Kuzey Afrika ve Galya hudutlarının ötesindeki prensliklerin ve toplulukların büyük çoğunluğunu ya idare ya da kontrol etmekteydi. Dördüncü yüzyılın Roma'sı söz konusu en uç sınırlardan geri çekilmişti ve bu çekilme devam etmekteydi.

İlk yüzyıllarda, bu sınırlar içerisinde, Roma'ya bağlanan ve imparatorluğun eyaletlerini birbirine bağlayan yollar boyunca bölgeler arası zengin bir ticaret akışı vardı. Fakat üçüncü yüzyıldan itibaren imparatorluğun iktisadi birliği çözülmeye başladı. Beşinci yüzyıla gelindiğinde ise birçok bölgeler arası ticaret akışı durdu; eyaletler ve bölgeler kendilerini ve kendi kaynaklarını tükettiler. Eyaletlerin fakirleşmesi sonucu ticaret de fakirleşti. Büyük eyalet merkezleri nüfus, refah ve güç kaybettiler.

Tüm bunlara rağmen imparatorluk, sınırlarını yaklaşan barbarlara karşı son günlerine kadar korudu. Bütün istilalarda olduğu gibi, yıkım ve yok oluşu getiren sadece barbar istilaları değil, aynı zamanda onların zaten yavaş yavaş gücünü yitirmekte olan Roma medeniyetini yok sayan hayat tarzlarıydı.

Buna rağmen çağdaşlarının gördüğü veya görmesi gereken şey şuydu ki, Roma ve Roma'nın karşısındaki barbarların arayışının arasındaki en sert çatışma maddi şeyler üzerine değildi. Her şeyin ötesinde Roma medeniyeti bir akıl medeniyetiydi. Arkasında entelektüel ve düşünsel başarılarla dolu uzun bir tarih ve kendisinin de katkıda bulunduğu Yunan mirası vardı. Roma dünyası bir okullar, üniversiteler, yazarlar ve mimarlar dünyasıydı. Barbarlar dünyası ise aklın uzun süren bir çocukluk dönemi yaşadığı bir dünyaydı. Unutulmuş ya da sonraki devirlere uyarlanmış savaş efsaneleri, kişisel ilişkileri düzenlemek için birkaç kaba kural; bunlar Roma'nın gözünde medeniyet sayılmazdı. Kral Chilperic, Sedolius misali şiirler yazmaya çalışıyordu fakat daha kısa hece ile uzun heceyi birbirinden ayırmaktan acizdi; Şarlman'ın kendisi geceleri yatağında yazı talim etmek için yastığının altında bir kara tahta saklardı ama hiçbir zaman ustaca yazamadı. Bunların Sezar, Marcus Aurelius ve mürted diye anılan Büyük Julian ile ne ortak noktaları olabilirdi ki? Onlar bizzat şahsiyetleri ile Germenya ve Roma arasındaki doldurulamaz boşluğu temsil ediyorlardı.

BELONGS TO KAKTUS TEAM

İşte bu yüzden Roma ve barbarlar yalnız iki uç değil, aynı zamanda iki farklı hayattı: Medeniyet ve barbarlık. Burada ayrıntısı ile bu çatışmadan neden medeniyetin yenilip de barbarlığın zaferle çıktığını tartışamayız. Lakin şunu hatırlamak önemlidir, sınırlarını barbarlara karşı korumaya çalışırken aynı sınırları barbar yerleşimcilere açan da yine imparatorluğun kendisiydi.

Barbarların barış yolu ile topluma nüfuz etmeleri toplumun bütün yapısını değiştirmişti. Ki bu toplum şayet hastalıktan kıvranmasaydı istila edilemezdi. Bu hastalık artık üçüncü yüzyıldan sonra kendisini göstermeye başlamıştı. Eyaletlerin eyaletlere, orduların ordulara karşı savaştığı ve medeniyetin kendini yok ettiği öldürücü iç savaşlarda ortaya çıkan söz konusu hastalık; aşağı yukarı 268 yılından itibaren enflasyona dayalı krizlerle, zenginlerin serveti kendilerini kurtarırken vergilendirme ile yavaş yavaş eriyen orta sınıfta da kendini gösteriyordu. Bu hastalık; her eyaletin kendine yeten ve takasa dayalı bir ticaret sistemine döndüğü zaman serbest ticarete dayalı ekonominin daha ilkel şartlara sürüklenmesi ile de kendini gösteriyordu. Bu hastalık; tarımın gerilemesi ile, gösterişli villalarda yaşayan büyük toprak sahipleri ve kodaman senatör aileleri ile karşılaştırıldığında acınası bir hayat yaşayan, sirklerle ve tayınlarla uyuşturulan, şehirlerdeki işsiz yığınlarda kendini gösteriyordu. Bu hastalık; mantığın harabeleri ve felsefenin viranelerinde yükselen batıl ve mistik inançlarla kendini gösteriyordu. Özellikle bir din, kutsal kitabına sıkıca tutunarak ve sosyal adaletin kurbanlarına ümitvar sözlerle hitap ederek büyüdükçe büyüdü. Fakat o, bireylere rahatlık getirebilmesine rağmen güç durumdaki medeniyete yeni bir güç ve soluk vermek için hiçbir şey yapmayıp barbarlar ve Roma ya da güçlenen ve iktidarı ele geçiren Romalılarla bunun dışında kalanlar arasında tarafsız olan dünya görüşüne sadık kaldı.

Roma toplumunun çöküşünün en bariz tecellisi Romalı vatandaş sayısındaki düşüştü. İmparatorluk, Augustus'tan Marcus Aurelius'a uzanan barış ve refah döneminin bitişinden çok önce nüfus kaybetmeye başlamıştı. Augustus, on sekiz torun çocuğu, otuz altı torun ve sekiz çocuk sahibi Fiesole'li o fakir adamı bizzat kendisi

BELONGS TO KAKTUS TEAM

çağırıp başkentte onun onuruna halkın geniş katılımıyla bir ziyafet vermemiş miydi? Yarı antropolojist ve yarı Rousseau olan Tacitus, yurttaşlarına asil bir barbarı tanımlarken, Germenler arasında çocuk sayısını sınırlamanın utanç vesilesi olduğu üzerine bastıra bastıra söylemiyor muydu? Augustus'un doğum oranlarını yükseltmek için yaptığı hukuki düzenlemelerin sürekliliği gerçekten dikkat çekiciydi. Gerçi sorunu çözememişti fakat kanunnamelerde üç yüzyıl boyunca varlığını devam ettirip düzenlenip geliştirilmesi en azından ne kadar gerekli görüldüğünü göstermesi açısından manidardır. Şu bir gerçek ki, o günlerde ölüm oranı bugün olduğundan çok daha önde gelen bir unsurdu. Marcus Aurelius'u müteakip dönemlerde sivil savaşlardan ve vebadan kaynaklı ölüm oranları olağanüstüydü. Dahası şu da açıktır ki, Roma İmparatorluğu'nda bekârlık oranı yüksekken evliliklerdeki doğurganlık oranı ise düşüyordu. Dönemin yazarları çocuksuz evliliklerden, yani küçük aile sisteminden şikâyet etmekteydiler. Sheeley'nin vurucu ifadesi ile; "İnsan hasadı kötüydü." Bu bütün sınıflar için geçerliydi fakat en çok da milletin olası liderleri olan en medeni, en eğitimli yüksek sınıflar için. Kendi çılgınlığı ile yüzleşen Swift'in kelimeleriyle ifade edersek Roma İmparatorluğu şöyle ağlıyor olmalıydı: "Bir ağaç gibi çürüyeceğim, tepemden köklerime doğru."

Şu soru ister istemez akla geliyor: "Bu medeniyet kendi kendini yenileme özelliğini neden kaybetmişti?" Yoksa Polybus'un söylediği gibi artık insanlar eğlenceyi çocuğa tercih ediyor veya çocuk yetiştirmek için rahatlarını bozmak istemiyorlar mıydı? Pek öyle söylenemez; zira bu durum fakirlerden ziyade zenginler arasında yaygındı ve bir zengin, eğlencenin de çocuk yetiştirmenin de en iyisini gerçekleştirmeye muktedirdi. Acaba, kendi medeniyetlerine inancını kaybetmiş, cesaretsizce ve ümitsizce büyüyen bu insanlar, savaş yorgunu dünyalarının zulmetine ve illetine bir çocuk getirmek istemiyorlar mıydı? Bilmiyoruz. Lakin nüfustaki düşüşle imparatorluğun diğer hastalıkları arasındaki bağlantıyı görebiliriz. Mesela nüfusun düşmesi ile birlikte yönetim giderleri artar, köyler boşalır, küçülen birlikler artık hudutları koruyamaz hâle gelir.

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

Roma idarecileri ise nüfus hastalığına karşı barbar zindeliğinden başka aşı bilmiyorlardı. Küçük bir şırınga ile başlayan bu zindelik aşısının miktarı gittikçe artardı. Öyle ki damarlarda akan kan artık Romalı değil, barbardı. Germenler önce uçlara yerleştiler, sonra tarlaları işgal ettiler; önce paralı asker oldular, sonra birliklere kaydoldular ve nihayet devlet bürokrasisinin zirvelerine ulaştılar. Ordu barbarlaşmıştı. Nitekim çağdaş bir yazar olan Moss, etkili bir alıntı ile oğlunu geri almak için Mısırlı bir kadının feryadını anlatır. Kadının oğlu barbarların peşine takılmış ve Roma birliklerine katılmıştır. Birlikler barbarlaşmıştı ve onlar imparatoru da barbarlaştırdılar. Onlar için imparator artık hukukun haşmetli temsilcisi değil; onların lideri, onların başbuğuydu ve onlar bu başbuğuyu kalkanlarının üzerinde yükseltirlerdi. Sivil alanın barbarlaşması da ordunun barbarlaşması ile at başı gitmişti. 397'de Honorius, Roma civarında Germen kıyafetlerinin giyilmesini yasaklayan bir ferman yayımladı. Nihayetinde ortaya çıkan görüntü şuydu; kendileri yarı barbar olan insanlar, barbarlara karşı korunmak için ellerindeki tek şey olan barbarları kullanıyorlardı.

Burada dördüncü, beşinci ve altıncı yüzyılların Romalılarınca yaşanmış bir medeniyetin abidevi harabelerinin genel bir tasviri yapıldı. Barbarlığın saldırganlığı karşısında diz çöken bir medeniyetin mensubu olarak yaşamak nasıl bir duyguydu? İnsanlar ne olup bittiğinin farkında mıydı? Karanlık Çağlar'ın kasvet bulutları erkenden mi çökmüştü?

Bakışımızı imparatorluğun özel bir bölümüne, çok meşhur ve medeni olan Galya eyaletine odaklayabilirsek bu soruları cevaplayabiliriz. Bu çöküşü üç noktada yakalayabiliriz. Çünkü peş peşe gelen üç yüzyıl boyunca Galya Romalısı yazarlar kendi hayatlarının ve zamanlarının bir resmini bize bıraktılar; dördüncü yüzyılda Ausonius, beşincide Sidonius Apollinaris, altıncıda Tours'lu Gregory ve İtalya'dan gelip de Poitiers'de ikamet eden bir yabancı Fortunatus. Onlar o dönemin Galya kültürünü görebilmemiz için yakılmış kandiller. Dördüncü, beşinci ve altıncı yüzyıllar… Yetişen alıyooooooooor!

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

II. AUSONIUS

Devam ediyoruz. Bu, Ausonius'un dünyası. Dördüncü yüzyılın ikinci yarısında Güneybatı Fransa, "fırtına ve felaket çağlarının dönüm noktasında bir pastırma yazı." Ausonius'un kendisi bir âlim ve beyefendiydi. Pagan Symmachus'un arkadaşı olduğu gibi Aziz Nela'lı Paulinus'un da arkadaşıydı. Bordeaux Üniversitesi'nde otuz yıllık bir hitabet profesörü, bir dönem bir prensin öğretmeni, Sezar'a yakın yüksek bir memur, konsül ve ahir ömründe malikânesinde huzur içinde yaşayan yaşlı bir adamdı. Onun en meşhur şiiri Moselle Nehri'ni anlatırdı. Ki kendisinin bütün edebî tasvirleri harikulade şekilde hayatının kökenlerini oluşturan neşeli taşra hayatını yansıtır. Bu nehrin yukarısında biraz ileride avluları, çayırları ve revaklarıyla ya villaları ya da yazlıkları görürsünüz. İsterseniz içinde rahatlayabileceğiniz sıcak su kaynakları da vardır burada. Güneşli yamaçlar tepeden tırnağa asmalara bürünmüştür. Çiftçiler bir yandan işini savsaklayan bağcıları fırçalarken bir yandan da birbirleriyle ve patikadan geçen yolcularla veya seyyar mavnacılarla sohbet ederler. Uzaklarda, nehrin ortasında, balıkçı ağını atar; kıyıdaki bir kayanın üzerindeki oltacı bir çubuğa misinasını bağlar. Alacakaranlık çöktüğünde, yeşil yamaçların derin gölgesi suya düşer ve eğilip de bakan kayıkçılar neredeyse asmaların titreyişini fark edebilir ve üzümlerin dolgunluğunu görebilir.

İşte böyle huzurlu, böyle mutlu bir hayattı Ausonius'un hayatı. Bordo'daki malikânesi, kendi deyimi ile "onun fakirhanesiydi" fakat 4.000 dönümden geniş bir araziye yayılmış hâlde üzüm bağları, sulak tarlaları ve korulukları vardı. Helen Waddell'in[1] Saintsbury'ye[2] dayanarak belirttiğine göre, "bugün bile burası Château-Ausone şarabının yuvası olmasından dolayı kendisi ile övünür, en güzel iki St. Emilion[3] şarabından biridir bu." Ausonius

1 İrlandalı bir Ortaçağ edebiyatı ve şiiri âlimesi (1889-1965) (ç.n.).

2 George Saintsbury (1845-1933): İngiliz yazar, edebiyat tarihçisi, âlim, eleştirmen ve şarap duâyeni (ç.n.).

3 Dokuzuncu yüzyılda kendini ibadete adayan bir grup keşiş tarafından kurulmuş Bordo'da bir köydür. Yüzyıllardır şarapları ile bilinir ve 1999 yılında, UNESCO Dünya Mirası listesine giren ilk üzüm bağını barındırır (ç.n.).

BELONGS TO KAKTUS TEAM

burada güllerini yetiştirir; oğluyla komşularına öğlen yemeği davetleri gönderirdi. Ev sahibi de dâhil altı doğru sayıydı; eğer daha fazla olursa bu yemek, yemekten çıkıp birbirini yemeye dönüşürdü. Bu sofralarda okunan şiirlerde bütün akrabaları yerini bulurdu; dedesi, büyükannesi, kız kardeşleri, kuzenleri ve teyzeleri-halaları, özellikle teyzeleri ve halaları.

Ne zaman aile çevresi sıksa sığınılacak bir eğitimli arkadaş çevresi veya sıraları gelince kutlanacak Bordo profesörleri vardı. Dördüncü yüzyılın imparatorluğunda profesörler önemli insanlardı. Gerçi elimizdeki bulgulara bakarak bunu söylemekten tam olarak neyi kastettiğimizi anlamış değilim. Ausonius'un Bordo'nun profesörleri üzerine yazdığı şiirlerden oluşan bir divanı vardı. Toplamda otuz iki taneydiler ve hepsi de sevilirdi. İçlerinde, olağanüstü bir hafızaya sahip ve tavla oyununda her hamleden sonra ölümden sonrasına atıf yapan Hatip Minervius vardı. İçlerinde, dilbilgici Anastasius vardı ki Bordo'yu bir sınır bölgesi üniversitesi için terk edecek kadar aptallığıyla o zamandan beri hak edilmiş bir unutulmuşluğun içerisinde gevşemişti. İçlerinde, Attitus Tiro Delphinus vardı; memurluk kariyerinden profesörlük koltuğuna geçiş yapmıştı ve hiçbir zaman astları ile ebeveyninin hayal kırıklığı yüzünden yaşadığı kadar sıkıntı yaşamamıştı. İçlerinde, unvanını gerçekte hak etmemesine rağmen değerli insanlar arasında sayacağımız ve doğruyu söylemek gerekirse işini de hak etmeyen dilbilimci Jocundus vardı. Experius vardı; çok iyi görünen, enfes bir belagate sahip ama dikkatli dinlediğinizde aslında hiçbir şey söylemeyen bir adamdı. Dynamius vardı; evli bir kadınla faziletin yollarından sapmış ve apar topar yurdunu terk etmiş fakat İspanya'da yeni bir hayat kurmuştu. Victorius vardı; Numa'nın[4] zamanından çok önce Cureo'da adanmış rahibin şeceresi veya Castor'un bütün hayalî krallar hakkında söyledikleri gibi bilinmesi çok zor tarihî soruları seven, eğer ölüm önünü kesmiş olmasa başarabilecekken Tully ve Virgil'e asla uzanamayan mübaşir Usher vardı. Bu kişiler şaşırtıcı derecede tanıdık karakterlerdir (tabii ki Dynamius hariç) ve yazar onları canlandırmayı başarmıştır.

4 Numa Pompilus (MÖ 753-673). MÖ 715-673 arasında Roma'yı yöneten, Romulus'un halefi efsanevi kral. Cureo'da yaşardı (ç.n.).

BELONGS TO KAKTUS TEAM

Ausonius'un bizim için tasvir ettiği dünya işte böyle bir dünyaydı. Fakat bu huzurlu kır evi ve eğitimli arkadaş çevresi hayatı sakince devam ederken tarih kitapları bize o dönem hakkında neler anlatıyordu? Germenler 357'de Ren Nehri'ni oğul vermiş arılar gibi geçip kırk-kırk beş gelişmiş şehri yağma ettiklerinde ve çadırlarını Moselle Nehri'nin kıyılarına kurduklarında Ausonius elli yaşındaydı. Büyük Julian'ın,[5] pusatlarını kuşanarak barbarları geri püskürten birkaç seferine şahit olmuştu. On yıl sonra Gratian'a[6] hocalık yaparken kendisi de İmparator Valentinian'a aynı düşmana karşı başka bir seferde eşlik etmişti. On yıl sonra konsüllüğe henüz alışıyorken doğuda, Adrianople'daki (Edirne) Gotların bir Roma ordusunu yenip bir Roma imparatorunu boğazladıkları o korkunç savaşı duymuş olmalı. Kendisinin 395'teki ölümünden sonra on iki yıl içerisinde Ren Nehri'ni geçen Germen yığınları çoğaldıkça çoğalmıştı. "Bütün Galya, içerisinde cesetlerin yakıldığı bir ateş yığını hâline gelmişti," ve Gotlar artık Roma'nın kapılarına dayanmıştı. Ausonius ve muasırlarının bu konuda söyleyebilecek neleri vardı ki? Hiçbir şey. Ausonius ve Symmachus olanları göz ardı ediyorlardı, tam olarak Jane Austen'ın romanlarında Napolyon Savaşları'nı göz ardı ettiği kadar.

III. SIDONIUS APOLLINARIS

Devam, devam… Felaketlerle dolu altıncı yüzyılın[7] ortalarında, Ausonius'un ölümünden otuz beş yıl sonra Sidonius Apollinaris doğdu. Galya Romalısı bir aristokrat, bir imparatorun kayınbabası, bazen yüksek rütbeli bir memur ve nihayet Clermont Piskoposu'ydu. Sidonius Apollinaris 431 civarından 479'a kadar, belki biraz daha uzun yaşadı. Ausonius'un ölümünden onun doğumuna kadar geçen sürede çok şey olmuştu. Aydınlık bütün Avrupa'nın üzerinden çekiliyordu. Galya ve İspanya'da barbar krallıklar kurulmuştu.

5 Büyük Julian olarak bilinen Flavius Claudius Julianus (331-401). 361 yılından ölümüne kadar Roma imparatoruydu (ç.n.).

6 İmparator Valentinian'ın oğlu ve halefi (ç.n.).

7 Beşinci yüzyılı kastetmiş olmalı (ç.n.).

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

Roma'nın kendisi Gotlar tarafından yağma edilmişti ve onun hayatı boyunca çöküş daha da hızlanarak devam edecekti.

Henüz yirmi yaşındaydı ki nihai dehşet Avrupa'ya giriş yaptı: Atilla ve Hunlar. Bu da geçti fakat o yirmi dört yaşındayken bu sefer de Vandallar Roma'yı yağmaladı. Bir seri imparatoru tahta çıkartıp tahtından eden korkunç Germen Ricimer'i gördü. Galya'nın hürriyetinin son kalıntılarının da yıkılıp nihayet kendisinin de bir barbar tabi'i olduğunu gördü. Ve ölümünden birkaç yıl önce batıdaki imparatorluğun çöktüğüne şahit oldu.

Onlar, Sidonius ve arkadaşları, Ausonius ve arkadaşlarının yaptığı gibi imparatorluğa olanları görmezden gelemezlerdi. Beşinci yüzyılın insanları bu felaketlerden endişe duyar ve kendilerince fikir alışverişinde bulunurlardı. Bazıları vardı ki bunun hiç bitmeyeceğini düşünüyorlardı. "Sonuçta," diyorlardı, "önceden imparatorluk küçücük bir toprak parçasıydı; her zaman zorlukları aşarak ve düşmanlarına üstünlük kurarak yükseldi." Sidonius'un kendisi de böyle düşünüyordu. Barbarlar tarafından yağmalandığı o yıl Roma önceki yıllardakiler gibi direndi; Porsenna'da, Brennus'da, Hannibal'de olduğu gibi… Fakat bu sefer başaramadı. Diğerleri bu felaketlerin faturasını toplumun günahlarına kesmeye çalıştı. Bu yüzden Marseilles'li Salvian eğer bir piskopos olmasaydı şüphesiz ki kasvetli rahip diye anılabilirdi. Ona göre tamamıyla kokuşmuş bu Roma medeniyetinin ihtiyacı olan şey söz konusu taze ve genç barbar halkların bazı faziletlerini taklit etmekti. Benzer bir kişi olarak Orosius vardı. Barbarları şu iddia ile savunurdu: Roma İmparatorluğu kurulduğunda kan ve işgal üzerine kuruldu ve bu yüzden de barbarları ayıplayacak yüzü de yoktu. Dahası, sonuçta barbarlar o kadar kötü de değildiler. "Onların yağmaladığı mutsuz insanlar kendilerine bırakılan az bir miktarla tatmin olmayı bilirlerse işgalciler de onlara değer verecek, onları kardeşleri ve arkadaşları olarak görecektir." Diğerleri, özellikle daha düşünceli olan din adamları ise paganizmin gölgesinde yeşeren bir imparatorluğun neden Hıristiyanlığın kontrolünde olması gerektiğini açıklamakla daha çok ilgiliydiler. İmparatorluğu tamamen terk edip ümitlerini insan yapımı

BELONGS TO KAKTUS TEAM

olmayan bir şehre bağlayanlar da vardı (St. Augustine gibi). Gerçi Ambrose'nin gözlemi daha şaşırtıcıydı. Ona göre Tanrı kılı kırk yaran düşüncelerle kullarının kurtarılmasını istemiyordu. "İnsanları mantıkla kurtarmak Tanrı'nın sevdiği bir şey değildir."

Peki, bu insanlar nasıl yaşıyorlardı? Elimizde yalnızca Auvergne'deki mülkünde yaşıyorken Sidonius'un 460-470 tarih aralığında yazdığı mektuplar var. Bunları okuyunca, görünüşte değişen bir şey yok. Evet; Galya çökmüş, üç barbar krallığının elinde bir yıkıntıdan başkası değil. Fakat Ausonius'un zamanlarını hatırlarsınız. Lüks villası, sıcak su havuzları, geniş odaları ve göl manzarası ile Sidonius'un hayatı da onunkinden farklı değildi. Arkadaşlarına davetler düzenliyor; profesörlere, piskoposlar ve ülkenin önde gelenlerine makalelerini yolluyor. Spor ve oyunlar revaçta. Sidonius at biniyor, yüzüyor, avlanıyor ve tenis oynuyor. Mektuplarının birinde arkadaşlarına taşrada mülklerinin bitişik olduğu kuzeni ve bir arkadaşıyla geçirdiği günlerden bahsediyor. Onu tutup getirmeleri için adamlarını göndermişler ve kendisini eğlendirmek karşılığında bir hafta alıkoymuşlar. Kahvaltıdan önce tenis, yaşlılar içinse tavla. Kütüphanede geçirilen bir veya iki saatin ardından mükellef sofralarda öğle yemeği ve sonra öğle uykusu. Uyanınca at binme ve dönüşte hamam sefası ve nehre dalış. "Enfes akşam yemeği partilerimizi size anlatmak isterdim fakat daha fazla kâğıt yok," diyerek bitirir yazdıklarını. Buna rağmen, bizimle kalmaya devam ederseniz bununla ilgili her şeyi zaten duyacaksınız. Şüphesiz ki burası, altıncı yüzyılda yarı barbar halkın terk edilmiş villalarda kamp kurdukları ve yemeklerini idarecilerin odalarının zeminlerinde pişirdikleri Britanya değil.

Lakin Ausonius'tan bu yana köprünün altından çok sular akmıştı ve Sidonius şimdi barbarların göz önündeki varlığını yok sayamazdı. Aslında onların dikkate değer tasvirlerini bırakmıştı, özellikle Vizigotların kralının ve kendisinin de doğduğu Lyons'u yöneten Butgundianların. Sidonius her ne zaman memleketine gitse barbarların başına üşüşmesinden, utandırıcı yakınlıklarından, nefeslerinin pırasa ve soğan kokmasından ve saçlarını kokmuş tereyağ ile taramalarından şikâyet eder.

BELONGS TO KAKTUS TEAM

Çevresinde, yedi fitlik, hepsi de şarkı söyleyen ve hepsi de Latince olmayan yontulmamış kelimelerinden dolayı takdir bekleyen efendiler varken altı fitlik vezinde şiirleri nasıl yazabilirim, diye sorar kendine. Burada mutlak üstünlük şuurunun mütebessim küçümsemesi ve omuz silkmesi ne kadar da bariz... Okuyana Verlain'in bir dizesini hatırlatır:

Ben çöküşünün sonlarında bir imparatorluğum,
Uzun ve sarı saçlı barbarları gelip geçerken görürüm.

Fakat Sidonius'un mülayim kalbi hoyratça kırılacaktı. Bütün barbarlar dostane değildi ve komşu Vizigotlar yeni kralları Euric'in idaresinde hırslı gözlerini Auvergne'nin üzerine çevirmişti. Sidonius onların saldırılarına karşı bir savunma teşkilatlandırmak zorunda kaldığında henüz Clermont'un piskoposu olalı iki yıl bile olmamıştı. Avernianlar cesurca öne atıldı; onlar savaşıp aç kaldılar fakat yine de Roma'nın Galya'daki bu son kalesini savundular. Küçük bir birliktiler ve direnmeleri için Roma'nın kendisinden yardım almalıydılar. Belki benim tarihi çarpıttığımı düşünebilirsiniz. Bunları yirmi sene önce yazan Sidonius'un editörünün kelimeleriyle veriyorum.

Julius Nepos,[8] Euric'in Ron Nehri'ni geçmesi durumundaki tehlikenin farkına varmıştı. Fakat kaynakları o kadar zayıftı ki ancak pazarlık yaparak barışı koruyabilirdi. Yüksek vergi memuru olan Licinianus, yerinde inceleme ve soruşturma yapmak için Galya'ya gönderildi. Henüz dönmüştü ki kısa zamanda onun girişimine dayanarak beslenen ümitlerin boşa çıkacağı anlaşıldı. Sidonius'un bu konuda da bilgi amaçlı yazdığını görüyoruz. Kendisi perde arkasından birtakım işlerin çevrildiğinden korkmaya başlamıştı ve Auvergne için gerçek tehlike bilindik düşmanlar değil, ödlek dostlardı. Şüpheleri çok yerindeydi. Licinianus'un raporunun alınmasından sonra Vizigot kralına karşı izlenecek siyaseti belirlemek için bir konsil toplandı. İmparatorluk, Auvergne'i destekleyecek gücü kendinde bulamıyordu ve bütün bir bölgenin kayıtsız şartsız Euric'e bırakılmasına karar verildi.

8 474-475 döneminde Batı Roma İmparatoru (ç.n.).

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

Sidonius'un umutsuzluğu sınır tanımıyordu ve pazarlıklardan sorumlu bir piskoposa asil dargınlığını yansıttığı bir mektup yazdı:

> *Bedbaht bölgemizin durumu gerçekten de içler acısıdır. Herkes kabul ediyor ki işler, şimdi, barış imzalandıktan sonra, savaş zamanında olduğundan daha kötü... Üçüncü bir tarafın güvenliği için biz köle hâline getirildik. Köleleşmek, ne de utanç verici! Avernianlara gelince, ortak düşmana karşı tek başlarına öne atıldılar. Bu adamlar ki onların sıradan askerleri komutanlar kadar iyidir fakat zaferlerinin meyvelerini asla toplayamadılar. Zaferleri sizin tesellinize harcanırken bozgunun kahredici sorumluluğu onların omuzlarına yüklendi. Cesur mahrumiyetimizin; ateşin, kılıcın, vebanın, kılıçlarımızı düşmanın kanıyla beslememizin ve savaştaki açlığımızın mükâfatı bu oldu. Duvar çatlaklarında biten otları yolup yerken hayal ettiğimiz barış bu muydu? Bizim fedakârlığımızın bütün bu delillerine karşın görünen o ki kurban edildik. Diyelim ki biz bunu kabul ettik, o vakit siz ne onurlu ne de kazançlı olan bir barışın yüz karasıyla yaşayacaksınız.*

Auvergne, Roma'ya kurban edilmişti ama Roma'nın onurlu barışının sefası da uzun sürmeyecekti. Bütün bu olaylar 475 senesinde gerçekleşti; 476'da ise son imparator onun barbar gardiyanı tarafından sürgün edildi ve imparatorluk batıda son buldu. Sidonius'a gelince, Gotlar onu bir süre hapsetti ve mülkünü geri alabilmek için Kral Euric'e bir methiye yazması gerekti (Üç Roma imparatoru için de methiyeler yazmıştı). Şu açıktır ki eski taşra hayatı aynen devam ediyordu fakat mektuplaşan ve nükteli sözler söyleyen o insanlar artık barbarların hâkimiyetindeydi. Ancak ölümünden kısa süre önce yazdığı bir mektubunda kalbini açtığı bir mısra vardır: "*Ah, doğumun küçük düşürücü mecburiyeti, hayatın üzücü mecburiyeti, ölümün acımasız mecburiyeti.*" 479'dan kısa süre sonra öldü. Yirmi yıl içerisinde Clovis fetihlerine girişti ve Theodoric İtalya'nın hâkimiydi.

BELONGS TO KAKTUS TEAM

IV. FORTUNATUS VE TOURS'LU GREGORY

Bir zamanlar Galya olarak bilinen Frank Krallığı'na bakmak ve 530'larda, Sidonius'tan sadece aşağı yukarı bir yüzyıl sonra doğan Tours'lu Gregory ve Fortunatus'un dünyasını araştırmak için zaman ve hislerinizin olması yeterlidir. Fortunatus'a baktığınızda bir an için altıncı yüzyılın dünyasının, Sidonius'un tenis oynayarak ve şiir okuyarak arkadaşlarıyla eğlendiği dünyanın aynısı olduğunu düşünürsünüz. Fortunatus becerikli, kibar, güler yüzlü ve ağzının tadını bilen biriydi. Nasıl olduysa kilisenin en muhteşem iki ilahisini yazmayı başarmıştı. 565'te İtalya'dan gelip Galya'yı ziyaret etti ve burayı bir daha hiç terk etmedi. Galya'yı içerdiği gibi Germenya'yı da içeren Frank topraklarının tamamını gezdi. Trier'den Toulouse'a kadar gitti; nehirler ve yollar işini kolaylaştırdı ve Ausonius gibi o da Moselle üzerine bir şiir yazdı. Nehre kadar inen teraslı üzüm bağları ve villaların bacalarından tüten dumanları ile yine aynı neşeli taşra hayatı vardı. Fortunatus bu kır evlerini ziyaret etti, özellikle Bordeaux Piskoposu Leontius'a ait şatafatlı villayı. Leontius azametli bir Galya Romalısı aristokrattı ve büyükbabası Sidonius'un bir arkadaşıydı. Hamamlar, revaklar, nehre kadar inen çayırlar; hepsi yine oradaydı. Hatta ziyafetler daha gösterişli (Ne yazık ki Fortunatus'un sindiriminde sorun vardı) ve konuşmalar hâlâ vecizeliydi. Barbar lordlarından zeki olanlar bu incelikli ve gösterişli hayatı ellerinden gelen en iyi şekilde taklit etti. Galya Romalıları kadar Franklar da Fortunatus'a kapılarını açtılar. Her kont kendisine adanmış bir demet Latince mısra istiyordu. Açıkça eski taşra hayatının bir kısmı en azından yaşamaya devam ediyordu. Bölge insanı hâlâ sıcak suların ve tenis oynamanın tadını çıkartıyordu; hükmedenler barbarlar olsa da nazik bir toplumun kuralları hükmünü sürdürüyordu.

Fakat bir daha baksanız işlerin aynı olmadığını fark ederdiniz. Bu sadece Roma medeniyetinin sosyal ve materyal kalıntılarının kısa bir süre sonra, altıncı yüzyılın karanlık felaketinin ortaya çıkmasıyla kaybolacak olmasından kaynaklanmaz. Fark ederdiniz; çünkü örtüyü kaldırıp baktığınızda cansızlık, ölüm illetine tutulmuş bir ruhun; hiçbir şeyin, yalnızca bir kabuğun kaldığını görürdünüz. Bu adamlar

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

Fortunatus'u hoş karşıladılar, çünkü kendisi kültür ve eğitimin hâlâ biraz itibar gördüğü ve kangrenin henüz bütün vücudu sarmadığı İtalya'dan gelmekteydi. Onlar Fortunatus'un varlığında, yitirilmiş bir çocuk gibi kaybedilmiş bir medeniyetin hasretini dindiriyorlardı.

Bu dünya, Tours'lu Gregory'nin *Frankların Tarihi* başlıklı kitabında anlattığı dünyadır. Korkunç Merovenj[9] krallarının hükmü altındadır ve barbarlık villalarla yan yana bir orman gibi yayılmakta ve gelişmektedir. Eğitim ölmektedir; bir üniversitenin hayaleti güç bela ayakta kalır. Büyük bir Galya Romalısı aileden gelen ve piskopos olan Gregory'nin kendisi de dilbilgisi eksikliğinden muzdariptir. Şehirler küçülür ve savunma duvarlarının ardına çekilirler. Sinagoglar hedeftedir ve bu trajik cezalandırma hikâyesinde atılan ilk adımlar olan sürgün, vergi ve müsadere hiç bitmeyecek gibidir. Siyasete gelince, lider ve maiyetindekilerin tek maksadı Franklara hâkim olmaktır; tasfiye ve katliam Merovenj prenslerinin rekabetinin her aşamasına damgasını vurur. En kötüleri Chilperic ve Fredegond gibi şeytanlardır; en iyileri ise Tours'lu Gregory'nin hoşgörü ile bahsettiği Kral Guntram gibi hâlâ barbarlardır. Kendisi zamanının belli belirsiz bir figürü, şişman, cerbezeli, bir baksan mutluluktan coşan bir baksan nefret ve şiddet patlamaları yaşayan, tatlılık ve acımasızlığın garip bir karışımıdır. İronik olan taraf ise onun, "İyi Kral Guntram" olarak bilinmesi ve ölümünden sonra kilise tarafından kutsanmasıdır. İyi Kral Guntram hakkında daha sonradan şöyle söylenecekti: "İki-üç cinayetinden dolayı kötülenemeyecek iyi bir kral."

V. SONUÇ

Bunlar Roma'nın çöküş ve barbarların zafer yüzyılları boyunca yaşamış insanlardı. Yüksek sınıf olmaları, eğitimleri, becerileri sebebiyle olayların bir aynası gibiydiler. Tours'lu Gregory'ye gelene kadar Roma zaten ölmüştü ama Ausonius ile Sidonius'un dünyasının bir olduğu düşünülürse insan ister istemez, "Neden olup bitenleri göremeyecek kadar kördüler?" diye kendine sorar. Büyük kır evleri öğle yemeği ve

9 Beşinci ve sekizinci yüzyıllar arasında Fransa ve Almanya arasında bulunan bölgede hâkimiyet kurmuş Frank hanedanı (ç.n.).

BELONGS TO KAKTUS TEAM

tenis partilerine devam ediyor; naçiz profesörler üniversitelerinde ders vermeyi ve kitap yazmayı sürdürüyor; oyunlar giderek popülerleşiyor ve tiyatrolar her zaman dolu... Ausonius Germenlerin Galya'yı yağmaladığına bir kez şahit olur fakat bunun yinelenme tehlikesinden hiç bahsetmez. Sidonius zaten yarı barbar olan bir dünyada yaşamaktadır ve fakat Batı İmparatorluğu çökmeden daha bir yıl önce oğlu için konsüllük hülyaları görmektedir. Hakikaten üzerlerine çökmekte olan felaketin azametini neden görememişlerdi? Bu sual aslında onların medeniyetinin niçin çöktüğü suali kadar sürükleyici ve belki de aynı derecede çarpıcı. Cevap olarak birçok açıklama yapılabilir.

Başlarda dağılma süreci yavaştı; hayatın temposu yavaş olduğu için günümüzde onlarca yılda tamamlanacak bu süreç yüzyıllar aldı. Biz yüzyıllar sonrasının bakış açısına sahip olduğumuz için dönüp baktığımızda olayların şekillendirdiği mukadder sonucu görebiliyoruz. Öyle ki tarihin tozlu sayfalarında kalmış bu insanlara çok geç olmadan akıllarını başlarına almaları için haykırmak isteriz; "Ey hekim, kendini iyileştir!"[10] Fakat bir aksiseda duyamayız. Onlar muasır olmanın mukadder miyopluğu ile muzdariptiler. Anlık işlerdi onları meşgul eden. Onlar için o ânın tehlikelerini savuşturmak önemliydi. Göremediler ki verdikleri her taviz ve aldıkları her yenilgi onları cehenneme çeken bir zincirin halkalarıydı.

Hangi noktada barbarlar büyük bir felaket hâline geldi? Lejyonlara ilk Germen'in alınışından İtalya'nın imparator atayıp düşüren soylu ve güçlü barbarlarına kadar bu zincir kırılmadı. Savunmanın hangi noktasında dışarıdan gelen bu saldırı ölümcül hâle geldi? Dacia'dan 270'teki çekilme miydi? Bu çekiliş, Doğu Avrupa'nın barbarların nüfuz alanı hâline gelmesine izin vermişti ve onlarla; Romanya'ya gerilemeleri, tokgözlü olup batıyı rahat bırakmaları karşılığında anlaşılmıştı. 382 yılında Gotların federatif bir yapıda imparatorluğa yerleştirilmeleri ve Germenlerle Roma İmparatorluğu arasında

10 Antik Yunan'dan gelen ve İncil'de de kullanılan bir deyim. Türkçedeki, "Terzi kendi söküğünü dikemez," atasözüne benzer. Türkçeye uyarlarsak, "Terzi, kendi söküğünü dik!" Son cümleden de anlaşılacağı üzere, nasıl ki bir terzi kendi söküğünü dikemezse bir muasır da yaşadığı asrın sorunlarını açıkça görüp çözemez (ç.n.).

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

anlaşmaya varılması mıydı? Bury'nin söylediğine göre, bu durum hâkimiyetin birinden diğerine geçmesine sebep olmuş; imparatorluğun içindeki federatif devletler onun yerini alan bağımsız devletlere dönüşmüştü. Yoksa yatıştırma siyaseti miydi vahim hata? Veyahut birliklerin, Romalı bir generalin söylediği gibi, hakkında hiçbir şey bilinmeyen bir halk olan Britanya'dan ayrılması mıydı? Veya İspanya ve Afrika'nın ölümcül birleşimi miydi? Vandallar 428'e kadar iki eyalette de yerleştiler ve Vandal akınları Roma ile onun mısır tedarikçisi olan antik medeniyetin omurgası Akdeniz'in bağlantısını kesti. Avrupa tarihinde ilk defa İspanya ve Afrika'da hükmeden bir düşmanın zaferi medeniyetimize felaket getiriyordu.

Bu gelişmelerin tedricen gerçekleşmesi Romalıları yanıltmışsa da onların körlüğünün benzer başka güçlü sebepleri de vardı. Bunlardan en güçlüsü esasen onların tamamıyla bizzat medeniyet denen şeyin kendisini yanlış algılamalarıydı. Hepsi de aynı hatayı yapıyordu. İnsanlar kendi medeniyetini sulandırmadan Roma'nın barbarlığı içine alıp sindirebileceğini düşünmüştü; barbarların nihayetinde kötü insanlar olmadığını söyleyip duruyorlardı. Barbarın kurduğu düzende iyi noktalar bulup Romalıları kınıyor ve barbarlar kadar mütevazı olunmadan çözümün bir parçası olunamayacağını savunuyorlardı; 476 yılında Roma Devleti'nin yarısının artık var olmadığını görmezden gelerek barbar krallarının imparatorluktan aldıkları yetkiyle kendilerini yönettiklerine dair bir kurguya inanıyorlardı. Bütün bu insanlar kendilerini aynı yanılgı ile avutuyorlardı ki o da Roma'nın başlangıcı ve sonu olan tarihî bir gerçeklik değil fakat yürüdükleri toprak veya soludukları hava gibi tabii bir durum olması, "Ebed müddet Roma" inancıydı. Ve bu, itikatların en muhteşemi ve en talihsiziydi.

Hakikat şu ki yarattıkları mükemmel materyal kültür onların gözünü ne olup bittiği gerçeğine kör etmişti. Her yanları güvenlikli ve rahattı, öyle bir maddi varlık içindeydiler ki barbarlığın tam karşıtıydı. Nasıl öngörebilirlerdi ki gün gelecek bir Norman vakayinamecisi Caerleon[11] yeraltı ısıtma tertibatını görüp de şaşkınlıktan küçük dilini yutacaktı? Nasıl hayal edebilirlerdi ki sağlam olan ne varsa

11 Roma hamamı müzesi ile meşhur, Galler bölgesinde Roma döneminden kalma bir istihkâm (ç.n.).

BELONGS TO KAKTUS TEAM

muhtemelen yok olacaktı? Onların devlet adamlıkları kötüleştikçe yolları iyileşti; medeniyetleri yenilirken merkezî ısıtmaları galip geldi.

Fakat hâlâ onların söz konusu gafletinde önde gelen sorumluluk kendisinden beslendikleri eğitim sistemindeydi. Ausonius, Sidonius ve onların arkadaşları oldukça eğitimli insanlardı ve Galya, okulları ve üniversiteleri ile meşhurdu. Bu eğitim, devlet hizmeti ve nazik bir toplum için gerekli olan hitabet ve dilbilgisinden oluşuyordu. O dönemin şartları düşünüldüğünde daha uygunsuz ve bu şartlarla baş etmek için daha ehliyetsiz bir eğitim sistemi düşünülemezdi. Bütün dikkatini konudan ziyade şekle veren böyle bir hitabet eğitiminin gerçeklerle ilişkisi kopalı uzun süre olmuştu. Okullarında öğrendikleri şeylerin dışarıdaki dünyada neler olup bittiği ile hiçbir alakası yoktu. Her şey farklılaşırken zihinlerine yerleştirilen vahim yanılsama yarının dün ile aynı olacağıydı.

Artık bu konuları bırakıyoruz, hepsini de anlattık bitti. Belki de bitmedi. Maddi zenginlik, sanat, bilim, adabımuaşeret konusunda Roma'ya denk ve hatta onu da aşan yeni bir toplum oluşana kadar barbarlık yüzlerce yıl hüküm sürecekti. Aranın kapatıldığı an hangisidir veya Ausonius ve Tours'lu Gregory'nin temsil ettiği medeniyet seviyesini kimler yakaladı tam olarak söyleyemeyiz: Dante, Shakespeare, Capernicus, Newton? Fakat birçok yüzyıl, belki de bütün bir binyıl Batı Avrupa, bu adamların şu anda durdukları seviyeye çıkmadan önce, kendini tedricen Roma'nın düşüşü sonrasındaki kuyudan çıkartıyordu. Bu çıkış sadece yavaş değil, aynı zamanda kesintiliydi. Tours'lu Gregory'yi takip eden birkaç yüzyıl içerisinde Roma'dan farklı bir toplum düzeni kuracak kadar nitelikli fakat bunu bin yıl boyunca devam ettiremeyecek kadar iddiasız... Neyse ki ilgiyi hak edecek kadar gururlandırıcıdır ve hatta sonraki yüzyıllarda bile övgüye konu olur. Bu kültürde ve bu toplumsal düzende Ausonius'un, Sidonius'un ve hatta Fortunatus'un temsil ettiklerinin çoğu yeniden canlandırıldı; her ne kadar onların kendi zamanlarında bilindikleri kalıplarda olmasa da. Buradan bakıldığında onlar yalnızca Roma'nın halefleri değil, aynı zamanda Ortaçağların da öncüleriydiler.


BELONGS TO
KAKTUS TEAM

BELONGS TO KAKTUS TEAM

İKİNCİ BÖLÜM

ÇİFTÇİ BODO
Şarlman Zamanında Bir Yurtluk Hayatı

> Dünya üç ince şey üzerinde döner: İneğin memesinden çıkıp kovaya giren sütün ince akışı, toprak üzerindeki ekinin ince sapı becerikli bir kadının elindeki ince ip.
>
> Bereketin üç sesi: Sağılan ineğin böğürmesi, nalbantın çınlaması, bir karasabanın kırbaçlanması.
>
> *İrlanda Üçlüleri*'nden (Dokuzuncu Yüzyıl)

İktisat tarihi, bilindiği üzere, tarih dallarının en yenisidir. On sekizinci yüzyılın sonlarına kadar halkın ve tarihçilerin önde gelen ilgisi siyasi tarih, meşrutiyet tarihi, siyasi olaylar, savaşlar, hanedanlar ve siyasi kurumlarla onların gelişimi üzerineydi. Nihayetinde, bu sebeplerden ötürü, tarihin kendisi yönetici sınıf ile ilgiliydi. "Haydi, meşhur adamları methedelim," tarihçinin şiarıydı. Tarihçi bu şiara şunu eklemeyi unutmuştu; "ve babalarımızı." O, insan yığınlarının faaliyetlerini ve hayatlarını irdelemeyi umursamazdı. Oysa bu yığınlar onun methettiği meşhur adamların yükselttiği siyasi ve idari tarihin saklı temelleriydi ve dünyanın refahı onların aheste gayretleri üzerine kurulmuştu. Sokaktaki vatandaş hakkında konuşmak tarihin ciddiyetine yakıştırılmıyordu. Carlyle bu anlayışa başkaldırının kayda değer bir örneğini sergilemiştir. "Görmek istediğim şey," der, "kırmızı kitaplar, mahkeme takvimleri, meclis tutanakları değil ancak İngiltere'deki adamın hayatı: İnsanlar ne yaptı, ne düşündü, kimi sevdi ve neden muzdaripti? Ne yazık, gerçek şu ki 'tarih' denen iş şu ziyadesi ile aydınlanmış zamanlarda bile hâlâ böyle devam ediyor.

BELONGS TO KAKTUS TEAM

Ne yazık ki böyle… Tarih, yaldızlı ciltlerde kaydedilmiş hâli ile bir tavla tahtasının ahşap parçalarından ancak biraz daha öğretici..."

Carlyle ıssızlıkta ağlayan bir ses gibiydi. Bugün, onun yolunu hazırladığı yeni bir tarih yazılıyor. Bu asır, hep göz ardı edilmiş sokaktaki insanın ya da eskiden daha çok vaki olduğu gibi çapalı adamın tarihi hakkındaki güçlü farkındalığı ile önceki asırlardan ayrılıyor. Bugün tarihçi sadece savaşlar ve prenslerin entrikaları ile değil, sosyal hayatla da ilgili.

Modern yazara göre, on dördüncü yüzyıl sadece Yüzyıl Savaşları'nın, Kara Prens'in ve III. Edward'ın yüzyılı değildir. Özellikle, İngiltere'de serfliğin yavaşça azalışı, uzun vadede Fransızlarla yapılan mücadeleden daha çığır açıcı bir hakikattir onun için. Biz hâlâ meşhur insanları methediyoruz, çünkü tarihin sayfalarına zafer ve romantizmle geçen muktedir bir şahsı bilmemek iyi bir tarihçilik sayılamaz. Fakat onları şu gerçeğin şuurunda olarak methediyoruz; şimdi sadece meşhurlar değil, isimsiz mezarlarda uyuyan isimsiz ve ayrıcalıksız insan yığınları, tüm insanlık da hikâyenin içinde artık. Varlığımıza sebep babalarımız nihayet yerlerini buldular. Acton'un ifadeleri ile, "Büyük tarihçi, yemeğini artık mutfakta yiyor."

Bu kitap öncelikle tarihin mutfağı ile ilgilidir. İlk olarak dokuzuncu yüzyılın başlarında bir yurtluğu ziyaret edeceğiz. Tesadüfe bakın ki böyle bir yurtluk hakkında hayret verici miktarda bilgiye sahibiz. Bu, kısmen Şarlman'ın yayımladığı bir dizi ferman sebebiyledir. Söz konusu fermanlar, bahçede yetiştirilecek bitkilere kadar gerekli olan her şeyi ihtiva eden, kraliyet kâhyalarına topraklarını nasıl yöneteceklerini anlatan emirlerdir. Lakin bizim önde gelen bilgi kaynağımız Paris yakınlarındaki St. Germain'in başrahibi Irminon'un yazdığı kitaptır. Böylelikle manastır hangi toprakların kendisine ait olduğunu ve bu toprakların üzerinde kimlerin yaşadığını tam olarak bilebilecekti. Tıpkı I. William'ın[1] bütün bir krallık için tanzim edip adına *Doomesday Book* dediği kitap gibi... Bu yurtluk kitabında o manastıra bağlı bütün yurtlukların isimleri

1 1066-1087 tarihlerinde İngiltere'yi fethedip hâkimiyet kuran ve Fatih William (*William the Conqueror*) olarak bilinen Norman asıllı İngiltere kralı (ç.n.).

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

vardı. Ayrıca kâhyanın kendi hesabına işlettiği toprakların, kiracıların elinde bulunan toprakların ve dahası bu kiracıların, onların karılarının ve çocuklarının da bilgileri kayıtlıydı. Bu kayıtlara bir karasabandan bir yumurtaya, toprakları karşılığında sunmak zorunda oldukları hizmetlerin bir listesi de dâhildi. Biz bugün Şarlman zamanının bu krala ait toprağında yaşayan neredeyse her adamın, kadının ve çocuğun ismini bilmekteyiz ve tabii ki onların gündelik hayatları hakkındaki birçok şeyi de.

Bir an için üzerinde yaşadıkları yurtluğun nasıl organize edildiğini bir düşünün. St. Germain Manastırı'nın toprakları her biri bir kâhya tarafından yönetilebilecek büyüklükte olan ve *fisc* denen parçalara bölündü. Bu parçaların her birinde topraklar senyörlük toprağı ve haraçlı toprak olmak üzere ayrılmıştı. İlki keşişler tarafından bir kâhya veya diğer görevliler aracılığıyla yönetilirdi ve ikincisi manastırdan kiralanarak sahiplenilen haraçlı topraklardan müteşekkildi. Bu haraçlı topraklar *manse* denilen, bir veya daha fazla ailenin yaşadığı birçok küçük çiftliğe bölünmüştü. Bir keşişin elinde tuttuğu bir ana veya senyörel manseyi ziyaret etmiş olsaydınız muhtemelen bir iç avlusu olan, üç-dört odalı ve büyük olasılıkla taş bir ev bulurdunuz. Bir tarafında hizmet eden serf kadınların yaşadığı bir grup özel ev bulunur. Ayrıca her tarafta ev ahalisinden olan serflerin yaşadığı ağaç evler, müştemilatlar, bir mutfak, bir fırın evi, bir ambar, bir ahır ve diğer çiftlik evleri ile bir avlu oluşturmak için dikkatle dikilmiş çit misali ağaçlar olur. Bu merkezî manseye iliştirilmiş şekilde, tarlaları, çayırları, bağları, bostanları ve neredeyse bütün ağaçları ve ormanları kapsayan hatırı sayılır büyüklükte toprak vardır. Apaçık ki bu toprakları işlemek için büyük bir iş gücüne ihtiyaç duyulurdu. Söz konusu iş gücünün bir kısmı ana manseye bağlı olan köle statüsündeki işçilerden karşılanıyordu. Fakat bu serfler keşişlerin topraklarının üzerindeki bütün işi halletmek için yeterli değildi. Bu yüzden iş gücünün çoğu yurtluk üzerindeki toprak sahipleri tarafından para karşılığı sağlanırdı.

Senyör mansesinin yanında bazı küçük bağımlı manseler de vardı. Bunlar farklı derecelerde hür olan erkekler ve kadınlardı fakat ne olursa olsun hepsi de baş mansenin toprağındaki işlere yardım

BELONGS TO KAKTUS TEAM

etmek zorundaydılar. Farklı sınıflar olması çok da bir şey ifade etmiyordu, zira bu sınıflar arasında küçücük farklar vardı. Birkaç yüzyıl içerisinde ise hepsi Ortaçağ köylüsünün ortak sınıfı olarak birbirlerine karıştı. En mühim insanlar *coloni* olarak adlandırılan şahsen hür insanlardı. Bu, çiftliklerini terk edemezler ve satılırsa mülkle birlikte satılırlar demekti. Her bir özgür manse ya bir ya iki ya da üç aile tarafından işlerini imece usulü görmek üzere oluşturulmuştu. Bir evden veya evlerden, bir çiftlik binasından, aynı merkez manse gibi, daha fakirlerin yaşadığı ahşap evlerden oluşurdu. Ek olarak, işlenmiş toprak, bir çayır ve bunların yanında belki küçük bir üzüm bağı vardı. Bütün bunların karşılığında, manse sahibi veya sahipleri, merkez mansenin toprağında haftada üç gün civarında çalışmak zorundaydılar. Kâhyanın asıl işi onların işlerini gereği gibi yaptıklarından emin olmaktı ve herkesten iki çeşit iş talep etmeye hakkı vardı. İlki tarla işiydi: Her yıl, her bir adam doğrudan lorda ait toprağın belli bir miktarını sürmek zorundaydı. Ayrıca *corvee* denen miktarı belli olmayan bir toprağı da sürmek zorundaydı ki gerekli olduğu zaman bunu her hafta kâhya talep edebilirdi. Bu ayrım Ortaçağ'ın ilerleyen zamanlarındaki "haftalık iş" (*week work*) ve "angarya iş" (*boon work*) ayrımına tekabül eder.

İkinci çeşidi ise her çiftlik sahibinin keşişlerin toprağında yapmak zorunda oldukları ve "el işi" olarak bilinendi. Bu; binaların tadilatı, ağaçların kesimi veya meyvelerin toplanması, bira yapımı, yük taşınması, kısacası kâhyanın yapılmasını istediği her türlü işi kapsıyordu. Bu çeşit işler sayesinde keşişler kendi senyörel topraklarını işletmiş olurlardı. Haftanın diğer bütün günleri bu ağır işçi kiracılar kendi küçük çiftlikleriyle ilgilenmekte serbesttiler. Şuna emin olabiliriz ki, onlar işe iki kat emek harcıyorlardı.

Fakat onların zorunlulukları burada bitmezdi. Çünkü sadece hizmet etmek değil, aynı zamanda büyük eve kira da ödemek zorundaydılar. O günlerde devlet vergisi diye bir şey yoktu. Fakat herkes bir ordu resmi ödemek zorundaydı. Şarlman zamanında manastırlar da bu zorunluluğa dâhil edilmişti ve onlar da kiracılarını zorunlu tutmuştu. Bu resim bir öküz, belli bir sayıda koyun

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

veya muadili para olabilirdi: "Ev sahibine iki gümüş şiling öde," her bir hür adamın zorunlulukları listesinde ilk sırada gelirdi. Çiftçiler keşişler tarafından kendilerine verilen her türlü ayrıcalık için ödeme yapmak zorundaydılar. Manastır için kıskançlıkla korunan ormandan yakacak odun toplamaya izinli olabilmek için bir yük odun taşımak zorundaydılar. Aynı değerli ormanda domuzlarını otlatabilmek için de birkaç fıçı şarap vermeleri gerekiyordu. Her üç yılda bir otlatma hakkı için merkez manseye koyunlarından birini verirlerdi. Bir de kelle vergisi vardı. Bu özel icarlara ek olarak her çiftçi üretimden kaynaklanan diğer icarları da ödemek zorundaydı. Her yıl büyük eve üç tavuk, on beş yumurta ve evlerin tamiri için birçok kalas borçluydu. Sıklıkla bir çift domuz verme zorunluluğu vardı; bazen ekin, şarap, bal, mum, sabun ve yağ. Çiftçi aynı zamanda bir zanaatkârsa ürünlerinden de vermek zorundaydı. Demirci manastırın ordu için olan birliğine mızrak yapar; marangoz variller, kasnaklar ve asma destekleri yapar; bir tekerlekçi ise at arabası yapardı. Eğer serf iseler çiftçilerin karıları bile çalışırdı. Bu kadınlar büyük ev için yün eğirmek ve bir elbise dikmek mecburiyetindeydiler.

Bütün bunlar Villicus ya da Major (Mayor) denilen kâhyalar tarafından tahsil edilirdi. Bir kâhya çok çalışması gereken bir adamdı. Biri Şarlman'ın kâhyaları için hazırladığı yetmiş özel emri okusaydı onlar için üzülmeden edemezdi. Bir kâhya kiracılardan gerekli hizmetleri almalıydı. Onlara her hafta ne yapılması gerektiğini söylemeli ve yapıldığını görmeliydi. Onların eve doğru sayıda yumurta ve domuz getirdikleri, eğri kalasları kendisine yutturmadıkları konusunda dikkatli olmalıydı. Ev ahalisinden olan serfleri de kollamak ve çalıştırmak zorundaydı. Depolama, satma, üretilen malları ve kiracıların kiralarını manastıra yollama ilgilenmek zorunda olduğu işlerdi. Ek olarak da, her sene kâhyalığı ile ilgili ayrıntılı bir raporu başrahibe göndermekle yükümlüydü. Hizmet ve kira zorunluluğu olan kendi mansesi vardı ve Şarlman kâhyalarına örnek teşkil etmeleri için ödemelerini hızlandırma konusunda baskı yapardı. Muhtemelen kâhyaların kendi çiftliklerinde çalışabilmeleri için çok az

BELONGS TO KAKTUS TEAM

bir zamanları vardı ve çiftliklerine kendilerinin yerine birer adam bırakmak zorundaydılar. Şarlman da onlara bunu emretmişti. Altında *dean* denen görevliler vardı ve büyük evde bazen istihkakların alımı ve korunması işini özel bir kilerci yapardı.

Burada birkaç cümleyle St. Germain keşişlerinin ve Şarlman zamanının diğer Frank toprak sahiplerinin mülklerini nasıl yönettikleri anlatıldı. Haydi şimdi o mülklere daha insani bir gözle bakalım ve bu çiftliklerde yaşayanların nasıl bir hayat sürdüklerini görelim.

Başrahip; Villaris adında, Paris'in yanında, şu anda Saint Cloud Parkı tarafından işgal edilen yerde bir mülke sahipti. Villaris ile alakalı kayıt defterinin sayfalarını çevirseydiniz orada yaşayan Bodo isminde bir adamla karşılaşırdınız.[2] Ermentrude adında bir karısı, Wido, Gerbet ve Hildegard adlarında üç çocuğu ile ekilebilir küçük bir arazisi, çayırlığı ve birkaç asması vardı. Bugünün bir küçük çiftlik sahibi hakkında ne kadar biliyorsak Bodo hakkında da neredeyse o kadarını biliyoruz. Haydi, onun hayatındaki bir günü hayal etmeye çalışalım.

Şarlman saltanatının son günlerine doğru, güzel bir ilkbahar sabahında Bodo erkenden kalktı. Çünkü keşişin çiftliğine çalışmak için gitme sırası ondaydı ve kâhya korkusundan geç kalkmaya cesaret edemezdi. Tabii ki, onu memnun etmek için daha bir hafta önce kâhyaya yumurtalar ve sebzeler götürmüştü. Fakat keşişler, kâhyalarının büyük rüşvetler almalarına (bazen diğer mülklerde olduğu gibi) izin vermezlerdi ve Bodo bilirdi ki işe geç kalma izni yoktu. Onun toprak sürme günüydü, bu yüzden büyük öküzünü de yanına almıştı. Küçük Wido da elinde bir değnekle o öküzün yan

2 Op. Cit., II, s. 78: "Bodo bir *colonus,* karısı Ermentrude bir *colona*'dır ve üç çocuğa sahip olan onlar Saint-Germain'in yardımcılarıdırlar. Onun ekilebilir arazisi sekiz *bunuaria* ve iki *antsinga* ihtiva ederken merası da iki asma *aripenni*'si ve yedi *aripenni* ihtiva eder. Orduya iki gümüş şiling ve domuzlarını ormanda otlatma hakkı için de iki fıçı şarap öder. Her üç yılda çitler için yüz kalas ve üç kazık verir. Kışın dört evlek (*perche*), baharda iki evlek ekimlik yer sürer. Her hafta iki beden hizmeti (*corvees*) ve bir el işi borçludur. Üzerine yüklenmişse üç kanatlı eti, on beş yumurta ve taşıma işi vardır. Ve onun için iki şiling ödediği bir yeldeğirmeninin yarısına sahiptir."

BELONGS TO KAKTUS TEAM

tarafında yürüyordu. Wido kendisi gibi büyük eve çalışmaya giden yakındaki diğer çiftliklerden çocuklara katılıyordu. Kâhyanın verdiği emirler doğrultusunda hepsi toplaşıyor; bir kısmı atlar ve öküzlerle, bir kısmı çapalar, kazmalar, kürekler ve baltalarla geliyordu. Toplu hâlde senyörel mansenin tarlalarına, çayırlarına ve ağaçlıklarına gidiyorlardı. Bodo'nun komşu mansesinde birkaç aile yaşıyordu. Frambert, Ermoin ve Ragenold çocukları ve eşleriyle yaşıyorlardı. Bodo onlara, "Günaydın!" dedi geçerken. Frambert ağaçlığın etrafına tavşanların çıkıp da taze bitkileri yemesini engellemek için bir çit yapmakla meşguldü. Ermoin bir el arabası dolusu odunu evine taşıyordu. Ragenold ise ahırın çatısında açılan deliği tamir ediyordu. Bodo soğuk havada öküzü ve küçük oğlu ile ıslık çalarak ilerliyordu. Onu daha fazla takip etmemize gerek yok, çünkü bütün gün toprak sürüp yemeğini diğer toprak sürenlerle birlikte bir ağacın altında yiyecek ve bu çok alışıldık...

Biz Bodo'nun karısı Ermentrude'nin ne yaptığına dönelim. O da meşgul, çünkü o gün toplamda bir şişman piliç ve beş yumurtadan oluşan tavuk icarının vakti. Dokuz yaşında olan ikinci çocuğunu bebek Hildegard'a bakması için bırakır ve komşularından büyük eve gitmek zorunda olan birine uğrar. Komşusu bir serf ve St. Germain'e bir keşişe aba olmak için gönderilecek tek parça bir yün elbiseyi kâhyaya götürmek zorunda. Bu komşunun kocası bütün gün lordun üzüm bağında çalışmakla yükümlü... Çünkü bu mülkte serfler genellikle bağlarda çalışırken hürler ise toprak sürme işini görür. Ermentrude ve o serfin karısı birlikte o eve giderler. Orada bir koşuşturmaca vardır. Erkeklerin atölyesinde birçok işçi çalışmaktadır: Bir ayakkabıcı, bir marangoz, bir demirci ve bir kuyumcu. Daha fazlasını bulamazsınız, zira St. Germain mülklerindeki en iyi zanaatkârlar manastırın duvarları arasında yaşamaktadırlar. Böylece keşişler için yerinde çalışır ve nakliyeden kurtulmuş olurlar. Fakat her bir mülkte birkaç zanaatkâr vardır; kimi o büyük evlere bir serf olarak bağlıdır, kimi de kendi mansesinde yaşamaktadır. Ve aklı başında toprak sahipleri mümkün olduğu kadar çok zanatkârı istihdam etmeye çalışır. Şarlman kâhyalarının her birine bölgelerinde iyi

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

işçilere sahip olmaları emrini vermişti. Özellikle altıncılara, gümüşçülere, kunduracılara, tornacılara, marangozlara, kılıç yapımcılarına, balıkçılara, varakçılara, sabunculara; bira, elma şarabı ve armut şarabı da dâhil her türlü içki yapmasını bilenlere; pasta yapmasını bilen fırıncılara; avlanma, balık avı için ağ yapmasını bilenlere ve daha nicelerine.[3] Ve bu zanaatkârlardan bazıları Villaris Mülkü'ndeki keşişler için çalışırlar.

Lakin Ermentrude atölyede durmaz. Kâhyayı bulur, onu eğilerek selamlar, getirdiği pilici ve yumurtaları verir ve bir an evvel kadınlar kısmına gidip oradaki serflerle dedikodu yapmak için acele eder. Bu dönemde Franklar, aynı kadim Yunanların yaptığı gibi, kadınları onlara uygun gördükleri işleri yapabilecekleri ayrı bir bölümde tutarlardı.

O büyük evde bir Frank asili yaşasaydı karısı işleri takip ederdi. Fakat Villaris'teki bu taş evde hiç kimse yaşamadığı için kadınları da o kâhya denetlemek zorundaydı. Burası küçük bir çalışma odası ile birlikte öbeklenmiş az sayıdaki evden müteşekkildi. Bu öbeğin çevresi ince bir çit ve bir haremi andırırcasına sürgülü büyük bir kapı ile çevriliydi ki kimse izinsiz giremesin. Onların çalışma odaları fırınlarla ısıtılan rahat yerlerdi. Ermentrude orada (bir kadın olarak girmeye izni vardı) yün eğirip kumaş dokuyan ve elbise diken bir düzine kadar serf kadınla karşılaştı. Her hafta yorgun kâhya onlara hammaddeleri getirir ve onların ürettiği mamulleri de götürürdü. Şarlman, mansesine bağlı kadınlar hakkında kâhyasına birçok talimat vermişti ve biz St. Germain keşişlerinin de kendi mülklerinde aynısını yaptığından emin olabiliriz.

"Bizim kadınlarımızın işi," der Şarlman, "keten, yün, çivitotu, zincifre,[4] kökboya, sabun, yağ, tas ve gerekli diğer mamulleri yapmaktır. Kadınlarımızın bölümünün iyi görünmesine dikkat edin; odalar, fırınlar ve kilerlerle döşeyin. Etrafları güzel bir çitle çevrilsin, kapıları güçlü olsun ki bizim işlerimizi rahatlıkla yapabilsinler."[5]

3 *De Villis*, c. 45.

4 Ortaçağ'da kırmızı boya olarak kullanılan suni civa sülfür (ç.n.).

5 Ibid, cc. 43-49.

BELONGS TO KAKTUS TEAM

Gelgelelim, Ermentrude dedikodudan sonra acele etmek zorunda ve biz de öyle yapmak zorundayız.

Ermentrude kendi çiftliğine döner ve küçük üzüm bağında işe koyulur. Bir iki saat sonra da çocuklarını doyurmaya gider ve günün geri kalanını ise onlar için sıcak, yün elbiseler dokumaya ayırır. Onun diğer bütün arkadaşları ya kocalarının tarlalarında çalışmakta ya da kümesle, bostanla veya evde dikiş dikmekle uğraşmaktadırlar. Çünkü bir taşra çiftliğinde kadınlar da erkekler kadar zor işleri yapmak zorundadırlar. Misalen, Şarlman'ın zamanında koyun kırpma işinin neredeyse tamamını kadınlar yapar.

Sonunda Bodo da akşam yemeği için evine döner. El yapımı mumları ancak titrek bir alevle yanabildiği ve sabah erken kalkmak zorunda oldukları için güneş batar batmaz yatağa girerler. De Quincey'nin[6] de bir keresinde benzersizce işaret ettiği gibi antik insanlar, "iyi çocuklar gibi 7-9 saatleri arasında" yataklarına giderlerdi. "İnsan o çağlarda yatağa erken giderdi; çünkü onun değerli annesi olan arz, ona mum sağlayamazdı. O iyi kalpli yaşlı kadın… Çocuklarının mum taleplerinden kesinlikle ürperirdi. 'Mummuş!' derdi o. 'Kim böyle bir şey duymuş ki? Ve size karşılıksız olarak verdiğim bunca harika gün ışığını ziyan ediyorken üstelik! Siz zavallılar daha neler isteyeceksiniz kim bilir...'"[7] Benzer durum Bodo'nun zamanında bile devam ediyordu.

Bunların hepsi iyi güzel de sanki hâlâ eksik bir şeyler var gibi. Söz konusu çiftçilerin üzerinde yaşadıkları mülkler, onların ödemek zorunda oldukları kiraları ve vermekle yükümlü oldukları hizmetleri hakkında çok şey biliyoruz. Fakat onlar ne hissediyordu, ne düşünüyordu ve çalışmadıkları zaman kendilerini nasıl eğlendiriyorlardı? Kiralar ve hizmetler dıştan görünendir ve bir mülk kaydı ancak gündeliği tanımlar. Bir üniversiteyi ders programına bakarak tanımlamak ne kadar anlamsızsa Bodo'nun hayatını da efendilerinin tuttuğu mülk kayıtlarına bakarak tasvir etmek o kadar anlamsız

6 Thomas Penson De Quincey (1785-1859): İngiliz bir yazar. Bu konuyu da "The Casuistry of Roman Meals" başlıklı yazısında ele almıştır (ç.n.).

7 "The Casuistry of Roman Meals," *The Collected Writings of Thomas De Quincey*, ed. D. Masson (1897), VII, s. 13.

BELONGS TO KAKTUS TEAM

olurdu. Kölelerle hiç konuşmuyorsan yemeklerini mutfakta yemek sana bir şey kazandırmaz.

Doğrusu, Bodo'nun düşüncelerine, duygularına ve tatil eğlencelerine ulaşabilmek için Başrahip Irminon'un mülk defterine elveda demeli ve bazı karanlık köşelere dikkatimizi vermeliyiz. Chaucer, Langland[8] ve birkaç mahkeme sicili ile altıncı yüzyıl çiftçisinin duyguları hakkında çok şey bilmek mümkün olmasına rağmen dokuzuncu yüzyıl için eldeki kayıtlar kıttır.

Bodo şüphesiz bazıları çok güçlü olan birçok hisse sahipti. Ayazlı günlerin soğuk sabahlarında başrahibin dönümlerini sürmek için kalktığında bir yanda da kendi dönümleri sürülmeyi beklerdi. O ise sık sık kırağı düşen sakalını sallayarak o büyük evin sahibinin ve onun bütün toprağının denizin dibini boylamasını isterdi (ki, aslına bakarsanız, denizi hiç görmediği için bunu isteyemezdi). Kendisi ya başrahibin avcısı olup ormanda avlanmak isterdi, ya St. Germain'de manastırın kilisesinde tatlı melodiler söyleyen bir keşiş ya da balyalarca pelerin ve yeleği uzun yolları aşarak Paris'e götüren bir tacir. Kısaca başka birinin toprağını süren fakir bir çiftçiden başka herhangi biri. Bir Anglo-Sakson yazar onunla bir sohbet hayal etmiş:

> *"Peki Rençber, söyle bakalım işler nasıl gidiyor?"*
>
> *"Ah efendim, öyle çok çalışıyorum ki! Seher vaktinde çıkıp öküzleri tarlaya götürüyorum ve onları sabana koşuyorum. Kış ne denli sert olursa olsun, efendimin korkusundan evde duramıyorum. Öküzleri koşup, saban demirini ve pulluğu sabana bağladıktan sonra her bir gün için bir dört dönüm ya da daha fazla sürmek zorundayım!"*
>
> *"Hiç yardımcın var mı?"*
>
> *"Bir oğlum var. Elinde bir üvendire,[9] öküzleri güder. Ama şimdi soğuktan ve öksürükten hâlsiz." (Zavallı küçük Wido!)*
>
> *"Evet, gerçekten de işin çok zor."*[10]

8 Chaucer ve Lagland Ortaçağ İngiliz şairleridir (ç.n.).

9 Çifte koşulan öküzleri yürütmek için kullanılan, ucuna nodul takılmış uzun değnek (ç.n.).

10 Aelfric, *Colloquium*, op. cit., s. 95.

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

Bütün bu zorluklara rağmen, Bodo kendisini ve Wido'yu neşelendirmek için soğukkanlılığını şiddetle korur. Konuyla alakasız gelebilir; bir zaman, imparatorun huzurunda bir kâtip "Allelulia"yı[11] söylediğinde Charles, piskoposlarından birine dönüp, "Kâtibim çok güzel söylüyor," deyince o kaba piskopos, "Bizim taşramızdaki herhangi bir palyaço da tarla sürerken öküzüne bu kadar vızıldayabilir," demişti.[12]

Şu da kesin ki Bodo; Büyük Charles'ın yılın aylarına verdiği, onun kendi lisanı olan, Frankça isimlerden memnundu. O, Ocak ayına *Winter-month* (Kış Ayı), Şubat'a *Mud-month* (Çamur Ayı),[13] Mart'a *Spring-month* (İlkbahar Ayı), Mayıs'a *Joy-month* (Neşe Ayı), Haziran'a *Plough-month* (Pulluk Ayı), Temmuz'a *Hay-month* (Saman Ayı), Ağustos'a *Harvest-month* (Hasat Ayı), Eylül'e *Wind-month* (Rüzgâr Ayı), Ekim'e *Vintage-month* (Bağbozumu Ayı), Kasım'a *Autumn-month* (Sonbahar Ayı) ve Aralık'a *Holy-month* (Kutsal Ay) derdi.[14]

Ayrıca Bodo batıl inançlı bir mahlûktu. Franklar uzun yıllardır Hıristiyan'dı fakat buna rağmen köylüler eski inanışlara ve batıl inançlara takılı kalmışlardı. St. Germain'in kutsal keşişlerinin mülklerinde; güneye, Roma İmparatorluğu'na inmeden önceki efsunlu topraklar üzerine söylenmiş bir Frank türküsünün parçası olarak yüzlerce yıllık tılsımları tekrar eden köylülerle karşılaşırdınız. Veya bu tılsımlar Baltık Denizi kıyılarında arıları cezbetmek isteyen bir arıcının büyüsünün bir parçası da olabilirdi.

Hıristiyanlar bu tılsımları uyarlamışlardı fakat söz konusu uyarlama onların putperest köklerini yok edememişti. Bunun sebebi, eski tanrıların, evlerden ve yollardan sırra kadem basalı çok olmasına rağmen, toprağı işlemek âdemoğlunun değişmez ve en eski uğraşı olduğu için kahverengi saban izleri boyunca ileri geri fink atmalarıydı.

---

11 "Allelulia" veya "Hallelujah" ifadeleri İbrancadan gelir ve 'Tanrı'yı tesbih et!' şeklinde çevrilebilir (ç.n.).

12 "The Monk of St Gall's Life," *Early Lives of Charlemagne*, ss. 87-8.

13 Bu ayda pagan döneminde tanrılara kek sunulurdu (ç.n.).

14 "Einhard's Life," op. cit., s. 45.

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

İşte Başrahip Irminon'un mülklerinde de çiftçi-köylüler hastalanan ineklerine ve çocuklarına okuyup üfler ve tarlalarının verimliliği için büyülü sözler söylerlerdi. Bodo ilk arkını açtığı zaman onu takip ediyor olsaydınız muhtemelen ceketinden Ermentrude'nin değişik yiyeceklerden yaptığı küçük bir parça keki çıkardıktan sonra o arkın altını eşeleyip yerleştirdiğini ve şu şarkıyı söylediğini duyardınız:

Arz, Arz, Arz! Ey Arz, annemiz!
Yüce Hükümdarımız, Ezelî Efendimiz
Kılsın seni münbit ve semiz
Karnında taneler ve gücünde bereket
Ekin yığınları ve göz alıcı bitkiler
Büyük arpa tomurcukları
Ve dolgun buğday taneleri
Hepsi ve hasat mevsimi...

Doymuş toprak azık verir insana
Rengârenk çiçeklerle kutsanmış ola!
Mahsul bir ihsandır bize toprağı işleyen Tanrı'dan
Tanelerinin her biri bizim ihtiyacımızdan.[15]

Sonra da sabanını tarlası boyunca gezdirirdi.

Kilise akıllıca bir iş yaptı ve bu eski ritüellere karışmadı. Sadece Bodo'ya Yüce Efendi yerine Cennetteki Babamıza ve Arz Anne yerine Meryem Ana'ya dua etmesini öğretti. Bu değişikliklerle Bodo, atalarının ona öğrettiği duaları etmeye devam etti. Mesela kilise ona arı tılsımını okurken Mesih ve Meryem'e yakarmasını öğretti. Ermentrude arılarını oğul verirken gördüğünde kulübesinden dışarı çıkar ve şu küçük tılsımı okurdu onlara:

Mesih, bir arı oğul verdi dışarıda
Gel yamacıma, gel benim küçüğüm
Kutsanmış bir huzur ve Tanrı'nın koruması yla
Otur, otur oraya
Azize Mary'nin kutsamasıyla.

15 Stopford Brook'ta tercüme edilmiş Anglo-Sakson tılsımları, *English Literature from the Beginning to the Norman Conquest,* (1899), s. 43.

BELONGS TO KAKTUS TEAM

Sen kaçmayacaksın
Uçmayacaksın ormana
Beni bırakmayacaksın
Uzaklaşmayacaksın da
Otur sükûnetle
Tanrı'nın kararını bekle![16]

Bodo eve dönüş yolunda dikenli çalıya takılmış bir arı görse hemen durur ve bir dilek dilerdi, tıpkı bazılarımızın kayan bir yıldız gördüğünde yaptığı gibi. Bodo'ya acıya karşı okuduğu tılsımlarının sonuna, "Kabul et efendim!" ifadesini eklemesi gerektiğini öğreten de kiliseydi. Bodo'nun ataları nesiller boyunca şuna inanmıştı: Bir yerinde bir sancı veya ağrın varsa bunun sebebi kemik iliğine bir kurdun yerleşmiş olup onu yemesindendir. Bundan kurtulmanın tek yolu da ağrıyan yerinin üzerine bir bıçak, ok ucu veya başka bir metal parçası koyup bir tılsım okuyarak o kurdu tatlı dille çıkarmaktır. Burada bahsedilen, Bodo'nun putperest atalarının söyleyegeldiği ve onun da küçük Wido hastayken söylediği o tılsım şu şekildeydi: "*Çık hadi kurtçuk, diğer dokuz kurtçukla, ilikten kemiğe çık, kemikten ete, etten deriye ve deriden de bu ok ucuna.*" Sonra da (kiliseye olan bağlılıkla) eklerdi; "Kabul et efendim!"[17]

Lakin kimi zaman da Bodo'nun her yaptığını da Hıristiyanlığa uydurmak mümkün değildi. Bazen bir cadının güçlerine sahip olduğu düşünülen bir adamı ziyaret eder, bazen de bükümlü ve unutulmamış hikâyelerin asılı olduğu bir ağaca batıl bir inançla saygılarını sunardı. Bu durumlarda kilise katıydı. O günah çıkartmaya gittiği zaman rahip sorardı: "Bir büyücüye ve kâhine bir şey danıştın mı? Bir ağaca veya su kaynağına adak adadın mı? Herhangi[18] bir

16 Eski Yüksek Almanca tılsım. Onuncu yüzyıldaki bir el tarafından dokuzuncu yüzyıldan kalma, Vatikan Kütüphanesi'nde, St. Augustine'in dualarını taşıyan bir el yazmasına kaydedilmiş. Brawne, *Althochdeutsches Lesebuch,* (fifth edition, Halle, 1902), s. 83.

17 Bir başka Eski Yüksek Almanca tılsım, Viyana'daki bir onuncu yüzyıl yazmasında korunmuş. Brawne, op. cit., s. 164.

18 Dokuzuncu yüzyıldan *Libellus de Ecclesiasticis Disciplinis*, art. 100. Alıntılandığı yer; Ozanam, *La Civilisation Chretienne chez les Francs*, (1849), s. 312. Bununla birlikte ihtar henüz mağlup edilmiş ve hâlâ yarı pagan Saksonlaradır.

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

büyülü iksir içtin mi?" O vakit geçen defa ineği hastalandığında ne yaptığını itiraf etmek zorunda kalırdı. Fakat kilise katı olduğu kadar merhametliydi de. "Serflerden biri sana geldiği zaman," der bir piskopos, rahiplerinden birine, "onlara zenginlere verdiğin kadar oruç tutma görevi vermemelisin. Kendilerine cezanın sadece yarısını ver."[19] Kilise şunu iyi biliyordu ki boş bir mide ile Bodo gün boyu tarla süremezdi. Diğer yandan avlanan, içen, ziyafet çeken Frank asilleri bir öğünü yemeseler de olurdu.

Yine o katı ve aynı zamanda müşfik kilise sayesinde Bodo'nun da tatil günü olmuştu. Kilise dindar imparatora Pazar günleri ve kutsal günlerde hiçbir iş ve hiçbir köleliğin yapılmamasına dair bir ferman çıkarttırdı. Şarlman'ın oğlu da bu hükmü 827'de onayladı. Ferman şöyleydi:

> *Tanrı'nın kanununa ve tebliğindeki kutsal hatırasıyla babamızın emirlerine dayanarak buyruğumuz odur ki, Pazar günleri hiçbir angarya iş yapılmayacak; ne bayağı işler, ne bağa gitme, ne tarla sürme, ne ekin biçme, ne saman taşıma, ne çit çekme, ne ağaç kesme, ne taş çıkarma ne de ev inşa etme veya ne bahçede çalışma, ne mahkemeye gelme ne de sürek avı. Lakin üç taşıma işi bu Pazar yasaklarından istisnadır; orduya mühimmat taşıma, erzak taşıma ve eğer gerekli ise bir lordun cenazesini onun mezarına taşıma. Keza kadınlar da ne dokuyacak, ne kumaş kesecek, ne iğne ile onları birleştirecek, ne yün tarayacak, ne kendir çırpacak, ne ulu orta çamaşır yıkayacak ne de koyun kırpacak. Böylece o mübarek günde sadece dinlenilecek. Fakat o günde, her bir yandan toplanıp kilisedeki ayine gelsinler ve verdiği bütün güzellikler için Tanrı'ya şükretsinler!*[20]

Ne var ki buna rağmen Bodo, Ermentrude ve onların arkadaşları kutsal günlerde sessizce kiliseye gidip sessizce eve dönmekten hoşnut değillerdi. Ta ki bizim mahcup ve kasvetli asrımıza kadar köylülerin her zaman yaptığı gibi onlar da tatillerini dans ederek,

19 *Penitential of Haligart*, Bishop of Cambrai, alıntı ibid. s. 314.

20 *Documents relatifs a l'Histoire de l'Industrie et du Commerce en France*, ed. G. Faigniez, t. I, ss. 51-2.

BELONGS TO KAKTUS TEAM

şarkı söyleyerek ve şaklabanlık yaparak geçirirlerdi. Onlar çok neşeliydiler fakat hiç de incelikli değillerdi. Dans etmek için seçtikleri yer kilisenin bahçesiydi. Ve ne yazık ki dans etmek için tercih ettikleri şarkılar unutamadıkları, eski festivallerden kalma, atalarının pagan şarkıları veyahut kilisenin sevmediği terbiyesiz aşk şarkılarıydı. Tekrar tekrar, kilise meclislerinin, köylülerin (ve bazen rahiplerin bile) dans eden kadınlarla birlikte habis şarkılar söylediklerine veya halk şiirlerinin eşliğinde dans edip şeytanın tuzakları gibi şeytani ve ahlaksız şarkılar söylediklerine dair şikâyetleri ile karşılaşırız.[21] Rahipler bu şarkıları ve dansları sürekli yasaklamalarına rağmen beyhudeydi. Her Avrupa ülkesinde, Ortaçağlardan Reform dönemine kadar, taşra halkı kilise bahçelerinde şarkı söylemeye ve dans etmeye devam edecekti.

Şarlman'ın ölümünden iki yüzyıl sonra, Noel arifesinde kilisenin bahçesinde dans eden, rahibin uyarılarına da kulak asmayan, bunun sonucunda da orada çakılıp kalan ve anca Köln başpiskoposunun affıyla kurtulabilen Koelbigk dansçılarının efsanesi yayılmaya başladı. Bazılarının anlattığına göre onlar yere çakılmamış fakat bütün yıl boyunca dans etmek zorunda kalmışlardı. Bazılarına göre ise belleri boyunca toprağa girene kadar dans ettiklerinde kurtulabilmişlerdi. İnsanlar onların seslendirdiği şu Latince mısraları tekrar ediyorlardı:

Yapraklarla kaplı orman boyunca Bovo at sürdü
Onun güzel Merswind'i de yanındaydı
Biz neyi bekliyoruz? Niçin gitmiyoruz uzaklara?[22]

Bir başka hikâye de Worcestershire'da bir rahip hakkındadır. O gece boyunca "Sweetheart have pity" ("Tatlım acı bana") nakaratını

21 *The Medieval Stage,* (1913), I, s. 161-3.

22 Koelbigk dansçılarının meşhur efsanesi için bakınız: Gaston Paris, *Les Danseurs Maudits, Legende Allemande du XI e Siecle,* (Paris 1900, the *Journal des Savants*'dan yeni basım, Dec., 1899), Shroeder'in, *Zeitschrift fuer Kirchengeschichte*'deki (1899) çalışmasının (*conte rendu*) bir parçası. Şiir İngilizce asıl örneğiyle bulunur. Burada dansçılardan biri olan Thierry'nin dudaklarındaki iflah olmaz titreme hastalığı 1065'te, Wilton kadın manastırında St. Edith'in bir mucizesi ile tedavi edilir. Bakınız; loc. cit. ss. 10, 14.

BELONGS TO KAKTUS TEAM

söyleyerek dans eden insanları izleyerek uyumamış, bu nakaratı aklından da çıkaramamış. Sabahki ayinde de "Dominus vobiscum" ("Tanrı seninle olsun") diyeceğine "Sweetheart have pity" demiş ve bu skandal, vakayinamelere kadar girmiştir.[23]

Bazen bizim Bodo dans etmezdi fakat gezgin ozanların şarkılarını dinlerdi. Rahipler bu ozanları kesinlikle tasvip etmezlerdi. Onlara göre bu ozanlar Hıristiyan ilahileri yerine tamamıyla Frank ırkının azametli putperest kahramanlarından bahseden saygısız dünyevi şarkılar söyledikleri için doğruca cehenneme gideceklerdi. Fakat Bodo onları severdi. Kilise meclisleri bazen başrahip ve başrahibeleri onların şarkılarını dinledikleri için azarlamak zorunda kalırdı. Daha kötüsü ise, büyük imparatorun kendisinin, babacan Şarlman'ın da onları sevmesiydi. O her zaman bir ozanı dinlerdi. Onun hayatını yazan Einhard bize şunu söyler: "İçlerinde kralların faaliyetlerinin anlatılıp savaş şarkılarının söylendiği barbarlık dönemine ait ve antik şarkıları kaydeder ve ezberlemeye çalışırdı."[24]

Şarlman'ın kaydettirdiği bu eski destanlardan en azından biri bir keşişin boş bir zamanında karalaması sayesinde Latince bir yazmanın kapağında günümüze kadar geldi. Onun oğlu, Dindar Louis, gençliğinde öğrendiği millî şiirleri reddetti; onları ne okutturdu ne söylettirdi ne de öğretti. Ozanların mahkemede adalet aramalarına izin vermezdi. Pazar günleri ortalık yerde serkeş dansları, şarkıları ve hikâyeleri yasakladı. Fakat sonra babasının krallığını itibarsızlıkla mahva sürükledi.

Ozanlar Şarlman'ın kendilerine gösterdiği keremin karşılığını ödediler. Ona ebedî bir şan verdiler; Ortaçağlar boyunca Şarlman'ın efsanesi büyüdü ve o Kral Arthur ile birlikte Ortaçağların en büyük kahramanlık anlatılarından birinin kahramanı olma şerefini taşıdı. Her asır onu kendi elbisesi ile sardı ve onun için türküler yaktı. Vakanüvis keşişlerin hücrelerinde Şarlman için asla yapamayacağı

23 Aslında "Swete Lamman dhin are." Bu hikâye Giraldus Cambrensis tarafından şurada anlatılmıştır: *Gemma Ecclesiastica*, pt. I, c. XLII. Bakınız: *Selections from Giraldus Cambrensis*, ed. C.A.J. Skeel (S.P.C.K. _Texts for Students_, No. XI), s. 48.

24 "Einhard's Life," op. cit. s. 45. Ayrıca bakınız: ibid. s. 168 (not).

BELONGS TO KAKTUS TEAM

bir şeyi, bu horlanmış ve lanetlenmiş ozanlar yaptı. Onlar kendisine belki de tarih içindeki bir yere sahip olmaktan daha kalıcı, daha arzu edilir bir şey verdiler; onu bir efsane hâline getirdiler.

Dünyadaki imparatorluklarda olduğu kadar Keats'in bahsettiği o altın diyarlarda hüküm sürmek de her imparatorun harcı değildi. Şarlman ise Kral Arthur ile beraber altın çağlarda hüküm sürer ve onun yoldaşları da Yuvarlak Masa Şövalyeleri ile aşık atar. Bodo her hâlükârda Charles'ın ozan sevgisinden istifade etti ve muhtemelen daha imparator hayatta iken efsanelerin ve Şarlman[25] isminin doğuşuna şahit oldu. İnsan kendisini gözleri fal taşı gibi açılmış hâlde, kilisenin bahçesinde St. Gall'ün dedikoducu bir yaşlı keşişi *Charles's Iron March to Pavia* hikâyesini dinlerken hayal edebilir.[26]

Muhtemelen bu efsaneleri dinlemek Bodo'nun o imparatora en yakın olabileceği hâldi. Hiçbir seferine katılmamış ve imparatoru hiçbir zaman görmemiş serfler bile onunla gurur duyardı. Ayrıca Charles erken Ortaçağ'ın bütün hükümdarları gibi büyük bir seyyahtı. Savaşmıyorsa vaktini krallığını dolaşarak, maiyeti ile birlikte bir o bir bu mülkünde kalarak geçirirdi. Bazen de alışılmışın dışına çıkarak bir krala layık ağırlandığı bir piskoposun ya da bir asilin mülkünü ziyaret ederdi.

Belki de bir gün Paris yolundayken Bodo'nun efendisini de ziyaret etti ve o büyük eve uğradı, Bodo da onu sade bir kılıkta gördü. Çünkü Şarlman samur kürkünden ceketi ve sade mavi pelerini ile çıkıp gelirdi. Einhard'ın anlatmasına göre o abartılı kıyafetlerden nefret eder ve normal günlerde herhangi biri gibi giyinirdi.[27] Kendisinden sonra da üç oğlu, muhafızı ve beş kızı gelirdi. Einhard şunu da söyler:

> *O, oğullarının ve kızlarının yetiştirilmesine özen gösterirdi. Evde iken asla onlarsız akşam yemeğine oturmaz ve onlarsız seyahate de çıkmazdı. Oğulları onunla birlikte at sürer, kızları da onları hemen arkadan takip ederdi. Bazı muhafızları sırf bu yüzden arkayı, onun kızlarının olduğu yeri kollamak isterlerdi. Kızları hem çok güzellerdi*

25 Şarlman (Charlemagne) "Büyük Charles" manasına gelir (ç.n.).

26 "The Monk of St Gall's Life," op. cit., ss. 144-7.

27 "Einhard's Life," op. cit., s. 39.

BELONGS TO KAKTUS TEAM

hem de babaları tarafından çok sevilirlerdi; bu yüzden de, ne gariptir ki, babası onları kimseye, ne kendi halkından birine ne de yabancı bir devlete gelin gönderdi. Kendilerini bırakamayacağını söyleyerek ölümüne kadar kızlarını evde tuttu.[28]

O vakit, şans eseri, Bodo dizleri titreyerek hayatında ilk defa gördüğü bu şeyi bir lanet zannedebilirdi; İmparator'un filini. Bunu Arap Gecelerinin muhteşem sultanı Harun Reşit göndermişti İmparator'a ve o da her zaman yanında tutardı. Onun adı Ebu Lubabe idi, yani "aklın babası" ve o bir kahramana yakışır şekilde, 810'da Danimarkalılara karşı bir sefer esnasında öldü.[29]

Şu kesin, Ermentrude her yaramazlık yapışında küçük Gerbert'i şu tehditle sustururdu; "Ebu Lubabe gelecek ve o uzun burnuyla seni kapıp götürecek." Fakat eli ekmek tutan sekiz yaşındaki Wido o filin karşısına çıkmaktan çekinmezdi. Yine de, iş o raddeye gelirse tabii ki Harun Reşid'in İmparator'a diğer hediyesi olan "Becerillo" diye çağırılan şirin köpeği tercih ederdi.

Bütün bu büyük adamlar geldiği zaman Bodo'nun başına bir sürü iş açılırdı. Çünkü onlar gelmeden önce her şey temizlenmeliydi. Pastacılar ve sosis imalatçıları çağırılmalı ve büyük bir ziyafet hazırlanmalıydı. İşin büyük kısmını o eve bağlı serfler yapmak zorunda olmasına rağmen o da onlara yardım etmeliydi. St. Gall'ün yaşlı ve dedikoducu keşişi bize Charles'ın aniden yaptığı bir ziyaretin heyecanlandırıcı tasvirlerini verir:

Seyahat ettiği zaman Charles'ın yolu üzerinde uzanan belli bir piskoposluk arazisi vardı. Buradan geçmemesi çok zordu. Söz konusu yerin piskoposu daima Charles'ı tatmin etmek ve bütün ihtiyaçlarını görmek isterdi. Bir keresinde İmparator oldukça beklenmedik bir zamanda geldi ve bu piskoposun eli ayağına dolaştı. Yalnızca konaklar ve evler değil, avlular ve meydanlar da silinip temizlendi. Bu yüzden yorgun ve kızgın bir şekilde onu karşıladı. Çok dindar Charles durumu fark etti ve etrafı inceledikten sonra piskoposa dedi ki: "Benim nazik ev sahibim,

28 Ibid., s. 35.

29 Beazley, "Dawn of Modern Geography," (1897), I, s. 325.

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

ben gelirim diye her şeyi çok temiz tutuyorsun." O vakit piskopos, sanki bir vahiy almış gibi, boynunu eğip kızgınlığını gizledi; Kral'ın hiçbir zaman bükülmemiş sağ elini yakaladı, öptü ve dedi ki: "Bu doğru olabilir lordum fakat her nereye giderseniz orası hakkıyla temizlenmiş olmalı." O an Charles, bütün kralların en bilgesi, bu durumu takdir etti ve ona, "Eğer ben boşaltırsam, yerine de ben doldururum," dedi ve ekledi: "Senin piskoposluğuna yakın olan bu arazi senindir. Haleflerin de ona sahip olacak, ta ki dünyanın sonuna kadar."

Yine aynı seyahatte, geçmesi gereken yerde yaşayan bir piskopos ile karşılaştı. O gün, haftanın altıncı günüydü ve ne bir hayvanın ne de bir kuşun etini yemek istiyordu. Coğrafi şartlar gereği o piskopos ona hemen balık da temin edemezdi. Bu yüzden bir miktar zengin aromalı ve yağlı harika peynir getirtip önüne koydu. Her şart altında kendine hâkim olan, kemalini her durumda gösteren Charles, o piskoposu utandırmak istemediği için fazlasını istemedi. Bıçağını çıkartıp tadının kötü olduğunu düşündüğü için peynirin kabuğunu sıyırıp beyazına ulaştı. Bunun üzerine yanında bir hizmetkâr misali duran piskopos yaklaştı ve dedi ki: "Niçin bunu yaptınız İmparator Efendimiz? En iyi kısmını atıyorsunuz." O vakit, kimseyi kandırmamış ve kimse tarafından kandırılacağını düşünmeyen Charles, piskoposu razı etmek için o kabuktan bir parça ağzına aldı, yavaşça çiğnedi ve bir tereyağ parçası gibi yuttu. Sonra da o piskoposun tavsiyesini tasdikleyerek, "Çok doğru benim iyi ev sahibim," dedi ve ekledi: "Her sene bu peynirden bana iki araba gönder." Piskopos bunun imkânsızlığını fark etti. Makamını ve mevkiini kaybetmenin korkusuyla atıldı. "Efendim, ben peynirleri temin edebilirim. Fakat bu kalitede olmasına garanti veremem. Sizi memnun edememekten korkarım." Her ne kadar alışılmadık veya garip olsun dikkatinden hiçbir şeyin kaçamadığı Charles, çocukluğundan beri bu peynirleri yiyen ama kalitesini test edemeyen piskoposa, "Onları ikiye böl. Sonra bir şişle tuttur. İstenilen kalitede olanları bir süre için kilerinde beklet ve sonra ailene gönder," diye karşılık verdi. Bu iki yıl boyunca böyle yapıldı. Sonra Kral o peynirlerin getirilmesini emretti. Üçüncü yılda ise piskopos kendi gayretleriyle topladığı o peynirleri bizzat getirdi. Lakin

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

adil Charles onun gayretine ve kaygılı hâline acıyarak piskoposluğunun arazisine, haleflerinin de faydalanabileceği, kendisinden tahıl ve şarap elde edebilecekleri bir mülk bağışladı.[30]

İki el arabası dolusu peynir toplamak zorunda olan telaşlı piskoposun hâline üzülmüş olabilirsiniz. Lakin asıl üzülmeniz gereken kişi, muhtemelen bu İmparator'un damağına hitap edebilmek için peynir cinsinden fazladan vergi ödemek zorunda kalıp bunu da karşılayacak varlıktan yoksun Bodo olmalı. Her şeye rağmen, İmparator tarafından yapılmış bir ziyaret seneler boyunca konuşulacak ve torunlarına da anlatılacak derecede nadir bir olay olurdu.

Fakat her sene gerçekleşen bir başka etkinlik vardı ki kesinlikle Bodo ve onun arkadaşları tarafından dört gözle bekleniyordu. Yılda bir kez Kral'ın seyyar mahkemesi *the Missi Dominici*[31] yerel derebeylerin adaleti yerine getirdiklerinden emin olmak için gelirdi. Bir piskopos ve bir kont varır, belki bir gece o büyük evde başrahibin misafiri olarak kalır ve ertesi gün Paris'e giderlerdi. Orada otururlar ve meydanda; kilisenin, elitlerin ve avamın, soyluların, hürlerin ve *colonin*in önünde şikâyetleri, telafi taleplerini dinleyip adaleti yerine getirirlerdi.

Bodo da giderdi. Herhangi biri onu yaralamış veya soymuşsa gidip hâkimlere şikâyette bulunurdu. Fakat dikkatli ise yalnızca adalete güvenerek eli boş gitmezdi oraya. Şarlman çok katıydı fakat o mahkeme istisnai şekilde dürüst ve dindar değilse rüşvetleri geri çevirmezdi. İmparator'un bir elçisi (*missus*) olan Orleans Piskoposu Theodulf, adalet satın almak için mahkemesine üşüşen din adamlarından ve avamdan bahsettiği bir şiir bırakmıştır bize.[32] Onun ifadelerinden anlaşıldığına göre herkes bir hediye ile gelmektedir: Zenginler para, değerli taşlar, yüksek kalitede malzemeler, Doğu halıları, silahlar, atlar, altın veya gümüşten yapılmış üzerinde Herkül'ün maceralarının tasvir edildiği antik vazolar. Fakirler ise tabaklanmış

30 "The Monk of St Gall's Life," op. cit., ss. 78-9.

31 "Efendinin Elçileri" anlamına gelir (ç.n.).

32 Tarife bakınız: Lavisse, *Hist. de France II*, pt. I, s. 321; ayrıca G. Monod, *Les moeurs judiciaires au VIIIe Siecle*, Revue Historique, t. XXXV (1887).

BELONGS TO KAKTUS TEAM

veya tabaklanmamış Cordova derisi, harika kumaş ve keten parçaları (Zavallı Ermentrude adalet(!) gelmeden bir ay öncesinden bunları hazırlamaya başlamak zorunda!), kutular ve mum.

"Bu koçbaşıyla," diye haykırır afallamış Piskopos Theodulf, "ruhumun duvarlarını yıkmayı ümit ediyorlar. Fakat önceki hâkimleri sarsmış olmasalardı beni de sarsabileceklerini düşünemezlerdi." Ve gerçekten de, çizdiği resim doğru ise, kraliyet mahkemelerini arkalarından kendilerine verilen hediyeleri taşıyan vagonlar takip ederdi. Theodulf bile şunu kabul etmek zorundaydı ki insanları kırmamak için yumurta, ekmek, şarap, tavuk ve küçük kuşlar (ağzını şapırdatarak söylediğine göre bu kuşlar küçüktü ama çok lezizdi) gibi bazı küçük ve göz ardı edilebilecek şeyleri kabul etmeye mecburdu.

Bakan biri o yumurtaların ve küçük kuşların arkasında duran Bodo'nun kaygılı yüzünü seçebilirdi.

Bodo'nun sahip olduğu bir diğer zevk ise yılda bir, Paris'in kapılarının dışında, Ekim'in dokuzunda başlayıp bir ay boyunca devam eden Büyük St. Denys Panayırı'ydı.[33] Panayıra bir hafta kala tacirlerin mallarını sergilemeleri için önleri açık pavyonlar ve tezgâhlar kurulurdu. St. Denys Manastırı buraya mallarını satmak üzere gelen tüccardan yer kirası alırdı. Aynı zamanda panayır yerinin çitlerle iyice çevrelendiğinden emin olmalıydı, çünkü bazı gözü açık tüccarlar yer kirasından yırtmak için kapıdan değil de çitin üzerinden atlayarak veya altından sürünerek girebilirdi. O vakit, Paris'in sokakları at arabalarında veya atların ve öküzlerin üzerinde sarılmış hâlde mallarını getiren tacirlerle dolmuş olurdu. Açılış gününde Paris'teki bütün gündelik ticaret dururdu. Her bir esnaf panayırın herhangi bir yerinde bir pavyonda; o bölgenin mısır, şarap ve balını nadir bulunan yabancı mallarla trampa yapıyor olurdu.

Bodo'nun manastırı da muhtemelen o panayırda bir tezgâha sahipti ve peynir, malikânelerde hazırlanmış tuzlanmış et, Bodo ve onun komşusu köylüler tarafından vergi olarak ödenmiş şarap ya da kadınlar kısmındaki serfler tarafından dokunmuş yün kumaş parçalarını satıyordu.

33 Bakınız: Faigniez, op. cit., ss. 43-4.

BELONGS TO KAKTUS TEAM

Bodo da kesinlikle tatil yapıp bu panayıra giderdi. Aslında, kâhya için, bu ay boyunca adamlarını iş başında tutmak çok zordu. Şarlman kâhyalarına bu aya özel bir emir vermek zorunda kalacaktı: "Dikkat edin, adamlarımız yapmaları gereken işleri hakkıyla yapsınlar; panayıra ve pazarlara firar ederek vakit kaybetmesinler."

Bodo, Ermentrude ve bayramlık elbiselerini giymiş üç çocukları panayıra iki, hatta üç kere gitmeyi bile vakit kaybı olarak görmezlerdi. Kışlık etleri tuzlamak için tuz veya bebeğe bir elbise boyamak için zincifre almaya gidiyorlarmış gibi yaparlardı. Asıl istedikleri şeyse, tezgâhların arasında maksatsızca dolaşmak ve orada sergilenen garip ürünleri seyre dalmaktı. St. Denys'e gelen tacirler içinse amaç Doğu'dan getirdikleri malları Frank asillerine satmaktı; turuncu kenarlıklı eflatun ve ipek kumaşlar, damgalı deri yelekler, al flamingo tüyünden elbiseler (ki bunlara "zümrüdüanka derisi" denirdi), kokular, inciler, baharatlar, bademlerle kuru üzümler ve karılarının oynaması için maymunlar.[34]

Bu tacirler bazen Venedikli fakat sıklıkla Suriyeli veya hilekâr Yahudiler olurdu. Bodo ve arkadaşları Yahudi bir tacirin yeniliklere merakıyla bilinen bir piskoposu nasıl da kandırdığını duyunca kahkahalara boğulmuşlardı. Yahudi tacir bu piskoposa baharatlarla doldurduğu bir fareyi Eski Filistin'den (Judea) gelme daha önce hiç görülmemiş, türünün tek örneği bir canlı olarak sunmuş ve karşılığında da farenin ağırlığınca gümüşten aşağı bir fiyata razı olmamıştı.[35]

---

34 St. Gall Keşişi'nin şık Frank asili tarifine bakınız: "Kutsal bir gündü ve onlar Pavia'dan henüz gelmişlerdi. Ki orada, Venedikliler Doğu'nun bütün zenginliklerini bölgelerinden denizin ötesine taşımışlardı, --diğerleri, ben derim, sülün derilerinden ve ipekten cüppelerin içinde kasıldılar veya ilk tüylenmedeki tavus kuşlarının boyun, sırt ve kuyruklarından. Bazıları eflatun ve limon rengi iplerle süslenmişti; bazıları battaniyelere sarılmış, bazıları da ermin cüppelere." Op. cit., s. 149. Tercüme biraz gevşek: Hodgson'ın düşündüğü gibi, "Phonix robes'ın aslı büyük ihitmalle kuş tüyündendi; sülünden değil lakin al flamingodan" (*Early Hist. of Venice*, s. 155) veya muhtemelen ipekli dokuma ya da kuş tasviri nakışlı, Heyd'in düşündüğü gibi (*Hist. du Commerce du Levant*, I, s. 111).

35 "The Monk of St. Gall's Life," op. cit., ss. 81-2.

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

Getirdiklerinin karşılığında ise bu tacirler, çok itibar gören Frizya[36] kumaşı, tahıl, av köpekleri ve bazen de bir manastır atölyesinde yapılmış altın işçiliklerinden alırlardı. Bodo orada onlarca şive ve lisan duyardı; çünkü Saksonya ve Frizya, İspanya ve Provence,[37] Rouen ve Lombardiya'dan gelen kimselerle belki birkaç İngiliz küçük sokaklarda birbiriyle itişirdi. Zaman zaman, el yazması satmaya gelen bir İrlandalı âlim, dudaklarında tatlı ve garip bir İrlanda şarkısıyla:

Ağaçlardan bir çit sarar beni,
Bir karakuşun ezgisi bulur beni;
Çizgili risalemin üzerinde
Heyecanlı kuşların ilahisi.
Gri bir pelerinin içinde, çalılıkların üzerinde
Guguk kuşunun şarkısı:
Elhak, Tanrı korusun beni!
İşte, bir koruda yazdım bunu.[38]

Bunlardan başka her zaman hokkabazlar ve cambazlar, vurguncular ve Bodo'nun cebindeki birkaç kuruşu almak için tatlı sözler söyleyen ozanlar da etrafta olurdu. Panayırdan, yorgun ve mutlu bir aile olarak at arabasında dönülür ve yatağa girilirdi. Aksi durumda, mutfakta ayakta uyunurdu.

Sonuçta, Şarlman ve onun asilleri bir kenara konacak olursa, Bodo'nun küçük mansesinde biraz vakit geçirmeye değer. Tarih büyük oranda Bodo'lardan oluşur.

---

36 Bugün büyük kısmı Hollanda sınırları içerisinde olan, Kuzey Denizi'nin güneydoğu kıyılarında bir bölge (ç.n.).

37 Güneydoğu Fransa'da coğrafi bir bölge (ç.n.).

38 Bu küçük şiir İrlandalı bir kâtip tarafından Şarlman'ın hayli yaratıcı bir hayatça yazarının da geldiği İsviçre'deki St. Gall Manastırı'nda bir Priscian nüshasının kenarına karalanmış. Aslı Stokes and Strachan'da bulunur, *Thesaurus Palaeohibernicus*, (1903) II, s. 290. O sıklıkla tercüme edilir ve ben Kuno Meyer tercümesinden alıntıladım; *Ancient Irish Poetry*, (2nd ed., 1913), s. 99. Alıntı *Triads of Ireland*'dan ve bu kısmın başlığı da Kuyo Meyer'den alınmıştır; ibid. ss. 102-3.

BELONGS TO KAKTUS TEAM

Ham Malzeme

1- *The Roll of the Abbot Irminon*, St. Germain des Pres Manastırı'nın 811 ve 826 arasında bir mülk kitabıdır. Bakınız: *Polyptyque de l'Abbaye de Saint-Germain des Pres*, pub. Auguste Longnon, t. I, 'Introduction'; t. II, *Texte* (Soc. de l'Hist. de Paris, 1886-95).

2- Şarlman'ın divanı (*capitulary*), *De Villis*, mülkün idaresi üzerine kâhyalarına verdiği talimatlar. Bakınız: Guerard, *Explication du Capitulaire 'de Villis'* (Acad. des Inscriptions et Belles-Lettres, *Memoires*, t. XXI, 1857), s. 165-309; Fransızcaya tercümesi ile ayrıntılı bir yorumu barındıran metni ihtiva eder.

3- *Early Lives of Charlemagne*, ed. A.J. Grant (King's Classics, 1907). Einhard ve Keşiş St. Gall'ün hayatlarını içerir; orada Halphen'e bakınız, aşağıda atıf yapılmıştır.

4- Toplum hayatı hakkındaki bilginin muhtelif parçaları Kilise Konsilleri'nin kararnamelerinden derlenmiştir. Eski Yüksek Alman ve Anglo-Sakson tılsımları ve şiirleri, Aelfric'in *Colloquium*'u, ki ondan seçmeler Bell's Eng. Hist. Source Books, *The Welding of the Race*, 449-1066, ed. J.E.W. Wallis'de (1913) tercüme edildi. Dönemin genel bir taslağı için bakınız; Lavisse, *Hist. de France*, t. II ve Şarlman devrinin belli açılardan ayrıntılı bir değerlendirmesi için (Polyptychum'u da içeren) bakınız; Halphen, *Etudes critiques sur l'Histoire de Charlemagne*, (1921); ayrıca A. Dopsch, *Wirtschaftsentwicklung der Karolingerzeit, Vornehmlich in Deutschland*, 2 vols. (Weimar, 1912-13).

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MARCO POLO
On Üçüncü Yüzyılda Venedikli Bir Seyyah

Ve bu nedenle istiyorum ki herkes bundan böyle ilelebet Venediklilerin eserlerini, kim olduklarını, nereden geldiklerini, bugün itibariyle dünyanın en güzel şehri olan Venedik adlı asil şehri nasıl inşa ettiklerini bilsin. Efendimiz Aziz Marco'nun meydanı bugün tüm dünyadaki en güzel meydandır; burada, doğan güneşe karşı dünyanın en güzel kilisesi olan Efendimiz Aziz Marco'nun kilisesi bulunur. Bu kilisenin yanında ise Efendimiz Doç'un büyük, harikulade güzel sarayı vardır.[1]

Martino da Canale

Kinsai (Hangchow)[2] *bütün dünyadaki en büyük şehirdi. Öyle büyüktü ki bu pek söyleyeceğim bir şey değildir ama Venedik'te orada bulunmuş birçok insanla karşılaştım. Ve herhangi biri bana bu şehrin büyüklüğünü ve harikalarını anlatmak istese, inanıyorum ki, bir tomar kâğıt bunları kaydetmeye yetmezdi. En büyük ve en asil şehir ve ticaret için de en güzel yer olduğu için bütün dünya oradaydı.*

Pordenone'li[3] Odoric

Haydi zihnimizle -sanki bedenimizle de yapabilirmişiz gibi- 1268 yılına dönelim. Bu, tarih kitaplarında çok da şaşaalı bir sene olarak anlatılmaz fakat bizim işimize yarayabilir. O günlerde de, bugünlerde olduğu gibi, Venedik lagünlerin üzerinde uzanırdı. Öyle bir şehir ki bir deniz kuşunun yuvası gibi sığ dalgalarda salınırdı. Öyle bir

1 Eski Fransızca olan bu paragraf Selim Tezcan tarafından tercüme edilmiştir (ç.n.).

2 Bugünkü adı Hangzhou olan Çin'in Zhejiang eyaletinin başkenti ve en kalabalık şehri (ç.n.).

3 Pordenone, İtalya'nın kuzeydoğusunda bir bölgedir (ç.n.).

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

şehir ki bir gemi gibi karaya demir atmış ama denizlerdir onun evi; bütün Batı dünyasının en mağrur şehri.

Onun konumunu bir düşünelim. Ortaçağ ticaretinin büyük bir geçiş yolu üzerinde, Doğu ve Batı arasında uzanan bir Akdeniz limanı. Fakat aynı zamanda, neredeyse Avrupa'nın kalbinde olacak kadar kuzeyde. Venedik, at sırtında gidilecek kara ve gemilerle aşılacak deniz ticaret rotalarının hepsini kendinde toplamıştır. Doğu Akdeniz'den ve onun ötesindeki sıcak memleketlerden ipek, baharat, kafur, fildişi, inciler, baharatlar ve kilimler… Bunları taşıyan tacirlerin hepsi Venedik'teki limana gelirdi. İster deve üzerinde İskenderiye'den ve Nil'in aşağı kıyılarından yelken açarak, ister İran'ın zengin ve güzel topraklarından ve Suriye çölünden Antakya ve Sur'a, ister yavaşça Orta Asya'nın yaylalarından döküntü kervanlarla Güney Hazar Denizi'ne ve Trabzon'a, oradan Karadeniz ve Çanakkale'ye… Bütün bu yollar Venedik'e çıkardı.

Sadece İstanbul (Konstantinapol) onunla aşık atabilirdi ve Venedik, İstanbul'u da geçmişti. Doğu'nun ganimetleri bir mıknatısın cazibesine kapılmışçasına Venedik'e akardı. Venedik'ten de at sırtında Alpler boyunca gider, Brenner Geçidi'ni ve St. Gothard'ı geçip Almanya ve Fransa'ya ulaşırdı. Ya da Cebelitarık Boğazı'ndan kalyonlarla İngiltere'ye ve Flandre'ye;[4] yine kalyonlarla veya at sırtında Alman metalleri, İskandinav kürkleri, kaliteli İngiliz yünleri, Flandre elbiseleri ve Fransız şarapları ile Venedik'e dönülürdü.

Fakat coğrafya Venedik'e rakipsiz bir konum vermişse de geri kalan kısmı Venedikliler halletmişti. Tarihlerinin ilk dönemleri boyunca doğuda İstanbul'a, batıda ise Kutsal Roma İmparatorluğu'na kafa tuttular. Bazen birine bazen diğerine yaklaştılar ama onların tabi'i olmayı reddederek bağımsızlıkta inat ettiler: "Bizim yardımcımız ve koruyucumuz olan Tanrı, bizi bu sular üzerinde yaşamamız için var etti. Bu Venedik, ki biz gölcüklerde büyüdük, bizim yurdumuz.

4 Kuzey Denizi kıyısında eski Flandra Kontluğu ve etrafındaki topraklardan oluşan tarihî bölge (ç.n.). Kesin konuşmak gerekirse, Gibraltar yoluyla Southampton ve Bruges'e yelken açan Flandra kalyonları 1268'den sonra, 1308'de, ilk gönderilenlerdi. On dördüncü ve on beşinci yüzyıl boyunca her yıl sefer yaptılar. Southampton refahının yükselişini, onların emir limanı oluşuna borçludur.

BELONGS TO KAKTUS TEAM

Hiçbir imparatorun ya da prensin gücü bize ulaşamaz." Tehlike hissederlerse adalarına çekilirler ve onları aç bırakmak için etraflarını saran güçlere alaycı bir edayla ekmekten mamul top gülleleri ateşlerlerdi.[5] Geleceklerinin denizlerde ve medeniyetlerine renk katıp kanlarını ısıtan doğuda olduğunun her zaman farkındaydılar. Hem Doğulu hem de Batılıydılar. Venedikliler, sevmek ve fethetmek için atan sıcak bir kalbe, entrika çevirip yönetmek için de soğuk bir akla sahipti.

Bir yandan, gemileriyle Akdeniz'de terör estiren Müslüman ve Slav deniz serserilerini körfezde tutarken, bir yandan da anakaranın güvenlik çemberini adım adım genişlettiler. Dalmaçya korsanlarının soyundan geliyorlardı, bu yüzden onların ticaret gemilerini taciz edip Dalmaçya kıyılarını aldılar. Venedik Doçu, Dalmaçya Dükü oldu. "Şu bir gerçek ki," der kronikleri, "Adriyatik Denizi Venedik Düklüğü'nündür,"[6] ve Venedikliler ona "Venedik Körfezi" derlerdi. İlk defa o günlerde şu mağrur sözlerle başlayan muhteşem denizle nikâh töreni tesis edildi: "Seni hakiki ve ve ebedî egemenliğin bir nişanı olarak kendimize eş alıyoruz ey deniz!"[7]

O, bâkire bir şehirdi; parlak ve hür
Hilekârlık çıkaramadı baştan, zorbalık ilişemedi.
Ve bir eş bulacaksa kendine
O ebedî denizi seçmeli.

---

5 Alıntılanan konuşmanın bağlamı, 568'de imparatorluk temsilcisi Longinus'un Lombardlara karşı Venediklilerin yardımını almaya çalıştığı ve kendilerinin imparatorun tebaası olduğunu kabul etmeye davet ettiği zamandır. Bu konuşmanın alıntısı için bakınız: *Encyclop. Brit.*, Art. *Venice* (by H.F. Brown), s. 1002. Ekmek somunları kısmı Şarlman'ın oğlu Pipin'in Rialto'yu 809-810 kışında aç bırakma teşebbüsüne aittir. Şarlman'ın kılıcını denize savurarak şunları söylediği rivayete kıyasla: "Hakikaten, benim denize vurduğum bu damga ne bana ne sana ne de bütün dünyadaki diğer bir adama aitken, öyle olsa bile Venedik diyarına zarar verecek güce kimse sahip olamayacak. Ona zarar veren Tanrı'nın kızgınlığı ve öfkesini hissedecek; bu ben ve benim halkım olsa bile." Bakınız: Canale, *Cron.*, c. VIII. Elbette bunların hepsi efsane.

6 Canale, op. cit., s. 600; Molmenti, *Venice*, I, s. 120.

7 Her yıl Venedik Doçu kutsanmış bir yüzüğü denize atar ve yukarıda Latincesi verilen şu sözleri söylerdi: "Biz, Ey deniz, nikâhlandık seninle, hakiki ve baki bir hâkimiyet sembolü ile." (ç.n.) Törenin anlatıldığı bazı iyi çağdaş rivayetler için bakınız: Molmenti, *Venice*, I, ss. 212-15.

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

Ve gerçekten de görünen o ki bu deniz, şehri onurlandırmak ve itaat etmek için yeminine sadık kalmıştı.

Sonra Haçlı Seferleri gelip çattı. Avrupa, bütün farklılıklarını unutup kutsal mekânlarını elinde tutan kâfirlerin üzerine atıldı. İnsanlar Haç'ın sancağının ardından yürüdü; Kudüs'ün kuleleri Babil Kulesi'nden daha gerçekti. Şimdi, nihayet Venedik, hayalini gördüğü şeyi ellerinin arasında bulmuştu. İyi bir ücret karşılığında kalyonları, konvoyları, destek kuvvetlerini ve askerleri sağlayan da Venedik'ti. Sıra ganimeti paylaşmaya geldiğinde Venedik; Filistin ve Suriye'nin alınan her şehrinde bir kilise, bir muhasebe şubesi ve gümrüksüz ticaret hakkı istedi.

Büyük şans, esasen, Dördüncü Haçlı Seferi'nde Venedik'in yüzüne güldü. Venedik'in yaşlı ve kör doçu Enrico Dandolo, Haçlıların taşıma ücretini ödeyemedikleri bahanesi ile bütün bir Haçlı Seferi'ni Venedik'in emrine verdi. Önce başkaldırmaya cesaret eden Zara'yı aldı; ardından da kadim ve tek rakibi olan ebedî Byzantium'a yöneldi. Papa, orduları Zara'ya yönlendiren Venediklileri aforoz etmişti ama ne işe yarardı ki? Konstantinapol'ü yağmaladılar ve dört büyük yaldızlı atı, Akdeniz yağmalarıyla tıka basa dolmuş bir harami mağarasına benzeyen St. Marco Bazilikası'na taşıdılar. Burası; yaklaşık dört yüzyıl önce, Venedikliler tarafından Müslümanları atlatmak için, bir fıçı salamura domuz etinin arasına gizlenerek İskenderiye'den çalınan mübarek aziz kemiklerine de ev sahipliği yapıyordu.

Ayasofya'daki ayini artık Venedikli bir başpapaz yönetiyordu. Venedik, söylendiğinde trompet gibi çınlayan şerefli "Roma İmparatorluğu'nun bir yarısının ve bir çeyreğinin hâkimi (*quartae partis et dimidiae totius imperii Romaniae*)" unvanını almıştı. Doçu ise, antik Roma imparatorlarında olduğu gibi kırmızı potinler giyecekti; şimdi dört denize hükmediyordu: Adriyatik, Ege, Marmara ve Karadeniz.

Venedikli atölyeleri Akdeniz kıyılarında Trablus'u, Sur'u, Selanik'i, Edirne'yi ve İstanbul'u; Karadeniz'de Trabzon'u, oradan esrarengiz bir yolla Rusya'ya gidilen Kefe'yi süslemişti. Girit, Rodos ve Kıbrıs onundu. Doğuya bütün ticaret Venedik üzerinden yapılmalıydı, yalnızca Venedik. İtalya'nın diğer ticaret şehirleri ona karşı mücadele

BELONGS TO KAKTUS TEAM

ettiler; Cenova neredeyse ona rakip oluyordu fakat 1258'de ve yine 1284'te Venedik, Ceneviz donanmasını tamamıyla mağlup etti.

St. Marco'nun üzerindeki atları gemlemek "balıksız bir denizin, ağaçsız bir ormanın, inançsız adamların ve utanmaz kadınların şehrinin harcı değildi."[8] Venedik, 1268'de, muazzamdı. Bizans onun çamaşır kazanıydı ve Doğu Akdeniz'de, Bizans'ın pabucunu dama atmıştı. Vakanüvisinin şehri şöyle anlattığı kadar vardı:

> *Dalmaçya, Arnavutluk, Romanya, Yunanistan, Trabzon, Suriye, Ermenistan, Mısır, Kıbrıs, Kandiya,*[9] *Apulya,*[10] *Sicilya, diğer ülkeler, krallıklar ve adalar insanlarımızın içerisinde zevk, kâr ve güvenlik buldukları bereketli bahçeler ve kalelerdi. Venedikliler orada, burada, denizlerde, deniz aşırıda ve suyun olduğu her yerde dolaşırlardı; her yerden mal alıp Venedik'e getirirlerdi. Ve Almanlar, Bavyeralılar, Fransızlar, Lombardiyalılar, Toskanalılar ve Macarlar, geçimi ticaret olan herkes, Venedik'e gelir ve mallarla ülkelerine dönerlerdi.*

Venediklilerin bu ihtişamlı egemenlikleri ile gurur duymaları şaşırtıcı değildi; keza (bir seyyahın sonradan gözlemlediği üzere) aralarından birinin bir oğlu olduğu zaman birbirlerine, "Dünyaya bir efendi geldi," demeyi alışkanlık edinmişlerdi.

Venedik'in dünyanın en mağrur şehri, ("bugün itibariyle dünyanın en güzel şehri olan, Venedik adlı asil şehir") olduğunu söylemek doğru değil mi?[11] 1268 senesinde, görkemli Doğu'yu haraca bağlamış bu tacir prensler için hayat adil ve muhteşemdi. O yıl tacirler; büyük taş muhasebe ofislerinde, su kanalları ile çevrelenmiş hâlde, ellerinde defterleri ile Hindistan'dan gelen karanfil torbalarını, Hindistan cevizlerini, tarçını ve zencefili, Hindî Çin'den abanoz

8 1381'de sona eren Venedik ve Cenova cumhuriyetleri arasındaki onulmaz savaş boyunca, denilene göre Cenova Amirali (ya da bazılarına göre Francesco Carrara), Doç tarafından barış elçilerini kabul etmesi söylenince, şöyle cevap verir: "Atları St. Marks'a bağlamadan önce olmaz." H.F. Brown, *Studies in the Hist. of Venice*, I, s. 130.

9 Kandiya Düklüğü veya Kandiya Krallığı, Venedik hâkimiyetinden Osmanlı'nın fethine (13. yy başları-17. yy) kadar olan sürede Girit'in resmî adıdır (ç.n.).

10 İtalya'nın güneyinde bir bölge (ç.n.).

11 Canale, op. cit., s. 270.

BELONGS TO KAKTUS TEAM

satranç taşlarını, Madagaskar'dan amberleri ve Tibet'ten miskleri denetliyorlardı. O yıl, sarraflar Golkonda'dan elmaslara, Bedehşan'dan yakut ve lacivert taşına, Seylan'dan incilere ve balık ürünlerine değer biçiyorlardı. İpek tacirleri Bağdat, Yezd, Malabar ve Çin'den gelen sırmalı, kumaş ve ipek balyalarını yığıyorlardı. O yıl, Rialto'da[12] bütün milletlerden insanlarla dirsek teması hâlinde, bütün toprakların seyyahlarının hikâyelerinden haberdar, seher vaktinde gondollarda kanallar boyunca yol alıp sabahı şarkılarla selamlayan genç yiğitler vardı; (parfümlü olsalar da bu yiğitler, her biri, Shakespeare'in Antonio'su gibi, Akdeniz'de bir limana bir gemi ile yelken açardı). Ayrıca yüzyıllar sonra Titian'ın severek resmedeceği; konaklarının mermer basamaklarında seken, bedenleri İran sırmalılarına bürünmüş ve küçük ellerine Arabistan kokuları sürülmüş kızıl saçlı Venedik hanımefendileri de vardı.

Yine o yılda, Martino da Canale diye biri, gümrük dairesinde bir kâtip (tıpkı daha sonra Chaucer'ın yapacağı gibi), kendini muhasebe işlerinden ziyade nefis bir Fransızca ile ("çünkü bu Fransız lisanı tüm dünyada caridir ve okuyup işitmesi başka hiçbir dilin olmadığı kadar hoştur.") bir Venedik vakayinamesi yazmakla meşgul olmaya başladı. Canale'nin Venedik vakayinamesi, Ariel'in mersiyesi gibi, suyla denizle yakından alakalı bir vakayinameydi. Bu Venedik vakayinamesi, "ele aldığı unsurlarla bütünleşmesini sağlayacak bir duygu yoğunluğuna" sahipti. Burada, "Odysseia'nın dev dalgaları ve gök gürültüleri" yoktu lakin Akdeniz sularının üzerindeki bir güneş misali parlayan kelimeler vardı ve şu ifadeler anlatının içinde ve dışında örülen bir nakarat gibi tekrarlanıyordu. "Hava açık ve güzeldi… Denizde oldukları zaman, denizciler yelkenleri rüzgâra karşı direklere çeker; teknelerin tüm yelkenleri açıkken rüzgâr gücüyle denizi yararak gitmelerini sağlarlardı."[13] Vakayiname mağrur bir eserdi; çünkü Canale, çok iyi bildiği üzere, öyle sıradan bir şehrin vatandaşı değildi.

> *"İstedim ki," der Canale, "Venediklilerin yaptıklarını, kim olduklarını, ne olduklarını, nereden geldiklerini ve bugün dünyanın en güzel yeri*

12 Rialto Venedik'te yüzyıllar boyunca mali ve ticari merkez olan yerdir (ç.n.).

13 Bakınız; örnek olarak, Canale, op. cit., ss. 320, 326.

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

olup Venedik diye bilinen bu asil şehri nasıl meydana getirdiklerini herkes bilsin. Şu an yaşayanlar ve gelecek nesiller bu asil şehrin ve ondaki refahın nasıl inşa edildiği, Venediklilerin babası olan asil doçun gücü, orada bulunan asaleti ve Venedik halkının yiğitliği, İsa Mesih'e ne kadar inanıp kutsal kiliseye ne kadar bağlı oldukları ve kutsal kilisenin emirlerine asla asilik etmedikleri; istedim ki bunların hepsi bilinsin.

Venedik'te, bu asil şehirde ne bir kâfir ne bir tefeci ne bir katil ne bir hırsız ne de bir haydut ikamet edebilir. Ve ben size Venedik'te gelmiş geçmiş bütün doçların isimlerini vereceğim ve onların kutsal kilise ve asil şehirleri için neler yaptıklarını da anlatacağım. Size, doçların kendi adlarına düşmanlarını yere sermek için gönderdikleri asil kaptanların isimlerinden ve onların zaferlerinden bahsedeceğim.

Efendimiz İsa Mesih'in vücut buluşunun 1.267. yılında, Venedik'in yüksek doçu Milord Renier Zeno zamanında, güzelliklerle ve bütün iyi şeylerle dolu ve dünyanın en adil ve en müreffeh şehri olan Venedik'in ve Venediklilerin antik tarihi, nereden gelip bu asil şehri nasıl inşa ettikleri bilgisine ulaşmak için çalışıp çabaladım.

Dağlardan kaynaklar nasıl akarsa bu asil şehirden de mallar öyle akar; tuzlu su hem içinden akar hem onu çevreler, her yerde sokakları ve evleri içine alır. Vatandaşları dışarı gitse evlerine sudan veya karadan dönebilirler, nasıl isterlerse. Her bir taraftan oraya ticaret malları ve istediklerini alıp kendi ülkelerine götüren tüccar gelir. Bol ve güzel yiyecekler, ekmek ve şarap, kara ve su kuşları, taze et ve tuz, tatlı ve tuzlu su balıkları bu şehirde bulunanlar arasındadır. Yine bu güzel şehirde bulunur çokça asil soylusu yaşlısı ve genciyle, alan ve satan tüccarlar, sarraflar ve her zanaattan zevat, her türden denizci ve onları her bir diyara götüren gemilerle düşmanlarını bitiren kadırgalar. Bu güzel şehirde zengin giyimleri ile harika kadınlar ve kızlar vardır."[14]

14 Canale, op. cit., cc. I and II, ss. 268-72. Venedik, çağdaşlarının bıraktıkları tasvirleri açısından özellikle şanslıdır; sadece kendi vatandaşlarının (Canale, Sanudo ve Doç Mocenigo gibi) değil fakat yabancıların da. On dördüncü yüzyılda kendi penceresinden gördüğü şekliyle Petrarch'ın meşhur Venedik ticareti tasviri mütemadiyen alıntılanır: "Sayısız gemiler görürsünüz; o kasvetli kış mevsiminde İtalyan sahilinden yola çıkarlar. En değişken ve fırtınalı baharlarda, kimi burnunu doğuya döndürür kimi de batıya. Bazısı İngiliz kadehlerinde

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

O yıl, yani 1268'de, Lorenzo Tiepolo diye biri yeni doç oldu. Onun tahta çıkışını kutlamak için St. Marco Meydanı'ndaki sarayın önünde loncaların büyük bir kutlama alayı tertip edildi. Martino de Canale bu töreni izliyordu ve hepsini yıllığına kaydetti. Önce donanma limandan geçti, güvertelerinde bağıran ve selamlayan mürettebatlarıyla elli kadırga ve diğer gemiler. Sonra loncalar yayan geçtiler: Önce usta demirciler, başlarında çelenkler, sancaklar ve trampetlerle; sonra kakım pelerinleri ile ipekli ve kırmızı kumaşlara bürünmüş hâlde

köpürmesi için şarabımızı taşır, bazısı İskitlerin damağını çatlatması için meyvelerimizi. Ve musandıralar, ormanlarımızın ahşapları Ege'ye ve Yunan adalarına; bazısı Suriye'ye, Ermenistan'a, Araplara ve Perslere yağ, keten ve safran taşır ve onların çeşitli mallarını bize getirirler... İzninizle, refakatimde bir saat daha geçirmeniz için sizi ikna edeyim. Denizcilerin ani haykırışlarından biri kulaklarımdan içeri girdiğinde, derin gece sessizliğinde ve gökler fırtınayla dolu ve ben, çoktan bitkin ve uykusuz hâlde, yazımın sonuna gelmiştim. Önceki tecrübelerimden bu haykırışın ne manaya gelebileceğinin farkında olarak apar topar doğruldum, evin limana bakan yukarı penceresine çıktım. O nasıl bir manzaraydı ki acıma, hayret, korku ve haz duygularıyla karışmış! Bu hür ve cömert şehrin ikametim için bana verdiği geniş konağa bir dalgakıran olarak hizmet eden mermer kıyılara yakın çapalarına dayanmış birçok gemi, direklerinin yüksekliği ile evimin yanlarındaki iki kuleyi aşmış hâlde kışı geçirdiler. Bu ikisinden daha geniş olanı o anda -bulutlar yıldızları saklamasına, rüzgârlar duvarları sallamasına ve hava denizin kükremesi ile dolmasına rağmen- rıhtımdan ayrılıp seferine çıktı. Jason ve Herkül hayretle afallardı ve dümende oturan Tiphys hiçbir şeyin ona bu denli şöhret getirmediğini düşünerek utanırdı. Ve sen onu görseydin, muazzam kanatlarının ağırlığı altında büyük bir kısmı dalgaların altında kalmasına rağmen, derdin ki bu bir gemi değil, denizin üzerinde yüzen bir dağ. Seferin sonu, ötesine bizim denizlerimizden hiçbir şeyin geçemeyeceği Don Nehri'ydi. Lakin güvertedekilerin çoğu hedefe ulaştıkları zaman yolculuklarına devam etme niyetindeler. Ganj'a veya Kafkaslara, Hindistan'a ve Doğu Okyanusu'na ulaşana kadar durmayacaklar. Kazanma hırsı insan aklını hep tahrik etmiştir." Petrarch'ın şu eserinden alıntı, "Lettere Senili'Oliphant", *Makers of Venice*, (1905), s. 349; bu cezbedici bölümün tamamı okunmalı, "The Guest of Venice." Venedik'in bir başka meşhur tasviri 1527-1533 boyunca Venedik'in bir misafiri olan Pietro Aretno tarafından Titian'a yazıldı;. E. Hutton, Pietro Aretino, *the Scourge of Princes*, (1922), ss. 136-7; ayrıca onun penceresinden olan tasviri bir başkası ile kıyaslamak için ibid., ss. 131-3. Cassiodorus tarafından altıncı yüzyılda Venediklilere yazılan en eski mektup kısmen tercüme edildi; Molmenti, op. cit., I, ss. 14-15.

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

kürkçüler; sonra zengin bezemeleri ile dokumacılar, kırmızı-beyaz yıldızlarıyla on usta terzi. Sonra başlarında zeytinden taçlar ve zeytin dalları taşıyan kumaş işçileri; ardından kürklü cüppeler içinde fistan imalatçıları ve zambakla dikilmiş beyaz örtülü, yaldızlı çelenklerle yorgancılar önlerinde bir çocuk şarkı söylüyor hâlde ikili sırada geçiyorlardı. Onların ardından, altın kumaşlar içerisinde altın kumaş dokuyucuları ve onların eflatun veya altın kumaş içindeki hizmetkârları; bunlar da ipekler içindeki kumaşçılar, kırmızılar içindeki kasaplar, çelenkli-kürklü balık satıcıları, gezgin şövalyeler gibi giydirilmiş iki süvarileri ve dört garip kılıklı cariye ile usta terziler tarafından takip ediliyordu. Sonra kızıl kürklü, altın saçaklı kukuletalı, incili zengin çelenkli, önlerinde meşhur Venedik camından şişeler ve kadehler taşıyan cam işçileri; tarak ve doçun huzurunda salınmak üzere kuş dolu bir fenerle fener imalatçıları; taçlar ve altından, gümüş boncuklardan ve safirlerden, zümrütlerden, elmaslardan, sarı yakuttan, sümbülden, mor kuvarstan, yakutlardan, yeşimden ve lal taşından kolyeler takmış kuyumcular. Her zanaat alet edevatından bir takım sergiliyor; gümüş kaplar ve sürahilerle şarap taşıyor ve hepsi şarkılar söyleyip selamlar haykırıp düzen içinde yürüyerek Doç ve eşini kutluyor; "Çok yaşa efendimiz, asil Doç Lorenzo Tiepolo!" diyorlardı.

Lonca ardına lonca şaşaalı bir şekilde yürüdüler, göze de kulağa da hoş geliyorlardı; bu şölen bir hafta sürdü ve hep bir resmigeçit devam etti. Canale devlet törenlerini sevdiği için bu törenin üzerinde durur. Her bir loncanın geçişine, selamlayıp çekilmesine bir paragraf ayırır. Bu paragrafların biriken etkisi, her bir mısranın sonunda nakaratı olan bir halk şarkısı gibi büyüleyicidir.[15]

Onlar, bu yüzden, bir zamanlar yaşadılar Venedik'te,
Tacirlerin krallar olduğu yerde,
St. Marco neredeyse,
Doçların denizi yüzüklerle nikâhladığı yerde.

St. Marco'nun rahipleri tarafından Doç'un, "İsa ile muzaffer ol, İsa ile hüküm sür, İsa ile yönet. Efendimiz Lorenzo Tiepolo, Tanrı'nın inayetiyle Venedik, Dalmaçya ve Yunanistan'ın şanlı doçu ve

15 Loncaların yürüyüşünün anlatısı *Canale Kronikleri*'nde bulunabilir; op. cit., ss. 602-26.

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

tüm Roma İmparatorluğu'nun dört buçuk kısmının hükümdarı; selamet, şeref, uzun ömür ve zafer dileriz sana. Aziz Marco, yardımcı ol ona,"[16] şeklindeki muhteşem selamlanışını duyanlar, Roma'ya meydan okuyan ve Konstantinapol'ü fetheden Venedik'in dünyanın en güzel, en zengin, en hoş ve en güçlü şehir olduğu hususunda şüpheye düşebilirler miydi?

Gerçekten öyle miydi? Dinleyin ve karar verin!

Venedik'in binlerce kilometre uzağında, Asya'nın denizlerinin ve karalarının diğer tarafında, Yangtze Nehri'nin biraz güneyinde ve denize yakın bir yerde Kinsai ya da Hangchow şehri durur. Henüz Moğollar tarafından fethedilmediği 1268 yılında Güney Çin'i yöneten Sung Hanedanı'nın başşehri burasıdır.[17] Venedik gibi, Kinsai de sayısız kanal tarafından kesilen lagünlerin üzerine kuruludur. Çevresinde uzanan banliyöleri saymazsak 160 kilometrekare çapındaydı ve nüfusun yoğun olmadığı bir bölgesi yoktu. On iki muazzam kapısı vardı ve bu kapılardan girilen on iki mahallesinin her biri bütün Venedik'ten daha büyüktü. Ana caddesi altmış bir metre genişliğindeydi ve bir uçtan diğer uca her altı kilometrede bir meydanla kesilirdi; bu meydanın kenarlarında evler, bahçeler, konaklar ve on iki zanaat loncasına bağlı olan zanaatkârların dükkânları sıralanırdı. Ana kanal ana cadde boyunca uzanırdı ve bitişiğinde Hindistan ile ticaret yapan tüccarın taş depoları bulunurdu. On iki bin taş köprü su yollarının üzerinde yükselirdi; at arabaları ve atlar onların üzerlerinde seyrederken, özellikle ana kanalların üzerinde bulunanlar gemi direklerinin altlarından geçmelerine izin verecek kadar yüksektiler.

Şehrin pazar yerlerinde insanlar oyun ve şeftaliler, deniz balığı, pirinç şarabı ve baharatlar için pazarlık ederlerdi. Evlerin aşağı katları dükkânlardı ve oralarda baharatlar, ilaçlar, ipek, inciler ve her çeşit mamul ürün satılırdı. Kinsai'nin caddelerinde ipeklere bürünmüş tacirler bir aşağı bir yukarı dolanırlardı ve dünyanın en güzel kadınları siyah saçlarında yeşim broşlarla ve pürüzsüz yanaklarının

16 Canale, op. cit., c. CCLXI, s. 600.

17 Hangchow'un bu anlatımı kısmen Marco Polo'dan; op. cit., bk. II, c. LXVIII: "Of the noble and magnificent city of Kinsai"; kısmen, Odoric of Pordenone, *Cathay and the Way Thither*, ed. Yule, ss. 113-20.

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

üzerinde sallanan taşlı küpeleri ile nakışlı tahtırevanlarının içinde geçer ve baygın baygın salınırlardı.[18]

Şehrin bir tarafında güzel bir göl uzanmaktaydı (Çin tarihinde meşhur ve hâlâ dünya üzerindeki en iyi manzaralardan), yer yer korulu adaları ve üzerinde "Göl Manzarası", "Bambu Odası", "Sekiz Perinin Evi" ve "Saf Zevk" gibi büyüleyici isimlerle köşkler bulunurdu. Buraya, tıpkı Venedik'te olduğu gibi, Kinsaililer mavnalardaki keyif partileri için gelirlerdi. Mavnalar asilce döşenmiş, kabinler çiçeklere ve dağ manzaralarına boyanmıştı. Dışarıdan bakanlar bir tarafta şehri, köşklerini, tapınaklarını, manastırlarını ve bahçelerini görürken diğer tarafta da berrak suyu, ehl-i keyflerin tıngırdattıkları sazların yüksek yankılı seslerinin geldiği kalabalık renkli keyif teknelerini görürlerdi.

Bahçeleri, bostanları ve boyalı köşkleri ile Kral'ın sarayını anlatmaya kelimeler yetmezdi. Saray kadınları korularda köpeklerle koştururlardı; yorgun düştüklerinde elbiselerini çıkartıp bir gümüş balığı sürüsü gibi oynaştıkları nehre koşarlardı. Burada, limana altı-otuz kilometre civara gelen Çin yelkenlilerinden ve bölgenin limanı olan

18 Bir keşiş olmasından önce bir erkek olan Pordenone'li Oderic belirtir ki: "Çinliler oldukça sevimli fakat renksiz, fareciler gibi, kedileri kastediyorum, dağınık uzun tüylü sakalları var. Kadınları ise dünyanın en güzelleri." Keza Marco Polo bir bölgenin kadınları güzelse kesinlikle belirtmeden geçmez. Seyyah Arthur Young da böyledir. Fransız hanlarındaki hizmetçilerin görünüşlerini taşranın diğer ayrıntıları arasında zikreder ve basit bir kız tarafından hizmet edilmişse buna çok içerler. Marco Polo İran'ın kuzeydoğu sınırındaki Timochian vilayetinin kadınlarının güzelliğinden etkilenmiştir ve orası hakkında der ki, "İnsanlar genellikle güzel görünümlü, özellikle kadınlar, ki bence dünyadakilerin en güzelleri." Marco Polo, op. cit., s. 73. Kinsai'nin kadınları hakkında şunu iletir: "Fahişeleri kusursuz ve kişinin her hâline uygun ifadelerinin refakat ettiği baştan çıkartma ile cilveleşme sanatında mükemmeller. O kadar ki bir yabancı bu tılsımı bir kere tattı mı hayretler içinde kalıp onların edepsiz sanatıyla efsunlanır. Artık kendini bu tesirden asla mahrum edemez. Böylece şehvetli hazlarla mest olmuş hâlde evlerine döndükleri zaman Kinsai'de, semavi şehirde olduklarını ve cenneti yeniden ziyaret edebilmek için can attıklarını anlatırlar." Saygıdeğer kadınlar, önde gelen esnafların eşleri için de benzer şeyler söyler: "Çok güzeller, süzgün ve narin davranışlar gösterirler. İpekler ve mücevherlerle bezeli kıyafetlerinin ihtişamı güçlükle tahayyül edilebilir." op. cit., ss. 296, 297-8.

BELONGS TO KAKTUS TEAM

Zaiton'a gelen gemilerin izdihamından bahsetmezsek eksik bırakmış oluruz. Buraya her yıl bütün Hıristiyan dünyasına Akdeniz limanları aracılığı ile gelen biberden yüz kat fazlası ulaşırdı. Hindî Çin'den ve Hint Adaları'ndan baharatlar, sarısabırlar, sandal keresteleri, Hindistan cevizleri, yaban saparnası, abanoz ve daha ne zenginlikler getirilirdi. Büyük yelkenliler bunlarla birlikte Tibet'ten maskeler, Mansi[19] şehirlerinden ipek balyaları ve baharat kokulu meltem esintilerinin şişirdiği yelkenleriyle Doğu Hindistan Archipelago bölgeşinden Sri Lanka'ya yol alırdı. Orada Hindistan'ın büyük ticaret şehirlerinden ve Malabar'dan tacirler vardı; yüklerini alırlar ve onları Arap tacirlere, onlar da Akdeniz limanlarındaki Venediklilere satarlardı.

Sonraki yıllarda Zaiton'u ve diğer Çin limanlarını gören Avrupalılar, hiç kimsenin, hatta bir Venedikli'nin bile, Doğu denizlerinde yelken açıp Çin limanlarına doluşan ticaret gemilerinin çokluğunu tahayyül edemeyeceğini söylerlerdi. Kinsai'nin şüphesiz dünyanın en asil, en zengin ve en hoş şehri olduğunda ağız birliği ederlerdi. Kinsaililer için, Venedik ancak bir banliyö ve Akdeniz de ancak bir arka bahçeydi. Bütün Doğu onların ticari sahasıydı; Venedik henüz bir grup balıkçıya ev sahipliği yapan birkaç tezek kulübeden ibaret iken onların refahı ve medeniyeti çoktan yaşını başını almıştı.

Kinsai göz kamaştırıcılık ve güzelliğinde yegâne değildi. Ondan üç günlük uzakta bulunan, bugün Suchow olarak bilinen Sungui de büyük bir kanalın üzerine kurulmuştu. Otuz kilometre çapında, devasa kalabalıklar, tabipler, filozoflar ve büyücüler sokaklarını şenlendiriyordu. Sungui'de zencefilin 18 kilogramının bir Venedik groatına alınması alışıldık bir durumdu, yüksek miktarlarda üretilen ipekle hem bütün vatandaşlar giydirilir hem de bunlar gemilerle ihraç edilirdi. Ticaretin ve sanatın geliştiği Sungui'ye müreffeh on altı şehir daha bağlıydı. Hangchow'u görmemiş olsaydınız Sungui'nin yanında adını anmaya değer başka bir şehir yoktur derdiniz; ne Venedik ne Konstantinopol ne de bir başkası. Bu iki şehrin güzelliğinin farkında olan Çinliler, cennet bahçelerinin bile bu şehirlere denk olup olmadığı hususunda şüpheye düşer ve gururla şu deyimi tekrarlardı:

19 Güney Çin (ç.n.).

BELONGS TO KAKTUS TEAM

Shang yeu t'ien t'ang,
Hia yeu Su Hang.
(Yukarıda bir cennet var, bu doğru,
Fakat burada da bizimdir Hang ve Su.)[20]

Kinsai, tabii olarak, 1268'de Venedik'ten oldukça uzaktı; onun varlığından habersiz ve gündoğumunun çok ötesindeydi. Fakat lagünlerin şehrinde o yıl, Canale gibi loncaların geçit törenini izleyen, kaderinde de bu iki şehri âdemoğlunun zihninde sonsuza kadar birleştirmek olan, cılız, on dört yaşında bir delikanlı vardı ve ismi Marco Polo'ydu. O, devamlı rıhtımı arşınlar ve uzak diyarların hikâyelerini dinlemek için yabancı denizcileri rahatsız ederdi. Anlattıkları her şeyi iştiyakla dinler, açgözlü bir tecessüsle zehir gibi çalışan beynine onları kaydederdi fakat en çok duymayı istedikleri Tatarların hikâyeleriydi.

O dönem, Tatarlar doğudaki ve batıdaki güçlerinin zirvesindeydi. Pekin'de hüküm süren Tatarlar bütün Kuzey Çin'e, Kore'ye, Moğolistan'a, Mançurya'ya ve Tibet'e hükmediyorlardı. Hindî Çin ve Java'dan haraç alıyorlardı. Türkistan ve Afganistan'a hâkim olan Tatarlar Orta Asya'ya yayılmışlardı. Altın Orda Kafkaslar'ı, Rusya'nın büyük bir kısmını ve Sibirya'nın bir kısmını yönetiyordu. İran'da, Gürcistan'da, Ermenistan'da ve Küçük Asya'nın bir kısmında onlar egemendiler.

1259'da Mengü Han öldüğü zaman, tek bir imparatorluk Asya ve Avrupa arasında, Sarı Nehir'den Tuna'ya kadar uzanıyordu. Dünya böyle bir şeyi daha önce hiç görmemişti ve ta ki modern zamanların Rus İmparatorluğu[21] kurulana kadar da göremeyecekti. 1268 senesi dört ayrı sultanlığa bölünmelerinin başlangıcıydı; Çin, Orta Asya, Rusya, İran fakat hâlâ tek bir halktılar.

Batı'nın Tatarlara olan tavrı çok ilginçti. İlk önce, Atilla ve onun Hunları gibi, Tanrı'nın yeni bir kırbacı diye görerek onlardan korktular. Tatarlar Polonya'ya yayıldılar, Macaristan'ı yağmaladılar; görünen o ki Batı'yı büyük bir sel gibi parçalamak ve tamamıyla hakkından gelmek üzereydiler. Sonra akıntı tersine döndü. Batı,

20 Yule, op. cit., II, s. 184.

21 Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ni kastediyor (ç.n.).

BELONGS TO KAKTUS TEAM

zamanla o ilk sersemliğini ve korkusunu atlattıktan sonra, Tatarlara kendilerinin kadim düşmanları Müslümanlara karşı muhtemel bir müttefik gözüyle bakmaya başladılar.

Batı'nın Hıristiyanları biliyorlardı ki Tatarlar Asya'nın uzunluğu ve genişliği boyunca Müslümanların gücüne diz çöktürmüşlerdi. Şunun da farkındaydılar ki Tatarların kesin bir inançları yoktu ve yollarına çıkan her dine merakla yaklaşıyorlardı. Batı, tedricen, Tatarların Hıristiyanlığa devşirilebileceklerine ve menfur Hilal'in karşısında, Haç'ın altında yan yana savaşabileceklerine inanmıştı. Batılılar Asya'nın kalbinde bir yerlerde hüküm süren Hıristiyan bir kralın, Prester John'un garip efsanesini yaydılar. Elhak, Nasturi Hıristiyanlardan küçük bir topluluk hâlâ Doğu Asya'da yaşamaya devam etmekteydi.[22]

Batı hükümdarları ile Tatar hanları arasında elçiler gidip gelmeye başladı. Bununla Fransisken rahiplerinin büyük çaplı misyonerlik faaliyetleri de gündeme geldi. Bu rahipler, rahipliğin yanı sıra asil birer misyoner olmakla kavimbilimci ve coğrafyacıydılar ve bizlere ziyaret ettikleri topraklar hakkında eşsiz kayıtlar bıraktılar.

1268 yılında Orta Asya hakkında çok şey biliniyordu, çünkü Papa oraya 1245'te İtalyan rahip Plano'lu John'u göndermişti. 1251'de diğer bir rahip Rubruck'lu William, bir Fransız Flaman, Fransa Kralı Aziz Louis tarafından gönderilmişti. İkisi de Çin'e girmemelerine rağmen Karakurum'a, Kuzey Çin sınırındaki Tatar yurduna kadar gitmişlerdi. Döndüklerinde vaazlarına ilgiyle kulak verip batıdan gelen misafirlerini iyi ağırlayan yüce han ile çadırlarını at arabalarının üzerinde taşıyan ve mayalanmış kısrak sütü içen göçebe fatihler hakkında sayısız hikâyeleri de beraberlerinde getirdiler.[23] Bu hikâyeler artık herkesindi ve Marco Polo da bunları dinlemiş olmalıydı.

---

22 Prester John için Sir Henry Yule'un makalesine bakınız; *Encyclopaedia Britannica*; Lynn Thorndike, *A History of Magic and Experimental Science*, (1923), II, ss. 236-45. Hoş ve yaygın bir anlatım için; S. Baring Gould, *Popular Myths of the Middle Ages*, (1866-8).

23 Onların hikâyeleri için bakınız: *The Journal of William of Rubruck to the Eastern Parts*, 1253-5. Rubruck özellikle çok hoş bir insandı.

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

Marco Polo daima Tatarlar hakkında konuşur ve onları soruştururdu. Aslında bu ilginin bir sebebi vardı. 1268 yılıydı ve bundan sekiz yıl önce (bazıları on beş yıl olduğunu söyler) babası Nicolo Polo ve amcası Maffeo Tataristan'da sırra kadem basmıştı. Onlar kendi gemileri ile Konstantinopol ile ticaret yapan zengin tacirlerdi. Orada, Karadeniz'in kuzeyinde uzanan Altın Orda'ya ticari bir sefer yapmak üzere karar almışlardı. Önce Sudak'ta bir muhasebe ofisleri olduğu için Kırım'a yelken açtılar. Yanlarında pahalı mücevherler vardı, çünkü değerli taş satıcılarıydılar. Batı Tatarlarının hanını ziyaret etmek için yollarına atlarla devam ettiler. Sudak'tan Venediklilere iki kardeşin maceralarına dair çokça haber gelmesine rağmen kendileri hiç dönmemişti.

Marco rıhtımda bir o yana bir bu yana koşuşturup denizcileri kollarından yakalıyor ve onlara kımız içen vahşi atlılar, onların büyücüleri ve hayvan sürüleri hakkında sorular yöneltirken bir yandan da babasının ve amcasının Tataristan çöllerinde ölüp ebediyen kayıplara karışıp karışmadıklarını merak ediyordu.

Fakat Marco rıhtımda mütecessis adımlarla koşuşturuyorken, Doç Tiepolo loncaların resmigeçidini temaşa ediyorken ve Canale vadesi gelmiş gümrüklerin yekûnunu çıkartıyorken, işte o anda bile, o iki Polo aheste ve bitkin bir biçimde, katırlardan ve atlardan mürekkep kervanları ile yollarını Orta Asya'nın doruklarından bereketli pazarlarıyla meşhur Semerkand'a çevirerek Batı'ya her gün biraz daha yaklaşıyorlardı. Müteakip yıl, 1269'da Akka'ya vardılar ve buradan Venedik'e giden bir gemiye atlayıp nihayet evlerine ulaştılar.

Onların anlatacak garip bir hikâyeleri vardı; o sıska ve mütecessis gencin rıhtımlarda duyduğu her şeyden daha garip ve iyi:

Kısa süre içerisinde mücevherlerini ellerinden çıkartmışlardı ve kudretli Volga Nehri Kıpçaklarının Altın Orda'sının hanının otağında bir sene geçirmişlerdi. Sonra söz konusu han ve İran Hanlığı'nı yöneten han arasında bir savaş patlak vermiş ve dönüş yolları tıkanmıştı. Fakat Marco'nun merakı irsîydi ve hiçbir Venedikli, ticaret için yeni fırsatları aramaktan ve yabancı toprakları keşfetmekten kendini alamazdı. Böylece Polo'lar Orta Asya veya Çağatay Hanlığı'nı ziyaret etmeye ve Konstantinopol'e belki de insan ayağı basılmamış yollardan

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

dönmeye karar verdiler. Asil şehir Buhara'ya ulaşana kadar yalnızca çadırda yaşayan Tatarların ve onların hayvanlarının yaşadığı ovalarda çırpınıp durdular. Ceyhun Nehri'ni takip etmiş olmalıydılar.

Üç yıl boyunca Buhara'da kaldılar. Bir gün şehre bir elçilik heyeti geldi; İran Hanı'ndan dönüş yolunda bütün Tatar yöneticilerinin sadakat borcu olduğu, uzak Çin'de hüküm süren Kubilay Han'a gidiyordu. Başelçi artık Tatarcada uzmanlaşan bu kardeşlerin cazibesine ve yeteneklerine hayran kalmıştı. Daha önce hiçbir Batılıyla karşılaşmamış ve onları onurlandırarak karşılayacağını tahmin ettiği Ulu Han'ın huzuruna giderken bu iki kardeşi de yanında götürmek niyetindeydi. Böyle bir fırsatı tepselerdi onlara Venedikli denemezdi. Venedikli hizmetkârlarını da yanlarına alarak bir sene boyunca Tatar heyetiyle beraber Orta Asya'nın kalbinde seyahat ettiler ve Ulu Kubilay Han'a ulaştılar. Yıllar sonra Marco'nun kendisi; babası ve amcasının huzura kabul edilişlerini, onların anlatımına göre tasvir etti:

> *Yüce Han Kubilay'ın huzuruna getirilen seyyahlar onun mizacından kaynaklanan lütuf ve nezaketle karşılandılar. O ülkede bulunan ilk Latinler olduklarından kendileri için ziyafetler verildi ve daha başka yollarla onurlandırıldılar. Onlarla cana yakın bir tavırla sohbet eden Kubilay; dünyanın batı yarımküresi, Romalıların imparatoru ve diğer Hıristiyan krallar ve prensler hakkında hevesli sorular sordu. Bilhassa onları Papa, kilisenin işleyişi, dinî ibadetler ve Hıristiyanların akidesi hususunda sorguladı. İhtiyatlı ve iyi eğitimli olan bu adamlar, bütün bu suallere münasip cevaplar verdiler. Tatar lisanını mükemmel kullandıkları için kendilerini her zaman doğru kelimelerle ifade ettiler. O kadar ki Yüce Han onları el üstünde tutuyor ve sık sık huzuruna davet ediyordu.*[24]

Yüce Han nihayetinde bu iki zeki yabancıyı bir vazife ile onların topraklarına, Papa'ya yollamaya karar verdi; Tatarlara vaaz ve eğitim

24 Bu, yaşlı Polo'ların ilk seyahatinin bütün anlatımı ile birlikte, ikinci seyahatin şartları ve onların son dönüşleri Marco Polo'nun genel bir giriş olan ilk kitabında bulunur. Ondan sonra sırayla geçtiği toprakları betimler. Bu otobiyografik kısım ne yazık ki çok kısadır.

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

vermeleri için yüz eğitimli adam, Mesih'in Kudüs'teki kabrinde yanan kandilden de kutsal yağ göndermesi için Papa'dan ricacı olacaklardı. Onlara altın bir tablet de verdi. Bu bir nevi pasaporttu ve onların Han'ın bütün hâkimiyet sahasında şehirden şehre emniyet içinde geçişleri ve konaklamaları için güvence sağlıyordu. Böylece bir kere daha evlerine doğru yola koyuldular fakat seyahatleri birçok tehlike yüzünden uzadı; "sert soğuk, kar, buz ve taşan nehirler." En sonunda üç sene ardından Nisan 1269'da Akka'ya vardıklarında Papa bir sene önce ölmüştü ve henüz hâlâ bir seçim yapılmamıştı.[25] Bu yüzden vazifelerini hemen tamamlamaları mümkün olmadığı için evlerini ziyaret etmeye karar verdiler ve Venedik'e döndüler. Orada Nicolo, bıraktığında hamile olan karısını ölmüş buldu ve geride bir oğlan bırakmıştı; bizim Marco, rıhtımların genç müdavimi.

Bu, Marco'nun amcasının ve yeni kavuştuğu babasının dudaklarından büyük bir zevkle dinlediği fevkalade hikâyeydi. Fakat fevkaladeliklerin arkası kesilmeyecekti. İki yıl boyunca, o Venedikliler Ulu Han'ın mektubunu vermek üzere bir Papa'nın seçilmesini bekleyerek memleketlerinde kaldılar. Fakat bir seçim olmadı ve sonunda, Kubilay'ın kendisine oyun oynadıkları vehmine kapılmaması için doğuya dönmeye karar verdiler. Marco'yu da yanlarına aldılar. Marco şimdi on altı on yedi yaşlarında bir delikanlıydı. Her yere bakan ve her şeyi kaydeden gözleri vardı. Keskin bakışları ile asrının ötesini görebilen bir gözlemciydi.

Fakat tam İskenderun Körfezi'ndeki Ayas'a[26] kadar gitmişlerdi ki Tebaldo di Piacenza'nın X. Gregory adıyla Papa ilan edildiği haberi kendilerine ulaştı. Tebaldo misyonlarına zaten ilgi göstermişti ve onlar da hızla Akka'ya döndüler. Papa'dan Han'a götürülmek üzere mektuplar ve iki de Dominiken rahip aldılar (Kudüs'e zaten uğramışlar ve bir miktar kutsal yağ edinmişlerdi). Bu rahipler önde gelen teologlar oldukları kadar ilim ve bilim adamlarıydı ama Han'ın onlardan istediği yüz eğitimli adam değillerdi. Böylece yine Kasım 1271'de Akka'dan

25 1268-1271 arasında Papalık için oy veren kardinaller arasında çıkan anlaşmazlık sonucu bir Papa seçilememiştir (ç.n.).

26 Bugünkü Yumurtalık (ç.n.).

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

yola çıktılar. Dominikenler iyi birer din bilimci olabilirlerdi lakin biraz tavşan yürekliydiler. Ermenistan bölgesindeyken kulaklarına savaş dedikoduları ulaşınca alelacele mektuplarını Venediklilere teslim ettiler ve Tapınak Şövalyeleri'nin korumasına sığınıp olabildiğince hızlıca kıyıya, tehlikelerden uzağa gittiler. Polo'lar ise uzun zamandır alışkın oldukları zorluklar ve tehlikeler tarafından yıldırılamayarak yollarına devam ettiler. Ne de olsa, St. Francis'in cennet bahçelerindeki yeri St. Dominic'in üzerinde bir yerlerdeydi. Onun rahipleri asla kendi postları için korkmazlardı; Orta Asya'nın soğuğunda da Hindistan'ın sıcağında da kaygısızca dolanırlardı. Bir Fransisken olan şişman Rubruck'lu William'ın bu derinlikli din bilimcilerin toz oluşu hakkında ne yorumlar yapmış olabileceğini tahmin edebiliriz.

Polo'ların bu ikinci yolculuğunun hikâyesi Marco'nun daha sonra dünyanın harikalarını anlatmak için yazdığı şahane kitabından okunabilir. Laiazzo'dan[27] Türkmenya boyunca ilerleyip Marco'nun Nuh'un gemisinin orada bulunduğunu öğrendiği Ağrı Dağı'na vardılar. Bakü'nün yağ kuyuları ve muazzam bir iç deniz olan Hazar'ı da ilk defa burada duydu. Musul'u geçip İran yoluyla Bağdat'a gittiler. Burada sırmalı kumaşlar dokunur, İran Körfezi üzerindeki Hürmüz Boğazı'na tacirler kervan kervan hazinelerle gelirdi; gemiler Hindistan'dan baharatlar, ilaçlar, kokulu ağaçlar, mücevherler, altın dokumalar ve fildişleri getirirdi.

Polo'lar burada gemiye binmek istedilerse de vazgeçtiler. Belki de Arapların içerisinde Hindistan Okyanusu'nun tehlikelerine göğüs gerdiği gevşek, çivisiz gemilere güvenememişlerdi. Böylece yeniden kuzeye yöneldiler ve seyahatlerine karadan devam ettiler. Kirman'ın tuz çölünü baştan başa geçtiler. Belh ve Horasan'dan Büyük İskender'in atı Bucephalus'un soyundan atların, yakut madenlerinin ve lacivert taşının bulunduğu Bedehşan'a gittiler. Burası güzel dağların, geniş ovaların, alabalık dolu kaynakların ve bereketli av hayvanlarının diyarıydı. Kardeşler burada bir yıla yakın kaldılar. Çünkü genç Marco sıcak ovalarda hastalanmıştı. Nitekim kendisi dağ havasının sağlığına kavuşmasına nasıl da yardım ettiğini uzunca anlatır.

27 Yukarıda anılan Ayas gibi bugünkü Yumurtalık'ın o dönemdeki adı (ç.n.).

BELONGS TO KAKTUS TEAM

O iyileşince yeniden yollara düştüler ve Seyhun'un yukarılarına, Pamir yaylalarına, bizim zamanımızda anıldığı şekliyle dünyanın çatısına çıktılar. Burası dondurucu soğukların vatanıydı. Marco burada kendisinden sonra avcıların ve doğa bilimcilerin hâlâ Polo'nun Koyunu (*Ovis Polii*) adıyla andıkları muazzam boynuzlu koyunu görüp tasvir etti.[28] Öyle bir diyar ki (1604'te Benedict Goes bir yana) hiçbir seyyah bir daha tasvir etmedi, ta ki Hindistan Donanması'ndan Teğmen John Wood 1838'de oraya gidene kadar. Ardından Kaşgar'a, Yarkent'e ve Hotan'a indiler ki 1860'a kadar buraları da kimse ziyaret etmeyecekti. Hotan'dan Lob Nehri yakınlarına kadar gittiler, 1871'de Rus bir kâşife gelinceye dek bir daha buraya asla ulaşılamadı.

Orada eşeklerine ve develerine erzak ikmali yapmak için durdular. Sonra, gittikçe çekilmez hâle gelen otuz günlük korkunç bir Gobi Çölü yolculuğuna başladılar. Marco bu çölün dehşetini canlı tasvirlerle anlatır: Yolcuları isimleriyle çağırıyormuşçasına sesler, geceleri onları yoldan çıkartmaya çalışan hayalet atlıların geçişleri, havayı müzikle dolduran ruhlar, davullar, çanlar, çarpışan silahlar. İnsanoğlunun duyduğu, gördüğü, korktuğu bütün bu yanılsamalar her çağda ve her çölde aynıydı.

Bu ne olabilir ki? Vehmin bin türlü hâli
Başladı işgal etmeye zihnimi
Seslenen hayaletler, el sallayan korkunç gölgeler
Çalımlı diller insan isimleri heceler
Kumda, kıyıda, sahrada... ıssızlıklarda gezinirler.[29]



Nihayet, güven içinde Moğolistan'ın muazzam bozkırları üzerinden Çin'in en uç kuzeyine, Tangut'a ulaştılar. Onları karşılamak için kırk günlük yoldan gönderilmiş Han'ın adamları tarafından selamlandılar. Onun huzuruna ise 1275'in Mayıs'ında, yola çıkışlarından üç buçuk yıl sonra vardılar.

---

28 Aslına bakarsanız, Rubruck'lu William ondan önce görmüş ve betimlemiştir.

29 Bu kıta, John Milton'ın "Comus" isimli piyesinden alıntıdır. Bu piyes 1634 yılında Ludlow Kalesi'nde Bridgewater Kontu John Egerton'ın huzurunda sunulmuştur (ç.n.).

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

Ulu Han Polo'ları içtenlikle kabul etti, başlarından geçenleri dikkatlice dinledi, gayretlerini ve sadakatlerini takdir etti, kutsal yağı ve Papa'nın hediyelerini hürmetle kabul etti. Sonra gözü efendi, hoş görünüşlü, genç Marco'ya takıldı. Onun kim olduğu hakkında sorular sordu. Nicolo, "Efendim! O sizin hizmetkârınız, benim de oğlum," diye cevap verdi. Han, "Hoş geldi, sefalar getirdi," diye cevapladı ve Marco'yu kendi hizmetine aldı. Bu, uzun ve yakın bir beraberliğin başlangıcıydı. Kubilay Han kısa zamanda anladı ki Marco ihtiyatlı ve akıllıydı; onu çeşitli görevlerde kullanmaya başladı. Dahası, kendi hesabına, Marco Ulu Han'ı her zaman hâkim olduğu birçok kabilenin âdetlerini ve davranışlarını öğrenmeye istekli buldu. Kubilay hikmetin başlangıcı olan o asil tecessüse tamamıyla sahipti. Vazifeşinas kimseler olan elçilerinin verdiği işlerini görürken burunlarının dikine gitmeleri, ne sağa ne de sola bakmaları onu aşırı derecede rahatsız ediyordu; o kadar ki bu elçiler iç kesimlerin yerli dağlı kabileleri içerisinde "Miaotzu" denen bir tür tuhaf ve eğlenceli erkek lohusalığı geleneğinin hüküm sürdüğünü bile fark etmemişlerdi:

Çinli yatağa gider
Karısının yerine istirahat eder.[30]

"Bu nedenle," der Marco, "Han onları aptallar ve alıklardan daha yukarı bir yere koymuyor ve diyordu ki; 'Ben yalnızca gönderildiğiniz işle ilgili haberleri almaktansa çok daha severek farklı ülkelerin âdetlerini ve garip şeyleri dinlemek isterdim.'"

İşte bir delikanlı olarak, o Venediklinin tavrı başkaydı. Rialto'da yanık tenli denizcilere kulak kabartmaya her an hazırdı. Ulu Han'ın imparatorluğunda konuşulan birçok lisanı çabucak kapmıştı. Yabancı ülkelerdeki bir misyonu sırasında yapıp ettikleri hakkında kendi anlatısı şöyledir:

Ulu Han'ın kendisine yeni olan halkların tavırları ve âdetlerini ve uzak ülkelerin tuhaf hâllerini dinlemekten zevk aldığını anlayan Marco, nereye gitse, gördüğü ve duyduğu konular üzerine isabetli notlar almak

30 Marco Polo'nun "Kardandan" dediği vilayetteki bu âdetin anlatımı için bakınız: op. cit., s. 250. Onun bir çizimi için; S.W. Bushell, *Chinese Art*, (1910), fig. 134.

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

için gayret ediyordu. Maksadı efendisinin merakını tatmin etmekti. Kısaca, onun hizmetinde bulunduğu on yedi sene boyunca son derece işe yaradı. Öyle ki imparatorluğun her bölgesine ve vasallarına gönderilen mühim heyetlerde vazifelendirildi. Bazen kendi istediği yerlere de giderdi fakat hep Ulu Han'ın rızasını ve tasdiğini alırdı.

Bu şartlar altında, Marco Polo'nun, kendi müşahedesi veya başkasının şahitliği ile, bilgi toplama fırsatı oluyordu. Bunların çoğu dünyanın doğu bölümü ile ilgili o zamana kadar bilinmeyen şeylerdi. O bunları yazmaya sabır ve sebatla adamıştı kendini. Bu suretle, saraydaki diğer memurların kıskançlığını celbedecek kadar nam salmıştı.[31]

Şu hiç şaşırtıcı değildir: Bu delikanlı Ulu Han'a ilk raporları ile çıkıp geldiğinde saraylılar hayret ve şaşkınlık içinde kalıp, "Bu genç adam yaşarsa şüphesiz çok değerli ve yetenekli biri olacak," demişlerdi.

Çeşitli görevleri icra ederken Marco Polo; Şansi, Şensi ve Szechuen eyaletleri boyunca gezip Tibet'in Yunnan'a olan ucundan geçti ve Kuzey Burma'ya girdi; ki Batı'ya meçhul olan bu topraklara 1860 sonrasına kadar bir daha giden olmadı. Üç yıl boyunca, yetki alanında yirmi dört şehir bulunup tacirler, zanaatkârlar ve askerî mühimmatla dolu büyük Yangchow şehrinin valiliğini yaptı.[32] Eski Moğol başkenti, Moğolistan'daki Karakurum'u ziyaret etti; amcası Maffeo'yla üç yılını Tangut'ta geçirdi. Bir başka seferinde, bir vazifeye binaen Cochin China'ya,[33] deniz yoluyla Hindistan'ın güney devletlerine gitti ve Malabar'ın hareketli ticaret şehirlerinin canlı tasvirlerini bıraktı. Belki de Ulysses'ten[34] ilham almıştı:

---

31 Marco Polo, op. cit., ss. 21-2.

32 Moğol hanedanının yıllıklarına göre belli bir Polo 1282'den hemen sonra tuz madenlerine müfettiş olarak atandı. Profesör Parker bunun bizim Polo'muz olduğunu düşünür fakat M. Cordier buna katılmaz. Bakınız: E.H. Parker, "Some New Facts about Marco Polos Book," *Imperial and Asiatic Quarterly Review*, (1904), s. 128 ve H. Cordier, *Ser Marco Polo*, s. 8. Ayrıca bakınız: Yule, *Marco Polo*, I, Introd., s. 21.

33 Vietnam'daki tarihî bir bölge (ç.n.).

34 Homeros'un *Odysseia* eserinin kahramanı (ç.n.).

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

Nam saldım
Aç bir gönülle başıboş dolaştığım için
Çok şey görüp öğrendim.
İnsanların şehirleri,
tavırları, iklimleri
ülkeleri ve hükümetleri, hakkında;
Kendimse dış kapının mandalı değildim, hepsi onurlandırdı beni.

Polo kuzeydeki büyük başkent Hanbalık'ı (Pekin) ve güneydeki güzel Kinsai'yi (Hangchow) anlatır. Han'ın Shandu'daki yazlık sarayını; korulukları ve bahçeleriyle, mermer köşküyle, iki yüz ipek kordondan bir çadır gibi sallanan bambu köşküyle, beyaz damızlık aygırları ve harikalar yaratan büyücüleriyle betimlemişti. Esasen, onun yazlık saray tasvirleri İngilizler için diğer tüm yazdıklarından daha bilindiktir. Çünkü Coloridge'in Marco'nun kitabını okuduktan sonra rüyasında görüp şu harika dizelere dokuduğu şehir Xanadu, Shandu'dur:[35]

Xanadu'da Kubilay Han
Görkemli bir zevk kubbesi inşa etti,
Orada kutsal bir nehir var akan,
Kadim mağaraları sayamaz da insan
Güneşsiz bir denizedir gidişi.



Ve dolambaçlı derelerle mücella bahçeler
Bir münbit sığla ağacının binbir tomurcuk açtığı yer
Ormanlar vardı ki tepeler kadar eski
Yeşilin her tonunda güneş hüzmeleri.

Marco Polo'nun anlattığı sadece saraylar değildi. Büyük Kanal'dan ve Çin'in iç nehir ticaretinden, limanlarındaki ihracat ve ithalattan, kâğıt paradan, birbirine bağlı kervansaray ve posta sisteminden de bahsetti. Bize o muazzam, müreffeh ve huzurlu imparatorluğun emsalsiz bir resmini çizer; zenginlik, ticaret, eğitimli insanlar ve güzel şeylerle dolu; onun hükümdarı, Kubilay Han, bir tahta oturmuş en asil hükümdardı. "Çin kendisine akan bütün nehirleri tuzlandıran bir

35 Samuel Taylor Coloridge bu şiiri 1816'da yazdı (ç.n.).

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

deniz olduğu"[36] için o barbar bir Mongol hanından çok ötesi, hakiki bir Çin imparatoruydu ve Çinliler tarafından "Yuan Hanedanı" olarak anılan ailesi Çin'in büyük hanedanları arasına girmişti.

Marco Polo bize anlattıklarından çok daha fazlasını görmüş olmalı. Kitabının büyük kısmının şahsi olmayışı onun kötü yanlarından biri, zira kendisinin Çin'deki hayatı hakkında daha fazla şey bilmek isterdik. Oradaki hayatını Çinlilerden ziyade Moğol fatihlerle geçirdiğine dair bazı deliller görebiliyoruz; Çince onun öğrendiği dillerden biri değildi. Karabataklarla balık avı ve kadınların ayaklarının sıkıştırılması gibi (bunların ikisi de ondan sonra Pardenone'li Ordoric tarafından kaydedildi) birçok hususi Çin âdetinden bahsetmez. Fkien'in çay bölgelerinde dolaşmasına rağmen çay içiminden hiç söz etmez ve Çin Seddi'ne dair tek kelamı yoktur.[37]

Ancak yeni ve garip şeylere olan tüm bu ilgisine karşın bazı bakımlardan ne kadar da tipik bir Avrupalıdır Marco Polo! "Onlar," der Suchow'un uysal âlimleri ve tacirleri için, "pısırık bir türdür ve yalnızca ticaretleri ve zanaatları ile ilgilidirler. Bu konuda kayda değer bir yetenekleri vardı ve maharetli oldukları kadar müteşebbis, mert ve cengâver de olsalardı, o kalabalıklıklarıyla yalnızca bütün bölgeyi değil; onun da ötesini de boyunduruk altına alabilirlerdi."[38] Neredeyse beş yüzyıl sonra aynı kanaatin farklı kelimelerle ifadesini buluruz: "Avrupa'nın elli yılı Çin'in bir devrinden daha iyidir." Bu iddiaya cevap bir soru olacaktır: Resim 11'de gördüğünüz peyzaj resmini üreten pısırık bir Çinli mi olmak isterdiniz, yoksa aynı dönemde ortaya koyduğu en başarılı görsel sanat ürünü Resim 8'de Marco Polo'nun gemiye binişini tasvir eden müteşebbis, mert ve cengâver bir Avrupalı mı? Medeniyet ve ilerleme nedir? Marco Polo, kitabı boyunca kendi topraklarının ve dininin ölçülerinden başkasını takdir etmekte başarısız görünür. Sakya-muni Buda hakkında der ki; "Bir Hıristiyan olsaydı, Efendimiz İsa'nın büyük bir azizi olurdu," ve Büyük Han Kubilay'ı övebilirdi.

36 "P. Parrenin," *Lett. Edis.*, xxiv, 58, Yule'da alıntılandı, op. cit., I, Introd., s. II.

37 Marco Polo'nun savsaklamaları hakkında bakınız: Yule, op. cit., I, Introd., s. 110.

38 Marco Polo, op. cit., s. 288.

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

Marco Polo diğer konulardaki gözlemlerinde göze çarpan fevkalade doğruluk ve ayrıntılılık düzeyinin uyandırdığı beklentilere nazaran Çinlilere çok az ilgi göstermişse de Kinsai ve Hanbalık'ta veya kendisinin yönettiği şehirde birçok parlak ve kültürlü insanla tanışmış olsa gerektir. Diğerlerinin yanında, yukarıda bahsettiğimiz baskıyı yapan o büyük sanatçı Chao Meng-Fu'yu; Çinlilerin tabiri ile "Sung ksueeh Tao jen"i veya "Karın ve Çam Ağaçlarının Havarisi"ni tanımış olmalıdır. Bu adam Sung hanedanının kurucusunun soyundan gelmekteydi ve aileden memurdu. Söz konusu hanedan Moğolların önünde diz çöktüğünde o ve arkadaşı Ch'ien Hsuan, "Yeşim Havuz ve Gürültülü Sağanağın Adamı," kendi kabuklarına çekildiler. Fakat 1286'da Chao Meng-Fu, Kubilay Han tarafından saraya davet edildi. Kendisi arkadaşının öfkesini çeken bir adım atarak Savaş Konseyi'nin sekreterliği görevini kabul etti. Ancak bu makamdaki vaktini şahane resimler resmederek harcadı (Marco Polo hakkında neler düşünmüş olmalı). Han'ın has adamlarından biri oldu ve daima saraydaydı. Marco Polo onu tanımış ve kendisini şöhret salmasına sebep olan o eşsiz manzaraları, o insan ve at resimlerini çizerken görmüş olmalı.

Marco atları severdi; elhak, bütün sporları da (ki imkânı çoktu, çünkü Han büyük bir avcı ve doğancıydı). Kendisi Şansi'deki beyaz, damızlık aygırların kelimelerle çizilmiş bir resmini bıraktı bize; belki de Chao Meng-Fu "Kubilay'ın Bahçesinde Sekiz At" resmini çizerken o da yanı başlarındaydı.[39] Marco, belki, Chao Meng-Fu'nun karısını; nazenin bambuları ve şakayıkları en zarif hâliyle resmeden Kuan Hanım'ı da tanıyordu. Çinli sanatkârlar onu çok severler ve derlerdi ki; "O, filizlerin ay tarafından kâğıt pencereler üzerine düşürülen

39 Chao Meng-Fu hakkında bakınız: S.W. Bushell, *Chinese Art*, (1910), II, ss. 133-59; H.A. Giles, *Introd. to the History of Chinese Pictorial Art*, (Shanghai, 2nd ed., 1918), ss. 159 ff.; Moğol hanedanı altında serpilen sanat hakkındaki, bu eserin c. VI'sının tamamı ilginçtir. Ayrıca bakınız: L. Binyon, *Painting in the Far East*, (1908), ss. 75-7, 146-7. Chao Meng-Fu'nun at resimlerinden biri veya Japon bir sanatçı tarafından kopya edilmişi yeniden çizildi; Giles, op. cit., opposite p. 159. Ayrıca onun Wang Wei tarzında boyanmış meşhur bir manzara rulosunun çizimleri için notlarıma bakın.

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

gölgelerini izler ve bu kayıp giden hatları kıvrak fırçasının birkaç darbesi ile kâğıda geçirirdi. Öyle ki onun emeğinin en küçük parçası albümlerde kopyalarının yapılması için model olarak bulunurdu."[40]

Chao Meng-Fu ve Kuan Hanım'ın bir oğulları vardı; Chao Yung ve o bizim özel ilgimizi hak ediyor. Çünkü o bir Tangut avcısını resmetmişti[41] ve Marco Polo da kendisinin misk geyiğini ve Tibet öküzünü ilk kez gördüğü yer olan Tangut bölgesinin ve Moğol atlılarının bir tasvirini yapmıştı.

Lakin biz, Polo'ların Çin'deki serencamına dönmeliyiz. Marco'nun kitabında zaman zaman babasının ve amcasının bahislerini de duyarız. Onlar imparatorluk boyunca seyahat ediyor, ticaretle zenginleşiyor, mücevher biriktiriyor, becerikli olmalarının verdiği güven ve değerle Avrupa modelinde kuşatma makineleri yapıyor ve Han'a isyankâr şehirleri dize getirmekte bile yardımcı oluyorlardı. Mahir Venediklilerdi onlar; ellerinden her iş gelirdi.[42] Şüphesiz ki sorgulayıcı bir delikanlıdan bilge bir gözlemciye dönüşmüş ve üst makamlara yükselmiş olan Marco'larıyla gurur duyuyorlardı.

Böylece üç Polo, on yedi yıl Çin'de, Han'ın hizmetinde bulundu. Uzun seneler su gibi akıp geçti ve nihayet Venedik'i ve lagünleri yine görmek, ölmeden önce St. Marco'nun çatısı altında bir kez daha ayin dinlemek için özlem duymaya başladılar. Dahası, Kubilay Han'ın kendisi de yaşlanıyordu ve onlara gösterdiği teveccüh adamları arasında kıskançlığa da sebep olmuştu. Polo'lar, Han öldükten sonra başlarına gelebilecek şeylerden korkmaya başlamışlardı. Han, onların bütün dinî, ticari ve onursal taleplerini yerine getiriyor fakat gitmelerine izin vermiyordu.

Aslına bakılırsa, Polo'lar Çin'de ölebilirdi ve biz de Batılılar olarak ne Marco Polo'yu ne de Kubilay Han'ı duymuş olurduk. Lakin bir olay, kaderin bir cilvesi, onlara bir kapı açtı. İran Hanı Argun 1286'da gözdesi olan karısı Bolgana'yı kaybetti ve ölüm döşeğindeki isteğine binaen Moğol kabilesinden başka bir gelin almak göreviyle

40 Bushell, op. cit., s. 135.

41 Ibid., ss. 135-6.

42 Nicolo ve Maffeo'nun direktifleri ile Nasturi mühendisler tarafından inşa edilen mancınık bölümü için bakınız: Marco Polo, op. cit., ss. 281-2.

BELONGS TO KAKTUS TEAM

Pekin Sarayı'na elçiler gönderildi. Dönüşlerinde karayolu bir savaşla tıkanmıştı ve bu yüzden deniz yoluyla dönmeye niyet ettiler. Tam da bu esnada, Marco Polo gönderildiği bir deniz seferinden dönmüştü. Görevini ne kadar kolaylıkla tamamladığı konuşulunca bu üç elçi denizciliği iyi bildiği anlaşılan, maharetli üç Venedikli ile yola çıkmayı kuvvetle arzuladılar. İşte bu olay üzerinedir ki Ulu Han gönülsüz de olsa gitmelerine izin verdi.

1292'nin başlarında, Zaiton'un işlek limanından, on dört büyük Çin yelkenlisi ile yola çıktılar (ki böylece Marco, Çin ve Hindistan denizlerindeki nakliyecilik hakkındaki o müthiş anlatımlarını bize bıraktı).[43] Yanlarında üç elçi, prenses, on yedilik güzel bir kız ve kalabalık bir maiyet vardı. Marco kitabının bir başka nüshasında Mansi Kralı'nın kızının da onlarla birlikte olduğunu söylüyor. Bu kız güzel günlerde Hangchow'daki gölün kenarında aylakça dolaşan Sung prenseslerinden biriydi. Şüphesiz, Kubilay Han'ın gözde hatunu Jamui Hanım'ın gözetiminde Hanbalık'ta büyütülmüştü.

Sefer uzun ve zorluydu; Sumatra, Seylan ve Güney Hindistan'daki uzun gecikmelerden muzdarip oldular. Marco bu gecikmeleri Arap kılavuzların kendisine gösterdiklerini bildiklerine ekleyerek Hindistan kıyılarının haritasını çıkarmak suretiyle değerlendirdi. Bu yüzden İran'a ulaştıklarında iki yıldan fazla geçmişti ve üç elçiden ikisi ile maiyetlerindeki insanların çoğu yolda vefat etmişti. Nihayet karaya çıktıklarında müstakbel damat Argun, bir süre önce ölmüştü ve tahtı da genç oğluna vekâleten bir saltanat naibine bırakmıştı. Bu naibin sorunun çözümü için verdiği tavsiyeye uyularak prenses genç prensle evlendirildi. Marco ve amcaları, vazifelerini hakkıyla yerine getirerek prensesi Timochain vilayetinde prense teslim ettiler. Marco Polo burada şu gözlemde bulundu: "Bence dünyanın en güzel kadınları burada"; meşhur ve eşsiz "güneş ağacı"nın olduğu yerde; insanların hâlâ Büyük İskender ile Daryus'un hikâyesini anlattığı o yerde.

Uzun yolculukları boyunca onları birer baba gibi seven prensesi orada bırakıp ayrıldılar. Bu, Marco'ya öyle dokundu ki ayrıldıklarında hüngür hüngür ağladı. Polo'lara henüz düğünden sonra dokuz ay daha kaldıkları İran'dalarken uzun yıllar hizmetinde

43 Marco Polo, op. cit., bk. III, c. I, ss. 321-3.

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

bulundukları Büyük Han'ın ölüm haberi ulaştı. Öldüğünde kemale ermiş ve seksen yaşındaydı. Onun ölümünden sonra Orta Asya'nın üzerine Hanbalık'ın sarı çatılarını,

Çorak düzlüklerini
Sericana'nın
Çinlilerin sakin katarlarının
Yelken ve rüzgârla ışıldadığı,

İran'ın minarelerini ve Rusya bozkırlarında doludizgin at koşturan vahşi Kıpçakların çadırlarını karartan koyu bir bulut çöktü.

Kubilay Han'ın mülkü çok genişti. Marco Polo'nun kalbine de bir gölge düştü. Arkasında bıraktığı bir kapıydı o belki ama bir daha asla açılmayacaktı. "Seyahatleri esnasında," der Marco, "yolcularımız o bölgelere dönme olasılıklarını tamamıyla bitiren, Büyük Han'ın terk-i dünya ettiği haberini aldılar." Sonra o ve büyükleri Tebriz, Trabzon ve Konstantinopol üzerinden Venedik'e gittiler ve nihayet 1295 yılında o şehrin gölcüklerinin üzerinde seyrettiler.

Polo'ların dönüşü ile ilgili garip bir peri masalı bize kadar ulaştı. On beşinci yüzyılda Marco'nun kitabını düzenleyen Ramusio diyor ki; "Oraya vardıklarında Ulysses'in başına gelen şey onların da başına geldi; nitekim o, yirmi sene dolaşıp memleketi Ithaca'ya dönünce hiç kimse tarafından tanınmamıştı." Marco ile babası ve amcası henüz çirkin Moğol kıyafetleri ile sarılı iken üç Polo hanesinin kapılarını çaldıkları zaman onları hiç kimse tanıyamadı. Akrabalarını, uzun yıllardır öldüklerine inanılan Polo'ların kendileri olduğuna inandırmakta çok zorluk çektiler.

Kimliklerini hiçbir şüpheye yer bırakmaz şekilde ancak bütün yakınlarını bir ziyafete davet ederek doğrulatabildiler. Giydikleri her takım bir öncekinden daha göz alıcıydı. Ve nihayet, kaba saba Moğol ceketleri ile gelip dikişlerini ve astarlarını parçaladılar. Bunun üzerine bu ceketlerin içerisine özenle yerleştirilerek dikilmiş değerli taşlar, yakutlar, safirler, lal taşları, elmaslar ve zümrütler yerlere saçıldı; böylelikle kimsenin bir şüphesi kalmadı... Bütün masayı kaplayan olağanüstü ve sayısız mücevher hazinesinin böylesine teşhiri, bütün hâzırûnu

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

şaşkınlıkla hayret içinde bırakıp kendinden geçirdi. Ve Polo hanesinde, ilk önce şüpheyle yaklaştıkları o insanları bu sefer baş tacı ettiler.[44]

İnsan tabiatı on üçüncü yüzyıldan bu yana çok az değişti. O nadide taşlar bir efsaneden ibaretti fakat elbette Polo'lar beraberlerinde böyle taşlar getirmişlerdi; ne de olsa onlar mücevher tüccarıydı. Çin'de bol bol iş fırsatına sahip olmuşlardı; Büyük Han da işlerine yarar diye onları yakutlar ve paha biçilmez başka parlak taşlarla göndermişti. Mücevherat, zenginliği eve taşıyabilmenin en uygun yoluydu. Fakat meraklı Marco, zaman zaman kitabında da bahsettiği üzere, Venediklilerin de merakını gıdıklamak için başka şeyler de getirmişti.

Mesela, hemşehrilerinin çok değer verdiği, Tibet öküzünün ipeksi yelelerinden, misk geyiklerinin kurutulmuş paça ve kellelerinden, Venedik'te ektiği ama iklim yeterli ılımanlıkta olmadığı için bir türlü bitmeyen boya bitkisinin (muhtemelen çivitotu) tohumlarından getirmişti.[45] Doç için de hediyeleri vardı; 1351 senesinde Marino Faliero'nun sarayında yapılan bir sayım diğer şeylerin yanında şunlarında varlığını gösteriyor: Kubilay Han tarafından verilmiş bir yüzük, bir Moğol kolyesi, üç bıçaklı bir kılıç, bir Hindistan sırmalısı ve daha önce de söylendiği gibi Marco'nun elinden çıkmış ve *De locis mirabilibus Tartarorum* (Tatarların Harika Yerleri Hakkında) diye başlıklandırılmış bir kitap.[46]

Marco'nun kalan hayatını anlatması çabuk biter. Efsane o kadar büyüdü ki, Venedik'in bütün gençleri onu dinlemek için Polo hanesini sık sık ziyaret etti. Çünkü bunlar bir zamanlar çocuk Marco'nun aylak aylak dolaşıp Moğollar hakkında sorular sorduğu o rıhtımlardaki yabancı denizcilerden bile duyulamayacak hikâyelerdi. O, her zaman Kubilay Han'ın topraklarının büyüklüğünden, milyonlarca gelirden, milyonlarca yelkenliden, milyonlarca atlıdan, milyonlarca kasabadan ve şehirden bahsederdi. Bu yüzden arkadaşları şaka yollu takılarak, "Marco Milione" diyorlardı ona; yani Milyon Marco. Bu

44 Bu anlatımı içeren Ramusios'un önsözü ve de Rusticiano'nun Cenova'da Marco Polo'nun diktesi ile bu kitabı nasıl yazdığının hikâyesinin tercümesi; Yule, op. cit., I, Introd., ss. 4-8.

45 Marco Polo, op. cit., ss. 136, 138, 344.

46 Yule, op. cit., I, Introd., s. 79.

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

lakap devletin resmî evrakına bile girdi. Onun ailesinin hanesi de artık "the Corte Milione" (Milyon Hane) olarak bilindi.

Efsaneden tarihe dönmek gerekirse, Marco Polo'nun yokluğunda Venedik ve Cenova arasındaki kadim düşmanlık büyümüştü. Venedik her zaman galip de değildi. Genellikle onun kadırgaları demir aldığı zaman,

> *dalar derinlere*
> *Çünkü Gazimağusa ve saklı güneş*
> *çevreler kara Kıbrıs'ı bir alev gölüyle*
> *Kahverengi köleler ve Suriye portakalları,*
> *Cenova korsanları*
> *Cehennem tırmıkladı onları ta ki etleri sallandı*
> *Kan, su, meyve ve cesetler ambardaydı.*[47]

Sonunda, 1298'de, Marco'nun dönüşünden üç yıl sonra, Lamba Doria[48] komutasında bir Cenova filosu Venedik'in onurunu kendi denizinde kırmak için Adriyatik'e açıldı. Venedikliler buna karşı büyük bir filo teçhiz ettiler. Seyrüsefer hakkında çok şey bilen becerikli adam Marco Polo da, Batılı gemilerden çok Çin yelkenlilerini bilse de, bir kadırganın komutanı olarak bu donanmaya katıldı. Curzola'daki[49] Cenevizliler için bu karşılaşmanın sonucu ezici bir zaferdi. Altmış sekiz Venedik kadırgası yanmıştı; Cenova, aralarında Marco'nun da olduğu, yedi bin esir almıştı. Marco Polo yokluğundan dolayı Suchowluları suçladığı girişimcilik, mertlik ve cengâverlik niteliklerinin sonuçlarının tadına bakabilirdi şimdi.

Fakat kısa bir süre sonra, Cenova'nın sokaklarında ve avlularında bir dedikodu yankılanmaya başladı. Hapiste Venedikli bir kaptan vardı. Öyle harika hikâyeler anlatıyordu ki insanlar usanmadan saatlerce onu dinliyordu. Bir zamanlar Rialto'da insanların toplandığı gibi çok geçmeden Cenova'nın erkekleri ve kadınları da Kubilay Han'ın hikâyelerini dinlemek için üşüşmeye başlamıştı.

---

47 James Elroy Flecker'ın (1884-1915) *The Old Ships* şiirinden (ç.n.).

48 1245-1323 arasında yaşamış, Cenova Cumhuriyeti'nin bir amirali (ç.n.).

49 9 Eylül 1298'de Venedikliler ve Cenovalılar arasında yapılan bu savaşa "Curzola Savaşı" denir (ç.n.).

BELONGS TO KAKTUS TEAM

Tataristan meyvelerinin efendisi
Onun nehirleri solgun akçe
Tataristan tepelerinin efendisi
Koru, çalılık, vadi ve dere
Parlayan yıldızlar, kokulu meltemi
Titreyen gölleri, köpüksüz denizler gibi
Kuşları baştan çıkaran ağaç yemişleri
Her eflatun vadide.[50]

"Messer[51] Marco," diyerek devam eder devrinin Venedik'inin hatırasını koruyan Ramuso'nun anlatımı, "kendisini böyle bir durumda buldu; Çağatay'ın[52] ve Ulu Han'ın hakkında bilgi almak için insanlar hevesle geliyorlardı. Her gün bitkin düşene kadar hikâyesini anlatmak zorunda kalıyordu. İnsanlar ondan bu anlattıklarını yazıya geçirmesini istediler. Bunun üzerine babasına bir mektup yazıp ondan kendisiyle eve getirdiği hatıralarını ve notlarını ona yollamasını istedi."

Marco Polo ile birlikte hapishanede yatan Rusticiano adında Pisa'lı bir romans yazarı vardı.[53] Muhtemelen, birçok Pisalının esir edilip Cenova'ya götürüldüğü ve bu yüzden de, "Pisa'yı görmek isteyen adamı Cenova'ya gönderin," sözünün ortaya çıktığı 1284 Melaria Savaşı'ndan önce hapsedilmişti. Rusticiano, *Yuvarlak Masa Hikâyeleri*'nin çeşitlerini yazarken kullandığı, romansların mükemmel lisanı Fransızcanın yazımında becerikliydi. Marco gönüllü kâtibini onda bulmuştu. Nitekim Kubilay Han'ın harikalarını dinlerken kendinden geçen Cenovalı beyefendiler ve Venedikli mahkumlar kalabalığının ortasında Marco'nun anlattığı hikâyeleri olduğu gibi kaydedecekti.

Yazmayı bitirdiğinde, içgüdüsel olarak; Tristan, Lancelot ve Kral Arthur hikâyelerinde yapmaya alışkın olduğu bir şey yaparak dünyadaki beyefendileri ve lordları dikkat etmeleri hususunda uyaran şu metni ekledi: "Evet lordlar, imparatorlar ve krallar, dükler ve markizler, kontlar, şövalyeler ve kasabalılar ve dünyanın farklı bölgelerindeki

50 Walter de La Mare'nin (1873-1956) *Tatary* şiirinden (ç.n.).

51 İtalyan bir adamın isminin başına konulan bir nezaket ifadesi, İngilizcedeki Mr. gibi (ç.n.).

52 Çin'in İngilizcedeki eski adı (ç.n.).

53 Rusticiano üzerine bakınız: ibid., Introd., ss. 56 ff.

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

çeşitlilikleri ve insan ırkının çeşitlerini bilmek isteyen bütün insanlar, bu kitabı alıp okuyun ve burada en şaşırtıcı harikaları bulun!" Fakat ekler; "Marco Polo, akıllı ve eğitimli bir Venedikli, açıkça belirtti ki gördüğü ve duyduklarına dair bu kitapta anlatılan ne varsa doğrudur."

Marco Polo'nun gerçek maceraları Arthur'un şövalyelerinin kahramanlıklarından bile daha harikaydı ve Rusticiano'nun saygıdeğer kalemine de daha uygundu. Çünkü gelecek nesillerin gözünde onun tek farklılık alameti Lancelot'un hikâyesinin hülasasını yazarken Guinevere ve Lancelot'un aşklarını çıkartması olarak görünmektedir. "Ne yazık!" diye belirtir onun Fransız editörü. "Rimini'li Francesca'nın eline geçen Lancelot nüshası Rusticiano'nun sansürlediklerinden biri değildi!"[54]

Bir yılın sonunda Marco Polo hapisten çıkartıldı ve Venedik'e döndü (Cenova konakları mateme bürünmüş olmalı). Bundan sonra onun adını zaman zaman Venedik kayıtlarında hukuki işleri bağlamında görürüz.[55] 1305'teki bir kayıtta, "Nobilis Marchus Polo Millioni" (Asil Milyon Marco Polo) bir şarap kaçakçısına kefil olur; 1311'de misk satışı üzerine kendisine borcu olup da sözünde durmayan bir komisyoncuyu dava eder; 1323'te bir ara duvarı üzerine bir çekişmenin içindedir. Bıraktığı vasiyetnameden anladığımız kadarıyla Donata adında bir karısı ile Fantina, Bellela ve Moreta isimlerinde üç kızı vardı. Önceki hayatında, gençliğini harcadığı o yabancı gökler altında, hiçbir baygın ve seçkin Çin hanımefendisini veya hırçın bir Moğol bakiresini sevmiş miydi? Tibet'in o garip evlilik âdetlerinden hiç faydalanmış mıydı? Fantina, Bellela ve Moreta'nın başka bir kardeşleri var mıydı? Varsa akdoğanlarını, Han'ın avlandığı Beyaz Göl'ün kıyısında gezen bıldırcınlara uçurup Kubilay Han zamanında, daha onlar çocukken denize açılıp bir daha hiç dönmeyen yarı efsanevi babalarının hikâyelerini anlatıyorlar mıydı acaba?

Ne bunları bilebiliriz ne de lagünlerin şehrinde sulbünden yalnızca kız çocuklarının gelmesine üzülüp üzülmediğini. Venedik'in hiçbir oğlu Marco'nun gidip de elbette yüreğinin bir parçasını da bıraktığı o uzak ülkeye gitmeye cesaret edemedi. Belki bazen Peter'a,

54 Paulin Paris, alıntı ibid., Introd., s. 61.

55 Ibid., Introd., ss. 67-73.

BELONGS TO KAKTUS TEAM

Moğol hizmetkârına, bunlardan bahsediyordu. Vasiyetnamesinde onu da kendi ölümüyle serbest bırakan bir madde vardı; "Tanrı'nın izniyle, ben nasıl bütün günahlarımdan ve hatalarımdan kurtulacaksam o da bütün esaretinden kurtulsun." Bazıları Moğol Peter'ı kendisi ile birlikte Doğu'dan getirdiğini düşünürdü ve bu, yerinde bir düşünceydi. Fakat daha muhtemel olan, onu İtalya'da almış olmasıydı. Çünkü Venedikliler öteden beri köle sahipleriydiler ve esir Moğollar da en güçlü ve en iyi kölelerdi. İşte onun hayatı böyle geçti ve 1324'te Marco Polo öldü. Yurttaşları tarafından çokça onurlandırıldı ve vasiyetnamesi hâlâ St. Mark Kütüphanesi'nde muhafaza altındadır.

Bundan bir süre sonra yazan Dominiken bir keşiş, Acquili Jacopo, onun ölüm döşeğindeki hâli ile ilgili tipik bir hikâye nakleder. "Kitabında söyledikleri," der Jacopo, "pek de gerçekten gördüğü kadarı değildi. Bunun sebebi; kendi yalanlarını diğerlerine sıvamaya hazır olan bozguncuların sapkınlıklarının, inançsızlıklarının ve idraksizliklerinin bir sonucu olarak anlatılanları yalan olarak yaftalamakta çok aceleci olmalarıydı. Bir diğer sebep de o kitapta anlatılan ve inanılabilirliğin ötesindeki bunca garip şeydi. Marco ölüm döşeğinde iken kendisinden kitabını doğrulaması ve gerçek olmayan anlatılar varsa bunları çıkarması istendi. Bu talebe, gerçekten gördüklerinin yarısını bile yazmadığını söyleyerek cevap verdi."[56]

Ölmek üzere olan bir gözlemcinin bu son öfke kıvılcımını ne kadar da iyi hayal edebiliriz! Gençliğinin uzun yılları boyunca, bilge ve zarif Kubilay Han için yabancı kabileler ve gelenekler üzerine kayıtlar tutmuştu. Şimdi bu küçük adamlar kim oluyorlardı ki onun gözlemleri hakkında şüpheye düşme cesaretini gösterebiliyorlardı! Hakikaten, modern keşifler Marco Polo'nun gözlemlerini tamamıyla doğrulayacaktı.

Ona anlatılan bazı çok abartılı hikâyeleri tekrar ettiği doğruydu; Andaman Adaları'ndaki köpek yüzlü adamlar ve "kadın ve erkek adaları" gibi Ortaçağ coğrafyacıları tarafından çokça sevilen hikâyeler gibi. Bunlar gemici masallarıydı. Marco Polo kendi şahit olduklarını ise tam bir doğrulukla anlatmıştı. Ziyaret etmediği tek bir yeri bile görmüş gibi yapmadı. Günümüzün kâşifleri, Aurel Stein, Ellsworth Huntington ve Sven Hedin Orta Asya'yı gezdiler ve onu muzafferane

56 Jacopo of Acqui, *Imago Mondi*, ibid., Introd., s. 54.

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

bir şekilde haklı çıkardılar. Mümtaz bir Fransız tarihçisi diyor ki: "Sanki çok eski fotoğrafların asıllarının birden yeniden keşfedilmesi gibi bir şey bu; o değişmemiş eski tasvirler günümüz gerçekliği ile birebir uyuşuyor."[57] Huntington ve Aurel Stein Orta Asya'nın el değmemiş bölgelerine giderken Çinli seyyah Hiwen Thsang (yedinci yüzyıl) ve Marco Polo'nun kitaplarını rehber kitaplar olarak yanlarına alıp, söz konusu tasvirlerin tekrar tekrar ne kadar da doğru olduğunu gördüler.

Marco Polo'nun başarısının büyüklüğünü ne kadar vurgulasak abartmamız mümkün değildir. Kitabının Sir Henry Yule tarafından yapılan neşri İngiliz irfanının en büyük eserlerindendir. Kendisinin Marco Polo hakkında yazdıkları sıkça alıntılanmıştır:

> *O, kendi gözleri ile gördüğü Asya'yı boylu boyunca gezen, hanlık hanlık betimleyip isimlendiren ilk seyyahtı. Neleri görmedi ki, İran Çölü'nü, Bedahşan'ın vahşi geçitlerini ve çiçekli vadilerini, Hotan'ın yeşim taşlı nehirlerini, Moğol bozkırlarını, çok sonra Hıristiyanlığı yutacak bir tehdit hâline gelen gücün beşiğini, Hanbalık'ta inşa edilen yeni ve göz alıcı o sarayı. Çin'i tüm büyüklüğü ve refahı ile anlatan; güzel nehirlerinden, büyük şehirlerinden, zengin imalat sanayiinden, nüfusunun yoğunluğundan, iç sularını ve denizlerini şenlendiren abartılı büyüklükteki filolarından bahseden ilk seyyah da oydu. Çin'in hudutlarında yaşayan milletlerin tavırlarının ve tapınmalarının tuhaflıklarını; sefil zahitleri ile Tibet'i; altın mabetleri ve bu mabetlerin çınlayan tepelerini; Laos'u, Siam'ı, Cochin Çin'ini, Japonya'yı ve altın çatılı sarayları, gül rengi incileri ile Doğu Thule'yi bize nakletti. İlk Batılı seyyah olarak naklettikleri arasında şunlar da vardı: Hindistan Denizi, bu harikalar ve güzellikler müzesi, hâlâ tam olarak bilinmemektedir; kaynağı çok karanlık olan ve o dönem çok değerli olan kokuların membaı karanlıktır. Java'nın İnci Adaları, şaşırtıcı pahalı ürünleri ve yamyam kabileleri ve birçok krallarıyla Sumatra; çıplak vahşileri ile Nicobar ve Andaman; Kutsal Dağ'ı ve Adem'in Mezarı ile Seylan, Cevherlerin Adası; Büyük Hindistan, İskender masallarının bir hayal ülkesi olarak değil*

57 M. Ch.-V. Langlois, *Hist. Litt. de la France*, XXXV (1921), s. 259. Marco'nun doğruluğuna övgüler için bakınız: Aurel Stein, *Ancient Khotan*, (1907) ve *Ruins of Desert Cathay*, (1912); Ellsworth Huntington, *The Pulse of Asia*, (1910) ve Sven Hedin, *Overland to India* (1910).

BELONGS TO KAKTUS TEAM

fakat faziletli Brahmanları, baldırı çıplak münzevileri, garip elmasları ve onların garip masalları, denizdeki inci yatakları ve kavurucu güneşi ile görülmüş ve kısmen keşfedilmiş bir ülke olarak. Bir tarafta, fildişi ve zencileri ile Zanzibar ve Güney Okyanusu'na sınır, uzak ve muazzam Madagaskar; aksi tarafta ise köpekli kızaklarıyla beyaz ayı ve ren geyiği ehlileştiren Tunguzlarla Kuzey Buz Denizi ve Sibirya.[58]

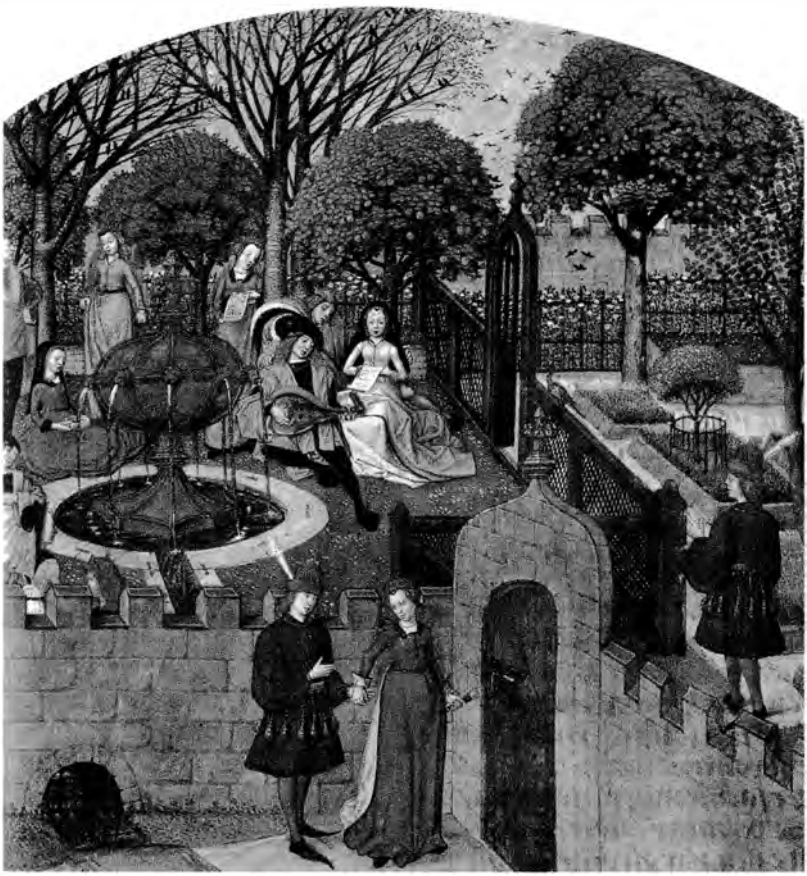
Marco Polo'nun Avrupa'ya getirdiği bilgi, onun tecrübesinin gösterdiği üzere çok talep görerek Doğu ve Batı arasındaki münasebet, kendinden sonra da gelişmeye devam etti. Tacirler ve misyonerler aynı şekilde kara ve deniz yoluyla doğu yönünde, Çin'e gittiler.[59] Yılmaz bir Fransisken keşişi olan Monte Corvino'lu John elli yaşında yola çıktı ve Pekin'in başpiskoposu oldu. Bazı Çin şehirlerinde kiliseler ve keşiş evleri bulundu. Bir başka keşiş, iyi de bir gözlemci olan Pordenone'li Odoric 1316'da yola koyulup Baharat Adaları boyunca Hindistan'ı dolaştı. Bu, Polo'ların Moğol prensesini İran'a geri getirdikleri aynı yoldu. Böylelikle Kanton'a ulaştı; "üç Venedik büyüklüğünde bir şehir… Ve bütün İtalya'da bu tek şehirde olduğu kadar esnaf yok." Pekin'in ve Hangchow'un tasvirlerini içeren harika bir yazma bıraktı ardında. Bu yazmada anlatımını şöyle bitirir; "Beni sorarsanız, günden güne ölmeye razı olduğum o ülkelere dönmeye hazırlanıyorum; eğer bu O'nu, bütün iyiliklerin kendisinden geldiği Tanrı'yı memnun ederse." Şüphe yok ki kalbini orada bırakmıştı fakat Udine, İtalya'da öldü. Sonra oraya bir başka keşiş, 1342'den 1346'ya değin Pekin'e Papalık sefiri olan John Marignolli gitti. Bu, Çin'e gönderilen ilk misyon değildi. Hangchow'un harikaları hakkında konuşan Odoric, daha önce bu şehri ziyaret eden Venedikli tacirleri doğrularcasına konuşur: "Bu, bütün dünyadaki en muazzam şehir. Öyle muazzam ki onun hakkında konuşmak bir cesaret işi; yalnız Venedik'te daha önce orada bulunmuş birçok insanla görüştüğümü söyleyeyim." Monte Corvino'lu John'a büyük bir tacir olan Lucolongo'lu Peter eşlik ediyordu ve John Morignolli de Hıristiyan tacirler için yapılmış bir handan bahseder. Bu han Zaiton'daki[60] bir Fransisken manastırına bitişikti.

58 Yule, op. cit., I, Introd., ss. 106-7.

59 Bu sonrakiler için bakınız: Yule, *Cathay and the Way Thither*, Introd., ss. cxxxii-iv ve text, *passim*.

60 Günümüz Quanzhou şehri (ç.n.).

BELONGS TO KAKTUS TEAM



Resim 1: Bahçe manzarası. Roman de la Rose'dan bir minyatür, on beşinci yüzyıl.

BELONGS TO KAKTUS TEAM



Yukarıdan aşağı sırasıyla Resim 2, 3, 4 ve 5: Bir on birinci yüzyıl takviminden, Bodo'nun her bir aydaki işini gösteren dört sahne. Görselleştirilen aylar Ocak (öküzlerle çift sürme), Mart (çapalama ve ekim), Haziran (hasat), Aralık (dövme ve savurma).

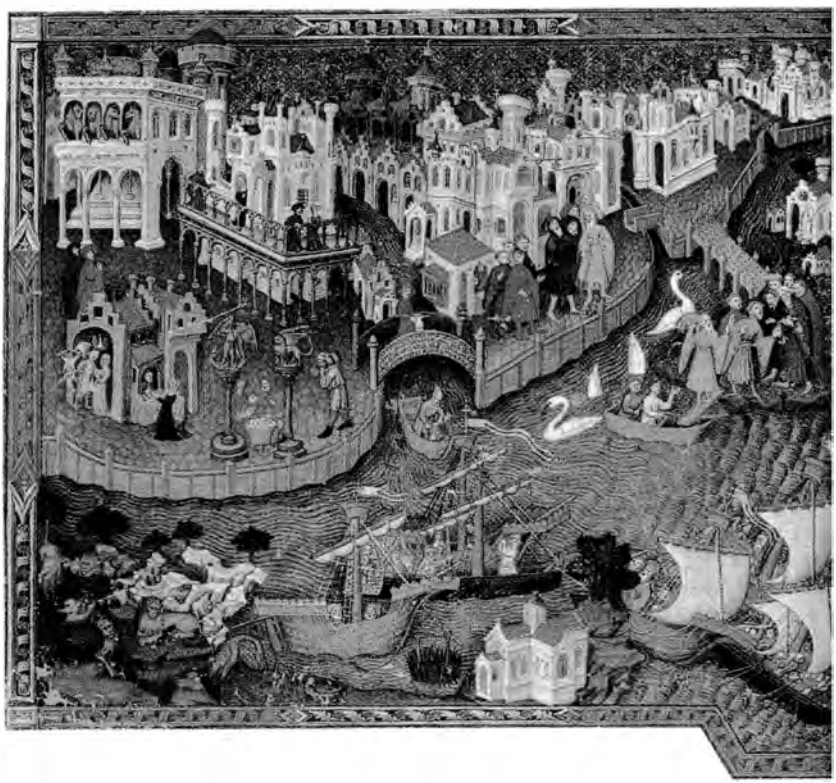
BELONGS TO KAKTUS TEAM



Bodo'nun günlük işleri genellikle yalnızca Paris yakınlarındaki St. Denys'de kurulan yıllık panayır gibi muazzam etkinliklerde sekteye uğrardı. Bu panayırda Doğu'dan henüz getirilmiş her çeşit otantik ürün görülebilirdi. **Resim 6**: Yukarıda; on dördüncü yüzyıl Luttrell Psalter'den malikâne sahibi yemeği. **Resim 7**: Aşağıda; bir geç on dördüncü yüzyıl tasviri, *Grandes Chroniques de France*'dan, St. Denys Lent (Paskalya Perhizi) Panayırı.



BELONGS TO KAKTUS TEAM



Resim 8: Marco Polo'nun Bodleian Library'deki kitabının bir on beşinci yüzyıl nüshasından, Venedik'te Polo'ların gemiye binişi. Sanatçı bize Ortaçağ Venedik'inin hayranlık uyandıran bir manzarasını verir; Piazetta solda ve Polo'ların gemilerine binmek üzere bir sandalda kürek çekişleri. Ön planda (Ortaçağ'ın bir hikâyenin birçok sahnesinin bir kerede gösterilmesi tarzına uygun olarak) geçtikleri bazı garip yerler.

BELONGS TO KAKTUS TEAM

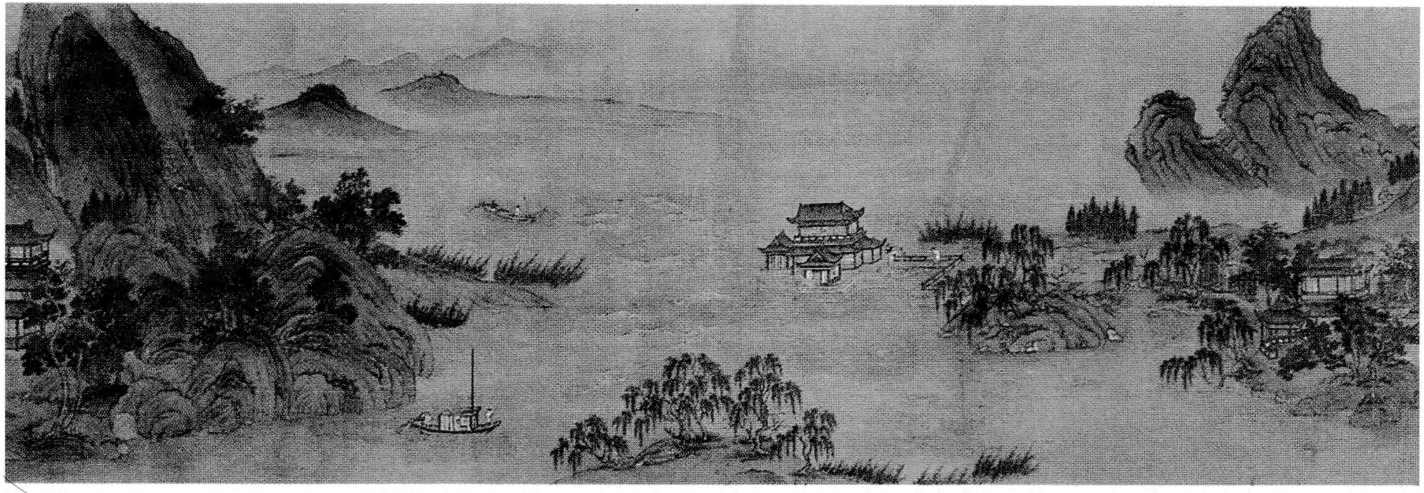


Resim 9: Polo'lar Kubilay Han'dan Papa X. Gregory'ye bir mektup teslim ediyorlar: Marco Polo'nun kitabının Fransızca bir versiyonu olan *Livre des Merveilles*'den bir süsleme, 1410-12.

BELONGS TO KAKTUS TEAM

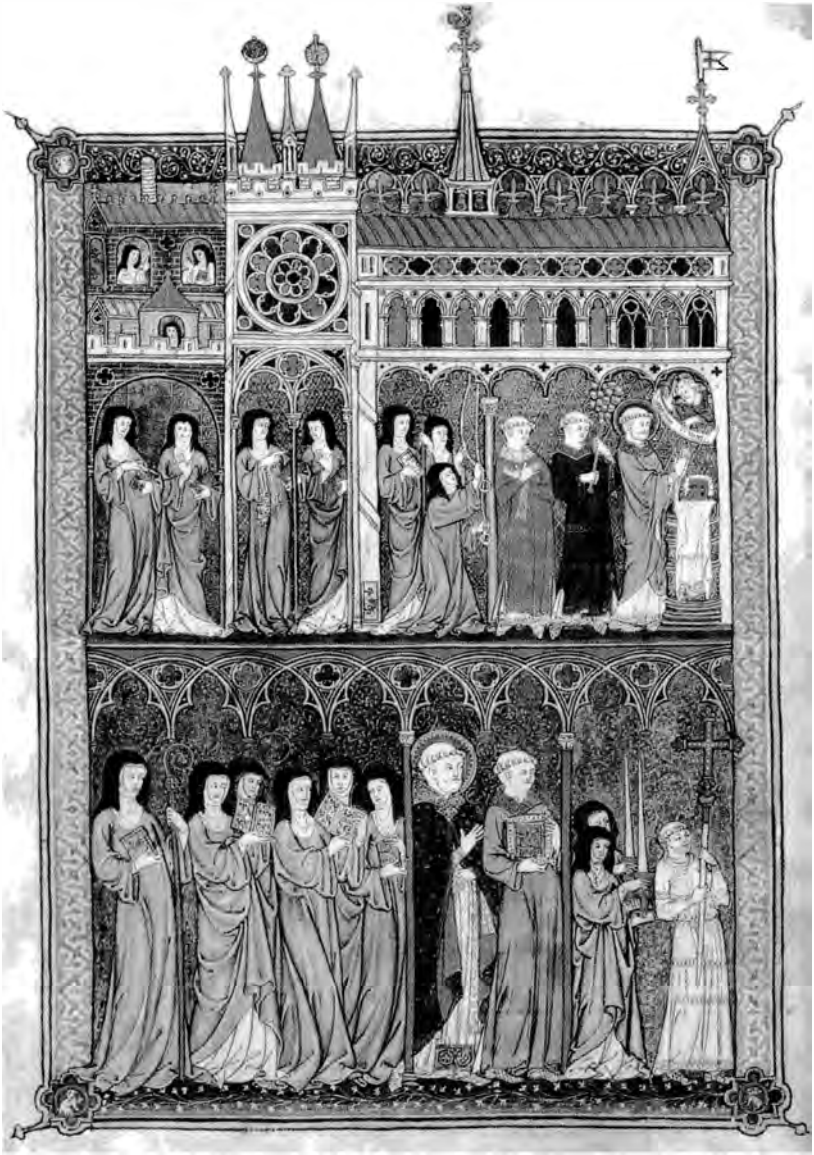


Resim 10: Marco Polo'nun seyahatlerinin Bodleian nüshasından bir görüntü, Polo kardeşler Ulu Han ile avlanıyorlar.



Resim 11: Marco Polo'nun seyahatlerinin Bodleian nüshasından bir görüntü, Polo kardeşler Ulu Han ile avlanıyorlar. Aşağıda; Chao Meng-fu'nun bir göl ve köşkü içeren kır manzarası. Gözlerimizi rulonun üzerinde gezdirdiğimizde bir Çin kır manzarasının tatlılıkla dalgalanan tepecikleri ve çayırlıklarının bir manzarası. Belki de ruhun arzın arzularından sonsuzluğun temaşasına geçişini temsil eden bir sahne.

BELONGS TO KAKTUS TEAM



Resim 12: Madame Eglantine evde: *La Sainte Abbaye*'nin bir yazmasından bir manastırda rahibeleri ile birlikte bir başrahibenin minyatürü, 1300 civ. Üstte, bir rahip iki yardımcısıyla bir ayin hazırlığında; arkalarında, eşyası ve kitabıyla başrahibe durmakta, ona vaizesi ve zili çalan zangocu eşlik etmekte. Arkalarında, anahtarları ile kilercinin de bulunduğu bir rahibe taifesi. Altta; bir papazın tören alayı, ellerinde müzik kitapları ve mumlar ile yardımcıları ve rahibeler.

BELONGS TO KAKTUS TEAM





Resim 13: Üst, solda; *Canterbury Hikâyeleri* ile bize on dördüncü yüzyıla bir bakış kazandıran Geoffrey Chaucer'in bir portresi. **Resim 14**: Üst, sağda; Hikâyeler'in Ellesmere yazmasından Başrahibe, 1400-1405 civ. **Resim 15**: Aşağıda; kabahatleri yüzünden kütüğe prangalanmış bir rahip ve bir rahibe. Bu harika sıra dışı görsel Luttrell Psalter'den Ortaçağ'daki gündelik hayata dair çokça özel sahneden biri, 1300-40.



BELONGS TO KAKTUS TEAM



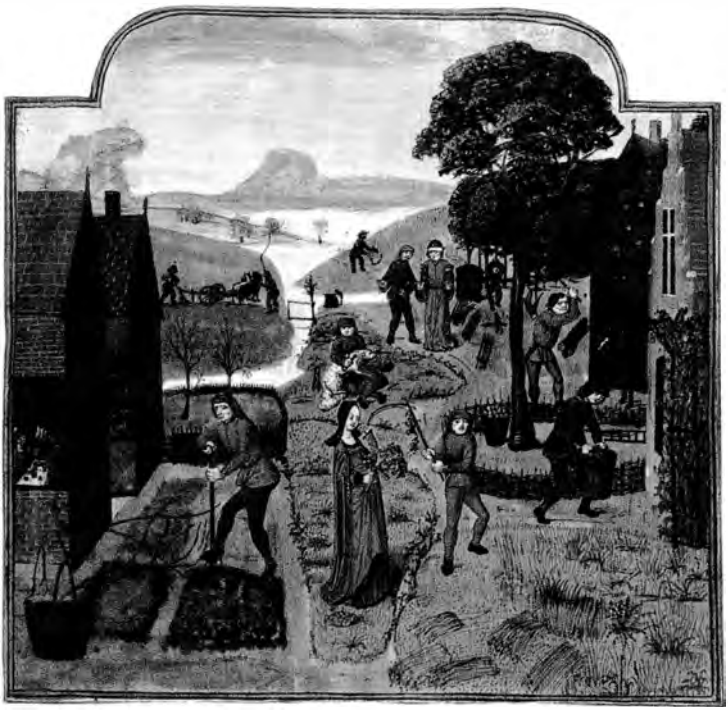
Resim 16: Hane sahibinin karısı akşam yemeğini pişirmekte: J. Du Ries tarafından Bruges'de yapılan Guyart des Moulins'in *Petite bible historiale*'den Tobias'ın hikâyesinden bir sahne, hasta Tobit için Anna'nın yemek pişirmesinin bir minyatürü. Hane sahibinin kitabından seksen yıl sonra, 1470 civarında tamamlandı.

BELONGS TO KAKTUS TEAM



Resim 17: On dördüncü yüzyılın Paris'inde bir sokak pazarı. Hane reisinin kitabı özellikle bir Ortaçağ ev hanımının en iyi pazarların yerleri, onların kaliteleri ve emtia fiyatları gibi ev işlerini ortaya döken bilgi varlığı açısından büyüleyicidir.

BELONGS TO KAKTUS TEAM



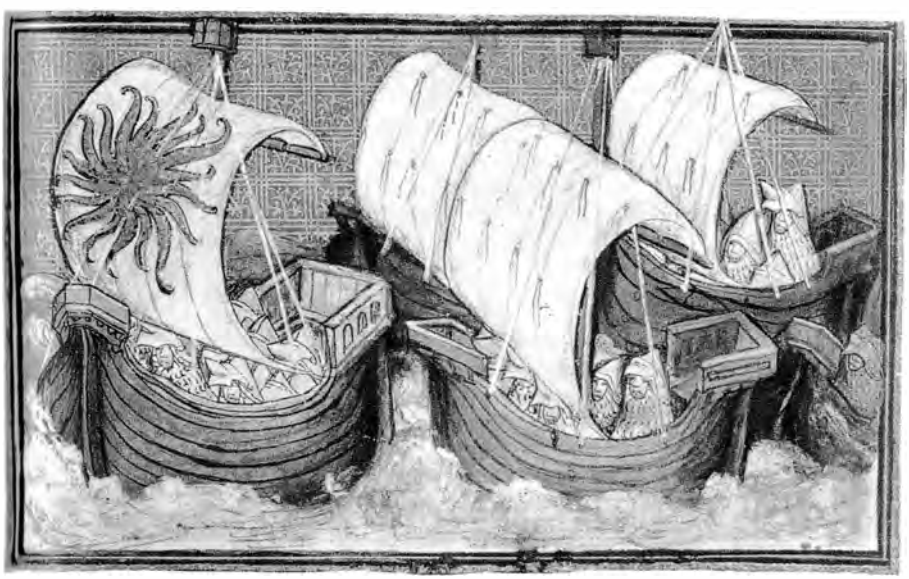


Resim 18: Malikânenin beyi ve hanımı taşra mülklerinin idaresini teftiş ediyor. Paris'teki ve taşradaki hanelerin sahibeleri gibi hane sahibinin genç karısı da mülklerinin sorunsuz işlemesi adına meşgul bir günlük izlenceye sahip. Zengin genç kadınlar eğirme, dokuma ve oya işi ve genellikle Boccaccio'nun on dördüncü yüzyıl *De Claris Mulieribus*'undan bu sahnede olduğu gibi boyama ile meşgul olurlardı.
Resim 19: Solda.

BELONGS TO KAKTUS TEAM



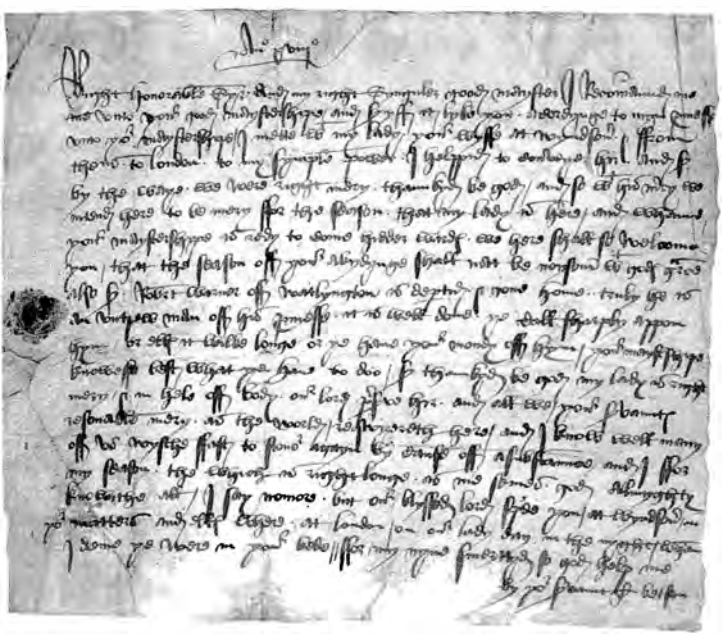
Resim 20: Thomas Petty'nin *Platt of the Lowe Countrye att Cllayes*'inden Calais'in 1546'daki bir planı. **Resim 21**: Aşağıda; Thomas Betson'ın zamanında kullanılan gemilerin selefleri. On beşinci yüzyılda geniş kirişli ticaret gemileri de asker taşıması için kullanılmıştır.



BELONGS TO KAKTUS TEAM



Resim 22: II. Richard ve Fransalı Isabella'nın nişanını görselleyen Froissart'ın Chroniques'inden bir minyatür. On beşinci yüzyılda böylesine yaş aralığının bulunduğu evlilikler nadir değildi. Thomas Betson ile kuzeni Kathryn'in ve hane reisi ile genç karısınınki gibi evliliklerde şüphesiz ataerkil bir unsur vardır. Erkek genç karısına rahatlık ve rehberlik sunarken karısı da ona zor yaşlılık döneminde bir can yoldaşlığı sunar. **Resim 23**: Aşağıda; Sir William Stonor'dan Betson'a bir mektup, 25 Mart 1478. Bu yazışma Betson'ın özel ve iş hayatı açısından paha biçilmez bir kaynak.



BELONGS TO KAKTUS TEAM

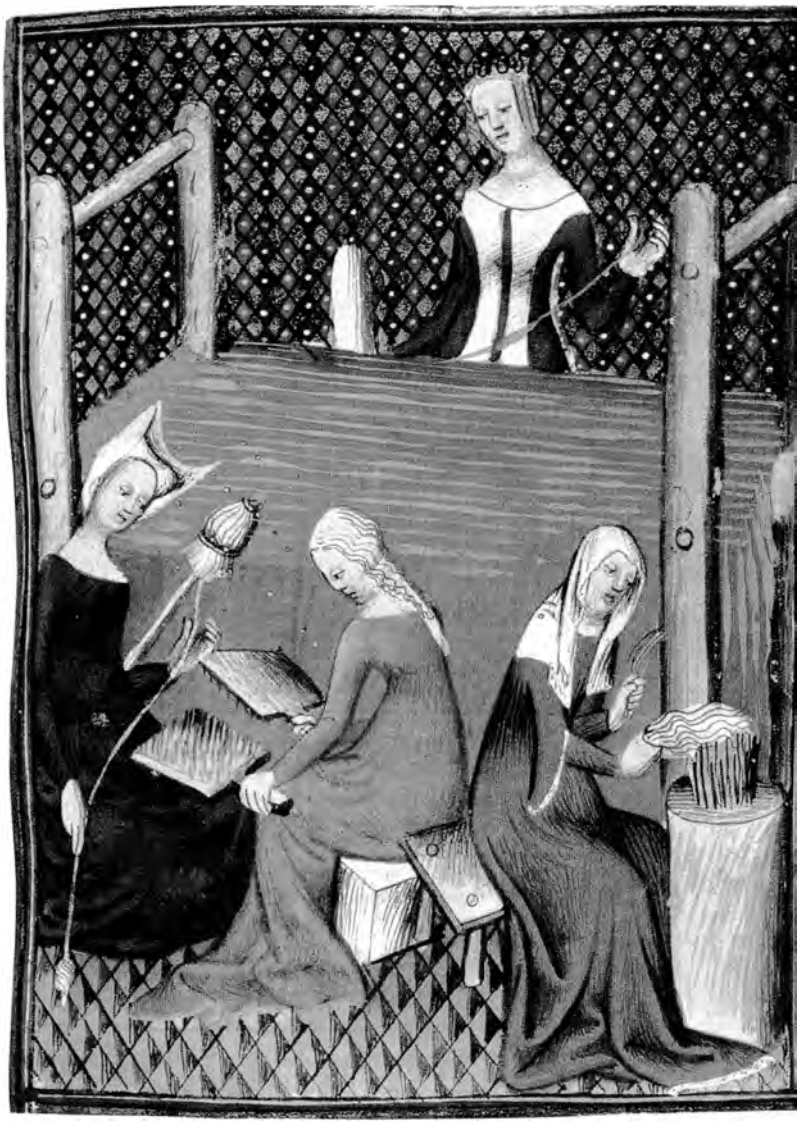




Resim 24: Thomas Paycocke'un Coggeshall, Essex'deki evi. Asma katı destekleyen oymalı kirişe dikkat. Solda görünen küçük kemer ve keten kaplama panelli çifte kapı. Düz kenarlı pencereler çok sonra on sekizinci yüzyılda takılmış. **Resim 25, 26**: Aşağıda; Coggeshall'deki evin ana kapısının iki tarafında oyma figürler. Ev boyunca ayrıntılı oymaların zenginliği tacirin zümresini yansıtır.



BELONGS TO KAKTUS TEAM



Resim 27: Boccaccio'nun *De Claris Mulieribus*'undan Gaia Caecilia (Tanaquil) ve nedimelerini "kadınların eğlenmesi" için ortak bir uğraş olan eğirirken, taraklarken ve dokurken gösteren bir minyatür. Paycocke'un hayatı boyunca yün endüstrisi hızlıca gelişti ve önceden küçük çaplı farklı zanaatkârların evinde görülen işler gittikçe varlıklı bir tacirin nezaretinde tek bir çatı altında yapılmaya başladı.

BELONGS TO KAKTUS TEAM

Hepsinin ötesinde, 1340 civarında tacirlerin kullanımı için paha biçilmez bir kitapçık yazan ve Florence'li Büyük Bardi Ticaret Evi için çalışan gözü pek Francis Balducci Pegolotti vardı. Eserinde bir tacire yol göstermek için ayrıntılı talimatlar verir. Bu tacir Tana'dan, Karadeniz üzerinden, karayolu ile Asya'yı geçip Çin'e ulaşmayı ve kervanında 12.000 pound değerinde ipekle geri dönmeyi istemektedir. Pegolotti yeri gelince şunu belirtir; "Bu güzergâhı kullanmış tacirlerden duyduğuma göre, Tana'dan Çin'e giden yol gece gündüz son derece emniyetlidir."[61]

Bunların ne manaya geldiğini bir düşünün. Marco Polo, yirminci yüzyıla kadar başka hiç kimsenin ayak basmadığı yerleri dolaştı. Hıristiyan kilisesinin çanları Pekin'de tatlı tatlı Büyük Han'ın kulaklarını okşadı. Orta Asya boyunca uzanan uzun yol tacirler için mükemmelen güvenliydi. Venedikli birçok insan Hangchow'un sokaklarında yürüdü. Bunların hepsi on üçüncü yüzyılın sonu ve on dördüncü yüzyılın başlarında, hakir görülen, geri kafalı Ortaçağ'da gerçekleşiyordu. "Son derece emniyetlidir!" Bu durum Columbus, Vasco da Gama ve (sözümona) "keşifler" çağının parlaklığını biraz solduruyor.

Fakat on dördüncü yüzyılın ortasında her şey değişti. Pekin'in ve Hangchow'un üzerine; o büyük limanların, o sayısız yelkenlilerin, o asil medeniyetin üzerine bir karanlık çöktü ve yuttu onları. O büyük ticaret yolu artık yoktu ve Hıristiyan keşişleri Zaiton'da ilahiler seslendirmiyordu. Moğol hanedanı çökmüş ve Çin eski kapalı siyasetine geri dönmüştü; dahası İslam fetihleri bütün Orta Asya'ya yayılmış ve Uzakdoğu ile Batı arasında bir sur gibi uzanmıştı. Bu, bir zamanlar Çinlilerin, Tatarları uzak tutmak için ördüğü büyük sedden daha güçlü bir nefret ve tahammülsüzlük duvarıydı.[62] Marco Polo'nun harikaları bir efsane, bir seyyahın masalından başkası değildi artık.

Lakin o büyük maceracının defteri henüz kapanmamıştı. Marco'nun ölümünden neredeyse bir yüz elli yıl sonra insanlar arasında elden ele dolaşmaya başlayan yeni basım bir kitap Cenovalı bir kaptanın dikkatini çekecekti. Bu kitap Marco Polo'nun seyahatlerinin

61 Ibid., II, s. 292; App., s. lxv.

62 Burada Müslümanlara karşı açık bir önyargı, düşmanlık, dahası yanlış bilgilendirme vardır. Fakat emeğe saygı gereği yazarın bu cümlesi, olabilecek en güzel çeviri ile Türkçeleştirilmeye çalışılmıştır (ç.n.).

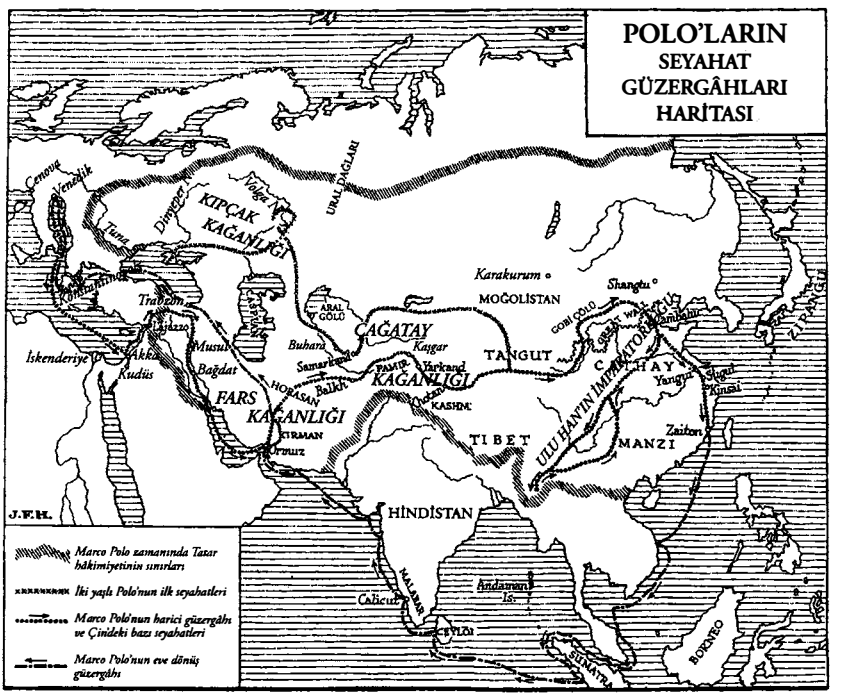
BELONGS TO KAKTÜS TEAM

Latince bir nüshasıydı. Onu istek ve tutkuyla okudu. Okudukça kenarına notlar da aldı ve böylece yetmiş sayfa devam etti.[63] Zaman zaman kaşlarını çattı, Çin'in o büyük limanlarının anlatılarını ve Cipangu'nun[64] altın çatılı saraylarını dönüp bir daha okudu; bu topraklara nasıl gidilebileceğini düşünüp durdu. Şimdi, o karanlık duvar Orta Asya'yı kaplamıştı ve anarşi İran Körfezi yolunu kapatmıştı. Bir gün kafasını kaldırdı, yumruğunu masanın üzerine vurup, "Ben batıya yelken açacağım," dedi, "Belki kayıp ada Antilha'yı bulacağım Batı Okyanusu'nda fakat belki de onun çok ötesinde, Cipangu'ya varacağım. Dünya yuvarlak olduğuna göre Avrupa kıyılarının ötesindeki o büyük denizlerin bir yerinde Marco Polo'nun zengin Çin'i uzanmalı. İngiltere ve İspanya krallarından bir gemi ve mürettebatı istirham edeceğim; ipekle baharat ve servet onların olacak. Ben batıya gideceğim," dedi o Cenovalı deniz kaptanı ve uyluğunu yumrukladı. "Yelken açacağım… Batıya, batıya, batıya!" Ve bu Messer Marco'nun son harikasıydı; o, on üçüncü yüzyılda, henüz hayattayken, Çin'i keşfetmişti ve on beşinci yüzyılda, bir ölüyken, Amerika'yı keşfedecekti.

---

63 Columbus tarafından alınan kenar notlarıyla ilgili bakınız: Yule, op. cit., II, App. H, s. 558. Bu kitap Seville'deki Colombina'da korunmuştur. Bununla birlikte dürüstçe kabul etmem gerekirse modern araştırma her zamanki kadar yenilikçi, Lucrezia Borgia ve Catherine de Medicis'i aklamakla ve Siena'lı Catherine'i neredeyse hiç mesabesine indirmekle yetinmeyip ayrıca şunu çok daha muhtemel gösteriyorlar ki Columbus 1492'deki seyahatine esasen Antilha Adaları için çıkmıştı. 1493'teki büyük keşfinden döndükten sonra maksadının Cipangu'ya ulaşmak olduğu tasarısını devam ettirmesine rağmen bu post-hoc bir hikâyedir. Cipangu'yu arama fikri muhtemelen ortağı Martin Pinzon'dan gelmişti. Ne yazık ki Marco Polo'nun kitabının baskısı üzerindeki notları ne zaman aldığını bilmiyoruz (basım tarihi muhtemelen 1485). Bu, meseleyi çözerdi. Sorunun bütünüyle ilgili bakınız: Henry Vignaud, *Etudes critiques sur la vie de Colomb avant ses decouvertes*, (Paris, 1905) ve *Histoire de la Grande Enterprise de 1492*, 2 vols. (Paris, 1910), onun sonuçlarının Profesör A. P. Newton tarafından yapılmış bir tartışması ve özeti için;. *History*, VII (1922), ss. 38-42 (*Historical Revisions* XX.–"Christopher Columbus and his Great Enterprise.") O dönemde Doğu'ya yeni bir yol fikri evvelen Türkler eski ticaret yolunu tıkadığı içindi ve çok yaygındı. Bakınız: A.H. Lybyer, "The Ottoman Turks and the Routes of Oriental Trade", *Eng. Hist. Review*, XXX (1915), ss. 577-88.

64 Cipangu: Marco Polo'nun seyahatnamesinde Japonya için kullanılan ifade (ç.n.).


POLO'LARIN
SEYAHAT
GÜZERGÂHLARI
HARİTASI
Cenova
Venedik
Tana
Dinyeper
Volga
KIPÇAK
KAĞANLIĞI
URAL DAĞLARI
Trabzon
Erzurum
Tebriz
Hazar D.
ARAL GÖLÜ
AĞATAY
Buhara
Kaşgar
Karakurum
MOĞOLİSTAN
Shangtu
GOBİ GÖLÜ
Kamalu
TANGUT
CATHAY
Yarkand
PAMİR
KAĞANLIĞI
Samarkand
Balkh
HORASAN
Musul
Bağdat
Akka
Kudüs
İskenderiye
FARS
KAĞANLIĞI
KIRMAN
Ormuz
KASHMİR
TİBET
ULU HANIN İMPARATORLUĞU
Yangiu
Kinsai
Zaitun
MANZİ
HİNDİSTAN
Andaman Is.
Ceylon
MALABAR
SUMATRA
BORNEO
J.V.H.
Marco Polo zamanında Tatar hâkimiyetinin sınırları
İki yaşlı Polo'nun ilk seyahatleri
Marco Polo'nun harici güzergâhı ve Çindeki bazı seyahatleri
Marco Polo'nun eve dönüş güzergâhı

BELONGS TO KAKTUS TEAM

A. Ham Malzeme

1- *The Book of Ser Marco Polo the Venetian concerning the Kingdoms and Marvels of the East*, trans. and ed. with notes by Sir Henry Yule (3rd edit., revised by Henri Cordier, 2 vols., Hakluyt Soc., 1903). Ayrıca bakınız: H. Cordier, *Ser Marco Polo: Notes and Addenda*, (1920).

2- "La Cronique des Veneciens de Maistre Martin da Canal," *Archivo Storico Italiano*, 1st ser., vol. VIII (Florence, 1845). Fransızca yazılmış ve çağdaş İtalyanca bir çevirisiyle beraber. Ortaçağ'ın en büyüleyici vakayinamelerinden biri.

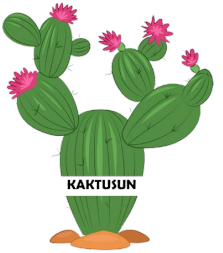
B. Çağdaş Çalışmalar

1- Ortaçağ Venedik'i için bakınız: F.C. Hodgson: *The Early History of Venice from the Foundation to the Conquest of Constantinople*, (1901); *Venice in the Thirteenth and Fourteenth Centuries, A Sketch of Venetian History, 1204-1400*, (1910). P.G. Molmenti, *Venice, its Growth to the Fall of the Republic*, vols. I and II (*The Middle Ages*), trans. H.F. Brown (1906); *La Vie Privee a Venise*, vol. I (1895). H.F. Brown, *Studies in the History of Venice*, vol. I (1907). Mrs Oliphant, *The Makers of Venice*, (1905) hoş bir okuma ve Marco Polo hakkında da bir bölüm var.

2- Ortaçağ Çin'i, Moğollar ve Avrupa'nın Uzakdoğu ile teması için bakınız: Sir Henry Yule'un muazzam Marco Polo neşrinin mukaddimesi (yukarıda). *Cathay and the Way Thither: Medieval Notices of China*, trans. and ed. by Sir Henry Yule, 4 vols. (Hakluyt Soc., 1915-16). Paha biçilemez bir mukaddime ve Ortaçağ Avrupalı seyyahları tarafından bırakılmış en iyi Çin kayıtlarını ihtiva eder. Hepsinden öte, Pordenone'li Oderic (ö. 1331) Marco Polo'ya ilave olarak okunmalıdır. R. Beazley, *The Dawn of Modern Geography*, vols. II and III (1897-1906). R. Grousset, *Histoire de l'Asie*, t. III (3rd edit., 1922), Chap. I. Cengiz'den Timur'a Moğol imparatorluklarının kısa ve büyülercesine yazılmış hikâyesi. H. Howarth, *History of the Mongols*, (1876).

3- Doğu ile Ortaçağ ticareti üzerine en iyi kitap W. Heyd, *Histoire du Commerce du Levant au Moyen-Age*, trans., F. Raynaud; 2 vols. (Leipzig and Paris, 1885-6, reprinted 1923).

BELONGS TO KAKTUS TEAM



DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MADAME EGLANTINE

Chaucer'ın Gerçek Hayattaki Başrahibesi

İçlerinden başrahibeyi anmamak olmaz,
Katıksız sadelikti gülüşü, gülüşü binbir naz.
En büyük yeminini Aziz Loy üstüne ederdi,
Herkes ona Madam Eglantine derdi.
Kutsal ilahiler notası notasına
Şekillenirdi genzinde, rastlanmazdı hatasına.
Fransızcayı Bowe-Stratford aksanıyla
Konuşurdu, zarif ve mükemmelen her yanıyla
Çünkü Paris Fransızcasına yabancı kalmıştı.
Üstelik iyi bir yemek terbiyesi almıştı,
Tek bir kırıntının düşmesine izin vermezdi,
Parmakları yemeğin suyuna fazla girmezdi.
Her lokmayı özenle alıyordu tabaktan,
Götürüyordu ağzına üstüne damlatmadan.
Üst dudağını öyle temiz
Siliyordu ki kalmıyordu bardağında yağdan iz.
Müthiş hoşlanıyordu görgülü davranmaktan,
Etini almak için zarifçe uzanmaktan.
Öyle asık suratlıydı sanmayın sakın,
Neşeliydi, sıcaktı ve cana yakın.
Hep bir soylu gibi davranır,
Soylular gibi oturaklı ve ağır
Görünmeye gayret ederdi.
O kadar da dindardı, o kadar yardım severdi.
Kapana kısılmış ölü ya da yaralı bir fare
Ağlatırdı onu, boğardı derin kedere.
En zevk aldığı uğraştı köpecikler beslemek,

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

Süt verirdi onlara, ızgara et, beyaz ekmek.
Ölse biri ya da değnek yese birinden,
Yemez, içmez yataklara düşerdi kederinden;
Yufka yürekliydi, hep dinlerdi vicdanının sesini.
Özenle toplamıştı plili başörtüsünü,
Yumuşak, kiraz rengi, minicik ağzı vardı,
Biçimliydi burnu, ela gözleri cam gibi parıldardı,
Güzel alnı pürüzsüzdü, değildi kırış kırış,
Genişliği karımca vardı bir karış;
Ne de olsa öyle ufak tefek
Bir kadın değildi. Pelerini pek
Şıktı. Kolunda mercan bir tesbih görülüyordu,
İri, yeşil taşlar tesbihi bölümlüyordu.
Asılmıştı bu tesbihin en ucuna
Pırıl pırıl parlayan bir altın iğne
Üstünde tepesi taşlı bir büyük "A"
Ve şu sözler vardı: Amor vincit omnia.[1]

Geoffrey Chaucer, *Canterbury Hikâyelerine Önsöz*[2]

Chaucer'ın, farklı kişilikteki geveze arkadaşı ile Canterbury'ye giden "Başrahibe" Madam Eglantine tasvirini herkes bilir. Onun galerisinde eleştirmenler tarafından bu denli çeşitli yorumlanmış bir başka portre yoktur. Kimi onu kilisenin dünyaperestliğine sert bir saldırı olarak yorumlar; kimi Chaucer'ın kadınsı nezaketin büyüleyici ve sevimli bir resmini çizmek derdinde olduğunu söyler; kimi ona bir karikatür yakıştırması yaparken bir başkası ideal der. Hatta Amerikalı bir profesör onu engellenmiş analık içgüdüsü üzerine psikolojik bir çalışma olarak görür, çünkü Madam Eglantine küçük köpeklere düşkündür ve bir okul çocuğu hakkında bir hikâye anlatır.

Katıksız bir tarihçi bu kuruntuları takip etmekte mazur görülebilir. Ona göre Chaucer'ın başrahibesi, sadece, Chaucer'ın keşişi ve Chaucer'ın rahibi gibi, bu şiirdeki tasvirlerin neredeyse fotoğrafik

1 Aşk her şeyi yener (ç.n.).

2 Bu ve bundan sonra kitap boyunca gelecek *Cantenbury Tales*'den tercümeler Nazmi Ağıl'ın Yapı Kredi Yayınları'ndan çıkan, aynı eserin tercümesi olan *Canterbury Hikâyeleri* isimli eserinden alınmıştır (ç.n.).

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

olan doğruluklarına bir başka örnek olacaktır. Hicvin dalgalanan dip akıntısı hep orada fakat Chaucer'ın kendine mahsus hicvi; yumuşak, keyifli, kınamayan, abartıya dayanmayan en ince çeşidinden bir hiciv. Bir edebiyat eleştirmeni sadece Chaucer'ın kelimelerini ve kendi kalbini dinler veya bazen de hükmüne rehberlik eden kendi özgünlük arzusunu. Lakin bir tarihçi bilir ki rahibe manastırlarını çalışmak için bütün kaynaklar elindedir ve orada, her bakışında Chaucer'ın başrahibesiyle karşılaşır. Bunların üstüne, başrahibin kayıtlarına da sahiptir.

Uzun bir zaman, tarihçiler aptalca; tarihin krallardan, savaşlardan, meclislerden ve jüri sisteminden ibaret olduğunu düşündüler. Kronikleri ve meclis kararlarını sevdiler. Bu, onları, Ortaçağ piskoposlarının piskoposluk bölgesine dair karmaşık işlerin yazıldığı mektupların bulunduğu tozlu piskoposluk arşivlerine bakmaktan alıkoydu. Ama tarihçiler oraya bakmayı akıl ettiklerinde sosyal ve dinsel hayatın neredeyse her yönüne dair paha biçilmez bilgilerden oluşan bir maden buldular. Tabii ki bu bilgilere ulaşmak için kazmak zorundaydılar; çünkü neredeyse değerli her bilgi, nadide bir metalin bir kayadan çıkarıldığı gibi çıkarılmalıdır.

Madenci, bir külçe için günlerce, binbir zahmetle toprağı kazar. O külçeyi bulduğunda da kendi kalbini kazmak zorundadır, aksi takdirde onu anlayamaz. Tarihçiler bu madeni kazmanın itibarlarını zedeleyici bir şey olmadığına kendilerini inandırdıklarında piskoposların kayıtlarında has altın buldular. Bütün mobilyaları ve bahçeleriyle papaz evlerini buldular; evlilik çekişmelerini buldular; yüzlerce yıl önce ölmüş insanların ilginç taleplerle dolu vasiyetnamelerini buldular; aforozları buldular; yoksulları koruma kanunlarından ve il meclislerinden çok önce fakirlere el uzatma, yolları tamir etme ve köprüler inşa etme karşılığında verilen endüljanslar buldular; sapkınlık ve cadılık mahkemelerini buldular; azizlerin, hatta Lancaster'li Thomas, II. Edward ve Monfort'lu Simon gibi oldukça nâaziz[3] olan insanların mezarlarında bile mucize kayıtları buldular; piskoposların bölge gezilerinin seyahat masraflarını

3 Aziz olmayan, azizlikten ve mübareklikten uzak (ç.n.).

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

buldular; bir keresinde Kraliçe Philippa'nın kişisel görünüşünün bir zabıtnamesini bile buldular, o zamanlar babasının Hainault'taki sarayında küçük bir kızdı. Exeter Piskoposu, III. Edward'la evlenmesi için yeterince güzel ve iyi olup olmadığını teftiş etmek için oraya gönderilmişti: O dokuz yaşındaydı ve Piskopos'un dediğine göre ikincil dişleri birincil dişlerinden daha beyazdı. Burnu genişti fakat kalkık değildi, ki bu Edward için bir tercih sebebiydi.[4] Sonuncusu ve son derece önemlisi, tarihçiler manastırlar hakkında bir yığın evrak buldular. Bu bir yığın evrak arasında ziyaret kayıtları ve söz konusu kayıtların arasında da Chaucer'ın başrahibesini buldular; o sade ve nazlı gülüş, o açık alın, o sıkı dolanmış rahibe atkısı, o gerdanlık, o küçük köpekler ve hepsi. O, bu sıkıcı kayıta *Canterbury Masalları* için yanlışlıkla girmiş de çıkmayı hasretle bekliyor gibidir.

Bu Madame Eglantine'in o kayıta girmesinin sebebi belliydi. Ortaçağlarda, İngiltere'deki bütün rahibe manastırları ve diğer manastırların da büyük kısmı aralıklarla bölgenin piskoposu veya onun gönderdiği bir başka kişi tarafından teftiş amaçlı ziyaret edilirdi. Bu durum, Majestelerinin müfettişlerinden birinin bir okulu ziyaretine benziyordu fakat olanlar farklıydı. Majestelerinin bir müfettişi geldiği zaman debdebe ve ihtişamla baş köşeye oturmaz; önüne dizilmiş o mensupları müdiresinden en küçük çocuğuna kadar art arda çağırır ve okulda iyi gitmediğini düşündükleri şeyleri, müdirelerinden şikâyetlerini ve kuralları çiğnemeyi âdet edinmiş olanları, hiçbir kulak misafirine izin vermeden, fısıltıyla ve gizlice kulağına söylemelerini ister.

Ancak piskopos bir rahibe manastırını ziyaret ettiğinde tam olarak şunlar olurdu: Öncelikle, geldiğini haber veren bir mektup gönderirdi ki rahibeler onun için hazırlansın. Sonra kâtibi ve bir iki memuru ile gelir, başrahibe ve bütün rahibelerle resmî görüşmelerini yapar, kiliselerinde bir vaaz verir, istirahat eder ve belki akşam yemeğine katılırdı. Ardından mülakat yapardı; başrahibeden başlayarak

4 *The Register of Walter de Stapeldon, Bishop of Exeter*, (1307-26), ed. F. Hingeston Randolph (1892), s. 169. Philippa hakkındaki pasajın tercümesi; G.G. Coulton, *Chaucer and His England*, (1908), s. 181.

BELONGS TO KAKTUS TEAM

onları rütbelerine göre çağırır ve birbirleri hakkında konuşmalarını isterdi. Maksadı başrahibenin yönetimi, dinî ayinlerin hakkıyla icrası, mali ve idari disiplin hakkında fikir sahibi olmaktı. Eğer bir rahibenin bir şikâyeti varsa bunu dillendirmenin tam zamanıydı.

Ve o rahibeler şikâyetlerle doluydu. Onların gammazlık kabiliyetine dehşetle şahit olan bir günümüz okul kızının beti benzi atardı. Bir rahibe bir diğerinin kulağını yumrukladıysa, bir diğeri kiliseyi boşladıysa, bir başkası arkadaşlarıyla eğlenmeye çokça vakit harcadıysa, biri izinsiz dışarı çıktıysa, biri gezgin flütçü ile kaçtıysa, piskopos bunları mutlaka duyacaktı. Tabii bütün bir manastır karmaşa içinde değilse ve rahibeler birbirlerinin kabahatlerini görmemek ve piskoposa gammazlamamak için anlaşmamışlarsa –ki arada bu da olurdu.

Ve başrahibe zerre kadar sevilmeyen biriyse piskopos bunu bilmek isterdi. "O kendi odasında görkemli bir hayat yaşıyor ve bizi asla davet etmiyor," der bir rahibe; "Onun gözdeleri var," der diğeri, "ve cezalandırma yaparken onları yumuşak, sevmediklerini ise hızlı ve şiddetlice cezalandırır." "O korkunç bir cadaloz," der üçüncüsü; "O, bir rahibeden çok, dünyevi bir insan gibi giyiniyor; yüzükler ve gerdanlıklar takıyor," der dördüncüsü; "Arkadaşlarını görmek için sık sık dışarı çıkıyor," der bir beşincisi; "O çok kötü bir iş kadını ve yuvamızı borca batırdı. Kilise bizi duymazdan geliyor ve biz yeterli beslenemiyoruz. O sizden izin almadan odunları ve ürünleri satıyor. Bizim en iyi kaşık takımımızı rehine bıraktı. Tevekkeli değil, yapmak üzere olduğu hiçbir işte bize danışmaz."

İşte böyle, sayfalarca gider ve o piskopos sıklıkla parmakları ile kulaklarını tıkayıp onlara, "Çenenizi kapatın!" diye bağırmak ister. Özellikle de başrahibe ile bir buçuk saat geçirmiş ve bütün rahibelerin nasıl da söz dinlemez, aksi ve baştan aşağı kötü huylu olduklarını dinlemişse.

Bütün bu anlatılanları piskoposun kâtibi ciddiyetle yazardı ve mülakat bitince o piskopos yine bütün rahibeleri çağırırdı. Eğer bazen yaptıkları gibi hep, "Her şey yolunda" cevabını vermişlerse veya önemsiz aksaklıklardan bahsetmişlerse piskopos onları methederdi ve yoluna devam ederdi. Durumu çok kötü gösterirlerse hususi

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

cezalandırmalarda bulunur; mücrimleri azarlar ve düzeltmeler verirdi. Sarayına veya kaldığı malikâneye döndüğü zaman, şikâyetlere binaen, bir ihtarname yazar ve işlerin nasıl düzeltileceğini bildirirdi. Bu ihtarnamenin bir kopyası kendi kayıtlarında durur, diğer kopyası da elden rahibelere gönderilirdi. Onlardan söz konusu ihtarnameyi düzenli okumaları ve içindeki her şeye tabi olmaları beklenirdi.

Bugün, birçok piskoposun kayıtlarında bu ihtarnamelerin listelerini görürüz. Bunlar piskoposların kâtipleri tarafından tutulmuş, bazı durumlarda da Piskopos Alnwick'e ait olan bilhassa muhteşem bir on beşinci yüzyıl Lincoln kaydında görünür. Ayrıca, bizzat rahibelerin ağızlarından duyulduğu hâliyle gevezeliklerini de görürüz ki bu Ortaçağ'ın en insani ve en matrak kaydıdır. Tarihî ziyaret raporlarının ne kadar da mühim olduğunu anlamak kolaydır; özellikle de kesintisiz kayıtlara sahip olan, Tasfiye'den[5] üç yüzyıl öncesine kadar dayanan, böylece bazı kadın manastırlarına bütün tarihleri boyunca gerçekleşmiş ziyaretlerin izlerini sürmemizi sağlayan Lincoln gibi piskoposluk bölgelerinin raporlarının.

Haydi, Chaucer'ı Tabard Hanı'nın dışında, atının üstündeyken gözlemlemeden önce, kayıtların Madame Eglantine'den nasıl bahsettiğine bir bakalım. Şüphesiz ki ilk önce oldukça küçük bir kız olarak rahibe manastırına gelmişti. Çünkü Ortaçağlarda kızlar on beş yaşlarına geldikleri zaman büyümüş kabul edilirlerdi. On ikilerine geldiklerinde beklemeden evlendirilirlerdi; on dört olduklarında ise artık adanmış bir rahibe olabilirlerdi. Muhtemelen, Eglantine'in babasının çeyizleriyle üç kızı vardı ve kibar takımlara çokça para harcayan genç, parlak ve hovarda bir oğlu.

Bu yüzden o, en genç olanı bir an evvel bir yere yerleştirmenin iyi olacağını düşündü. Kızıyla onun çeyizini de getirmişti (Kilise hukuku gönüllülük haricindeki bağışları yasaklamasına rağmen o dönemde

5 Manastırların Tasfiyesi (*Dissolution of the Monastries*): "Manastırların İlgası" da denen bu olay 1536-1541 arasında İngiltere Kralı VII. Henry tarafından Papalığa ve Katolikliğe bağlı olan manastırların tasfiye edilip maddi varlıkları ile krallığın tahkim edilmesi yönünde gerçekleştirilen hukuki ve fiilî düzenlemelerdir. Bir cümle ile özetlenmeye çalışılmış bu hadise, İngiltere tarihinin en mühim olaylarındandır (ç.n.).

BELONGS TO KAKTUS TEAM

bir rahibe manastırına çeyizsiz kabul edilmek nadirattandı). Bir yaz günü babası Eglantine'in elinden tuttu ve ataları tarafından kurulmuş, birkaç mil ötedeki rahibe manastırına götürdü. Ona kaça mâl olduğunu bile biliyoruz. O manastır oldukça mümtaz ve asil bir müesseseydi ve kendisi bugünün parası ile 200 pound kabul ücreti ödemek zorundaydı. Ayrıca Eglantine'e yeni bir kılık, bir döşek ve birtakım başka eşyalar da vermek durumundaydı. Kızı rahibe olduğunda bir ziyafet verecek, bu ziyafete bütün rahibeleri ve bütün arkadaşlarını davet edecek; vaazı veren papaza bahşiş verecekti. Bu, topyekûn büyük bir hadiseydi.[6] Fakat o ziyafet hemen verilmezdi; çünkü Eglantine, ta ki yemin edene kadar, birkaç sene bir mürit olarak kalmalıydı.

Böylece manastırda kalır; nasıl imza atacağını, nasıl okuyacağını ve diğer rahibe adaylarıyla birlikte Stratford-atte-Bowe Okulu tarzında bir Fransızcayı nasıl konuşacağını öğrenirdi. O, belki de en gençleriydi. Çünkü kızlar genellikle rahibe olmak isteyip istemediklerine kendileri karar verebilecek yaşa gelene kadar manastıra girmezlerdi. Lakin kesinlikle derslerini öğrenen başka küçük rahibe adayları da vardı. Zaman zaman küçük bir kız olurdu; aynı, kötü kaderi sıkıcı bir hukuk kitabına kaydedilen o kız gibi. Cani bir üvey baba tarafından mirasına el konulmak istenen (bir rahibeye toprak miras kalamazdı, çünkü dünyevi açıdan ölmüş addedilirdi) ve bu yüzden de rahibe manastırına kapatılıp rahibeler tarafından kendisine, "Kapının dışına adımını atmayı denersen şeytan seni kapıp uçar gider," denen o kız.[7]

Buna rağmen Eglantine'in neşeli bir mizacı, Fransızcaya olduğu kadar orada öğrendiği salon hanımefendiliğine de doğal bir istidadı vardı. Çok resmî olmamasına, parlak kıyafetleri ve evde, annesinin kameriyesinden görmeye alışkın olduğu evcil köpekleri sevmemesine rağmen, henüz on beş yaşında iken, rahibe örtüsünü giymekte tereddüt etmemişti. Ve o, gerçekten de, çevresinde dört

6 Elizabeth Sewardby'ı bir Nunmonkton rahibesi (1468) yapmanın masraflarının hesabı için bakınız: *Testamenta Eboracensia*, ed. James Raine (Surtees Soc., 1886), III, s. 168; Power, op. cit., s. 19.

7 *Year Book of King Richard II*, ed. C.F. Deiser (1904), ss. 71-7; Power, op. cit., ss. 36-8.

BELONGS TO KAKTUS TEAM

dönülmesini ve rahibelere verilen bir nezaket unvanı olan "Madame" veya "Dame" hitabıyla seslenilmesini severdi.

Yıllar geçti ve Eglantine'in hayatı manastır duvarlarının ardında huzurlu ve aheste devam etti. Rahibe manastırlarının kurulmasındaki yüksek maksat, ki birçokları bunu fazlasıyla yapardı, Tanrı'nın methedilmesiydi. Eglantine vaktinin büyük bir kısmını manastırın kilisesinde şarkı söyleyerek ve dua ederek geçirirdi.

Rahibelerin tekrar etmeleri gereken yedi manastır virdi vardı. Gece virdi sabahın 2'sinde okunurdu; zil çaldığında hepsi yataklarından kalkar, soğukta ve karanlıkta aşağı inip kilise korosuna katılır, ardı ardına gelen farklı isimlerle anılan dualara (Matins, Lauds, vs.) iştirak ederlerdi. Sonra, tan yeri ağarıyorken, yataklarına döner ve üç saat daha uyurlardı. Saat altıda temelli kalkar ve bir başka vird olan Prime virdini okurlardı. Bunu gün içinde Tierce, Sext, None, Vespers ve Compline takip eder ve belli vakitlere ayrılırlardı. Son ibadet, compline, kışın saat 19.00'da, yazın ise saat 20.00'deydi. Bunlardan sonra rahibelerden doğruca yatakhanelerine gitmeleri beklenirdi. Burada bir "Rahibe Kuralı" geçerliydi; "Kimse kimseyi kasten itmeyecek, basamaklara tükürmeyecek fakat yaparsa da hemencecik ayağıyla silecek!"[8] Hepsi gece ibadeti ile bölünen sekiz saatlik bir uyku uyurdu. Üç öğün yemekleri, hafif bir tayın ekmekleri, sabah duasından sonra biraları, günün ortasındaki sesli korodan sonra tek parçadan bir öğünleri ve 17.00 veya 18.00'deki ibadetlerden (vespers) hemen sonra kısa bir akşam yemekleri olurdu. Kışın 12.00'den 17.00'ye kadar, yazın 13.00'ten 18.00'e kadar Eglantine'in ve kız kardeşlerinin, belirli vakitlere serpiştirilmiş dengeli ve dindarane dinlenceler, el veya akıl işleri ile kendilerini meşgul etmeleri beklenirdi.

O, merasim elbisesini Kutsal Bakire'nin[9] taçlandırılmış M'si ile süsler; mavi ve altın iplerle örerdi. Veya arkadaşları için ipek cüzdanlar, kolları kanadığında sarmaları için güzel bantlar yapardı. Okurdu da; mezmurlar kitabını veya İngilizce ya da Fransızca yazılmış, manastırın kütüphanesinde bulunan aziz hayatlarını mesela. "Amor

8 G.J. Aungier, *Hist. of Syon*, (1840), s. 385.

9 Hz. Meryem (ç.n.).

BELONGS TO KAKTUS TEAM

vincit omnia" (Aşk her şeyi yener) cümlesini çözümleyebilmesine rağmen Latincesi zayıftı. Belki onun manastırı, yazmayı ve adabı öğrenmeleri için birkaç okul kızını kabul etmişti ve o da büyüyünce onlara nasıl okunup terennüm edileceğini öğretmişti. Bu kızlar rahibelerden öyle ciddi bir eğitim almazlardı ama mutluydular.

Yazları, Eglantine bazen manastırın bostanında çalışmaya, hatta diğer rahibelerle saman yığmaya gitmeye bile izinli olurdu. Daha sonra günah çıkarıcısına itirafta bulunmak için gözleri fal taşı gibi açılmış bir vaziyette döner ve dönüş yolunda papazın arkasına binmiş kilerciye semerin arkasından Dan John şakası yapmasının ne kadar da eğlenceli olacağını düşündüğünü itiraf ederdi.[10]

Belirli rahatlama vakitleri haricinde, günün uzunca bir kısmında manastıra kesin bir sessizliğin hâkim olması gerekirdi. Eğer Eglantine arkadaşları ile iletişime geçmek isterse bunu işaretlerle yapmak zorundaydı. Buna rağmen, Ortaçağ manastır kurumlarında kullanılan işaretlerin listesini yapan insanlar olağanüstü beceriyi mizah duygusundan aşırı nasipsizlikle birleştirmişlerdi. Böyle olunca da, Eglantine'in yemek masasında ortaya çıkan kargaşa sık sık sözlerin olabileceğinden daha çok neşe kaynağı oluyordu.

Balık isteyen bir kız kardeş, "ellerini bir balık gibi yapıp onun kuyruğu gibi sallıyordu"; süt istediğinde ise "sol serçe parmağını süt sağarmışcasına çeker"; biri hardal istiyorsa "burnunu sağ yumruğunun üst kısmı ile tutar ve ovar"; tuz isteyen "sağ başparmağı ve işaret parmağı ile sol başparmağına bir fiske vurur"; şarap talep eden "işaret parmağını kaldırıp indirir, bitiminde de başparmağını gözünün önüne getirir"; ayin için tütsü bulamadığından suçlu hisseden zangoç "iki parmağını burun deliklerinin için sokar."

Rahibeler için hazırlanmış böyle bir listede yüz altıdan az işaret yoktu ve tamamında, şaşırtmayacak şekilde aynı rahibelerin kuralı şunu tembih ederdi; "Onları bazı sebepler ve fayda haricinde kullanmak kesinlikle caiz değildir. Çünkü genellikle kötü bir kelime ne kadar acıtırsa Tanrı da o kadar gücenir."[11]

---

10 Gracedieu (1440-1), *Alnwick's Visit*, ed. A.H. Thompson, ss. 120-3.

11 G.J. Aungier, op. cit., ss. 405-9.

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

Tabii ki bu rahibelerin bunca hizmet ve sessizlikten bunaldıkları da oluyordu. Ne de olsa dinî hayat ne kolaydı ne de bu hayatın kolaylık gibi bir maksadı vardı. O, sorumluluktan ve çalışmaktan bir kaçış değildi. Manastırların ilk altın yıllarında sadece manastır hayatına büyük istidadı olanlar alınıyorlardı. Dahası ruhlarıyla olduğu kadar elleri ve akıllarıyla da sıkı çalıştıklarından birçok farklı meşguliyetleri olurdu ki bu da tatil kadar iyi bir şeydi.

Bilge St. Benedict'in Yasası sıradanlık ve çeşitliliğin hoş bir dengesine dayanıyordu, çünkü o insan tabiatını biliyordu. Bu yüzden keşişler ve rahibeler ibadetleri sıkıcı bulmaz, günün en iyi kısmı olarak düşünürlerdi. Fakat Chaucer'ın da yaşadığı geç Ortaçağlarda genç insanlar bir misyondan ziyade bir meslek olarak manastır kurumlarına girmeye başladılar. Manevi yönü gerçekten baskın kimi erkek ve kadınlar hâlâ yemin edip manastıra girseler de onlarla birlikte manastır hayatını zor ve sevimsiz gören başkaları da geldi. Bunlar manastır hayatına uyumsuz ve onun çıtasını düşüren insanlardı.

Eglantine bir rahibe oldu, zira babası ona bir koca bulmanın sıkıntısını ve masrafını çekmek istemiyordu. Rahibe olmak, evlenmemiş ve iyi aile çocuğu olan bir hanım için tek seçenekti. Üstelik o dönemde, keşişler ve rahibeler daha tembellerdi; elleriyle az ve kafalarıyla daha az iş yapıyorlardı, özellikle de rahibe manastırlarında. Çünkü buralarda eski eğitim geleneği ölmüştü ve ibadetlerin dili olan Latince zar zor anlaşılır hâle gelmişti. Sonuç olarak manastır hayatı St. Benedict'in tasarladığı esaslı çeşitliliği kaybetmeye başlamıştı. Nihayet düzenlilik bazen usandırıcı olabiliyordu ve zincirleme ibadetler acayip bir tekdüzeliğin tekrarı hâlini almıştı. Öyle ki ilahiciler ruhani şevki artık canlı tutamıyorlardı. Bu yüzden bazen (bunun bütün kurumlarda, hatta çoğu kurumda olduğu düşünülmemelidir) dinî ayinler boş şekiller hâlini aldılar, kifayetsiz takva ve korkunç saygısızlık arasında aceleye getirilen işler oldular. Aşırı sıkıcılığa gösterilen kaçınılmaz bir tepkiydi bu.

Manastır faaliyetlerinin saatlerine duyarsızlık geç Ortaçağlar boyunca son derece ortak bir ayıptı ve bu konuda rahipler, rahibelerden daha suçluydu. Bazen ayini "asarlardı. Bazen olanca patavatsızlıklarıyla

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

davranırlardı, aynı 1330'da Exeter'de olduğu gibi. Orada papazlar ayin esnasında öylesine kıkırdayıp şakalaşmışlardı ki sıcak mumu yüksek koltuktan aşağıdaki şarkıcının kafasına damlatmışlardı."[12] Bazen ayinlere geç kalırlardı. Bu kabahat genellikle rahibe manastırlarına aitti, çünkü rahibeler her zaman geceleyin compline'dan sonra bir şeyler içip dedikodu yapmak konusunda ısrarcıydılar. Oysa bir kural olarak doğruca yataklarına gitmeleri gerekirdi. Sonuç olarak matins'de uykulu olurlar ve sabah erken kalkmakta da zorlanırlardı. Bilge St. Benedict bu zorluğu öngörmüştü ve yasasına şöyle yazmıştı: "Ayin için kalktıklarında birbirlerini teşvik etsinler, çünkü uykulu olanlar kalkmak istemeyeceklerdir."[13] Stainfield'deki rahibe manastırında, 1519'da, piskopos fark etti ki zilin son çalışı ile ayinin başlangıcı arasında bazen bir buçuk saat geçiyordu. Bazı rahibeler terennüm etmiyor fakat kestiriyorlardı, kısmen yeterli mumları olmadığı için ama asıl olarak yatağa geç gittikleri için[14] ve aramızda günahsız olan kimse ilk taşı o atsın! Aynı zamanda, rahipler ve rahibeler arasında, iyi veya kötü bahanelerle, ayinin bitiminden önce ayrılmak gibi bir eğilim vardı: Yemeğe veya misafirhaneye bakmak zorundaydılar, bahçelerindeki yabani otları ayıklamalıydılar veya iyi hissetmiyorlardı. Fakat hepsinden de yaygın ayıp, ayinlerini bir an evvel bitirebilmek için olabildiğince hızlı okuyup kelimeleri yutmaktı.

Onlar kelimelerin başındaki ve sonundaki heceleri düşürüyorlardı, iki mısra arasındaki duraklarda durmuyorlardı; böylece koronun bir tarafı, diğer tarafı bitirmeden ikinci kısma başlıyordu. Cümleleri atlıyor, eveleyip geveleyerek heceleri birbirlerine karıştırıyorlardı. Hep birlikte ihtişamlı bir kilise müziğini korkunç bir kargaşaya dönüştürüyorlardı.

Bu hece yutma günahı öylesine yaygındı ki Kötülüğün Babası Titivillus namındaki bir iblisi görevlendirmek zorunda kalmıştı. Bu Titivillus'un tek görevi yutulan heceleri büyük bir torbanın içine

12 Şuradan tercüme; "John de Grandisson's Register," G.G. Coulton, *A Medieval Garner*, (1910), ss. 312-14.

13 *Rule of St Benedict*, c. 22.

14 *V.C.H. Lincs.*, II, s. 131.

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

toplayıp efendisine götürmekti. Öyle ya da böyle onun hakkında epey bilgiye sahibiz. Zira kötülüklere karşı keskin gözlere sahip olan azizlere kendini gösteriyordu. Latince bir şiir onun torbasının muhtevasını dikkatlice ayırır: *"Bunlar onlar ki kutsal ilahileri günahkârca bozdular/o sallanan, o mırıldanan, o nefesini tutan, o atlayan, o dörtnala koşan, o ağırdan alan, o başını atlayan, o önden giden ve o dikkate almayan/Titivillus bütün bu adamların kırıntılarını toplar."*[15]

Hakikaten, mübarek bir manastır reisi bir keresinde bu zavallı küçük iblisin kendisi ile sohbet etmiş ve onun ürkütücü meşguliyeti hakkında bilgiler edinmişti. Bu, *The Myroure of Oure Ladye*'de, on beşinci yüzyılda Syon rahibelerinin zevkle okumaları için yazıldığı şekliyle, zikredilen sohbetin hikâyesidir:

> *Citeaux cemiyetinin mübarek manastır reisi hakkında okuyorduk. O, matins esnasında koroda iken bir zebani görmüş. Bu zebaninin boynunda uzun ve büyük bir torba asılıymış. Korodakilerin arasında dolaşmış, birinden diğerine ve söylenilen her bir harfi, heceyi, kelimeyi ve her bir eksikliği dikkatlice beklemiş. Hepsini özenle ve sabırla toplayıp torbasının içine koymuş. O vakit, manastır reisinin önüne gelmiş. Bekliyormuş ki, eğer zerre kadar bir şeyi gözden kaçırmışsa onu da koyacakmış torbasına. Onun ucubeliğinden ve iğrençliğinden korkup afallayan başrahip ona demiş ki: "Sen kimsin?" Ve o, cevap vermiş; "Ben zavallı bir iblisim, benim ismim Titivillus'tur ve ben neyle vazifelendirilmiş isem onu yaparım." "Peki, senin vazifen nedir?" diye sormuş başrahip. O da cevap vermiş: "Ben, her gün efendime, senin cemaatinde söylenen zikirlerden ve ilahilerden, kelimeler ve hecelerden oluşan bin torba ihmalkârlık ve savsaklama götürmeliyim; yoksa acı bir işkenceyle yüz yüze kalırım."*[16]

Onun sıklıkla bu işkenceyle yüz yüze kaldığını düşünmemiz için ortada bir sebep yoktur. Fakat şuna emin olunabilir ki, Madam Eglantine ilahilerini hakkıyla söylüyor ve ona asla fırsat vermiyordu.

---

15 Tercümesi, G.G. Coulton, *A Medieval Garner*.

16 *Myroure of Oure Ladye*, ed. J.H. Blunt (E.E.T.S., 1873), s. 54. Titivillus ile ilgili makaleme bakınız: *The Cambridge Magazine*, (1917), ss. 158-60.

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

Titivillus, boş zamanlarında, keşişlerin mezmurlardan dökülmesine ses çıkarmadıkları göz ardı edilmiş kırıntıları toplamakla meşgul olmadığı zamanlarda, torbasının kıyısını-köşesini kilisede dedikodu yapan insanların boş sözleri ile dolduruyordu. Aynı zamanda, yukarı doğru uzanıp Tanrı'yı yüceltmek için değil de kendilerini yüceltmek için söyleyen, ilahileri yaşlıların söyleyebileceğinden üç nota daha yüksek düzenleyen kibirli tenorların kibirli notalarını da topluyordu.

Ancak bazen, manastır hayatının tekdüzeliği rahibelerin şuursuz katkılarından daha fazlasını koyardı Titivillus'un torbasına. Bu, bazen onların mizaçlarını altüst eden bir hâl alıyordu. O rahibeler azize oldukları için manastıra seçilmiş değillerdi. Öfke nöbetlerine karşı, kendisinden önce diğer köy kadınlarının kiliseye gitmesi hâlinde hayırlardan mahrum bırakılan *Bath'lı Kadın*'dan daha dirençli değillerdi. Ve bazen birbirlerinin sinirlerini de hoplatırlardı. Piers Plowman'ı[17] okuyanların hatırlayacağı gibi yedi ölümcül günah dile geldiğinde içlerinden Gazap da bir manastır başrahibesini nasıl baştan çıkardığını anlatır.

Elbette, ibadetin ortasında rahibelerini peçelerinden çekerek, "Yalancı!" ya da "Kahpe!" diye bağıracak kadar kötü on beşinci yüzyıl rahibeleri ile sıkça karşılaşmayız.[18] Keza, onları tekmeleyen, kafalarına vuran ve depoya kapatan bir on altıncı yüzyıl başrahibesiyle de.[19] Bütün başrahibeler nezaket timsali ve arkadaş canlısı ya da yüce gönüllü değillerdi. Manastır ziyaret kayıtları gösteriyor ki huysuzluk ve manasız münakaşalar manastır hayatının huzurunu kaçırabiliyordu.

Ancak biz Eglantine'e geri dönmeliyiz. Kendisi on veya on iki sene boyunca basit bir rahibe olarak yaşadı, duaları güzelce söyledi, iyi huylu oldu, davranışları hoştu ve çok seviliyordu. Dahası, o bir asildi. Chaucer bize onun masadaki adabından ve nezaketinden sıklıkla bahseder. O doğma büyüme bir hanımefendiydi. Esasen, kendisinin bu tasviri kızlar için feodal adap kitaplarının birinden de

17 Piers Plowman tarafından Orta İngilizce yazılan kinayeli hikâye bir şiir (1370-90 c.). Bu cümleyi izleyen bir kıta çevrilmemiştir (ç.n.).

18 *Linc. Visit.*, ed. A.H. Thompson, II, ss. 46-52; Power, op. cit., ss. 82-7.

19 *V.C.H. Oxon*, II. s. 77.

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

alınmış olabilir, onun şahsi güzelliği bile böyle olabilir; düz burun, yeşil gözler ve küçük kırmızı ağız, tam da asalet ölçütlerine uygun.

Manastırlar züppelik eğilimindeydiler; hanımefendiler ve zengin kentsoyluların kızları içlerine girebilirdi lakin fakirler ve alt tabaka mensupları asla. Bu yüzden, muhtemelen bu rahibeler birbirlerine Eglantine'in ne hoş, ne iyi huylu ve ne asil olduğundan bahsediyor ve yaşlı başrahibe öldüğünde onun yerine geçmesinin ne kadar da yerinde olacağından bahsediyorlardı. Ve böyle de oldu, Chaucer onunla karşılaştığı zaman kendisi başrahibe olalı birkaç yıl olmuştu. İlk başlarda heyecanlıydı. Eglantine kendinden yaşlı rahibeler tarafından "Anne!" diye çağırılmayı ve ziyaretçilerini ağırladığı özel bir odaya sahip olmayı sevmişti. Fakat kısa zamanda anladı ki bu tamamıyla güllerle donatılmış bir yatak değildi. Çünkü bir cemaatin başındaki kişi olarak altından kalkması gereken bir sürü iş vardı; sadece manastırın iç disiplinini sağlamak değil, aynı zamanda para akışını denetleme, mülklerindeki kâhyalara gerekli talimatları verme, çiftliklerin, kiliseye gelen ama rahibe manastırına ait olan vergilerin ödemelerini ve koyunların yünlerini almak için gelip karşılığında iyi para veren İtalyan tacirleri denetleme.

Bunları yaparken bütün işlerin takip edildiği meclis odasında toplanan rahibelerin tavsiyelerini alması beklenirdi. Korkarım, bazen Eglantine bu işleri kendisinin halletmesinin daha doğru olduğunu düşünüyor ve böylece diğerlerine söylemeden evrakları manastırın mührü ile mühürlüyordu. Bir cemaatin, okulun veya iş yerinin başında olup da uygun astlarına danışmadan işleri yürütmenin daha iyi olduğunu söyleyen birine insan güvenemez. Bu, onun ya diktatör olduğuna ya da düzeni sağlayamadığına delalet eder. Madam Eglantine daha çok bir müstebitti, iyi huylu cinsinden ve bunun da ötesinde zahmetten nefret duyardı. Bu yüzden de her zaman rahibelere danışmazdı ve yine korkarım ki (Chaucer'ın bahsetmeyi unuttuğu geçmişi üzerine birçok araştırmadan sonra) her sene yapması gereken gelir gider hesabını gönderme işinden de paçayı yırtmaya çalışıyordu.

Rahibeleri tabii ki bu duruma itiraz etti. Daha piskoposun ilk ziyaretinde ona konuyu şikâyet ettiler. Şunları da söylediler:

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

Eglantine kötü bir iş kadınıydı ve borç içindeydi; parayı yetiremediği zaman manastırın odunlarını satardı; götürülerin düşürülmesi mukabilinde çeşitli kişilere yıllık maaşlar teklif ediyordu; çiftlikleri düşük rayiçle uzun süreliğine kiraya veriyordu ve uzun vadede manastırın kaybetmesine yol açacak diğer farklı şeyler yapıyordu. Üstelik kilisenin çatısının üstünkörü tamirine göz yummuştu ve ilahilerini söylerken yağmur da deliklerden kafalarına düşüyordu. Efendi piskopos, lütfen, elbiselerindeki deliklere bakıp ona rahibeler için yenilerinin alınmasını söyleyebilir miydi?

Diğer kötü başrahibelerin, şahsi amaçlarına para tedarik etmek için bazen manastırın tabaklarını ve mücevherlerini rehine verdikleri bile olurdu. Lakin Eglantine, kötü bir idareci olmasına rağmen bu kadar kötü niyetli ve sahtekâr değildi. Hakikat şuydu ki, kafası hesaba çalışmıyordu. Kafasının hesaba çalışmadığına eminim; onun bir matematikçi olmadığını anlamak için sadece Chaucer'ın Eglantine tasvirini okumalısınız. Ayrıca rahibeler abartıyorlardı; elbiseleri delik deşik değil, sadece biraz eski püsküydü. Madam Eglantine'in kendisi pejmürde giyinmek için fazlasıyla titizdi. Kilisenin çatısı meselesine gelince, üzerine koyabilecek biraz kiremit alabilmek için para arttırmaya çalışıyordu. Fakat bir Ortaçağ rahibe manastırında, özellikle de kafanız hesaba kitaba çalışmıyorsa, parayı yetirmek çok zordu.

Galiba piskopos durumun farkına varmıştı ve ona manastırla istişare etmeden asla bir şey yapmamasını emretti. Ortak mührü ise üç farklı kilidi olan bir kutuya kilitledi ve anahtarlarını Madame Eglantine ile iki farklı rahibeye teslim etti. Böylece o, kutuyu yalnız başına açamayacak ve diğerlerinin rızası olmayan bir iş anlaşmasını imzalayamayacaktı. Ve o piskopos kendisine muhasebeyi düzenli tutup her yıl sunmasını emretti (Onun muhasebe evrakı hâlâ Kayıt Dairesi'nde durur). Son olarak o, komşu bir rektörü cemaatin ticari işlerinde bir kayyum olarak hareket etmesi için atadı. Böylece Eglantine her zaman ondan yardım alabilirdi. Bundan sonra işler daha iyiye gitti.

On altıncı yüzyılda, Winchester'deki bir büyük rahibe manastırının başrahibesinin sırf kendi işleriyle ilgilenen elemanları vardı; bir aşçı, bir aşçı yamağı, bir hizmetçi ve dünyadaki herhangi bir asil

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

kadın gibi bir nedime. Ve istisnalar haricinde, asla rahibelerle yemeğe oturmazdı. Fakat bir başrahibe umumiyetle kendisine refakat edecek, koroda yardım edecek ve kendisinin iyi tavırlarına şahit olacak bir rahibe ile gezerdi. Bu rahibe onun memuru olarak bilinirdi ve kayırmacılığı önlemek için her sene değiştirilmesi gerekirdi. Hatırlanacağı üzere, Madam Eglantine kutsal yolculuğa çıkarken yanına bir rahibe ile birlikte üç de keşiş almıştı; zira rahibelerin yalnız çıkmalarına izin verilmezdi. Madam Eglantine'in başrahibe olarak vazifelerinden biri misafirlerini o meşhur neşe meclisinde eğlendirmekti ve muhakkak ki birçok misafiri oluyordu. Şimdi kocaları ve kendilerine ait malikâneleri ile soylu hanımlar olan kız kardeşleri, yaşlı babası ve memleketinin eşrafı onu kutlamaya gelirlerdi. Eğer bir seyahatte iseler tavuklu bir yemek, şarap ve francala ekmeği için uğrar ve bazen geceyi de orada geçirirlerdi. Kocaları savaşta veya Roma'ya hac yolunda olan bir veya iki hanımefendi bütün bir yıl için manastıra ödemeli misafir olarak gelirdi; çünkü ülkenin beyefendilerini veya kentsoylularını, rahibe manastırlarını kadınları için misafirhane olarak kullanmak kadar hiçbir şey memnun edemezdi.

Hepsi rahibelerin huzurunu ve sükûnunu bozucu etkenlerdi, yatılılar özellikle rahatsız ediciydiler; çünkü parlak elbiseler giyiyor, evcil köpekleri ve ziyaretçileri oluyor ve rahibeler için birer hafifmeşreplik örneği teşkil ediyorlardı. Bir rahibe manastırında bir piskopos emri bulduk: "Mademki Felmersham'ın karısı, ziyaretçilerinin giyimleri sebebiyle rahibeler için bir rahatsızlık ve kötü örneklik vesilesi, bütün ev ahalisi ve diğer kadınlarla birlikte onu bir yıl içinde manastırınızdan tamamıyla tahliye edin."[20]

Bu dünyevi kadının yatılı kabul edilmesine piskoposun neden bu kadar karşı olduğu anlaşılabilir. Sadece Felmersham'ın karısını *Bath'lı Kadın*'ın yerine koyun ve her şey açıklığa kavuşsun. Bu hanım bir başrahibenin kolayca reddedebileceği bir kişinin karısı değildi. Yalnızca hac geçmişi bile onun istediği rahibe manastırına girmesini sağlayabilirdi. Aralıklı dişleri ile gülümseyen ve rahvan yürüyüşlü atını rahatlıkla süren bu kadın kapılardan girer ve yeniden yol

20 *Linc. Visit.*, ed. A.H. Thompson, I, s. 67.

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

almadan ne de neşeli bir ay geçirirdi. Eminim, Madam Eglantine'e son moda rahibe atkısı bağlamayı öğreten de oydu. Ve kesinlikle, bir siper veya kalkan kadar geniş şapkaları ve uzun al çorapları rahibe manastırlarına tanıtan da oydu. Bu durum piskoposun hiç de hoşuna gitmemişti ama bütün çabalarına rağmen yatılıların kapıdan döndürülmesini de sağlayamadı. Çünkü erzak ve iskân için rahibelerin her zaman paraya ihtiyaçları oluyordu.

Kolaylıkla anlaşılabileceği üzere, dünyevi ziyaretçilerle yürütülen düzenli ilişkiler sonucu Madam Eglantine'in rahibe manastırında dünyevi tavırlar yayılmaya başlamıştı. Rahibeler, nihayetinde, kadındı ve cinsiyetlerinin tatlı gösterişini taşıyorlardı. Fakat Otorite (büyük O ile) onların gösterişini tatlı bulmuyordu. Otoritenin görüşüne göre *Devil* (Şeytan) rahibelerin lanetlenmesi için şu üç küçük "D"yi göndermişti: *Dances* (Danslar), *Dresses* (Kıyafetler) ve *Dogs* (Köpekler).[21]

Ortaçağ İngiltere'si dansları, maskeleri ve aşk edebiyatı ile meşhurdu. Vebaya, kırana, kıtlığa ve insana hayatı zehir eden bütün kıyıcılıklara rağmen bunları hâlâ seviyordu; çünkü o, Şen İngiltere'ydi. Ancak, kilisenin dans hakkındaki düşüncesi üzerine muhtemel iki görüş yoktu; bu, bir ahlakçı tarafından bir vecizede isabetle ifade edilmiştir, "Şeytan, dans etmenin ve dansların mucidi, âmiri ve taciridir." Lakin Madam Eglantine'in her yılın sonunda rahibelerine sunduğu (ya da sunmadığı) hesaplara bakarsak, Yeni Yıl'da, On İkinci Gece'de ve Mayıs oyunları için işret meclislerine, Guy Fawkes gecesi için bira ve ekmeğe, Noel için arpçı ve çalgıcılara, seferlerinde bir hediye olarak Çocuk Piskopos'a[22] ve belki de en genç okul kızı Masumlar Günü[23] boyunca manastırın başrahibesi gibi

21 Görüleceği üzere bazı kelimelerin ancak tercüme yapılmadan asıl hâlleri kullanılırsa bu cümledeki edebî vurgu anlaşılabilirdi (ç.n.).

22 Ortaçağ'da yaygın bir âdettir. Genellikle Masumlar Günü'nde muhtemelen korodan bir çocuk seçilir ve gerçek bir piskoposmuş gibi davranmasına izin verilir (ç.n.).

23 Kutsal Masumlar Festivali (*Feast of the Holy Innocents*) ya da Çocuk Ayini (*Childmas*) olarak da bilinen, 28 Aralık'ta kutlanan bayram. Roma İmparatorluğu tarafından Yahudi'ye kral olarak atanan Hirodes'in bebek İsa'yı öldürmek maksadıyla yaptığı bebek katliamını anmak için kutlanır (ç.n.).

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

giyinip hareket edince fazladan bir bağış için ona yapılan ödemeleri bulabiliriz. Piskoposların kayıtlarına da bakarsak Madam Eglantine'in "her türlü aşk edebiyatı, ara oyunu, dans veya kutsal yerlerdeki cümbüş"ten men edildiğini görebiliriz. Başpiskopos Noel'i bir istisna tutarsa o gerçekten de şanslı sayılırdı "ve kendi aranızdaki diğer namuslu eğlence vakitleri de dünyevi insanların yokluğunda olmalıdır." Her nasılsa, insan onun eğlence meclislerinde dans edildiğine dair kesin bir kanaate sahip oluyor.[24]

Yine de misafirlerin rahibelere tanıttığı şık giysiler vardı. Şu oldukça kesin ki Madam Eglantine onlara karşı duyarsız kalmamıştı ve üzücüdür ki, manastır kıyafetinin kaba, çirkin ve katı olduğunu düşünmeye başlamıştı. Ve ona birazcık hoşluk katmanın kimseye bir zararının olmayacağına karar verdi. Belki piskopos da fark etmezdi.

Bu yüzden Chaucer, konu ona geldiğinde şöyle tasvir etti:

> *Bir kadın değildi. Pelerini pek*
> *Şıktı. Kolunda mercan bir tesbih görülüyordu,*
> *İri, yeşil taşlar tesbihi bölümlüyordu.*
> *Asılmıştı bu tesbihin en ucuna*
> *Parlayan pırıl pırıl bir iğne.*

Maalesef piskopos fark etti ki kayıtlar Madam Eglantine'in o elbiseleri ile doludur, hatta özel hayatında giydiği daha hafifmeşrep olanlarıyla. Piskoposların manastır avlularının içerisinde modaya karşı kutsal bir savaş yürüttüğü altı bezgin yüzyıl sonrasında, bu savaşın beyhude olduğu ortadaydı. Rahibeler dünyevi kadınlarla serbestçe karışabildiği müddetçe dünyevi şekillerin manastırlara girişini engellemek imkânsızdı.

Zaman zaman zavallı bir papaz, rahibelerin ne giymemeleri gerektiğini örneklendirmek için hazırlanmış çağdaş bir moda kataloğu sebebiyle kendini erkeksi bir şaşkınlık ile kafası karışmış hâlde bulurdu. Ruhani meclis ciddiyetle oturur; altın saç tokalarını ve gümüş kemerleri, parlak renkleri, pahalı giysileri ve değerli kürkleri görünce piskoposlar ve başpiskoposlar ak saçlı kafalarını sallarlardı. Rahibelerin başörtülerini kaşlarına kadar sıkıca iğnelemeleri

24 Bu eğlencelerle ilgili olarak bakınız: Power, op. cit. ss. 309-14.

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

beklenirdi ki alınları tamamıyla kapansın. Fakat geniş alınlar dünyevi hanımefendiler arasında modaydı, hatta bazıları daha da genişletmek için saçlarını tıraşlarlardı ve rahibeler de başörtülerini kaldırıyor veya açıyorlardı. Yoksa Chaucer, Madam Eglantine'in böylesine açık bir alına sahip olduğunu nereden bilebilirdi? Şüphesiz başörtüsünü gerektiği şekilde taksaydı görünmezdi. İngiliz şiirinin babası geniş alın konusundaki bu küçük ayrıntıyı eklerken gözünü tedbirli ancak belli olacak şekilde kırpardı ki çağdaşları da neyi kastettiğini hemencecik anlarlardı. Onun o broşu ve o pelerini… *Canterbury Hikâyeleri* yazıldıktan elli sene sonra bazı dedikoducu rahibeler Lincoln Piskoposu'na başrahibeleri hakkında şunları söylemişlerdi: "Başrahibe", demişlerdi en sofu tavırlarını takınarak, "yüksek maliyetli, kıymetli taşlı altın yüzükler takar; aynı zamanda üzeri yaldızlı gümüş kuşaklar ve ipek peçeler. Ve başörtüsünü alnının üstüne kaldırır, böylece alnı tamamen açılır, herkes tarafından görülebilir ve o kızıl sincap kürkleri giyer. Endazesi on altı pense mâl olan Rennes işi elbiseler giyer. Ciddi gümüş iğneli ve ipek ve gümüş yaldızlı dantelli fistanlar takıştırır. Rahibeleri de kendi gibi giydirir. Ayrıca başörtüsünün üzerine kürklü bir tören başlığı giyer. Boynunun üzerinde ise uzun bir ipek kuşak vardır; bu kuşak, üzerinde tek taşlı bir yüzüğün olduğu göğsüne kadar iner."[25] Madam Eglantine'in canlı hâli gibi değil mi? Bizim becerikli Dan Chaucer'ın gözünden hiçbir şey kaçmaz, çünkü bunların hepsini yerinde gözlemlemiştir.

Dahası, başrahibe ve kardeş rahibelerinin özendiği dünya modaları kılık kıyafetten ibaret değildi. O günün asil hanımefendileri evcil hayvanlar ile eğlenmeyi severdi ve rahibeler de çok geçmeden onları takip ettiler. Şöyle ki:

En zevk aldığı uğraştı köpecikler beslemek,
Süt verirdi onlara, ızgara et, beyaz ekmek.
Ölse biri ya da değnek yese birinden,
Yemez içmez, yataklara düşerdi kederinden.



25 *Linc. Visit.*, II, ss. 3-4; rahibe manastırlarındaki parlak giysiler için bakınız: Power, op. cit., ss. 75-7, 303-5.

BELONGS TO KAKTUS TEAM

Bu ziyaret raporları ağzına kadar o küçük köpekler ve diğer hayvanlarla dolu... Önsözün okuyucularından kaç tanesi küçük tazıların, açık alın ve her yanı parıldayan altın broşlar gibi, kesinlikle kurallara aykırı olduğunu bilir ki? Zira piskoposlar evcil hayvanların disiplini bozduğunu düşünüyorlardı; yüzyıllar boyunca hayvanları manastırlardan atmaya çalışsalar da en ufak bir başarı gösteremiyorlardı. Rahibeler piskopos gidene kadar bekliyor ve o gider gitmez köpeklerine yine ıslık çalıyorlardı. Köpekler akla ilk gelen evcil hayvanlardı fakat maymunlar, sincaplar, tavşanlar, kuşlar ve (çok nadir de olsa) kediler de vardı. Bir başpiskopos, hücresinde birkaç köpek ve bir maymun besleyen bir başrahibeyi bundan men etmek için ziyaret etmek zorunda kaldığı gibi, onu rahibelerinin yemeğinden kısmakla da suçlamıştı. Buradan fırınlanmış et veya süt ve francala ekmeğe ne olduğu tahmin edilebilir! Ortaçağ'da hayvanlarla kiliseye gelmek yaygın bir davranıştı; hanımlar kollarında köpekleri ile erkekler de bileklerinde şahinleri ile ayine katılırlardı, aynı şimdi İskoç çiftçilerinin çoban köpekleri ile katılmaları gibi.

Bu, rahibe manastırları için de geçerliydi. Bazen yanında hayvanları ile gelenler yatılı misafirlerdi. Bir cemaatin rahibeleri tarafından edilen içler acısı bir şikâyet vardır, "orada konaklayan Audley Hanım, birçok köpeğe sahip. Öyle ki ne zaman gelse peşinde on iki köpek var. Bunlar kilisede büyük bir curcunaya sebep oluyorlar; rahibelerin mezmur okumalarını engelleyip onları korkutuyorlar!"[26]

Fakat sıklıkla rahibeler kendileri de sınırı aşıyorlardı. Koroya hayvan getirmeye karşı ihtarlar birçok ziyaret raporunda bulunur. Bunların en eğlenceli örneği Chaucer'ın *Canterbury Hikâyeleri* ile aynı yılda yazılmış, 1387 tarihli Wykeham'lı William tarafından Romsey Manastırı'na gönderilenidir: "Açık delillerle ikna olduk ki, sizin cemaatinizin bazı rahibeleri kiliseye yanlarında kuşlar, tavşanlar, tazılar ve bunlar gibi manasız şeylerle gelip onlara kilisenin ibadetine verdiklerinden daha çok dikkatlerini veriyorlar. Böylece de kendilerinin ve arkadaşları olan rahibelerin mezmur okumalarını sık sık engelleyerek ruhları için ağır bir tehlike oluşturuyorlar. Bu

26 *Linc. Visit.*, II. s. 175.

BELONGS TO KAKTUS TEAM

sebepten biz sizi ve diğerlerini bize göstermeniz gereken itaatin fazileti çerçevesinde bunlardan kesinlikle men ediyoruz. Bundan sonra kiliseye, disiplinsizliğe sebep olan kuşlar, tazılar, tavşanlar ve diğer manasız şeyler getirmeyeceksiniz. Manastır ortamındaki av köpekleri ve diğer kalıcı tazılarla, fakirlere verilmesi gereken sadakalar yok ediliyor. Kilise ve manastır iğrenç bir şekilde kirletilmiş oluyor. Onların aşırı gürültüleri sebebiyle ibadet sıklıkla kesintiye uğruyor. Bu yüzden biz kesinlikle emrediyor ve tembihliyoruz ki, başrahibe hanım tazılar bir daha manastırının alanında bulunmayacak."[27]

Lakin herhangi bir piskoposun Madam Eglantine'e köpeklerini bırakması için emir vermesi manasızdı. Özellikle de köpeklerinin yemekleri konusunda son derece titiz olduğu düşünülürse hanlarda çok sıkıntı çekmiş olsa gerekti. Buna rağmen Madam Eglantine hacca giderken bile onları yanından ayırmadı.

Kabul etmeliyiz ki, modern ölçütlere göre Madam Eglantine'in hoş elbiseleri ve köpekleri zararsız olsa ve piskoposlara karşı kendimizi ondan yana hissetsek de Chaucer'ın başrahibesi dünyevi bir hanımdı. O, muhtemelen, zaman ilerledikçe daha da dünyevileşti; çünkü toplumsal ilişkileri gelişiyordu. Sadece manastıra gelen ziyaretçileri ağırlamıyordu; ayrıca cemaatin işleri de onu seyahatlere çıkarıp kendisine komşularıyla kaynaşma fırsatı veriyordu. Bazen bir davayı izlemek için Londra'ya gitmesi gerekiyordu ve bu, diğer bir veya iki rahibe ile birlikte yapılan büyük bir gezintiydi; bir keşiş ve birkaç levazımcı da ona eşlik ederdi. Bazen birkaç küçük kız öğrenci alım izni için piskoposu görmeye gitmek zorunda kalırdı. Bazen babasının tanıdığı ve vasiyetnamesinde ona 20 şilin ile gümüş bir kap bırakan asil bir adamın cenazesine katılırdı. Bazen kız kardeşlerinden birinin düğününe ya da onların bebeklerinden birinin vaftiz annesi olmaya giderdi. Oysa piskopos bu çeşit dünyevi bağları veya düğünlere ve vaftiz törenlerine eşlik eden dansları ve düğün-dernek işlerini hiç sevmezdi. Esasen Madam Eglantine'in rahibeleri onun seyahatlerinden zaman zaman şikâyet ederler; sanki cemaatin bir işi içinmiş

27 Power, op. cit., s. 307. Evcil hayvanlar için bakınız: ibid., ss. 305 ve Note E ("Convent Pets in Literature"), ss. 588-95.

BELONGS TO KAKTUS TEAM

gibi yaptığını söylerlerdi. Şüpheye düşer, piskopostan durumu teftiş etmesini isterlerdi. Bir rahibe manastırında rahibeler cemaatlerinin 20 pound borçta olduğundan ve bunun özellikle başrahibenin maliyetli harcamalarından kaynaklandığından şikâyet ederler. Çünkü o sıklıkla seyahate çıkar ve öyle olmamasına rağmen sanki cemaatin işi için gidiyormuş gibi yapardı. Çok kalabalık maiyeti ve çok uzun kalımıyla masraflı ziyafetler çeker, evdeyken ve dışarıdayken çeşitli elbiseler giyerdi. Onun süslü kürk pelerini 100'ler ederdi![28]

Aslına bakılırsa kilisenin, manastırlarının dışında fink atan keşişler ve rahibeler tarafından paylaşılan bu tavırdan daha hışımla reddettiği bir şey yoktu. Ahlakçılar dünya ile bu etkileşimi manastır hayatına sızan kötülüğün kökeni olarak değerlendiriyorlardı. Geleneksel deyişe göre manastırından çıkmış bir keşiş sudan çıkmış bir balık gibiydi. Hatırlanacak olursa, Chaucer'ın keşişi metnin bir istiridyeye değmediğini düşünürdü.

Esasen keşişlerin çoğu arazi olmayı çok iyi becerir; rahibeler de avarelik için her fırsatı değerlendirirdi. Ortaçağlar boyunca konsil üstüne konsil, piskopos üstüne piskopos, ıslahatçı üstüne ıslahatçı onları nafile durdurmaya çalıştı. Bu teşebbüslerin en büyüğü 1300'de başladı. Papa katı bir emir yayımlayarak rahibelerin çok hususi şartlar dışında manastırlarını terk etmelerini ve dünyevi şahısların, eğer özel bir ruhsatları ve önemli bir sebepleri yoksa onları ziyaretine izin verilmesini kesinlikle yasakladı. Bu, günümüz okuyucusunu o zavallı rahibelere acındıracaktır. Fakat buna gerek yoktur; çünkü piskoposlar iki yüzyıllarını buna gayret ederek geçirmiş olsalar da hiç kimse bu kanunu beş dakikadan fazla uygulamayı becerememiştir. Buna rağmen Kral VIII. Henry, manastırları ilga edip rahibelerin hepsini, isteseler de istemeseler de, sonsuza dek dünyaya salarken bile beyhude bir uğraş içindeydi.

Lincoln bölgesinde bir rahibe manastırında, piskopos gelip de o katı emrin bir kopyasını cemaate tevdi ettikten ve rahibelerden ona itaat etmelerini istedikten sonra, manastırdan ayrılacağı sırada rahibeler piskoposun ardından kapıya koştular ve hiçbir zaman riayet

28 Power, op. cit., s. 77.

BELONGS TO KAKTUS TEAM

etmeyeceklerini haykırarak emirnameyi kafasına attılar.[29] Daha faydacı piskoposlar kısa zamanda emirnameyi olduğu hâliyle dayatmayı bıraktılar. Rahibelerin refakatsiz, izinsiz ve mühim bir sebep olmadan sıklıkla dışarı çıkmayacağına kendilerini inandırarak tatmin oldular.

Ancak bunda bile çok başarılı değildiler, çünkü rahibeler neden dışarı çıkmaları gerektiği konusunda harika sebepler bulmak hususunda çok üretkendiler. Bazen ebeveynlerinin hasta olduğunu söyler ve hastaların yastıklarını kabartmaya giderlerdi. Bazen pazara ringa balığı almaya, bazen de bir manastırda günah çıkarmaya gitmek zorunda olduklarını söylerlerdi. Bazen ne söylediklerini hayal etmek bile zordu. Ne düşünebiliriz ki, mesela, "Pazar gecesini Northampton'da Austin rahipleri ile geçirmiş, aynı mekânda onlarla gece yarısına kadar dans edip ud çalmış, sonraki gece ise Northampton'daki rahiplerin vaizleriyle aynı şekilde ud çalıp dans etmiş" olan şu delişmen rahibe hakkında?[30] Chaucer bize rahibin arp çalarken nasıl da kendinden geçtiğini ve şarkı söylerken gözlerinin nasıl da yıldızlar gibi kıpraştığını anlatırken belki de onun Madam Eglantine'i dansa kaldırdığını gözden kaçırmıştı.

Şunu anlamak gerçekten zordur: Rahibelerin sokaklardaki ve tarlalardaki bütün o dolaşmalarını ve giriş çıkışlarını meşrulaştırıcı bahaneleri ne olabilirdi? Korkarım ya birçok Madam Eglantine vardı ya da o birçoklarının böyle yapmalarına göz yummuştu. Bir şekilde insan onun piskoposlar hakkında çok iyi bir kanaate sahip olmadığından şüpheleniyor. Nihayetinde, Eglantine bir şekilde kendi piskoposunu atlatmayı başaramamış olsaydı Chaucer onu asla tanıyamazdı; çünkü kullandığı hac bahanesi piskoposların normalde kesinlikle kabul etmediği bir dışarı çıkış gerekçesiydi. Madame Eglantine göründüğü kadar saf ve mahcup değildi. Hakkındaki pasajları okurken kikirdeyen kaç eleştirmen onun aslında Chaucer'ın "Genel Giriş"ine asla girmemesi gerektiğini biliyor ki?

Kilise bu konuda kesin bir görüşe sahipti. Rahibeler hac yolculuklarına özendirilmemeliydi. 791 gibi erken bir tarihte bir konsil

29 Ibid., ss. 351-2.

30 *Linc. Visit.*, II, s. 50.

BELONGS TO KAKTUS TEAM

bu yolculuğu yasakladı ve 1195'te, York'ta diğer biri bir karara bağladı: "Rahibeler tarafından gezinti fırsatına dönüştürülebileceği için biz onlara hac yoluna çıkmayı yasaklıyoruz." 1318'de York'un bir başpiskoposu etmiş olabilecekleri herhangi bir hac yemini sebebiyle rahibelerin yuvalarını terk etmelerini yasakladı. Herhangi biri böyle bir yemin etmişse o, düşünmeden edilmiş bir yeminle çıkılacak hac yolculuğu kaç gün sürüyorsa o kadar gün boyunca mezmurlar kitabını okuyacaktı.[31] İnsan zavallı Madame Eglantine'in renkli arkadaşlarıyla gamsızca dolaşıp hikâyeler anlatmak yerine hoş burnundan bitmek bilmeyen mezmurları okuduğunu tasavvur edince hüzne kapılıyor.

Ortaçağ kayıtlarına bakılınca böyle yasaklar çoğaltılabilir. Aslında, piskoposların rahibelerin hacca gidişine bu hararetli muhalefetini anlamak için Chaucer'dan daha ötesine gitmeye gerek de yok. Hatırlanması gereken sadece başrahibenin yolculuğunda ona eşlik eden bazı kişiler ve anlattıkları kimi hikâyeler. Keşke Madam Eglantine'in sadece yanında bir rahibe ve rahipleri ile en azından bir şövalye ile zavallı bir kasaba papazı arasında yol aldığından emin olabilseydi! Ama ayrıca bir değirmenci, bir mübaşir ve (en kötüsü) neşeli ve sevimli bir günahkâr, Bath'li Kadın da vardı. Bu Bath'lı Kadın'ın başrahibeye beş kocası hakkında ne gibi detaylar verdiğini düşünmek gerçekten de oldukça rahatsız edici.

Chaucer'ın başrahibesinin gerçek hayattaki hâliydi bu, çünkü onu tasvir eden şair bütün İngiliz edebiyatının en harika gözlemcilerinden biriydi. Biz sicil ve emirname sayfalarında ağır adımlarla dolaşırken başrahibe gri gözleri ile bize her köşeden göz kırpar. Ve nihayetinde, onun bir resmini görmek ve tarihî kayıtların bize öğrettiklerini özetlemek için Chaucer'a gitmemiz gerekir.

Piskoposun onu gördüğü ve tarif ettiği şekliyle o, aristokratik, merhametli, dünyevi, hoş kıyafetleri ve küçük köpekleri seven dikkate değer bir hanımefendi, bir rahibeydi; üç rahip tarafından eşlik edilen ve han sahibi tarafından hürmetle hitap edilen:

31 *V.C.H. Yorks.*, III, s. 172.

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

İzninizle Sayın Başrahibem eğer barbarca
Rahatsız etmiş olmayacağımı bilsem sizi,
Şimdi de sırayı sizin almanızı
İsterdim, arzunuz bilir ama iyi
Olurdu siz anlatsanız sonraki hikâyeyi.

O, başka kimseye böyle konuşmaz, belki şövalyeye. Madam Eglantine dindar mıydı? Belki ama hikâyesinin başında ibadetlerini eda edişi ve Bâkire'ye (Hz. Meryem) hoş seslenişi dışında Chaucer, bu konuda söyleyecek çok az şey bulabilir:

Lakin vicdanına gelince onun (O der)
Çok hayırsever ve çok üzgün,

Ve o vakit, biz onun fakirlere sadaka verişini duymayı bekliyorken onun ya tuzaktaki bir fareye ya da yaralı bir köpeğe ağladığını söyler Chaucer. Cemaati için iyi bir idareci miydi? Evet, şüphesiz. Fakat Chaucer onunla karşılaştığında cemaati kendini bölgenin öbür ucunda idare ediyordu. On dördüncü yüzyılda dünya sudan çıkmış balıklarla doluydu. Ve Madame Eglantine, en büyük sövgüsünü ederek, "Aziz Loy aşkına," derdi, Chaucer'ın keşişi gibi o meşhur metni, bir istiridye bile değer görmediğini söylerken.

İşte biz de onu beklendiği gibi Canterbury'ye giderken bırakıyoruz.

Ham Malzeme

1- Canterbury'nin başrahibeyi tasviri *Canterbury Hikâyeleri*'nin Giriş'inde.

2- Piskopos kayıtlarındaki muhtelif ziyaret raporları. Kayıtlar ve özellikle içlerindeki ziyaret raporları için bakınız: R. C. Fowler, *Episcopal Registers of England and Wales*, (S.P.C.K. Helps for Students of History, No. 1), G.G. Coulton, *The Interpretation of Visitation Documents*, (Eng. Hist. Review, 1914) ve benim aşağıda atıf yapılan kitabım, c. XII. Kültür cemiyetleri, bilhassa Canterbury ve York Cemiyeti tarafından çok fazla kayıt yayımlandı ya da yayımlanıyor. Lincoln ziyaretlerinin en önemlisi şu an yayımlanma sürecinde; Dr A. Hamilton Thompson, *Visitations of Religious Houses in the Diocese of Lincoln*, ed. A. Hamilton

BELONGS TO KAKTUS TEAM

Thompson (Lincoln Rec. Soc. and Canterbury and York Soc., 1915 ff.); şimdiye kadar iki cildi yayımlandı. Bu iki cildin, özellikle Piskopos Alnwick'in ziyaretini barındıran ikinci cildi görülmeli. Her bir cilt metin, tercüme ve hayranlık uyandıran bir mukaddime ihtiva etmektedir. Winchester ziyaretlerinden örnekler görmek için bakınız: H.G.D. Liveing, *Records of Romsey Abbey*, (1912). Ziyaret raporlarının ve emirlerin tam örnekleri *the Victoria County Histories* muhtelif ciltlerinde (V.C.H. diye anılmıştır) dinî cemaatlerin kayıtları altında verilmiştir.

3- Manastır kuralları. Bakınız: *The Rule of St Benedict*, ed. F.A. Gasquet Kings Classics, 1909); F.A. Gasquet, *English Monastic Life*, (4th ed., 1910).

4- Bu devirde İngiliz kadın manastırlarındaki hayatın bütünü üzerine tam bir çalışma için bakınız: Eileen Power, *Medieval English Nunneries c. 1275 to 1535*, (1922).

BELONGS TO KAKTUS TEAM

BEŞİNCİ BÖLÜM

HANE REİSİNİN KARISI

On Dördüncü Yüzyılda Parisli Bir Ev Hanımı

Kadının yeri evidir.

-Homo Sapiens-

Ortaçağ'ın erkekleri, esasen bizimki de dâhil bütün devirlerinkiler, kadınlara varoluşlarının her hâlinde nasıl davranmaları gerektiğini anlatan kitaplar yazmaya meraklıdırlar. Fakat konu kadınların kocalarıyla olan ilişkilerine gelince bu daha da doğrudur. Birçoğu günümüze kalan bu kitaplardan biri özel ilgiyi hak ediyor. Bunun sebebi ise yazarının güçlü aklıselimi ile bize çizdiği bir kentsoylu evinin samimi ve canlı resmi. Tabiri caizse, ortalıkta dolaşan bir sürü adabımuaşeret kitabı vardı; genellikle de kadınlar için. Fakat bu belirli bir kadın için belirli bir koca tarafından yazılmıştı. Bu sebeple de emsallerinde görülmeyen bir hususiyete sahipti ve hayattan alınmış detaylarla doluydu. Ona bir muadil aranacaksa, bu herhangi başka bir Ortaçağ eserinde değil ancak Ksenefon'un *Ev İdaresi*'ndeki pasajlarda bulunabilir. Orada Isomachus, Sokrates'e mükemmel bir Yunan kadınının eğitiminden bahsetmektedir.

"Menagier de Paris" (Parisli hane reisi de diyebiliriz) bu kitabı 1392-1394 arasında, genç karısının eğitimi için yazmıştı. O, zengin bir adamdı. Eğitimsiz ve ilişkilerde tecrübesiz değildi. Besbelli, Fransız monarşisinin giderek artan bir itimatla yaslandığı o sağlam ve aydınlanmış yüksek kentsoylu sınıfının bir üyesiydi. Kitabı yazdığında ihtiyarlığına yaklaşmıştı, kesinlikle altmışını aşmıştı. Ancak başka bir bölgeden bir yetim olan kendinden asil genç bir kadınla evlenmişti.

BELONGS TO KAKTUS TEAM

Ondan sıklıkla "çok çok genç" diye bahseder. Ev işlerinde yardım etmesi ve evinin idaresinde onu yönlendirmesi için bir nevi mürebbiye de tutmuştu. Gerçekten de, Isomachus'un hanımı gibi, o evlendiklerinde yalnızca on beş yaşındaydı. Günümüz bakışı, Ortaçağların daha alışkın olduğu, karı ve koca arasındaki bu yaş farkından dolayı şaşırabilir. "Nadiren," der hane reisi, "böylesine yaşlı bir adam görürsünüz ki genç bir kadınla evlenmeye istekli olmasın."

Gerçi onun genç karısına olan tavrı Mayıs ve Ocak arasındaki bir evlilikte bile bu yaş farkını telafi edici bazı olumlu taraflar olabileceğini gösteriyor. Kitabında tekrar tekrar bir kocanın değil, bir babanın sevecenliğini hissederiz. Evlendirilmiş bir çocuğun duygularına sıcakkanlı bir bakışa sahiptir ki genç bir adam bunu başaramayabilir. Her şeyin ötesindeki gerçek şuydu; güzellik ve ölüm hep el ele giderken, bu nasihatler bir sonbahar akşamının olgun hüznüne tutunmuştu.

Ömrünün son demlerini rahat geçirmesini sağlamak karısının vazifesiyken bu vazifeyi kolaylaştırmak da onun göreviydi. O sürekli aynı vaadi tekrar ediyordu, ondan aşırı saygı veya küçültücü ve zorlayıcı bir hizmet beklemeyecekti; çünkü böyle bir beklenti ona göre değildi. O sadece komşusu ve akrabası olan kadınların kocalarına gösterdiği kadar bir ilgi bekliyordu.

Giriş bölümünde, karısına hitaben, kitabını yazmasına sebep olan sahnenin büyüleyici bir resmini çizer: "Sen, on beş yaşındayken seninle evlendiğim haftada, benden istirham etmiştin ki, senin gençliğine ve bana olan küçük ve cahilce hizmetine müsamahakâr olayım. Ta ki görgü ve bilgi kazanıp bana söz verdiğin bakım ve ihtimamı hakkıyla yerine getiresin. Hatırladığım kadarıyla, yatağımızda, ne yabancıların ne de kendi hane halkımızın önünde, Tanrı aşkına, seni mahcup etmemem, seni ancak günden güne veya her gece odamızda uyarmam ve o gün veya önceki günlerde yapılmış yakışıksız ve aptalca şeyleri söyleyip, gerekli görürsem, seni azarlamam için bana tevazuyla ricada bulunmuştun. Böylece, dediğine göre benim ikazlarıma ve öğrettiklerime göre kendini düzeltmekten geri kalmayacaktın ve senin de belirttiğin gibi, elinden geldiği kadar benim

BELONGS TO KAKTUS TEAM

taleplerim doğrultusunda yaşayacaktın. Ve ben sana müteşekkirim, bana söylediğin ve o zamandan beri unutmadığım şey için. Bil ki sevgili hemşire,[1] bizim evlendiğimiz günden bu yana bütün yaptıkların ve bundan sonra iyi niyetle bütün yapacakların beni memnun etti, memnun eder ve memnun edecek. Senin gençliğin çok bilge olmamanın mazeretiyken beni memnun etmek için iyi niyetle yaptığın her şeyin de mazereti. Ve bil ki güller büyütmen ve menekşelerle ilgilenmen, çiçeklerden taçlar yapıp dans etmen ve şarkılar söylemen beni üzmez; bilakis memnun eder. Ben sıklıkla arkadaşlarımızın arasında ve malikânemizde görünmeni isterim. Kadınsı gençliğine uygun zaman geçirmen doğru ve münasiptir fakat çok büyük lordların danslarına ve ziyafetlerine gitmeyi arzu ve talep etmemelisin. Bu yakışık almaz, senin malikânen için de benim için de münasip olmaz (ss. 1-2)."

Kendisini baş başayken uyarmasını ve düzeltmesini isteyen karısının bu ricasını unutmaz ve ona nasıl davranması gerektiğini anlatan küçük bir kitap yazar. Çünkü ne anne ne de babası olan, ona tavsiyede bulunacak akrabası kadınlardan da çok uzakta bulunan bu küçük kız için üzülmektedir. "Benden başka kimsen yok," der, "çünkü akrabalarından ve doğduğun topraklardan koparıldın." Israrla o meselenin üzerinde durur ve işte bu, bir kadın, bir ev kadını ve mükemmel bir hanımefendi olma sanatına "kolay bir genel giriştir."

Bu uğraşının, kendisinin rahat olması ve eşine yardım etme arzusunun haricinde hususi bir sebebi de vardır. Zaman zaman ele alıp tekrarladığı üzere bir koca tarafından karısını eğitmek için verilebilecek en garip sebebi söylemektedir: Yaşlıdır ve karısından önce öleceği de açıktır. Onun için mühim bir şey vardır, o da karısının ikinci kocasına kendi yüzünü kara çıkartmamasıdır. Sonraki kocasına ayinde buruşuk bir yaka ile refakat ederse veya pireleri battaniyeden nasıl uzak tutacağını bilmezse ya da Paskalya'dan önceki büyük perhizde, on ikide bir akşam yemeğini nasıl düzenleyeceğini bilemezse o zaman ilk kocası hakkında kim bilir neler düşünülürdü...

1 O, ona (karısına) baştan sona *sister* (hemşire) diye hitap eder. Bu, sevecen bir saygının ifadesidir (ç.n.).

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

Hane reisini genç karısının ikinci evliliğinin saadeti ile ilgilenmeye iten, kendisine has mantıklılığı ve sağlam sağduyusuydu. Bölüm başlıklarından biri şöyleydi; "Sarah, Rebecca ve Rachel[2] gibi kocanı sevmelisin (Beni veya bir başkasını)."

Karılarını kendi ölümlerinden sonra sürekli bir bekârlığa mahkum etmek isteyen, 1469'da ölen Pembroke Kontu William gibi kocalardan (yemez yedirmez ve gelecekteki sert bir üvey baba ihtimaliyle çocukları için korkar) ne kadar da farklı! Bu William, karısına şöyle tembihlemişti: "Kadın, dulluk hususunda bana verdiğin sözü hatırla! Böylelikle benim vasiyetimi uygulamak konusunda kendine daha iyi bir efendi olabilirsin."

Bu kitabın muhtevası üç bölüm ve başlıca on dokuz makaleden oluşuyordu ve çok kapsamlıydı. İlk bölüm ahlaki ve dinî vecibelerle ilgiliydi. Hane reisinin kelimeleriyle, "İlk kısım, Tanrı aşkını ve ruhunun kurtuluşunu elde etmen; aynı zamanda kocanın sevgisini kazanman ve evlilik için bu dünyada gerekli huzuru sana vermesi için gereklidir. Çünkü bu iki şey, ruhunun kurtuluşunun ve kocanın rahatlığının derdinde olman, en başta sana gereken iki şeydir. Bu yüzden onlar başa konuldu." Onu hanımefendinin uyandığında sabah dualarını nasıl edeceğine dair bir dizi makale takip eder. Ayinde nasıl davranılır; rahibe nasıl günah çıkartılır? Muhakkak ki onun o masum kafasına asla girmemiş yedi ölümcül günah üzerine uzun ve uyarıcı bahislerden sonra benzer faziletler üzerine bahisler gelir.[3] Fakat

2 Yahudiliğin önde gelen üç kurucu annesi (ç.n.).

3 Yedi ölümcül günah, hatta daha ölümcül faziletler hakkında bu uzun eserler Ortaçağlarda çok yaygındı. İngiliz okuyuculara en iyi bilineni Chaucer'ın *Canterbury Hikâyeleri*'ndeki "Papazın Hikâyesi"dir ve bir on üçüncü yüzyıl yazarı olan Frere Lorens'in *Somme de Vices et de Vertus* eserinden alınmıştır. Gündelik hayatla ilgili sıklıkla verdiği canlı ayrıntılar sebebiyle yedi ölümcül günah ile alakalı bölümler okunmaya değer. Hane reisinin bölümü, tahmin edilebileceği üzere, çok canlı ve çok renkli... Onun dişi obur tanımı işte şöyle: "Tanrı orucu emreder ve obur der: 'Yiyeceğim.' Tanrı erken kalkmamızı ve kiliseye gitmemizi emreder ve obur der: 'Uyumalıyım. Dün sarhoştum. Kilise kaçmıyor ya? Beni orada bekliyor.' Biraz sıkıntıya geldiklerinde onun duası nedir bilir misin? Onun sabah ibadeti: 'Evet, içecek neyimiz var? Dün geceden hiçbir şey kalmadı mı?' Sonrasında tesbihini şöyle yapar: 'Evet, dün iyi içtik.' Sonrasında

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

bu bölümün büyük kısmı en önemli mesele olan kadının kocasına vazifeleridir. O, kocasına karşı sevgi dolu, mütevazı, itaatkâr, itinalı ve düşünceli olmalı; kocasının sırlarını saklamalı; kocası aptalca bir şey yapar ya da gönlü başka kadınlara kayarsa sabırlı olmalıdır.

Bütün bir bölüm İncil'den dökülen, âşıklar ve vaizler tarafından sahiplenilen anlatıların ortak kaynağından gelen ve (hepsinin en ilginci de) hane reisinin kendi tecrübelerinden hikâyelerin bir dizisi ile örneklendirilmiştir. Hane reisinin örnekleri arasında makbul fakat dayanılmaz şekilde sıkıcı olan, Brescia'lı Albertano tarafından yazılan *Melibue ve Prudence*'in hikâyesiydi. Bu hikâye Louens'li Renault tarafından Fransızcaya çevrilmişti ve bu çeviri söz konusu hane reisi tarafından alıntılandı. Meung'lu Jean tarafından da *Roman de la Rose* isimli eserde uyarlandı ki ondan da Chaucer Canterbury Hacıları'na anlatmak için aldı. Ayrıca Petrarch'ın meşhur hasta Griselda hikâyesi de burada bulunur. Ki Chaucer bunu da almış ve genişletmişti. Ve Paris'teki Chatelet'in bir noteri olan Jean Bruyant tarafından 1342'de yazılan uzun bir şiir. Dikkat ve tedbir telkin eden bu şiir *The Way of Poverty and Wealth* (Zenginlik ve Yoksulluğun Yolu) diye anıldı.[4]

---

duasını eder: 'Başım ağrıyor, bir şeyler içmezsem durmayacak.' Kesinlikle böyle bir oburluk bir kadını rezil eder; böylece bir yüzsüz, bir itibarsız ve bir hırsız olur. Meyhane şeytanın kilisesidir. Orada çömezleri onun hizmetini görür ve o da hilelerini hazırlar. Çünkü insanlar oraya dik ve aklı başında giderken döndüklerinde ayakta duramaz ve konuşamaz hâlde olurlar; aptalca ve çılgınca hareket ederler. Küfreder, kavga eder ve birbirlerine yalan söyler hâle gelirler." Op. cit., I, ss. 47-8. Tamahkârlık üzerine olan bölüm vasilerin, fahiş kira alan sahiplerin, insafsız esnafların, yalancı avukatların, tefecilerin ve kumarbazların günahlarını tasvir açısından önemlidir. Bakınız: ibid., I, ss. 44-5.

4 *Prudence and Melibeus* ister Chaucer'ın isterse de Renault de Louens'in uyarlamasından olsun bir kere okumaya değer. Bunun sebebi gerek Ortaçağlardaki yaygınlığı gerekse de az rastlanır kuvvetli paragraflarıdır. Burada bir örnek olarak, Melibeus'un, genç adamların ve bilgelerin savaşmayı tartıştığı ve bilgelerin ona karşı oldukları Chaucer'ın uyarlamasındaki kısım:
"Bunun üzerine bütün gençler hep birden ayaklandılar, çoğunluğu bilge adamın tavsiyesini küçümsediler ve 'demirin nasıl tavında dövülmesi gerekirse intikamın da öfke soğumadan alınması gerekir,' diye homurdanıp, 'Savaş! Savaş!' diyerek naralar attılar. O zaman yaşlı bilgelerden biri ayağa kalktı, elleriyle susmalarını

BELONGS TO KAKTUS TEAM

Kitabın ikinci bölümü hane halkının idaresi ile ilgilidir ve çok daha ilginçtir. Hane reisinin malumatının genişliği okuyucunun nefesini keser. Adam tam bir Bayan Beeton'dur.[5] Bu bölüm bahçıvanlık üzerine ayrıntılı bir kısım ile birlikte hizmetçilerin sözleşmelerinin düzenlenmesi ve işe alındıklarındaki yönetimlerinin usulü üzerine ilkeleri içerir. Ayrılan hizmetçilerin günümüzde teşkil ettiği sorunlar henüz bahis konusu değildir. Elbiselerin ve kürklerin nasıl onarılıp, havalandırılıp temizleneceğine dair talimatlar vardır: Yağ lekelerini çıkart, pireleri yakala, sinekleri yatak odasından uzak tut, şaraba mukayyet ol ve çiftliği idare et.

Bir yerde bahsi keser ve karısına şöyle hitap eder: "Burada dinlenmen ve eğlenmen için seni bırakacağım ve daha fazla konuşmayacağım. Sen kendini bir yerlerde oyalarken ben de mülklerimizden sorumlu olan kâhya, Efendi John ile konuşacağım. Sürmek veya pulluğa koşmak için kullandığımız atlarımızdan herhangi birinin herhangi bir sorunu olup olmadığını, yeni bir at almanın veya değiştirmenin gerekli olup olmadığını bilmek onun sorumluluğundadır." Peş peşe gelen bilge tavsiyelerin birçok sayfası atların hususiyetleri ile ilgilidir; nasıl incelenirler, at satıcısının nezaretinde onların yaşları ve kusurları nasıl tespit edilir? Bunlar belli ki atlarını seven bir adamın, çeşitli hastalıklarının tedavileri üzerine tavsiyelerle birlikte verdiği işlevsel tüyolardır. Hane reisinin bu niyetle verdiği tarifler arasında iki büyü de vardır; mesela, "Bir atın bezecikleri olduğunda ona üç 'paternoster'[6] ile şu üç kelimeyi tekrar: abgla, abgly, alphard, asyi pater noster, vs."[7]

---

ve dinlemelerini işaret ederek şöyle konuştu: 'Efendiler, savaşın ne manaya geldiğinden habersiz, <Savaş! Savaş!> diye bağıran pek çok kimse var. Başlangıçta savaşın öyle büyük ve öyle geniş bir kapısı var ki, herkes dilediği zaman girip savaşı bulabilir. Fakat doğrusu, savaşın sonunun ne olacağını kestirmek kolay değildir. Zira savaş bir kez başladı mı pek çok çocuk, daha ana rahminde ölür ya da dertlerin içine doğup zavallı şekilde yok olur. Bu nedenle, herhangi bir savaşı başlatmadan evvel insanlar sıkı danışmalı ve iyice düşünüp taşındıktan sonra hareket etmelidirler.'" Chaucer, "Melibue Hikâyesi", 12. Bölüm.

5 Mrs. Beeton (1836-1865): Victorian dönemin en ünlü yemek kitaplarından biri olan *Book of Household Management*'ın yazarı (ç.n.).

6 "Efendimizin Duası" demek olan bir Katolik zikri (ç.n.).

7 II, s. 72-9.

BELONGS TO KAKTUS TEAM

Nihayet, kitabın bölümleri arasında bir o kadar önemlisi de muhteşem bir yemek kitabıdır. Yemek kitaplarının o günden bugüne kadar korunan şeklinde yazılmıştır. Öğle ve akşam yemekleri için örnek menülerle başlar; sıcak veya soğuk, oruç veya bayram, yaz veya kış. Et, beyaz et ve baharat seçimi hakkında ipuçları verir. Her türlü çorba, güveç, sos ve diğer yiyeceklerin tariflerinin uzun bir zincirini ele alır ve yemek pişirmenin olmazları hakkında bir arasözle biter.

Bu kitabın üçüncü bölümü o hane reisi tarafından üç kısma ayrılmıştır: İlki, ev içi eğlence için birkaç salon oyunu; ikincisi, hanımların gözde açık hava oyunu olan şahincilik[8] ve üçüncüsü, aritmetik cinsinden eğlenceli bilmecelerin ve oyunların bir listesi (hesaplama ve saymayla ilgili, bulması veya tahmin etmesi zor), muhtemelen bizim yaşlı dostumuzun tabiatına uygun: "Bir buçuk ringa balığı üç buçuk pense mâl oluyorsa..." Maalesef, hane reisi kitabı hiç bitirememiş gibi görünüyor; bu bölümden de şahincilikle ilgili kısım günümüze gelmiştir. Ne hazindir; çünkü şahincilikle ilgili benzeri birçok esere bugün zaten sahibiz. Hâlbuki hane reisinin Lucretius'un hikâyesini uyarladığı eserinden de tahmin edebileceğimiz üzere, bilmeceler ve ev içi oyunları üzerine bir bölüm ne kadar da enteresan olabilirdi. Bu pasajda Romalı hanımları nasıl da tasvir eder: "kimi dedikodu ediyor; kimi 'bric', kimi 'qui fery', kimi 'pince merille', kimi de komşularıyla kart ve diğer keyif oyunları oynuyordu; kimi birlikte içmiş şarkılar söylüyor ve masallar, hikâyeler ve bahisler anlatıyor; kimi komşularıyla sokakta körebe veya 'bric' ve diğer çeşit birçok oyun oynuyordu."[9]

8 Eğitilmiş bir şahinle avlanmak. Fakirler ve çiftçiler bir yırtıcı kuşun eğitimini üstlenemeyecekleri için zenginlerin ve kraliyetin oyunu olarak bilinirdi (ç.n.).

9 I, ss. 71-2. Bu Ortaçağ oyunlarını tanımlaması çok zor... Editörün belirttiğine göre Rutebeuf'un on üçüncü yüzyılda bahsettiği *bric* oturarak, küçük bir çubukla oynanıyordu; *qui fery* muhtemelen Fransızlar tarafından bugün *main chaude* denen oyun; Gargantua oyunları arasında zikredilen *pince merille* isimli oyunda oyunculardan biri "Merille" veya "Morilla" diye bağıran diğerinin kolunu çimdikler. Bu oyunların ayrıntıları belirsiz olmasına rağmen bugün çocuklar tarafından oynanan ve bunlarla kıyaslanabilir birçok oyun var ve nasıl oynandıklarını tahmin etmek zor değil.

BELONGS TO KAKTUS TEAM

O günlerde, matbaanın icadı kitapları bollaştırmadan önce, Ortaçağ hanımları eğlence için ziyadesiyle hikâye söylemeye ve dinlemeye, bilmeceler sormaya ve oyunlar oynamaya; yani bizim uzun zaman önce çocuk odasına terk ettiğimiz şeylere bağlıydı. Bu eğlencelerin zengin listeleri ev sahibeleri tarafından çok talep görürdü. Belli ki Parisli hane reisi, karısının sosyal hayatta olduğu kadar eğlencelerde de parlaması hususuna önem veriyordu.

Parisli hane reisinin kendisine karşı ürkek ve saygılı fakat hayranlık dolu karısına sunduğu, işte böylesine abidevi bir eserdi. Üzüntü verici şekilde, tarihçiler tarafından göz ardı edilmesine rağmen iyi bilinmeyi hak ediyor. Çünkü bize Ortaçağ ev kadınının resmini aşılması zor bir mükemmellikle çiziyor. Onun günlük hayatına dair değinmediği konu neredeyse yok gibidir. Şimdi Ortaçağ ev kadınına daha yakından bakabilme avantajına sahibiz ve bunu yaptığımızda tavrı ve davranışları aldığı iyi terbiyeyi gösteren mükemmel hanımefendiyi, kocasına teslimiyeti kocasını rahat ettirme becerisiyle ölçülen mükemmel kadını, hizmetçilerince sevilen ve evini bir saat gibi işleten mükemmel ev sahibesini ve mükemmel ev hanımını, on beşinci yüzyılın Bayan Beeton'unu görürüz.

Hane reisinin adap üzerine görüşleri, uyumsuz bir şekilde sabah uyanma ve kiliseye gitme genel başlıklarının altında, manevi vazifeler bölümüne sıkıştırılmış. Kıyafetler hakkındaki düşünceleri açıkça belirtilmiştir; giyimde cici bir uyumsuzluk kesinlikle onun zevki değildi:

> *Bil, sevgili hemşire, ki benim tavsiyelerimi takip edersen, hanemize yakışan şekilde, senin ve benim yapmaya gücümüz yettiğince, büyük bir özene ve ilgiye mazhar olacaksın. Gereksiz parçalar ve aşırı çok veya az süs olmayan, samimi bir örtünmeye özen göstermelisin. Odandan ve evinden ayrılmadan önce iç gömleğinin, pelerininin ve pardesünün yakalarına dikkat et; bazı sarhoş, aptal ve alık kadınlarda olduğu gibi biri diğerinin üzerinde durmasın. Bu kadınlar ne kendi onurlarına ne de hanelerinin ve kocalarının namuslarına dikkat ederler. Başıboş gözlerle yürürler ve korkunç bir şekilde bir aslan gibi havalıdırlar. Saçları atkılarından dışarı fırlar; iç gömleklerinin ve üstlüklerinin yakaları*

BELONGS TO KAKTUS TEAM

birbirinin üzerine düşer ve erkeksi bir şekilde yürüyüp insanların huzurunda arsızca hareket ederler. Biri onları uyaracak olsa, çalışkanlıklarını ve tevazularını mazeret olarak sunarlar; kendileri ile yeterince ilgilenemeyecek kadar gayretli, çalışkan ve mütevazı olduklarını söylerler. Fakat yalancıdırlar. Saygın kimselerin meclisinde bulundukları zaman, erkeklerin kendilerine; asalet bakımından denk ama daha akıllı kadınlara ettiklerinden daha az refakat etmesini asla istemezler. Daha az selamlama, reverans ve hitaba da razı değillerdir; hatta daha fazlasını beklerler. Ancak buna değmezler. Çünkü kendi itibarlarını korumayı bilmedikleri gibi, yüzlerini kara çıkarttıkları kocalarının ve soylarının itibarını korumayı da bilmezler. İşte bu yüzden canım hemşire, saçına, şalına, eşarbına, kapüşonuna ve sair esvabına dikkat et; hanım hanımcık ol, ki seni gören hiç kimse sana gülemesin ve seninle dalga geçemesin; bilakis başkaları sende bir saygınlık, sadelik ve saflık timsali görsün. Şehre veya kiliseye gittiğin zaman hanemize yakışır itibarlı kadınlarla git, güvensiz ortamlardan uzak dur, kötü şöhretli bir kadının huzurunda bulunmasına asla izin verme. Yürüdüğün zaman başın yukarıda, kırpışmayan gözlerin aşağıda olsun. Yirmi metreye kadar dümdüz önüne bak, çevrendeki ne erkeğe ne de kadına göz at, oradan oraya da bakma; herhangi biriyle konuşmak için de yolda durma.[10]

Ortaçağlardaki kadın adabı modeli işte buydu.

Haydi hanımefendiden eşe geçelim. Hane reisinin karının kocasına davranışları üzerine olan düşünceleri devrinin diğer sakinleri ile aynıydı. Bu davranışlar uysallık, bağlılık ve sürekli ihtimam olarak özetlenebilir. Kadın yatakta ve sofrada neşeli olmalı; o neşenin altında hüznün saklandığı durumlarda bile. Kentlinin aklıselimi, karısının kendini evcil hayvanların sahiplerini sevdiği gibi sevmesi isteğini engellemiyordu:

Gördüğün evcil hayvanları düşün! Bir tazı, bir mastı[11] *veya küçük bir köpek. Yolda, masada veya yatakta, her zaman karnını doyurana yakın ve diğerlerine uzak, mahcup ve kızgın... Bir köpek uzaktaysa,*

10 I, ss. 13-15.

11 Kısa bacaklı, uzun ve düşük kulaklı bodur bir köpek cinsi (ç.n.).

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

onun kalbi ve gözleri sahibinin üzerindedir. Sahibi onu kırbaçlasa ve taşlasa bile o köpek onu takip eder, kuyruğunu sallayıp sineye çeker, onu teskin etmeyi ister. Göller, ormanlar, eşkıyalar ve savaşlar boyunca onu takip eder. Bu durum böyleyken, Tanrı tarafından his ve mantık verilmiş, daha iyi ve daha gelişmiş bir aklı olan kadınlar kocalarına mükemmel ve adanmış âşıklar olmalılar. Bu yüzden senin de kocana muhabbetli ve mahrem bir eş olmanı rica ederim.[12]

Sabır, kadınlarda önemli bir özelliktir ve ne kadar ağır bir sınavdan geçseler de asla şikâyet etmemeleri gerekir. Hane reisi, sadakatsiz bir kocanın aşkını geri kazanmak için bir kadının yapması gerekenleri açıklayan üç hikâye anlatır. Bunlardan biri meşhur Griselda'nın hikâyesidir lakin diğer ikisi kendi tecrübelerinden gelmektedir (öyle olduğunu söyler). Bunlardan birincisi Paris parlamentosundaki meşhur bir avukatın karısını anlatır. Bu kadın, kocasının gayrimeşru kızını besleyip büyütmüş ve evlendirmiştir. Bütün bunları yaparken de "ne serzenişte bulunmuş ne de kızgın veya çirkin bir söz etmiştir." İkincisi, gönlü fakir bir yün eğiricisine kayan John Quentine'in karısının kocasının kalbini nasıl geri kazandığını anlatır.[13]

Bunların hepsi gösterir ki, hane reisinin küçük köpek benzetisi dikkatle seçilmiştir; çünkü Ortaçağ kadınından, bir köpeğin yaptığı gibi, kendisini döven eli öpmesi beklenir. Her şeye rağmen, devrinin ölçünlerini onaylarken, hane reisinin güçlü hisleri ve hayatın gerçeklerini gözetmesi onu çok ileri gitmekten alıkoyar. Bir diğer gerçekçi olan Chaucer'ın "Sabırlı Griselda'nın Hikâyesi" hakkındaki yorumu burada hatırlanmalıdır.

Griselda öldü, öldü onun sabrı da,
İtalya'da bir vadide yatarlar şimdi;
Sesleniyorum bu yüzden tüm kocalara,
Uygulamaya kalkmayın böyle bir denemeyi
Bir Griselda bulmak karınıza,

12 I, 92, 96.

13 Jeanne la Quentine'in hikâyesi *the Heptameron of Margaret of Navarre* eserinde otuz sekizinci hikâye veya dördüncü günün sekizincisi olarak yine anlatıldı.

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

Boşa gider çabanız bilmelisiniz ki.
Ey değerli hanımlar, akıl sahipleri,
Uysallık dilinizi bağlamasın böyle,
Bir üniversiteli veyahut başka biri,
Sizi de konu yapmasın hikâyesine,
Uysal belleyip sizi de Griselda gibi,
Yutar, haberiniz olsun, yoksa Chichevache.[14]

Onun Bath'lı Kadın karakteri bu konuda daha da sivri bir yorumdur. Hane reisinin aynı konuda karısına söyledikleri şöyledir:

Ve ben bu hikâyeyi (Griselda'nın Hikâyesi) sadece sana bildirmek için buraya koydum, sana uygulamak için değil. Çünkü ben o kadar değerli de değilim, bir marki de değilim. Seni bir dilenci olarak görüyor da değilim. Çok aptal, çok kibirli ve çok duygusuz da değilim. Şunu bilirim ki, sana ne böyle davranabilirim ne böyle saldırabilirim ne de benzer bir tavır takınabilirim. Tanrı beni bu çeşit yanlış özenmelerden korusun. Ve sen de böyle yaparsam beni affet. Ve beni yine affet ki, bu hikâye (bence) aklın ötesinde, büyük bir gaddarlığı dile getirir. Bil ki asla böyle bir şey olmayacak fakat hikâye böyle ve ben onu ne düzelttim ne de değiştirdim. Ve benim arzum odur ki, diğerleri onu okuduğu için sen de bilesin ve diğerleri her şey hakkında konuşabildiği gibi sen de konuşabilesin.[15]

Dahası, karısının önüne tevazu idealini koymasına rağmen, hane reisi bazı cezbedici aşk sözleri de söyler; bunu yaparken belki de beraberinde huysuzluk getirmese bile ilerlemiş yaşını ve genç gelininin bir gün tadını çıkartacak müstakbel genç damadı düşünerek bir ah çeker.

Tanrı adına (der o) inanıyorum ki, iki iyi ve şerefli insan evlenince birbirlerine olan haricindeki bütün aşklar bir kenara konur,

14 Chichevache: Eski bir Fransız masalında Chichevache ve Bicorne adlarında iki inek vardı. Bicorne besiliydi, çünkü sabırlı kocaları yiyordu ama sabırlı karıları yiyerek beslenen zavallı Chichevache zayıftı.
Yukarıdaki dipnot da şiirin tercümesi gibi Nazmi Ağıl'ın tercümesinden alınmıştır, s. 429-430 (ç.n.).

15 I, ss. 125-6.

BELONGS TO KAKTUS TEAM

unutulur ve yok olur. Birbirlerinin huzurunda iken diğerlerine baktıklarından daha çok birbirlerine bakarlar. Birbirlerine kenetlenirler; birbirlerinden ayrılma tehlikesinden dolayı başkalarıyla isteyerek konuşmaz ve işaretleşmezler. Ayrı düştükleri zaman da birbirlerini düşünür ve içlerinden derler ki, "Onu gördüğüm zaman ona şöyle şöyle yapacağım ve şunları söyleyeceğim. Ona şu veya bu sebepten yalvaracağım." Ve onların bütün zevkleri, önde gelen arzuları ve en büyük tutkuları, birbirlerini seviyorlarsa, birbirlerine memnuniyet ve itaat sunmalarıdır.[16]

Gel gör ki hane reisinin kitabının büyük kısmı kadın uysallığının kuramsal incelikleri değil de kendi hayat rahatlığı üzerinedir. Onun talimatları bir kocanın hayata heyecanla bakışını muhafaza ederek nasıl rahat ettirileceği üzerinedir. Aynı zamanda, bu talimatlar hakkında tarifsiz samimi ve dokunaklı bir durum da söz konusudur. Sabırlı Griselda'nın veya Jeanne la Quentine'in yüz hikâyesinden ziyade bir kasabalının karısının gerçek hayatını anlatırlar. Şu tasviri bir düşünün (Erkek muhayyilesinin nasıl da tipik bir ürünü!); o yiğit, eve ekmek getiren hane reisi, bütün zorlukların ortasında ve hırpalanmış; asilce evini geçindirme vazifesinin peşinden koşuyor, evdeki küçük kadınını düşünerek kendinde güç buluyor; o kadın ki kocasının çoraplarını evdeki ateş başında onarıyor ve geceleri ilgisini yorgun kahramanına vermeye hazır. Pasaj, hane reisinin canlı ve basit tarzına ve bu kitabın en çekici taraflarından biri olan iddiasını ispatlamak için gündelik hayattan örnekleri kullanışına mükemmel bir örnek oluşturuyor:

> *Sevgili hemşire, benden sonra başka bir kocaya sahip olursan bil ki, onun rahatını çokça düşünmelisin. Çünkü bir kadın ilk kocasını kaybettikten sonra, hanesine göre, bir diğerini bulması zor olur. Uzun bir süre yalnız ve avuntusuz kalır*[17] *ve bu daha da böyledir ikincisini de kaybederse. Bu sebepten, kocan olan kişiyi el üstünde tut. Sana yalvarırım onun çamaşırlarını temiz tut, çünkü bu senin vazifendir. Dışarı*

16 I, s. 139.

17 Bu tecrübeye aykırı görünüyor (ç.n.).

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

işlerini halletmek erkeklerin vazifesi olduğu için bir koca bunu yerine getirmeli. Gitmeli, gelmeli, bir oraya bir buraya seyahat etmeli; yağmurda ve rüzgârda, karda ve doluda; bir ıslanmış, bir kuru, bir terliyor, bir titriyor; yetersiz beslenmiş, kötü yerde konaklamış, ısınamamış ve kötü yatakta yatmış… Bunların hepsi ona vız gelir. Çünkü o, karısının dönüşte ona bakacağı, rahat ettireceği, eğlendirip sevindireceği ümidiyle; eşinin huzurundayken yaşayacaklarının, ayakkabılarının sıcak ateşin önüne koyulacağının, ayaklarının yıkanıp yeni ayakkabılar ve çoraplar giyeceğinin, kendisine yiyecek ve içecek verileceğinin, iyi hizmet görüp iyi bakılacağının, iyi kürklerle kılıflanmış temiz yatak ve beyaz çarşafın ve burada zikredemeyeceğim diğer hazlar, zevkler, halvetler, aşklar ve gizlerle teskin edilmenin; sonraki gün de temiz gömlekler ve elbiseler giyinmenin ümidiyle ayakta kalır. Seni temin ederim canım hemşire, böyle bir hizmet bir adamın diğer kadınlardan uzak durması ve evine bir an evvel dönüp karısını görmesi için aşk ve arzu duymasını sağlar.

Bu yüzden ben sana kocanın her geliş-gidişinde onu neşelendirmeni ve bunda devam etmeni tavsiye ederim. Aynı zamanda ona barışçı ol ve şu köylü meselini hatırla: İyi bir adamı üç şey evden uzaklaştırır: Akan bir çatı, tıkanmış bir baca ve azarlayan bir kadın.[18] *Bundan mütevellit sevgili hemşire, sana yalvarırım, kocanla aşkını ve muhabbetini muhafaza etmek için ona nazik, yumuşak başlı ve güler yüzlü ol. Delikanlılar aşklarını başka yerlere verip de anneleri onları vazgeçiremediği zaman ülkemizin iyi örnek kadınları ne yapıyorsa sen de kocana öyle yap. Hep böyle olagelmiştir ki, anneler ve babalar ölüp de üvey babalar ve üvey anneler üvey oğullarla tartışıp onları azarlayıp kovduklarında ve onların uykusunu, yediklerini, içtiklerini, çoraplarını gömleklerini, diğer ihtiyaçlarını ve sorunlarını düşünmediklerinde aynı çocuklar başka bir yerde bir başka kadından iyi bir yuva ve iyi bir nasihat bulurlar. Bu kadın onları alır, ısıtmak için kendi fakir bulamacından yedirir, bir yatak verir; çoraplarını, pantolonlarını, gömleklerini ve diğer elbiselerini onarır ve sonra o delikanlılar ona bağlanır. Onunla olmayı, göğüslerinin arasında sıcacık*

18 Bu yaygın bir söyleyiştir. "Melibue Hikâyesi"nde de geçer.

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

uyumayı arzu ederler. Sonuçta delikanlılar annelerine ve babalarına tamamıyla yabancılaşmışlardır ve daha önce onlarla ilgilenmeyen anneleri ve babaları onları geri ister. Fakat artık dönmezler, çünkü bu çocuklar kendilerine ihtimam ve ilgi gösteren yabancıların birlikteliğini kendileri ile ilgilenmeyen akrabalarının birlikteliğine gönül rızası ile yeğlemişlerdir.

O vakit, ebeveynler ağıt yakıp gözyaşı döker; çocuklarına o kadınlar tarafından muska yapıldığını iddia ederler, büyülendiklerini ve bu yüzden onlardan ayrılamadıklarını söylerler. Ancak kendilerini büyüleyen o kadınlarla beraberken onları ayırmak asla kolay olmaz. Lakin her ne denirse densin, bu büyü değil ancak aşk, ilgi, samimiyet, neşe ve zevk sebebiyledir. Ki bu kadınlar o delikanlılara bunların hepsini verir. Seni temin ederim, bu işte başka bir büyü yoktur. İşte bu yüzden sevgili hemşire, sana yalvarırım kocanı bir daha ve bir daha büyüle ve akan çatıya, tıkanan bacaya ve onu azarlamamaya dikkat et. Ona nazik, dostane ve huzur verici ol. Dikkat et ki, o, kışın dumansız güzel bir ateşe sahip olsun ve koynuna al da göğüslerinin arasında rahatça uyusun. Onu işte böyle büyüle… Ve böylece onu bütün rahatsızlıklardan koruyacak ve ona rahatlık vereceksin. Ona hizmet edecek ve evinde rahat ettireceksin. Sen ondan dışarı işlerini bekleyeceksin. Ve iyi bir adamsa senin istediğinden daha fazlasını verebilmek için sana, sıkıntılara girecek. Söylediklerimi yaparsan onun kalbi her zaman seni özleyecek, seninle ve senin o müşfik ilginle olacak. Diğer bütün evlerden, diğer bütün kadınlardan, diğer bütün ilgilerden ve diğer bütün ailelerden imtina edecek; hepsi onun gözünde bir hiç olacak ve gözü sadece seni görecek, söylediğim gibi yaparsan… Ve böylece, yollarda, kocalar karılarını düşünecekler ve hiçbir sıkıntı onlara bir yük gibi gelmeyecek. Çünkü zavallı münzeviler, tövbekâr ve oruçlu keşişler nasıl hasretse Mesih İsa'nın simasına; onlar da ümitle ve aşkla öyle hasrettirler kadınlarına. Bu yüzden ilgi görmüş kocalar asla başka bir yeri veya başka bir arkadaşlığı arzu etmezler ancak bundan esirgenir, çekinir ve imtina ederler. Kendi yuvaları ile karşılaştırıldığında diğer hepsi dikenli yatak gibi görünür onlara.[19]

19 I, ss. 168-71, 174-6.

BELONGS TO KAKTUS TEAM

Zannımca, hane reisinin mükemmel bir kadın tasarısını göstermek için yeterince alıntı yapıldı. Onun mükemmel ev hanımı tasarısı eğlenceli bir okuma sunan bir yığın talimat barındırıyor. Hizmetkârların yönetimi üzerine olan kısımda, hem onların hâllerinin açıklanmasında hem de onlarla baş etmek üzerine tavsiyelerinde, çok modern bir üslup vardır. Ki kişi bazen beş yüzyıl önce Parisli bir kasabalı tarafından yazılmış bir kitabı okuduğuna emin olmak için gözlerini ovuşturur. Belli ki o hane reisi oldukça geniş bir ev ahalisine sahiptir; muhtemelen şehirde evi olduğu gibi kırda da bir evi vardır. Çünkü birkaç kez "köyde iken" tarım işçilerinin denetlenmesinden bahseder. Bu geniş personeli denetlemede karısına yardım etmesi için Efendi John adında bir başkâhyası ve bir mürebbiyesi, genç hanımefendi için Dame Agnes "la beguine"[20] denen bir yarı hizmetçi yarı şaperonu[21] ve çiftliğin işlerini gözetmek için de bir çiftlik kâhyası veya ustabaşı vardı. Hane reisi hizmetkârlarını ve işçilerini üç sınıfa ayırırdı: Birinciler, özel bir iş için tutulmuş günlük veya mevsimlik işçilerdi; hammallar, nakliyeciler, orakçılar, ayıklayıcılar, fıçıcılar ve bunlar gibi. İkinciler, parça başı iş yapanlardı; Ortaçağ'daki hâli vakti yerinde hane halkı tarafından kiralanan, hammaddeden mamul ve panayırlardan ya da şehirdeki dükkânlardan alınabilecek malları üreten; terziler, kürkçüler, fırıncılar ve kunduracılar gibi. Üçüncüsü; sıradan ev hizmetçileri, yıllık tutulup efendilerinin evinde yaşarlar. "Ve bunların hepsinin," der o, "içlerinde memnuniyetle bir işi ve bir efendiyi kabul etmeyecek olan yoktur."

Besbelli kiraladığı adamların attıkları kazıkların acı tecrübelerine dayanarak yazılmış güzel bir tarifi vardır. Der ki, onlar tembel, kaba, hemen cevap veren, küstah (ödeme günü hariç) ve ödemeden tatmin olmadıkları zaman da hakaret etmeye hazır kimselerdir. Efendi John'a, halim selim işçiler almasını ve her zaman yapacakları işin pazarlığını önceden yapmasını söylemesi için karısını sürekli uyarır:

20 Beguineler bir çeşit dinî tarikattır veya daha doğrusu, manastır hayatı ile sıradanlık arasında duran laik (ruhani olmayan) bir rahibelik (ç.n.).

21 Şaperon: Genç kızlara eşlik eden yaşlı kadın, bir nevi dadı (ç.n.).

BELONGS TO KAKTUS TEAM

Şunu bilmelisin. Genellikle pazarlık etmek istemezler fakat yapılmış herhangi bir pazarlık olmadan çalışmak isterler. Sonra nazikçe, "Efendim, bu bir şey değil. Bana iyi bir ödeme yapmanıza gerek yok. Ne verseniz ben razıyım." Efendi John böyle söylediler diye onları işe alırsa iş bittiği zaman onlar diyecektir ki, "Efendim, düşündüğümden daha çok iş varmış. Buradan şunu getirip şuradan bunu yaptım." Kendilerine verilene razı gelmeyecek, bağırıp küfürler savuracaklardır. En kötüsü de senin hakkında kötü haberler yayacaklardır.[22]

Kara Ölüm[23] zamanını müteakip çeşitli asgari ücret düzenlemeleri biliyoruz. On dördüncü yüzyılın sonunda İngiltere'de olduğu kadar Fransa'da da iş gücü sıkıntısı şiddetliydi ve hane reisinin söz konusu tavsiyesi de bu durumun ilginç bir yansımasıdır.

Buna rağmen, onun kadın hizmetçilerin sözleşmesi ve yönetimi üzerine olan gözlemleri, bilgeliğinin en âşikâr olduğu yerdir. Kendisi tesadüfen on dördüncü yüzyıl Paris'inde hizmetçilerin nasıl tutulduğunu bize anlatır. Anlaşılan o ki, iş bulma kurumu ve bonservis hiçbir şekilde modern olgular değillerdir. *Tavsiyeciler* vardı, o dönemin iş bulma yazıhaneleri diyebileceğimiz yerleri tutan kadınlar ve 1351 yılında yapılan bir düzenleme (Kara Ölüm sonrası asgari ücret) onların bir oda hizmetçisi istihdamı için 1s. 6d., bir sütanne istihdamı için ise 2s. almasına izin veriyordu.[24] Genç kız bir

22 İşletmecilik tecrübesi olan mütercim bugün de aynı sorunların yaşandığını rahatlıkla söyleyebilir (ç.n.); II, s. 54. Hane reisi borçla kabaran faturalara karşı da uyarır: "Adamlarına barışçı insanlarla iş yapmalarını, her zaman önceden pazarlık etmelerini, muhasebe ve sıkça ödeme yapmalarını, fişle veya belge ile borçlanarak faturaları kabartmamalarını söyle. Gerçi fişle ve belgeyle alışveriş yapmak her şeyi akılda tutmaktan iyidir; zira borç verenler borcun hep daha çok, borçlular ise daha az olduğunu düşünür. Böylece münakaşalar, münaferetler ve kınamalar ortaya çıkar. İyi huylu alacaklılarınıza isteyerek ödeme yapıldığı ve sıklıkla borçlanıldığı için onlarla arayı iyi tutun, çünkü insan her zaman barışçı kişi bulamaz."

23 1347-1351 arasında, Avrasya'da ortaya çıkıp Avrupa kıtasında zirvesine ulaşan, 75-200 milyon insanın ölümü ile sonuçlandığı tahmin edilen veba salgını (ç.n.).

24 l.s.d. Avrupa'da kullanılan Roma'dan kalma para sistemiyle ilgilidir. Latince *librae*, *solidi* ve *denarii* kelimelerinin kısaltmaları. Türkiyedeki günümüz para birimi ile ifade edersek 1s. 6d. 1 lira 6 kuruş benzeri bir ifadedir (ç.n.).

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

hizmetçinin maaşı yıllık 30s. ve bir çift ayakkabıydı. Hane reisi, bu yüzden, oda hizmetçisi ve erkek hizmetkârları ile mülakat ve sözleşme gibi hassas konularda karısına tavsiye verir:

Bil ki sevgili hemşire, onlar sana daha çok itaat etsin ve seni kızdırmaktan daha çok korksun diye, onların Beguine Dame Agnes ya da istediğin herhangi başka bir kadın tarafından seçilmesi için yetki ve otoriteyi sana bırakıyorum. Onları hizmetimize alacak, istediğin gibi istihdam edip, tutup, ücretlerini ödeyecek ve istediğin zaman da vazifelerine son vereceksin. Mamafih, benimle bu konu hakkında gizlice konuşmalı ve tavsiyelerime göre hareket etmelisin. Çünkü çok gençsin ve kendi insanların tarafından aldatılabilirsin. Ve şu yersiz yurtsuz oda hizmetçilerini tanı: Onların çoğu feryat figan kendilerini takdim ederek aceleyle efendi arar. Son çalıştıkları yeri bilmeden bunların hiçbirini alma ve adamlarından bazılarını onların bonservislerini almak için yolla. Böylece çok mu konuşurlar, çok mu içerler, ne kadar zaman orada çalışmışlar, hangi işleri yapmışlar ve yapabilirler, şehirde evleri veya arkadaşları var mı, ne kadar uzun kaldılar ve neden ayrıldılar; bunları bilecek ve geçmişte yaptıkları işlerden geleceğe dair kendilerinden neler bekleyip ümit edebileceğini öğreneceksin. Şunu da bil, ülkenin uzak bir bölgesinden olan böyle kadınlar sıklıkla kendi bölgelerindeki bazı hatalarından dolayı kınanırlar ve bu, onları uzaklarda bir yerlerde hizmet etmeye sürükler...

Bir kızın efendisinin, komşularının ve diğerlerinin şahitlikleri ile ona ihtiyacın olduğuna karar verirsen, kızdan öğren ve Efendi John'a muhasebe defterine kaydetmesi için şu bilgileri bildir: Onu hangi gün tuttun; kendisinin, babasının, annesinin ve akrabalarından birinin ismi, yaşadığı ve doğduğu yer ve referansları. Bu bilgileri kaydettiğini bilirlerse ve izinsiz seni terk ederlerse veya herhangi bir suça iştirak ederlerse, arkadaşlarına ve ülkesinin adaletine yazıp şikâyette bulunacağın için senden daha fazla korkacaklardır.

Bütün bunlara rağmen İhtiyar Bertrand denen o filozofun sözlerini aklında tut. O der ki, bir kızı veya asil bir adamı çalıştırırsan ayrıldığında, yapabiliyorsa, o kızın senin hakkında atıp tuttuğunu göreceksin. Onun yağcılıklarına güvenme, çünkü o seni kandırmak

BELONGS TO KAKTUS TEAM

isteyenlerle birliktedir. Ancak yüzü kızarır, sessiz durur ve sen onu düzelttiğinde çabuk utanırsa onu kızın gibi sev.[25]

Hane reisinin tutulduktan sonra hizmetkârlara nasıl davranılması gerektiği ile ilgili talimatları da aynı derecede işlevseldir. Düzen devam ettirilmelidir; münakaşa ve küfürlü konuşma engellenmeli, ahlak korunmalıdır. Her biri ne yapacağını bilmeli ve bir an evvel işe koyulmalıdır. "Şimdi bir şeyler yapmalarını istediğinde bu hizmetçiler sana, 'Daha vakit çok, hallederiz,' ya da 'Yarına kadar halledilmiş olur,' diye cevap verirlerse o işi unutulmuş say. Her şeye baştan başlaman gerekir; bütün söylediklerin bir hiç olur. Aynı şekilde, sen herkese açık bir emir verdiğinde her biri bir diğerinin yapmasını bekler." "Sahibe ve Dame Agnes tarafından yapılacak yegâne iş, sadece hizmetçileri idare etmek değil," der hane reisi karısına, "sana bilge ve olgun davranışı öğretmek. Elverip yönlendirmek için özellikle bu işlerin idaresini şahsına verdim," fakat karısı da kendine dikkat etmeli, elemanlarının sağlığını ve mutluluğunu gözetmede cömert olmalıydı. Münasip saatte o onları oturtmalı ve önlerine içerisinde tek çeşit etin bulunduğu doyurucu bir öğün vermelidir. Yiyeceklerin çok çeşitli olmasından kaçınmalı; besleyici lakin alkollü olmayan –"neşelendiren fakat mest etmeyen"- bir içecek vermelidir. Muhtemelen, böyle durumlarda Ortaçağların müzmin içeceği hafif ale[26] idi. Elemanların yiyip içmesi ve karınlarını doldurmaları için kulaklarını çekmelidir fakat onlar hikâyeler anlatmaya veya dirseklerine yaslanmaya başlar başlamaz, Beguine'e hemen kalkmalarını ve yemeklerini de götürmelerini emretmesini söylemelidir. Çünkü halk arasında şöyle bir deyiş vardır: "Bir uşak masada atıp tutmaya ya da bir at bir hendekte otlamaya başladığı zaman artık onları kovmanın zamanıdır, çünkü karınları doymuştur."

---

25 II, ss. 56-9.

26 Ale, üst köpük mayasından mayalanmış arpadan yapılan bir çeşit bira. Bu maya, birayı hızlı fermente eder ve ona tatlı meyvemsi geniş lezzetini verir. Çoğu ale, nebati lezzetin kaynağı olan maltın şekerli tadını dengeleyen ve onu muhafaza eden şerbetçiotu içerir (Vikipedi'den) (ç.n.).

BELONGS TO KAKTUS TEAM

Akşamleyin, ikindi işlerinden sonra, doyurucu bir öğün daha yerler ve kışsa ateşin karşısında ısınabilir ve dinlenebilirler. Sonra o, evi kilitler ve hepsini yatağa gönderir.

Her birinin yatağının yanında içine mumunu koyduğu bir şamdanı olurdu. Onlara yatağa gitmeden önce mumu kesinlikle gömlekleri ile değil, üfleyerek ya da elleri ile söndürmeleri akıllıca öğretilmişti. Ve ayrıca ikaz edilmişlerdi ki, ertesi gün yine erkenden kalkıp işe koyulmalıydılar.

Hane reisinin karısına tavsiyelerinin devamı şöyleydi: On beşten yirmi yaşına kadar olan hizmetçi kızlar dünyadan bihaber aptal kızlardı; o, bu kızları her zaman kendisine yakın, tavan ve sokak penceresi olmayan bir ön odada uyutmalıydı. Onları kendisi ile aynı saatte yatağa göndermeli ve uyandırmalıydı. "Ve sen kendin," diye ekler, "Tanrı'nın keremiyle ferasetli olup onları kendine yakın tutmalısın." Dahası, herhangi bir hizmetkârı hasta düşerse, "bizzat sen kendin, diğer işlerini bir kenara bırakarak, muhabbetle ve şefkatle onunla ilgilenmelisin; onu ziyaret etmeli, özenle ve sebatla çabalayarak onun tedavisini sağlamalısın."[27]

Ancak, hane reisinin en eğlenceli olduğu pasajlar belki de Mrs. Beeton'u andırdığı yerlerdir. Onun hane halkı hakkındaki tükenmez bilgi birikimi bir kadının beyinin rahatı veya hizmetkârlarının işi için alması gereken önlemleri anlatırken sunduğu küçük ve önemsiz tariflerle ortaya çıkıyor. Bir ömür boyu giyilip sıklıkla da sahibinin vasiyetine de konu olan pahalı Ortaçağ elbiseleri ile ilgili detaylı talimatlar vardır. Bu talimatlar elbiselerin ve kürklerin güvelerden korunması, kir ve yağ lekelerinin temizlenmesi ile ilgilidir. Hane reisi yağ lekelerinin çıkartılması ile ilgili yedi tarif verir fakat bunlardan bir veya ikisi hakkında oldukça şüphededir. "İpek, saten, sof, Şam kumaşı veya başka birinin üzerindeki kiri çıkartmak için şunlardan birini uygula; suya yatır ve lekeyi koruk suyunda yıka. Leke çıkacaktır. Elbise solmuş bile olsa rengini geri kazanacaktır. (Ben buna inanmıyorum)." Bunlar bir tarafa, anlaşılan başlıca şey o

27 Ev ahalisinin idaresi ile ilgili kısım hane reisinin kitabının II. kısmındadır (II, ss. 53-72).

BELONGS TO KAKTUS TEAM

ki, bir Ortaçağ kadınının bitmez savaşı pirelere karşıydı. Hane reisinin bir kocanın evde mutlu edilebilmesi için şaşmaz düsturu onun kışın ateşinin harlı, yazın yatağının piresiz tutulmasıydı. Bu küçük hayvancıkları bertaraf etmek için altı tarif verir ki, bunlar aslında atalarımız için çok bilindik tecrübelerdir:

> *Yazın, dikkat et, ne odanda ne de yatağında pire olsun; ki bunu, benim kulağıma çalındığı kadarıyla, altı yolla gerçekleştirebilirsin. Birkaç kişiden duyduğuma göre bir odaya akçaağaç yaprakları dağıtılırsa pireler bunlara yakalanır. Bir de şunu duydum, gece, ökse ve terebentin ile kaplanmış bir iki tabla ekmeğin varsa ve onları her bir tablanın ortasına bir mum yakarak koyarsan pireler gelip onlara yapışıp kalır. Bulduğum bir başka ve doğru yol: Pürüzlü bir kumaşı al ve odana ve yatağının üzerine ser. Üzerine konan bütün pireleri yakalayacaktır. Sonra da sen onları kumaşla birlikte nereye istiyorsan oraya atarsın. Diğeri, koyun postlarıdır. Bir diğeri, samanın ve yatağın üzerine yerleştirilen battaniyeler gördüm ve siyah pireler onların üzerinde zıpladıklarında kısa zamanda o beyazın üzerinde ölmüş bulursun onları. Fakat kendini onlardan korumanın en iyi yolu yine kendini sardığın yorganları, kürkleri ve giysilerini korumaktır. Ben bunu denedim. İçlerinde pireler olan yorganlar, kürkler ve elbiseler sıkıca dürülür; bir sandıkta iyice katlanır ve kayışlarla sıkıştırılır veya hiç olmadı bastırılır. Böylece mezkûr pireler ışıksız, havasız ve mahpus kalırlar. O vakit bir kere de can verip telef olurlar.*[28]

Yaz mevsimini perişan hâle getiren sinekler ve sivrisineklere karşı da benzer bir savaş sürdürülmektedir. "Ben, zaman zaman," der hane reisi, "birçok odada şunu görüyorum. Biri yatağa gittiğinde oralar sivrisinekle dolu. Bir nefes alındığında gelip orada uyuyanların yüzlerine konuyorlar, onları sokuyorlar. Onlar da mecburen uyanıp bir saman ateşi yakıyorlar ki dumanıyla sivrisinekleri kovabilsinler." Bu tip haşereye karşı ayrıca altı şaşmaz reçetesi vardı, ne de olsa bir sivrisinek adamı yatakta avlardı. Sinekler için eğreltiotu filizi asılır; bir kâse dolusu yabani tavşan ödü ve süt karışımı veya çiğ

28 I, ss. 171-2.

BELONGS TO KAKTUS TEAM

soğan suyu onları öldürecektir. Bala batırılmış bir paçavra veya bala batırılmış asılı bir ip sinekleri kaçırır ve pencereler yağlı kumaşla veya parşömenle kapatılmalıdır.[29]

Aşçılık üzerine olan, hane reisinin "yabaniyi besle" ihtarını taşıyan, kitabın en uzun kısmıdır ve atalarımızın ev idaresinin fevkalade ilginç bir resmini verir.[30] Hane reisi Chaucer'ın *Toprak Ağası* ile kardeş olmalıdır:

Konukseverlikte Aziz Julian gibiydi,
Kadir kıymet bilir bir ev sahibiydi.
Ekmeğinin, birasının kalitesi yüksekti,
Yakın çiftlikler içinde şarabı tekti.
Sofrasına yağmur gibi nimet yağardı,
Bir kuş sütü eksikti, bereket yağardı.
Bol miktarda bulunurdu türlü lezzetler,
Kurutulmuş balıklar, kavrulmuş etler.
Değişen mevsimlerle değişirdi sıra,
Çeşit çeşit yemeklerle dolar taşardı sofra.
Kümesleri doldururdu besili keklikleri,
Yüzerdi gölette sazan, turna balıkları.
Tutturamamışsa aşçı bir gün sosun kıvamını,
Seyredin olacakları, seyredin devamını.
Salonda masası hep kurulu dururdu,
Her an için servise hazır olurdu.

(*Canterbury Hikâyeleri*, Genel Giriş)

Burada, diğer bütün aşçılık kitaplarında olduğu gibi, çeşit çeşit yemekleri ve baharatlı yiyecekleri ile günümüz okuyucusu için çarpıcı olan, ziyafetlerin uzunluğu ve özendirir. Bunlarda siyah muhallebiler, av ve besi etleri, yılan balığı ve ringa balığı, tombul ve yassı deniz balıkları, baharatlı ve baharatsız alelade çorbalar, etli ve etsiz çorbalar, kızartmalar, pastalar ve ekler, çeşitli kaynatılmış ve kaynatılmamış soslar; itibarsızlar için çorbalar ve artıklar vardır. Bazıları

29 I, ss. 172-3.

30 Yemek kitabı II. kısımdadır (II, ss. 80-272).

BELONGS TO KAKTUS TEAM

kulağa lezzetli gelebilir; diğerleri ise bugün bizim yozlaşmış sindirim sistemimizi perişan eder. Acılı sirke sosları, koruk suyu ve şarap çokça tercih edilirdi ve et yemekleri beklenmedik şekilde karanfil, tarçın, havlıcan, biber ve zencefil ihtiva ederdi. Bademler, Çin ve doğunun diğer bölgelerinde hâlâ olduğu gibi, her türlü yemekte makbuldü ve bugünkü Avrupa mutfağına kıyasla daha müsrifçe kullanılıyordu. Kendi milletine sadık kalan hane reisi kurbağa ve sümüklü böcek tarifleri de veriyordu.[31] Günümüz aşçılarına onun tarifleri biraz garip gelebilir, özellikle de bazı şeyleri bir kere *paternoster* veya bir kere *miserere* deme süresince kaynatmayı salık verdiği zamanlarda. Ancak, dindar bir çağda, saatsiz mutfaklar için bundan daha iyi ölçü ne olabilirdi ki? Neticede, daha iyisini yapması gereken günümüz yemek kitaplarında hâlâ kullanılan "sıcak bir fırında pişir" ibaresinden de kötü değildi bu tür talimatlar.

Diğer talimatlar da yeterince detaylıydı. Kıymetli bir bölümde, hane reisi Paris'teki bütün et pazarlarının listesini verir. Bu listede o pazarların her birinde bulunabilen kasapların sayısı ile her hafta satılan koyunların, öküzlerin, domuzların ve buzağıların sayısı da vardır. Ayrıca, ilginçlik olsun diye, Kral'ın, Kraliçe'nin, kraliyet çocuklarının; Orleans, Berry, Burgundy ve Bourbon düklerinin meskenlerinde tüketilen kırmızı ve kanatlı etin miktarını da ekler. Başka bir yerde diğer pazarlardan da bahseder: Pierre au Lait ve süt pazarı; kömür ve odun satılan *Place de Greve*; *Porte de Paris* yegâne et marketi değildi fakat balık, tuz, yeşil otlar ve odalarınızı ziynetlendirecek dallar almak için en iyi yerdi.

Hane reisi, karısına bundan öte bir rehberlik maksadıyla, birçok büyük ziyafete iaşe temini için dikkatli bir tarifname hazırlamıştı; hatırlamalı ki Lagny Başrahibi tarafından Paris Başpiskoposu'na ve Kral'ın Meclisinin üyelerine verilen yemek bir öğle ve bir akşam yemeğini kapsıyordu. Onlardan biri, Efendi Elias (belli ki ağırbaşlı ve dindar bir şef aşçı, Efendi John'un kendisi gibi) Chesne'li Jean'ın Mayıs'taki bir Cumartesi olan düğününe gitti ve Eylül ayındaki bir başka düğün için ayarlamalar yaptı. Hane reisinin gözlemi şuydu:

31 II, ss. 222-3.

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

"Onlar dul bir erkekle dul bir kadın oldukları için siyah giysileri içerisinde çok erken nikâh masasına oturdular ve sonra diğer renkteki kıyafetlerini giydiler." Dul kalacak eşinin ikinci düğününde doğruyu yapması hususunda kaygılıydı. Efendi Elias tarafından düzenlenmiş düğün ziyafetinin tarifi özellikle ayrıntılı ve kıymetlidir.[32]

Dikkatli hane reisi, belki Paris'in beyefendilerine ve kasabalılarına vermesi gereken büyük ziyafeti öngördüğü için, belki de maddi hayatın detaylarına olan zevkli düşkünlüğü için, sadece bir ziyafet ve bir akşam yemeğini uzunca tarif etmekle yetinmemiş fakat muhtevasının, ölçüsünün, fiyatlarının ve pazarlarda hangi dükkânlardan alınması gerektiğinin de ayrıntılı bir anlatımını yapmıştı. Öyle ki okuyucu kendi gözleri ile şef garson ve aşçıların tezgâh tezgâh dolaştıklarını; kasaba, fırına, tavukçuya, sosçuya, şarap tacirine, Ortaçağ kadınlarının sevdiği gofretleri ve pastaları yapan gofret imalatçısına ve dükkânı Doğu'dan gelen ağır kokular tarafından işgal edilmiş baharatçıya uğradıklarını görebilirdi.

Ayrıca hane reisi böyle bir ziyafette hizmet etmek için gerekli olan ustaları, uşakları ve garsonları da kaydetmişti. Bunların arasında şişmanlığıyla barışık ve Kraliçe Elizabeth'in dans etmesi gibi kibirli ve hevesli yürüyen, kafası lezzetli tariflerle dolu, eli büyüleyici pastalarla maharetli, gözü ve burnu kıvamında pişmiş besili bir horozu hemen tanıyan aşçıbaşı da vardı.[33]

Uşaklarını kendiyle getirmiş ve Paris'te ücreti ve bahşişi ile iki frank almıştı. Dahası, iki teşrifatçı vardı; cüsseli ve güçlü, kapıda durmaları için. Hesabı tutması için bir kâtip, ekmek kesiciler ve su taşıyıcılar, tabakların ve yemeklerin dağıtıldığı mutfaktaki şifonyerde durması için iki kavalye; salondaki şifonyerde durmaları, kaşık, bardak dağıtıp misafirlere şarap doldurmak için iki diğeri daha ve uşakların taşıdığı şarapları dağıtmak için kilerde iki tane daha.

Tuzlukları, dört muazzam altın yaldızlı kadehi, dört düzine ayaklı su bardağı, dört düzine gümüş kaşığı, ibrikleri ve diğer kupaları, tatlıları itibarlı masalara yerleştirmek ve misafirlere yerlerini

32 II, ss. 108-18, 123.

33 Buradaki bir kıta şiir tercüme edilmemiştir (ç.n.).

BELONGS TO KAKTUS TEAM

göstermek için iki şef garson vardı. Her bir masa için iki kişilik maiyeti ile bir başgarson, misafirler için çiçek taçları yapma göreviyle iki çiçekçi kız, düğün yatağının mefruşatı ve çarşafını görmek için kadınlar ve bir çamaşırcı kadın.

Eflatun ve yeşil aktariye zemine serpiştirilmiş; odalar Mayıs dallarıyla döşenmişti (hepsi sabah erkenden pazardan alınmış). Bir yığın meşaleler, mumlar, masaya yerleştirmek için küçük mumlar ve duvardaki şamdanlıklara takmak veya törende misafirler tarafından taşınmak üzere büyük meşaleler; çünkü akşam yemeği "dansla, şarkılarla, şarapla, baharatla ve yanan meşalelerle" biterdi.

Bu durumda, yemek boyunca verilen kaşıklar ve diğer hediyeler haricinde ozanlara sekiz frank verilirdi. Aynı zamanda, misafirleri eğlendirmek için cambazlar ve pandomimciler de vardı. Efendi John ve küçük sahibesi büyük bir ziyafet hazırlayacaklarsa, bunca talimattan sonra, çok yanlış yapamazlar ya da onlar için gelen güler yüzlü zevk sahiplerini hayal kırıklığına uğratamazlardı. Hane reisi bir tarifini diğer yemek kitaplarından kopyalamıştı ancak bu eğlencenin ayrıntıları Efendi Elias'tan gelmişti. İnsan, biri anlatıp diğeri yazarken onların keyifle sallanan kır saçlı kafalarını hayal edebiliyor.

Yemek kitabı, hane reisinin "gerekli olmayan küçük şeyler" dediği aperatiflerin yapılması için lüzumlu tarifleri barındıran bir bölümle biter. Aralarında birçoğu balla yapılmış çeşitli reçeller vardı. Ortaçağlarda belli ki sebzeler bu şekilde hazırlanıyordu; çünkü hane reisi turp, havuç ve bal kabağından bahseder. Karışık baharatlardan lezzetli bir şurup (en azından hayalimizde onun lezzetli olduğuna inanmayı seçebiliriz) ve toz zencefil, tarçın, karanfil, kakule, şeker -yiyeceğin üzerine serpiştirilmesi için- aynı bugünkü toz şeker gibi. Baharatlı şaraplar, kâğıt helva ve şekerlenmiş portakallar için birer tarif vardır. Mevsimlere göre belli yiyeceklerin pişirilip sunulmasının en iyi yollarına dair bilgece nasihatler vardır. Bütün bunların en eğlendirici olanı da aşçılığın doğasıyla alakası olmayan birtakım tariflerdir; mesela, yapıştırıcı ve mürekkep yapımı, kafeste ve kuş evlerinde küçük kuşları besleme, kum saati için kum hazırlama, gül suyu imalatı, diş ağrısı tedavisi, (bugün bizim lavanta serpiştirdiğimiz gibi) elbiselerin arasına serpiştirmek için gül kurutma ve çılgın

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

bir köpeğin ısırığını tedavi etme. Bu sonuncusu bir muskadır, tıpkı hane reisinin at muskaları gibi: "Bir ekmek kabuğu al ve şunu yaz: *Bestera bestie nay brigonay dictera sagragan es domina siat siat siat.*" Şunu hatırlayalım, her nasılsa, bunları üreten millet bundan takriben dört yüzyıl sonra da Pasteur'ü yetiştirecekti.

Bu mest edici kitabın yalnızca hane reisini değil, onun karısını da bunca yıl sonra gözlerimizin önüne ne kadar da canlı getirdiğini göstermek için yeterince söz söylendi. Karısı sabah erkenden kalkardı, günümüz kadınlarından çok daha erken fakat *matin* söylemesi gereken rahibeler kadar da erken değil; çünkü kocası, bunun evli bir kadının yatağını terk etmesi için uygun bir saat olmadığını söylerdi. Sonra temizlenir, bugünkü kadınlardan çok daha az, muhtemelen sadece elini ve yüzünü yıkar ve dualarını eder. Kimin ona baktığının bilincinde olarak temizce giyinir. Böylece Beguine Bayan Agnes ile ayine gider; gözleri yere bakar ve elleri renkli boya kitabının üzerinde kavuşturulmuş hâldedir. Ayinden ve belki de günah çıkarmadan sonra, hizmetçilerin işlerini yapıp yapmadığını görmek için geri döner. Salon ve odalar süpürülmüş ve tozları alınmış, minderler ve yorganlar şişirilmiş ve her şey düzenlenmiş olmalıdır. Bundan sonra da kâhya Efendi John ile bir konuşma yapar, öğle ve akşam yemeği için emirlerini iletir. Ardından Bayan Agnes'i evlerinin köpeklerine ve kuşlarına bakmaya gönderir, "mademki efendilerisin, onlar seninle konuşamayacaklarına göre sen onlar için konuşmalı ve düşünmelisin." Kır evindeyse o, çiftlik hayvanlarını da düşünmelidir. Bayan Agnes orada çalışanları idare etmelidir; koyun çobanı Robin, öküz çobanı Josson, sığır çobanı Arnoul, sütçü kız Jehanneton ve kümese bakan, köylünün karısı Eudeline. Şehir evinde olursa, hizmetçileri onun elbiselerini ve kürklerini o muazzam sandıklardan çıkartıp güneşlenmesi ve hava alması için bahçeye veya avluya sererler; onları ince sırıklarla döverler, rüzgârda çırparlar; efendilerinin güvenilir tarifleri ile üzerlerindeki leke ve kirleri çıkartırlar; kartal bakışlarıyla güve ya da canlı pire ararlar.

Bundan sonra öğle yemeği gelirdi, günün asıl öğünüydü ve atalarımız tarafından öğleden önce 10'da yenirdi. Hane reisinin karısının beyine ve efendisine ne vereceği tamamıyla yılın hangi zamanında

BELONGS TO KAKTUS TEAM

olunduğuna bağlıydı; bu bir et veya oruç günü olabilirdi. Ama şunu biliyoruz ki menü sıkıntısı çekmezdi. Öğle yemeğinden sonra hizmetkârlar oturur, meşgul ev hanımı serbest bir hanımefendi olur ve kendini eğlendirirdi. Taşradaysa komşularıyla güzel bir şahincilik partisi için dışarı çıkardı. Şehirdeyse, kış günlerinde, akranı olan evli hanımlarla oynayıp haşarılık yapar; bir ateşin etrafında bilmeceler sorup hikâyeler anlatırdı. Fakat en çok da bahçesinde dolaşmayı severdi; örme çiçek çelenkleri, menekşeler, çiçekler, güller, kekikler, biberiyeler arasında ve mevsim meyveleri toplayarak (O, ahududu ve kiraz severdi). Bahçıvanların ehemmiyetli tavsiyesi olan bal kabağı ekimini ("Nisan'da dikkatlice sula ve dik") duymazdan gelirdi. Ki bahçıvanlar her zaman bahçıvanların işverenlerinin isteklerine dikkatlerini verdikleri, dünyanın sonuna kadar da verecekleri gibi onun isteklerine dikkatlerini veriyorlardı.

Hanımefendi yorulduğu zaman, Bayan Agnes ve hizmetçileri ile toplanır ve beyinin doubletini[34] onarmak, rahibin ailesinin dua töreninde giydiği merasim elbisesini süslemek veya yatak odasına asılacak bir dokuma için salondaki oymalı kirişin altına otururlardı. Ya da belki sadece yün eğirirler (Bath'lı Kadın'ın da dediği gibi, Tanrı kadına üç yetenek verdi: Kandırmak, ağlamak, eğirmek!) ve oturdukları zaman boyunca hanımefendi, onlara Griselda'nın korkutucu hikâyesini anlatır; yükselip düşen sesi çarkların çıtırtısına karışır.

Nihayet, akşam olunca beyefendi eve döner. Bu koşuşturmalı ve curcunalı eve dönüşün manasını iyi biliriz, çünkü onun ne beklediğinin farkındayız. Leğenler dolusu akıtılan ve kendinden geçiren sıcak su, ayaklarını yıkamak için; rahat ayakkabılar, ayaklarını rahatlatmak için; sözlerine dikkat ve hizmetkârlarının hayranlığı. Ardından bir grup arkadaşla akşam yemeği gelir ya da batan güneşin ışığında yalnızdırlar; o, tatbilir dudaklarını fırınlanmış turna ile paluze tatlısı üzerine şapırdatırken karısı da tatlı kâğıt helvasını kemirir. Gün batımından bir saat sonra, kocasına gününü nasıl geçirdiğini anlattığında, sokağa bakan alçak pencereden terzinin çırağıyla kırıştıran

34 Doublet: On beşinci, on altıncı ve on yedinci yüzyıllarda Avrupalı erkeklerin giydiği kısa ve dar ceket (ç.n.).

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

aptal hizmetçiye ne yapması gerektiğini de sorar. Onun konuyu anlatışında sıcacık bir mahcubiyet vardır; hizmetçisi yüzünden kaygıyla buruşmuş o küçük ve yuvarlak yüzü, kocası ona ne yapacağını anlatırken, bir tebessümle gamzelenir. Ve kocasının ona cevabında da sıcacık bir mahcubiyet ve haysiyet vardır. Böylece gece ilerler; birlikte evin etrafında dolaşırlar, bütün kapıları kilitleyip hizmetkârların güvenle yataklarına gittiklerinden emin olurlar. Atalarımız için mum ışığından tasarruf ve vakitlice yatağa gitmek mühimdi.

Bu çifti burada bırakabiliriz. Hane reisinin karısı belli ki dolu dolu bir hayata sahipti.

> *Havalar kocalara bazen edebilir müsaade*
> *Fakat kadınların meseleleri asla ermez nihayete.*

O sevimli kadınların aylaklık ederek bir şeyleri ertelemeye fırsatları yoktu. Dahası buradaki hanımefendinin kocasının kadının itaati üzerine bazı düşünceleri bugün fazlasıyla abartılı görülebilse de, kitap aklıselim sahibi olduğu ve karısına sevgi kadar saygı da duyduğu intibaını verir. Hane reisi karısının ne bir ozanın karısı gibi bir taburenin üzerinde oturmasını ister ne de Griselda gibi ayakkabılarını yalamasını. O, bir can yoldaşı ister; çünkü Chaucer'ın da belirttiği gibi, "kadınlar iyi olmasalardı ve onların tavsiyeleri de iyi ve faydalı olmasaydı, Göklerin Tanrısı Efendimiz onları hiç yaratmaz; onlara erkeğin yardımcısı değil, aksine baş belası derdi."[35]

Kilise düşüncesi şu karakteristik Ortaçağ mantığını kullanmaya alışkındı: Tanrı kadının üstün bir makamda olmasını isteseydi onu Âdem'in kaburgalarından değil, kafasından yaratırdı. Ancak hane reisi mantıkçı Peter Lombard'a daha çok katılıyordu. Onun gözlemi ise şöyleydi: Kadın, Âdem'in kafasından yaratılmış değil, çünkü onun yöneticisi olmak için yaratılmamış. Ayaklarından da yaratılmış değil, çünkü onun kölesi olmak için de yaratılmamış. Bunun yerine onun kaburgalarından yaratılmış, çünkü yaradılışının maksadı erkeğin yanında olması. Hane reisinin karısına olan tavrında bu ruhtan bir şeyler vardır. İşte bu onu değerli kılar ve kadın

35 Chaucer, *Tale of Melibeus*, Sec. 15.

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

adabımuaşeretine dair yazılan diğer Ortaçağ kitaplarının çoğunun üzerine çıkarır. Ancak, her şeyin ötesinde, onun sosyal ve tarihî değeri şu gerçekte yatar: O bize, zamanla solmayan renklerle, tarihte büyük bir yeri olan Ortaçağ ev kadınının tam boy bir portresini sunar. Ki tarihçiler konu buraya geldiğinde sükût birliği etmişçesine sessizdir.

Ham Malzeme

1- *Le Menagier de Paris, Traite de Morale et d'Economie Domestique, compose vers, 1393 _par un Bourgeois Parisien ... publie pour la premiere fois par la Societe des Bibliophiles Francois*. (Paris, 1846). Jerome Pichon tarafından bir girişle düzenlenmiş 2 cilt. Dr F. J. Furnivall'ın ona dair bir yazısı için bakınız: *A Booke of Precedence*, (Early English Text Soc., 1869 and 1898), ss. 149-54.

2- Kadınların tavırlarına dair Ortaçağ kitapları için bakınız: A.A. Hentsch, *De la litterature didactique du moyen age s'addressant specialement aux femmes*, (Cahors, 1903).

3- Hane reisinin yemek kitabı ile karşılaştırılırsa faydalı olabilecek bir kitap, *Two Fifteenth Century Cookery Books*, ed. by Thomas Austin (E.E.T.S., 1888).

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

ALTINCI BÖLÜM

THOMAS BETSON
On Beşinci Yüzyılda Bir Tacir



Bazıları asil kandan, bazıları gururlu, kan damlar kılıçlarından
Bazısı bilime ve sanata şükran, bense mutluyum şerefli ticaretten.

James Elroy Flecker
Semerkand'a Altın Seyahat

Lordlar Kamarası'nın Ağustos toplantısını hürmetle izleyen bir ziyaretçi, tahtın karşısına konumlandırılmış iri ve hantal bir cismi görmeden geçemez; meclis oturumu boyunca, İngiltere'nin Lordlar Kamarası Başkanı'nın üzerine oturduğu cüsseli bir cisim müşahede eder. Bu cisim bir yün çuvalıdır ve Lordlar Kamarası'nın kendisi ne kadar doluysa o da o kadar saf tarihle doludur. Çünkü pamuk eğiren ve demircilik yapan bir nesle şunu hatırlatır: İngiltere'nin azameti ne ona dünyanın Uzakdoğusundan ve batısından gelen uyduruk bitkinin, ne kendi bağrından çıkarttığı sert metalin; ancak, nesilden nesile, onun siyah yüzlü koyunlarının sırtında büyüyen yünün üzerinde inşa edilmiştir.

Önce Avrupa'nın bütün kumaş imalatçılarının hevesle peşinden koştuğu bir hammaddeydi. Sonra kendi şehirleri ve köyleri arasında taşınan bir mamul hâlini aldı; gemilerle uzaklara gönderildi. Pamuk ve demirin onun yerini aldığı Sanayi Devrimi'ne kadar, yün İngiltere'nin kudretinin temeliydi. Lordlar Kamarası'nın VIII. Henry ve Elizabeth dönemindeki resimlerine bakarsanız tahtın önündeki

BELONGS TO KAKTUS TEAM

yün çuvalını görürsünüz,[1] tıpkı Kamara'yı bugün ziyaret etseniz görebileceğiniz gibi. Lordlar Kamarası'nın Başkanı bir yün çuvalının üzerinde otururdu, çünkü bu güzel toprakların zenginliği bir yün çuvalının üzerine kurulmuştu.

İngiltere'de, Ortaçağlar boyunca, tacirlerin çoğunluğunu yün ticareti yapan *Merchants of the Staple*[2] oluşturuyordu. Yün ticareti uzun zamandan beri ülkedeki ticaretin en büyük ve en kârlı kısmıydı. İngiltere Kralı'nın özellikle ilgilendiği de buydu; çünkü vergi gelirlerinin büyük bir kısmı yün ve koyun postundan gelmekteydi. Dahası, gelir beklentisi ile borç para talep ettiklerinde gittikleri yer de yün tacirleriydi. Yün tüccarı ülkenin en zengin tüccarıydı. Bundan ve benzer sebeplerden hükümet ihracatın oradan yapılmasının zorunlu olduğu, dağıtım merkezleri olan belli pazar şehirleri uygulamasını yerleştirdi. Pazarın yeri zaman zaman değişti; bazen Bruges[3] idi, bazen Antwerp,[4] bazen İngiltere'de kurulurdu. Ancak genellikle Calais'de[5] olurdu ve burada ilk defa 1363'te ve son kez de 1423'te kurulmuştu. Bütün yün, post, gönderi ve kalay pazardan geçmek zorundaydı. Pazarın ticaretini ellerinde bulunduran yün tacirleri 1354'te bir başkanın idaresinde birleştiği zaman artık teşkilatlanma da tamamlanmıştı. Bu düzen tüccar için olduğu gibi kraliyet için de faydalıydı. Kraliyet vergi memurlarını tek bir yere gönderiyor ve vergileri çok daha kolay topluyordu. Bilhassa, Pazar Teşkilatı'nın vergileri kraliyet memurlarına peşinen verip sonra üyelerinden bunu tek tek toplaması bir usul hâlini almıştı.

---

1 Profesör A.F. Pollard'ın ufuk açıcı çalışması *The Evolution of Parliament*, (1920) Parlamento'nun 1523'te, 1585'te, on yedinci yüzyıldan bir tarihte ve 1742'de sırasıyla yeniden üretilmiş çizimlerini barındırır.

2 *The Merchants of the Staple* 1319'da İngiltere'de kraliyet imtiyazıyla kurulmuş, özellikle yün ticareti ile uğraşan bir şirkettir. Bir şirket ismi olduğu için özeldir ve tercüme edilmemiştir. Fakat manası basittir ve tam tercümesi "Pazarın Tacirleri" veya "Ürün Tacirleri" gibi bir manaya gelir. O dönemde *staple* kelimesi satmak için ürünlerin getirildiği yer veya bir ülkenin ana ürünü anlamına da gelir (ç.n.).

3 Belçika'da bir liman şehri (ç.n.).

4 Belçika'da bir liman şehri (ç.n.).

5 Kuzey Fransa'da bir liman şehri (ç.n.).

BELONGS TO KAKTUS TEAM

Tacirler, diğer yandan, ticaretin merkezîleşmesinden de faydalanıyorlardı. Böylelikle, kafileler hâlinde yolculuk yapıyorlar; yün filolarını Fransa ve İngiltere'nin arasındaki dar denizde dolaşan korsanlardan korumak için konvoylar tertip ediyorlardı. Güçlü bir ortaklığın mensupları olarak Flandra'da[6] imtiyazlarını ve korunmalarını garantiye alabilirlerdi. Buna ek olarak, yün alıcıları da, kraliyetin ve The Staple şirketinin dikkatli gözetimi ile kaliteli yün alma fırsatını veren ve hileye karşı bazı tedbirlerin alındığı bu düzenlemeden fayda sağladı. Hatırlanmalıdır ki, bu ticaretin hükümetin veremeyeceği desteğe muhtaç olduğu günlerde pazar tekelini tek bir şirketin mensuplarına vermek fikrinde beğenilmeyen hiçbir taraf yoktu. "Şirketlerle ticaret İngilizler için tabiiydi," yazar Bacon ve dört yüzyıl boyunca İngiliz ticaretini besleyen ve bu ülkeyi dünyanın ticari lideri hâline getiren de o büyük ticaret şirketleridir.

Yün ticareti ta ki Ortaçağların kapanışına kadar İngiltere'de gelişti. Lakin on beşinci yüzyıl boyunca tacirler yeni bir şirketin rekabetini hissetmeye başladılar. Bu şirket, meşhur *Merchant Adventurers*[7] idi. Önceki yüzyılda gelişmeye başlayan yerli kumaş imalatındaki büyümeden istifade etmiş ve büyük miktarda kumaş ihracatına başlamıştı. The Staple için bu durum kabul edilemezdi ve o; İngiliz yününün Ypres, Ghent, Mechlin ve Hollanda'nın kumaş işleyen diğer meşhur şehirlerinin bulunduğu ve yünün dokunup güzel kumaşlara dönüştüğü Kıta Avrupa'sına ihracat yapılan eski düzenin devamını istiyordu. Kumaş imalatı Ortaçağlar boyunca Avrupa'da Hollanda'ya bir çeşit endüstriyel üstünlük vermişti. Bu da İngiliz yününün düzenli akışına bağlıydı. Kalitede bir sonraki sırada gelen, ki o da İspanya'nındı, İngiliz yünü ile karıştırılmadığı müddetçe tatmin edici değildi. Bu yüzden İngiltere ve Flandra arasındaki yakın siyasi bağ, o dönem şiirlerine de konu olduğu gibi, birinin müşteri diğerininse nitelikli hammadde ihtiyacına dayanıyordu.[8]

---

6 Belçika'da Flamanca konuşulan bölge (ç.n.).

7 On beşinci yüzyılda Londra'nın önde gelen denizaşırı tacirleri tarafından kurulan ve tam adı The Company of Merchant Adventurers of London olan şirket (ç.n.).

8 "The Lybelle of Englyshe Polycye," *Political Poems and Songs*, ed. Thos. Wright (Rolls Ser., 1861), II, s. 162. Bu harika şiir, İngilizleri Dover ve Calais arasında

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

O günlerde İngiliz'in sırtındaki kaban İngiliz yününden yapılırdı, esasen Flandra'da imal edilirdi. Tacirler için bunun aksinin olmasının gerektiğini düşünmek için de hiçbir sebep yoktu. Flamanlara gelince, ticari gerekliliklerin sürekli desteklediği iki ülke arasındaki siyasi ittifak bir atasözünün doğmasına sebep oldu: İngiliz'den tilki postunu bir groata[9] alırlar ve kuyruğunu onlara bir gueldere[10] geri satarlar.[11] Fakat aldıkları koyun postuydu ve sonsuza kadar alacak da değillerdi. Hollanda'nın kumaş imalatına dayanan muazzam şehirleri nihayet İngiliz yününü emen İngiliz kumaş sanayiinin gelişimi ile harap oldu. On altıncı yüzyılın başında yünün İngiliz ihracatındaki tahtını sallayan bu ticaretin büyüyen zenginliğine rağmen, yine de, *Company of the Merchants of the Staple* on beşinci yüzyıl boyunca hâlâ meşhur ve muhteşemdi. O günlerde İngiliz şehirlerinin kaderlerini yönlendirenlerin çoğu zengin ve saygın tacirlerdi; Londra'nın ve limanlarının belediye başkanları, züğürt bir kralın müteahhitleri ve sarrafları. Öyle zengin, öyle güçlüydüler ki, anayasal bir tehdit hâlini aldılar. Denilene göre, neredeyse, mülkün dördüncü bir zümresi[12] hâline gelmişlerdi; öyle ki Majesteleri Parlamento'dan ayrı olarak onlara ruhsat vermeyi alışkanlık edinmişti.

---

cesaretlendirmek için 1436 veya 1437'de yazıldı. Yazarın düşüncesine göre İngiltere'nin büyüklüğünün temeli onun ticaretinde yatmaktaydı ki bunu devam ettirebilmesi için denizlerdeki hâkimiyetini koruması gerekiyordu. Onun asıl değeri çeşitli Avrupa ülkeleri ile yapılan İngiliz ithalat ve ihracatının bütün bir resmini vermesinden kaynaklanıyordu. Güzel bir neşri için bakınız: *The Principal Navigations Voyages Traffiques and Discoveries of the English Nation by Richard Hakluyt*, (Everyman's Lib. Edition, 1907), I, ss. 174-202.

9 Groat: Dört peni değerindeki eski İngiliz gümüş parası (ç.n.).

10 Guilder: Gulden, florin. Euro'dan önceki Hollanda para birimi (ç.n.).

11 G.W. Morris, L.S. Wood, *The Golden Fleece*, (1922), s. 17.

12 *The estates of the realm* veya *three estates* Mülkün Zümreleri veya Üç Zümre olarak tercüme edilebilir. Bunlar Ortaçağ Avrupa devletlerinin ve imparatorluklarının dayandığı üç sınıfı ifade etmektedir. En iyi bilineni Fransız Üç Zümresi'dir ve Fransız Devrimi'ne kadar bu sistem varlığını devam ettirmiştir. Bu Üç Zümre şöyle ifade edilir:

1- Oratores (Vaizler, Ruhban sınıfı)
2- Bellatores (Savaşçılar, Asiller sınıfı)
3- Laboratores (Çalışanlar, Avam sınıfı)

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

İngiltere arşivleri baştan aşağı tacirlerin zenginliklerine ve yurtseverliklerine şahitlik edip korunan vasiyetleri ile doludur. Cotswolds ve İngiltere'nin diğer yün üreticisi kısımlarındaki bölge kiliselerinde onların hatıralarını yaşatan muhteşem pirinç levhalar çoğunluktadır. William Grevel karısıyla Chipping Campden'da yatmaktadır, "Londra'nın merhum hemşehrisi ve bütün İngiltere yün tacirlerinin şerefi" 1401'de öldü ve onun o tatlı evi hâlâ oradadır. 1458'de ölmeden önce nefi[13] yeniden inşa eden ve levhasının üzerindeki tasvirinde bir ayağı bir koyunun diğeri bir yün çuvalının üzerinde duran John Fortey Northleach'da yatar. Ve "yüncü" Thomas Fortey'in levhası. Diğer bir bilinmeyen tacir bir yün çuvalıyla Linwood'un çok yakınında istirahat etmektedir; Cirencester'de, Chipping Norton'da, Lechlade'de ve All Hallows Barking'de[14] o büyük cemiyetin diğer mensuplarını görebilirsiniz.[15] Şimdi huzur içinde yatmaktadırlar; oysa onlar zamanlarının cingöz tacirleriydiler. Şair Gower yüne ağıt yakar:

> *Ey yün, asil hatun, sen tüccarların tanrıçasının sanatısın; onların hepsi hazır sana hizmet için; talihin ve servetinle bazılarını yükseltir ve diğerlerini viran edersin. Senin olduğun pazar hileden ve fitneden azade olamaz asla, insan vicdanını yaralar orada. Ey yün, sana sahip olmak ve seni bağrına basmak için uğraşmakta Hıristiyanlar, Paganlardan ve Müslümanlardan geri kalmaz. Ey yün, senin yabancı topraklarda yaptıkların hakkında dilimizi tutamayız; bütün ülkelerin tacirleri, sulhta ve savaşta, senin peşinde koşarlar büyük bir aşkla.*

Burada ister istemez insanın aklına Âşık Paşazâde'nin, "Rûm'da dört tâife vardır, kim müsafirler içinde anılır. Biri Gâziyân-ı Rûm, biri Âhiyân-ı Rûm, biri Abdalân-ı Rûm ve biri Bâciyân-ı Rûm" ifadeleri akla gelir. Bunlardan sonuncusu her zaman bir tartışma konusu olmuştur. Ancak diğer üçü Avrupa'daki Üç Zümre düzeniyle örtüşür (ç.n.).

13 Nef: Bir kilisenin diğer kısımlarından yüksek inşa edilen merkezî kısmı (ç.n.).

14 All Hallows Barking, namı diğer All Hallows by the Tower Londra'da bulunan antik bir Anglikan kilisesidir (ç.n.).

15 Bu pirinç kitabelerin anlatımları için bakınız: H. Druitt, *A Manual of Costume as Illustrated by Monumental Brasses*, (1906), ss. 9, 201, 205, 207, 253. Yün ticareti ile ilgili birkaç başka örnekle birlikte John Fortey'in and William Greville'in kitabelerinin bir nüshası için; G.W. Morris, L.S. Wood, op. cit., ss. 28, 32.

BELONGS TO KAKTUS TEAM

Başka her kim düşmanlara sahip olursa olsun, sen kendilerini senin kârlı hizmetine adayan iyi arkadaşlara sahip olursun hep. Sen cihanın her yanında el üstündesin ve doğduğun topraklar senin sayende büyük işler yapar. Bütün dünyaya taşınırsın karadan ve sudan fakat en zengin adamlara gidersin. İngilterè'de doğdun sen fakat derler ki, doğdun ama kötü büyütüldün. Çok parası olan, hile ile senin pazarının naibi oldu. İradesiyle seni, bizim zararımız karşılığında kendi kârını aldığı yabancı topraklara götürdü. Ey hoş, ey beyaz, ey latif olan! Senin aşkın sarar ve yakar, öyle ki seninle meşgul olanlar kaçamaz. Böylece, seni biriktirebilmek için hileler düşünüp düzenler kurarlar; seni denizden ve Kraliçe'den aşırırlar. Sonra kıskançlık ve açgözlülük onları sana sahip olabilmek için aceleyle pazarlık yaptırır.[16]

Bir *Merchants of the Staple* tacirinin gündelik hayatını kurgulaması zor değildir. Bu kısmen Altın Post'un (*Golden Fleece*)[17] millî tarihimiz üzerinde fazlasıyla iz bırakmasından, kısmen de kanun kitaplarının yün ticaretine dair düzenlemelerle dolu olmasındandır. Ancak esas kaynak, İngiltere'den Calais'e yapılan yün taşımacılığında bulunmuş kişilerden kalan çok sayıdaki şahsi mektuplaşmalardır. Ortaçağların sıradan insanlarından günümüze kalan ham kaynakları arasında en büyüleyici olanları da bunlardır. Çünkü insanlar mektuplarında kendilerini ve bütün şahsiyetlerini yaşarlar ve ortaya koyarlar. On beşinci yüzyılda, acayip imlalarına rağmen, orta ve yüksek sınıfın bütün erkekleri ve kadınları okuyabiliyor ve yazabiliyorlardı. Sözgelimi St. Olave Kilisesi kaz tüylerinin zorlu çabasıyla "Sent Tolowys Scryssche"e dönüşebilse ve noktalama neredeyse mevcut olmasa da ne fark ederdi ki? Manası anlaşılırdı. Talih, on beşinci yüzyılda yazılmış aile mektuplarının birçok muazzam koleksiyonunu çeşitli İngiliz arşivlerinde muhafaza etmiştir.

Bunların en güzeli Norfolk asillerinin bir ailesinin yazışmaları olan meşhur Paston mektuplarıdır ve bunlar yüksek siyaset ve

16 Gower, "Mirour de l'Omme," *The Works of John Gower*. I; *The French Works*, ed. G.C. Macaulay (1899), s. 280-1.

17 The Golden Fleece: Yunan mitolojisinde otorite ve iktidarın sembolü olan altın yünden post (ç.n.).

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

gündelik hayat hakkında bilgi ile dopdoludur.[18] Daha az ilginç fakat aynı değerde olanları ise Yorkshire Lordları olan Plumptonların mektuplarıdır.[19] Ancak bizim maksadımız açısından en ilginç olanları iki diğer koleksiyondur; mülkleri çoğunlukla Oxfordshire ve komşu topraklarda bulunan Stonor'ların mektupları ile bir *Merchant of the Staple* ailesi tarafından korunan Cely evrakı. Bu iki koleksiyon bize yün tacirlerinin hususi ve umumi hayatlarından canlı bir resim verir.

Cely evrakı 1475-1488 yıllarını kapsar. Tesadüfe bakın ki William Stonor, (1478'de Sir William oldu) devrinde yün ticaretine ilgi duydu; çünkü 1475'te zengin şehir tacirlerinden birinin kızı ve diğerinin dulu olan Elizabeth Riche ile evlenmişti. Stonor'lar Chiltens ve Cotswolds'daki arazilerinde büyük koyun sürülerine sahiptiler ve William, Elizabeth'in yün ticareti ile uğraşan ailesi ile olan dünürlüğünden istifade etmeye hazırdı. Nihayet, karısının Calais'de bir *Merchant of the Staple* olan bir arkadaşı ile ortaklığa girdi. Arkadaşının adı Thomas Betson idi ve çalışmamızın konusu da odur. Elizabeth'in 1479'daki ölümüne kadar ihracat işinin faal bir parçasıydı. Thomas Betson 1486'da öldü ve bu yüzden tam çağdaşı olduğu George ve Richard Cely'yi tanıyor olmalıdır. Esasen, kuzenleri ve bayileri olan William Cely, 1481'de Londra'dan Calais'deki George'a yazar. Ona Newhithe'li Thomas namı altında kendisine 464 post sevk etmesini tavsiye eder "ve mezkûr postlar Thomas Betson'ın postlarının altında en aşağıda olsun," der.[20] Sir William ile ortaklığı boyunca Betson ile ilgili birçok mektup içeren "Stonor Mektupları ve Evrakı"nın ve Calais'deki bir *Merchant of the Staple*'ın hayatı hakkında bilgilerle dolu Cely evrakının yardımıyla Thomas Betson sanki nazik bir büyüyle yeniden hayata dönmüş gibi gözümüzün önünde canlandırılabilir. Ve bunu da hak ediyor; zira on beşinci yüzyıl mektupları ile bize ulaşan en tatlı insanlardan biri. Çünkü dürüstlükte rakibi de yok. Tabii ki, genç John Paston'la evli olan ve

18 *The Paston Letters*, ed. J. Gairdner (London, 1872-5); Supplement 1901. Yine bakınız: H.S. Bennett, *The Pastons and their England*, (1922).

19 *Plumpton Correspondence*, ed. T. Stapleton (Camden Soc., 1839).

20 *Cely Papers*, s. 72; karşılaştır s. 134.

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

katı Paston kadınlarının yanında hoşluğuyla öne çıkan çekici Margery Brews'i saymazsak.

Kalplerimizin Thomas Betson'a çabucak ısınmasının sebebi belki de onunla ilk karşılaşmamızda kendimizi bir gönül ilişkisinin ortasında bulmamızdır. William Stonor'a ilk mektubu 12 Nisan 1476'ya tarihlendirilmiş ve William'ı yünlerinin Calais'e geldiği konusunda bilgilendiriyor. "Adil, muhterem efendim," diye başlar, "Ben kendimi sizin ve karınız hanımefendinin iyi efendiliğinize takdim ediyorum ve eğer kabul ederseniz, karım Kateryn'i de."[21] On gün sonra, Calais'e yelken açmasının arifesinde, Londra'dan yine yazar ve Stonor'a, "layık olmadığım ve bana her zaman gösterdiğiniz nazik muamele ve vefalı sevgi" için teşekkür eder. Ona kendisinden bir hediye olarak bofa balığı ve kardeşinden bir testi şarap gönderdiğini açıklar ve şu zeyli ekler: "Efendim, sizin yüceliğinizden istirham ederim ki, bu mektubum beni mütevazı bir şekilde adil saygıdeğer hanımefendi eşinize ve aynı şekilde kibar kuzenim ve iyi yürekli hanımefendi Katherine Riche'ye tanıtmış olsun. Ki yüceliğinizin ona lütufkâr ve müşfik olması için yalvarıyorum."[22] Çok dikkatli bir şekilde takdim ettiği bu Katherine Riche kim? Katherine Riche, William Stonor'un üvey kızı, karısının ilk kocasından olma kızlarından biri... Thomas Betson'ın nişanlısı ve henüz on üçünde.

Modern bakış, ki âşık olmaya ve yetişkin evliliğine yürekten razıdır, genellikle şövalyelik çağında çöpçatanlığın bu denli yaygın olmasından ve birçok yaşlı adamın onlu yaşlarını bitirmemiş küçük kızlarla evlenmesinden dolayı şaşkındır. O dönemlerde kabul edilen; bir oğlanın on dördüne, bir kızın ise on ikisine gelmesiydi (gariptir ki büyük hukukçu, bir tacirin oğlu Lyndwood bu durumu şuna bağlardı; zararlı otlar çabuk büyür!).[23] Mülkiyet meseleleri, kan

21 Burada, daha önce de bu mektuplarda olduğundan bahsedilen imla hataları çeviri metne yansıtılmamıştır ve aynı kaynaktan yapılan müteakip alıntılarda da yansıtılmayacaktır (ç.n.). *Stonor Letters*, II, s. 2.

22 Ibid., II, ss. 2-3.

23 Babasının kitabesi *Yüncü John Lyndewode* (ö. 1421) hâlâ Linwood Kilisesi'ndedir. İkisinin de ayakları yün çuvalının üstünde durur ve oğullarının yün çuvalının üzerinde de tacir arması vardır. Bakınız: H. Druitt, op. cit., ss. 204-5.

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

davalarının çözümü veya sadece kendi gelecekleri için, bazen beşikteki bebekler bile kertilir veya evlendirilirdi. Kilisenin istediği, çok isteniyorsa anlaşmayı bozmak için, çocukların hür ve reşit (on dört veya on iki yaşında) olmasıydı.

Günümüz İngiltere'sini o güzel eski günlerden ayırmak için küçük Grace de Saleby'nin örneğinden daha sade bir misal bulunamaz. Grace de Saleby geniş topraklara sahip olmanın hatrına büyük bir asille evlendirildi. Onun ölümü üzerine, iki sene sonra bir diğeriyle ve yine, on bir yaşında iken, onun için 300 mark ödeyen bir üçüncüsüyle.[24] Bu evlilik hikâyelerinin bazılarında komedi ve trajedinin garip bir terkibi vardır.

John Rigmarden üç yaşındaydı, bir rahibin kollarında kiliseye taşındı. Rahip nikâh yeminini söylemesi için onun gönlünü yapmaya çalıştı. Fakat törenin ortasında çocuk o gün için devam etmeyeceğini söyleyince rahip dedi ki; "Söylemen gereken birkaç söz kaldı, sonra gidip oynayabilirsin."

James Ballard on yaşındaydı, karısı Jane ile evliydi; "Gecenin şu X saatinde arkadaşlarının katılımı olmadan, önce Sir Roger Blakey, sonra Colne vaizi ve başkalarıyla, bu James amcasına, bahsedilen Jane'in (büyük bir kız ve evlenilebilir yaşta) kendisine iki elmayla gelip Colne'ye giderek onunla evlenmesi için ısrar ettiğini açıkladı."

Elizabeth Bridge'in -kızlık soyadı Ramsbotham- anlattığına göre, John Bridge ile evlendiklerinde, ki o zaman kendisi on üç, kocası ise on bir yaşındaydı; kocası onunla yatağa girmedi, "sevgiyle evlendikleri o ilk gecede bahsedilen John akşam yemeğinde et yemedi ve yatak zamanı geldiğinde babasıyla eve gitmek için ağladı. O vakit ağabeyinin evindelerdi."[25]

Ancak bazen, Ortaçağ kayıtları bu çocuk evliliklerine hoş bir ışık tutar. Parisli hane reisinin genç karısı için yazdığı kitaptaki de işte böyle bir ışık; çok içten, çok müşfik ve onun toyluğuna müsamahalı

24 Bakınız: *Magna Vita S. Hugonis Episcopi Lincolniensis*, ed. J.F. Dimock (Rolls Series, 1864), ss. 170-7.

25 Bu kayıtlar için hayli eğlenceli olan şu kitaba bakınız: *Child Marriages and Divorces in the Diocese of Chester*, 1561-6, ed. F.J. Furnivall (E.E.T.S., 1897), ss. xxii, 6, 45-7.

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

bir ışıktır. Thomas Betson'un, 1476 Haziran'ının ilk gününde küçük Katherine Riche'ye yazdığı tılsımlı mektup da böyle bir ışığa sahiptir. Tam bir mücevher... Şimdiye kadar dikkat çekmemesi garip, çünkü onsuz bir İngiliz mektup antolojisi düşünülemez. Thomas Betson ve Katherine Riche'nin sıcacık hayatını canlandırdığı için onun tam metnini buraya aldım:

> *Bütün kalbimle sevdiğim Kuzen Katherine, kalbimin bütün içtenliği ile sana ellerimi uzatıyorum. Senin de bildiğin üzere, geçenlerde senden, beni çok mutlu eden bir nişan ulaştı bana. Bununla ilgili senin nazik hâmin Holake'den bir mektup aldım. Sayesinde anladım ki, bedenin afiyette ve kalbin mutlu... Böyle devam etmesi için Tanrı'ya dua ediyorum. Çünkü benim rahatım bunda ve bunun için İsa'ya yalvarıyorum. Etini düzenli yersen hızlıca uzayıp büyür ve bir kadın olursun ki bu beni dünyanın en mutlu adamı yapar. Sana olan bağlılığımdan önce, bana olan lütfunu ve hüzünlü bir sevgiyle yaklaşımını hatırladıkça, açıkçası, kalbim mutluluk ve neşe ile doluyor. Diğer yandan, gençliğini düşündüğüm ve büyümene yardımcı olacak eti hiç yemediğini gördüğüm zaman içimi yeniden bir hüzün kaplıyor. Bu yüzden tatlı kuzenim, sana yalvarıyorum, beni seviyorsan bir kadın gibi etini ye ve şen ol. Aşkım için bunu yaparsan, gözümde nelere layık olduğuna bir bak; her ne olursa olsun, bağlılığıma yemin olsun, Tanrımızın yardımıyla senin için elimden geleni yapacağıma söz veriyorum. Şimdilik daha fazlasını söyleyemeyeceğim ama eve geldiğimde Tanrı'nın önünde sen ve ben hakkında çok daha fazlasını söyleyeceğim. Tam bir kadın ve sevgili olduğunda, hassaten ve ihtiyatla tekrarlayarak çeşitli davranışlar hakkındaki birçok tavsiyemi hatırla! Hakikaten benim tatlı kuzenim, şunu anlayacaksın ki, samimiyetle, onların yarısını kalpten sevgiyle sana söylemiş ve senin vazifen bilmişsem diğer yarısını da kendime söylemiş ve kendi vazifem bilmişimdir.*[26]

Sonunda Thomas Betson gülümsedi, üzerine bir öpücük kondurduğu mühür ile mektubunu mühürledi, "Stonor'daki sadık ve kalpten sevilen kuzen Katherine Riche'e, bu mektup acildir."[27]

---

26 Mektubun bir kısmı buraya alınmamıştır (ç.n.).

27 *Stonor Letters*, II, ss. 6-8.

BELONGS TO KAKTUS TEAM

Bundan sonra Betson, Stonor ve Bayan Elizabeth Stonor arasında aile haberlerinin ve iş pazarlıklarının hoşça birbirine karıştığı mektuplaşmalar başlar. Bayan Elizabeth'in ikinci evliliğinden önce eski arkadaş oldukları için o ve Betson çok iyi anlaşırlardı. Betson için Stonor'larda özel bir oda hazır tutulurdu. Bayan Elizabeth müşfik bir tavırla ona, "Oğlum Stonor" derdi. Kocasına neredeyse her mektubu Betson'dan haberler taşırdı; mavnasını sabahın sekizinde alıp hızlıca gidişi, sekiz günden bu yana ondan bir haber gelmeyişi, kırk çuval Cotswool yününe ödenecek ücreti yazışı, kendisini Sir William'a takdim edişi ve geçen Pazar eve gelişi. Bazen Bayan Elizabeth'in annesi ile görüşmek üzere görevlendirilir. Bu kadın uzun bir dili olan inatçı bir ihtiyardır. Bir mektubunda Betson, Bayan Elizabeth'e şunları yazar:

> *Londra'ya geldim geleli validen hanımefendiyleyim. Tanrı biliyor ki, ben yanındayken takındığı yüz ifadesiyle beni somurtkan mizaçlı biri hâline getirdi. Onunlayken zaman geçmek bilmedi. Bana onun eski "fernyeres"inden bahsetti ve onunla mahalle papazı arasında geçenleri anlattı. Söylediğine göre o günden beri papaz hiç iyi davranmıyormuş ve buna çok içerlemiş. Söylediklerini hoş bir cevapla geçiştirdim ve ondan ayrıldım. Onunla olmaktan hiç zevk almıyorum. O, hoş ve keyifli bir kadın fakat ne sen ne de sizlerden herhangi biri benim onda gördüğümü görebilirsiniz.*[28]

Katherine'in küçük kız kardeşi Anne, Londra'da hasta iken ona bakmak için seçilen kişi de vefalı Betson'dır. Anne'in elbiselerini istemek için eve bir *mektup* yazar, *"Onun (giysilerine) ihtiyacı var ve bunu Tanrı biliyor,"* ve ihtiyar büyükannenin davranışlarından şikâyet eder: *"Valideniz hanımefendi kuzenim Anne ile karşılaşırsa ona hiçbir şey demez ancak 'Tanrı'nın kutsaması seninle ve benimle olsun,' deyip kuzenimden hiç memnun değilmişçesine yoluna devam eder."*[29] İhtiyaç durumunda Windsor'dan Londra'ya Bayan Elizabeth'e refakat eden de Betson idi ve kocasına şöyle yazmıştı: *"Bu arada biz gayet iyiyiz. Tanrı'ya şükür ki onun lütfuyla hanımefendinin burada bulunduğu*

28 Ibid., II, ss. 28, 64.

29 Ibid., II, s. 64.

BELONGS TO KAKTUS TEAM

süre boyunca keyifli olması için buraya geldik. Tanrı'nın lütfuyla, siz de buraya teşrif ettiğinizde sizi öyle canıgönülden karşılayacağız ki, burada bulunduğunuz sürece canınızı sıkan hiçbir şeyle karşılaşmayacaksınız."[30] Bunun üzerine Sir William eğlenceye katkı yapmak için besi horozlarından oluşan bir hediye gönderir ve Betson şöyle yazar: *"Sir, iki besi horozu aldım lakin mektubunuzda almamı salık verdiğinizin aksine pekiyi durumda değiller. Hanımefendi eşiniz güçlü bir karaktere sahip, Tanrı'ya şükür ki, diğer bütün meselelerde olduğu gibi bu meselede de iradesini ortaya koydu."* [31]

Esasen, Betson'ın Stonor'lara olan muhabbetinin samimiyetinin ve onun hürmetli mizacının yüzlerce delili vardır. Bazen onlara tavsiye vermeye de cesaret eder. Bayan Elizabeth ticari kentsoyluluktan ülkenin asilleri arasına yükselişinden dolayı bir nebze sevinçliydi. Savurganlığa da meyilliydi; faturaların şişmesinde kocasının hiç suçu yok da değildi. Onun temsilcisini günlük arayan ale imalatçısı ve ekmek fırını olduğunu biliyoruz ve bir keresinde Stonor'lar Betson'ın kardeşi olan şarap tacirine birçok testi kırmızı ve beyaz şarap ve bir fıçı Rumney[32] için 12 pound borçlanmışlardı.[33] Bu minvalde, çarşı yolunda Thomas, Bayan Elizabeth'e yazar: "Kutsanmış efendimiz İsa Mesih, Tanrı'nın inayetinin devamı için sizin onurunuzu ve erdemli takvanızı muhafaza etsin; sizden, ahiret için, iyi ve faydalı tavsiye ve rehberliğini eksik etmesin. Bu, hakikaten, benim her günkü duam ve öyle de olacak. Sizin saygıdeğer yüzünüz bundan böyle başka her arkadaşımınki gibi kalbimin bir parçası, sadakatim sizinle, Tanrı'ya yeminle. Hanımefendi, size, büyük masraflarınızı hatırlamanızı ve onların farkında olmanızı tavsiye edeceğim, aynı şekilde kocanız efendimin de. En iyisini siz bildiğiniz gibi farklı şartları değerlendirecek olan da sizsiniz. Kutsanmış efendimiz bütün iyi işlerinizde yardımcınız olsun. Âmin."[34]

30 Ibid., II, ss. 42-43.

31 Ibid., II, s. 44.

32 On dördüncü ve on altıncı yüzyıllar arasında İngiltere'de ve Avrupa'da çok tutulan bir Yunan şarabı (ç.n.).

33 Ibid., II, ss. 61, 64-5.

34 Ibid., II, ss. 46-8.

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

Bir ay sonra, William Stonor'un hasta olduğunu duyunca acısını paylaşmak için Bayan Elizabeth'e yazar: "Onun ve sizin keyfinizin yerine gelmesi için ne yapabilirsem tereddütsüz ve eksiksiz yaparım. Tanrı bilir ki, sizin rahatsızlığınızda ben rahat olamam. Hâl böyleyken, sizin hanımefendiliğiniz onun mutluluğunun ve neşesinin sebebi olacaktır. Bütün kâbuslarını ve zarardan başkasını getirmeyen vesveselerini ondan uzaklaştıracaktır. Bir erkek vehimlerle kendine zarar verebilir; farkında olunursa faydalı olunur."[35]

Bu arada, küçük Katherine Riche'den ne haber? İsmi Thomas Betson'ın mektuplarında sıklıkla yinelenir. Bazen sitem edilir; çünkü o, kalemini pek kullanmamaktadır. *"Katherine'e kızgınım,"* yazar Betson annesine, *"çünkü bana hiç mektup göndermiyor. Ben çeşitli zamanlarda gönderdim ama cevap alamadığım için yorgun düştüm. Yazacaksa bir sekreter tutsa iyi olur, yok yazmayacaksa beni de mektuplarına cevap verme zahmetine sokmamış olur."*[36] Lakin mühim olan şu ki, âşığımızı memnun edecek kadar olmasa da o, devamlı büyümektedir. 1478'in Trinity Sunday'inde[37] Bayan Elizabeth'e şöyle yazar: *"Tanrı biliyor ya, onu sık sık düşünüyorum. Bir keresinde rüya görüyordum. O, otuz yaşındaydı. Uyandım ve yirmisinde olmasını diledim. Belli ki Yüce İsa'ya olması için gönülden yalvardığım dileğime rüyamdan daha önce erişeceğim."*[38] Bir ay sonra da hanımefendinin üvey babasına yazar: *"Kuzenim Katherine'i hatırlamanızı istirham ediyorum. Sanırım o iyi... Tanrı bilir ve siz de, bence burada evde olsaydı ben çok daha rahat olurdum. Fakat yine de her şey için şükürler olsun. Acım artık daha fazla... Şimdiye kadar acı çektim ve Tanrı'nın ve onun hatrına daha da çekeceğim."*[39] Bununla birlikte, Katherine şimdi on beş yaşındaydı ve evlenmeye hazırdı. Bayan Elizabeth'e yazılan sonraki mektup gösterir ki Thomas Betson evini düzenlemeye ve çeyizin düzenlenmesi için bastırmaya başlamıştı. Anlaşılan, müstakbel damat bu işler için Bayan Elizabeth'e güvenmişti.

35 Ibid., II, s. 53.

36 Ibid., II, s. 28.

37 Trinity Sunday: Baba, Oğul ve Kutsal Ruh üçleme akidesinin kutlandığı gün (ç.n.).

38 Ibid., II, s. 47.

39 Ibid., II, s. 53.

BELONGS TO KAKTUS TEAM

Tavsiyelerinizi göndermeniz için hanımefendiliğinize muhtacım. Kuzen Katherine için hazırlamam gereken şeyleri nereden ve nasıl sağlayacağım? En az üç tane korsesi olmalı ve bunların nasıl halledildiği konusunda bir şey bilmiyorum, sahip olması gereken daha birçok şey gibi. Siz biliyorsunuzdur, ben gerçekten bilmiyorum. Söz veriyorum, memnuniyetle maliyetinden fazlasını karşılamaya hazırım. Kuzenim Katherine'in buraya gönderilmesi meselesine gelince, onu istediğiniz şekilde yapabilirsiniz. Sanırım, sizin bildiğiniz kadar o da biliyor; hakikaten de geldiğinde birçok işe el atması ve bana yardım etmesi gerekecek. Ayrıca, hanımefendi, efendimin kuzenim Katherine ile yaptığı ve sizin bana yazdığınız nazik anlaşmaya gelince, dürüst olmak gerekirse, beni ziyadesiyle memnun etti ve onun için Tanrı'ya samimi dualarımı ilettim. Çünkü o, kuzenimi muhabbetle sahiplendi. Tanrı'ya bunun böyle devam etmesi için dua ediyorum. Kuzenim Katherine de hoş tavırları ve kadınsı yaradılışı ile bunu hak ediyor. Onu öven herkesin de söylediği gibi o, çok iyi şeyler yapabilir.[40]

Son kelimelerdeki gurur edası korse seçimi ile yüzleşmiş yorgun erkeğin sabırsızlığı kadar hoştur. Aynı gün Sir William Stonor'a yazdığı mektup ise daha da candandır. Şükran ve minnettarlıktan biraz farklı duygulara sahiptir. İşler onu Stonor'dan uzak bıraktığı için pişmanlık içerisindedir ve ailenin afiyette olmasını dilemektedir. Üzgün olduğunu ifade eder ve "Başladığımda ayrılamam fakat bir kez daha kutsanmış efendimizin sizin yardımcınız olmasını diliyorum," der. Katherine hakkında da şunları yazar:

Güvenilir haberlerinizden kuzenim Katherine'in size ve hanımefendim eşinize ve diğer herkese olan davranışlarını anlıyorum. Açıkçası onun hakkında bunları öğrenmek bana neşe ve mutluluk veriyor. Kutsanmış efendimizden niyaz ederim ki onu faziletler ve esenlik içerisinde korusun ve sizi de, iyi niyetiniz ve ona iyi tembihlerinizden ötürü, ömrünüzün nihayetinde cennetle mükâfatlandırsın. Ben geçmişi iyi biliyorum; başka türlü olsaydı o, böyle istidatlı, faziletli ve ahlaklı olamazdı. Sir, kuzenim Katherine hakkında yazdıklarınızı iyi

40 Ibid., II, ss. 54-5.

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

hatırlıyorum ve onunla konuştuğumda da her kelimesini ona ileteceğim. Papazımız burada, Tanrı şahidimdir, on hafta içinde veya daha kısa süre içerisinde duamızı okuyacak. Tanrı'nın lütfuyla, o zamana kadar her şekilde hazır olacağım ve sanırım o da olacak. Bu konuda bana gerçekten güvenebilirsiniz.[41]

Bu mektup 24 Haziran 1478'de yazıldı. Thomas muhtemelen küçük Katherine'i ile Ağustos'ta veya Eylül'de evlendi. Çünkü Bayan Elizabeth 5 Kasım'da kocasına yazdığı mektubunda, "Oğlum Betson ve karısı Katherine sana bunları önerir,"[42] diye yazar. Zavallı çocuk kısa bir süre sonra bir kadın olmanın dertlerini öğrenecektir. Çünkü bir yıl sonra Betson hastalanır ve o hem kocasına hem de sanki on altısında taze bir gelin değil de vakur bir hanımağaymış gibi onun işlerine de bakmak zorunda kalır. Dahası, en büyük oğlunun da doğumunu beklemektedir. William Stonor'un ortağının hastalığına tavrı anlayışsız değildir. O, bir arkadaşının hayatı için duyduğu kaygı ile Betson'ın ölmeden önce aralarındaki iş anlaşmasının gereklerini yerine getirip getiremeyeceğine dair duyduğu kaygı arasında kalmıştı. Bu hastalık ve Katherine'in gayreti hakkında bilgiyi Stonor'un bir acentasının efendisine yazdığı bir mektuptan öğrenebiliyoruz:

Sir, emirleriniz doğrultusunda, saat 9'da Stepney'deydik; oraya ulaştığımız o vakitte beyefendiyi hemen gördük ve açıkçası bizi bir hasta adamın elinden geldiği kadarıyla iyi karşıladı. Bununla beraber, samimi olmak gerekirse, tavırlarından anladığımız kadarıyla bu dünyadaki günleri sayılı olabilir. Hanımefendi Bevice, diğer hanımefendiler ve amcası da aynı fikirde. Biz onun iyi olmasını istedik ve öyle olması için dua da ettik. Sizin ve hanımefendimizin adına onun rahatı için elimizden geleni yaptık. Odayı boşaltıp aşağı salona indik ve o derin bir uykuya dalıp hâlden hâle girdi. Saat 11'de amcasını uyandırıp beyefendinin odasına çağırdım. Amcasına ve karısı hanımefendiye geçen bir buçuk sene ile ilgili stok ve satış durumunu sordum. Stok meselesinde söylediğine göre, herhangi bir tasfiye durumunda onun

41 Ibid., II, ss. 56-7.

42 Ibid., II, s. 69.

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

mesuliyetleri bir kenara, size yapılacak borç ödemesi 1,1160 pound. Uygulamasına gelince, Tanrı ve şeytana vereceği hesap bir yana, onun sizin aracılığınızla aldıklarının hesabı gizli olacak; ilaveten, sizin aracılığınızla sattıklarının da. Onun dayanağı olan bu iki hesap defteri karısı hanımefendinin uhdesinde diğer anlaşmalar, faturalar, diğer tacirlerle yapılacak çeşitli ödemelerle birlikte söylediğiniz gibi kilit altında bulunacak. Hanımefendim Jane'e (muhtemelen Katherine'in genç kardeşi Jane Riche) ve bana gelince, bunun usulünce yerine getirildiğine emin olacağız.

O, Sir William'a Betson'ın efendisine ve sahibesine borcu olan 80 poundluk iki tutar hakkında bilgi vermek için de şunu gönderir ve ekler:

İsa'ya güveniyorum ki o, haberci dönene kadar dayanacak. Daha fazlasını doktorlar öngörmüyor. Vasiyeti tenfiz ile görevli üç kişi var; onun karısı sahibem, Londra'nın zabıt kâtibi Humphrey Starkey ve Calais'li tacir Robert Tate. Fakat ben onu bu anlaşmayı bozup karısını yegâne vasiyet tenfizcisi yapması hususunda sıkıştırdım. Ne olacağı konusunda henüz kesin bir şey söyleyemem ama Tanrı'nın inayetiyle elimden geleni yapacağım.[43]

Alacaklıların üşüşüp de ölüm döşeğindeki bir adamın terekesini yağmalamasıyla ilgili bu durumda, umulmadık ve yangından mal kaçırırcasına bir hâl var. Üstelik bu adam Stonor'lara fazlasıyla bağlanmış, kendini onların menfaatlerine adamışken ve şimdi hanımefendinin de damadıyken. On altı yaşındaki genç karısını yegâne vasiyet tenfizcisi yapma gayreti de, o kadını tamamıyla ailesinin ellerine bırakıp tecrübeli ve tarafsız iki kişinin danışmanlığından mahrum bırakmaya matuf şeytani bir tavırdan başka bir şey değil. Ayak oyunları devam eder ve üç gün sonra acenta bir mektup daha yazar. Şuna şahit olmak gönül rahatlatıcıdır, Bayan Elizabeth'in annesi aksi ihtiyar Hanımefendi Croke, Betson'ın durumuna kayıtsız kalmaz ve o sivri diliyle acentayı azarlar:

43 Ibid., II, ss. 87-8.

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

Buradaki düzenlemelere gelince, Tanrı'ya güveniyorum ki sonuçlar çok iyi olacak. Perşembe günü Hanımefendi Croke, Stepney'e geldi ve yanında efendi Brinkley'i de getirdi. Betson için geldiler. Açıkçası o çok hasta... Efendi Brinkley ayrılmadan önce onun kafasına, karnına ve beline yakı koydu. Böylece o, bütün gece rahat etti. Cuma günü yine geldi... O iyileşmişti ve herkes de böyle düşünüyordu. Buna rağmen, Efendi Brinkley onun âkıbeti hakkında bir yargıda bulunamıyor fakat Salı öğleden sonraya kadar onu hayatta tutabilir, bunu üstlenecek. Size şu anda yazmamın sebebi daha ziyade emin olamamam. Sir, Hanımefendi Jane ve ben buraya geldiğimizden beri, benim yaptığım birçok özel ve saklı iş var. Bunlar buraya geliş amacımızla çelişen işler. Onları şimdiye kadar yazamadım. Hanımefendim Betson sizin ve hanımefendinin iyi ebeveynliğine sadık kalmak için müdâhil oldu; her şey ve danışmanlar bir kenara bırakıldı. Dahası, Betson dünyadan ayrılırsa kendisinin bizim onun için istediğimiz kadar güzel düzenlemeleri ivedilikle yaptığını duyacaksınız. O ölse de yaşasa da, Hanımefendi Jane'in belirsizliğin bertaraf edildiği zamana kadar onu terk etmemesi gerekli ve faydalıdır. Çünkü doğrusunu isterseniz, sizin ve hanımefendinin de tanıdığı bazı insanlar, zamanında burada olmasaydık, onu aksi bir yöne teşvik ve ikna edebilirlerdi. Ve Hanımefendi Jane teşekkürü ziyadesiyle hak ediyor.[44]

Buna rağmen bütün bu entrikalar için erkendi, çünkü Betson iyileşti. Kasım'ın 10'unda "çırak" Henham yazar: "Efendim Betson, İsa'nın kutsallığıyla, iyileşti; hastalığın bütün sıkıntılarını ardında bıraktı ve yemesi-içmesi düzeldi. Artık doktorlara ihtiyacı da kalmadı ve onlar da gelmeyi bıraktılar."[45] Fakat Thomas Betson ve Stonor'lar arasındaki yakın ortaklığı bozacak başka bir ölümün eli kulağındaydı. O yılın sonunda nazik, müsrif ve müşfik Bayan Elizabeth öldü. Gariptir ki onun ölümü kocası ile damadı arasındaki iş ortaklığını nihayete erdirmiş görünüyor. Bundan sonra, Stonor evrakında Thomas Betson'a sadece arada bir atıfta bulunuluyor ve bu da Stonor'a olan borcundan kaynaklanıyordu: Şüphesiz o, ortak girişimlerindeki Sir Williams'ın payını almıştı. 10 Mart 1480'de

44 Ibid., II, ss. 88-9.

45 Ibid., II, s. 89.

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

Stonor onu 2.835 poundluk borç hakkında bilgilendirir ve 1482'de hâlâ 1.200 poundluk borcu vardır.[46] Âşıkane bir dostluğun ve bir o kadar iş ortaklığının neden böyle ani bir son bulduğunu tahmin etmek zor... Stonor Mektupları'nın derleyicisi der ki; "Mektuplarda ortaya konduğu hâliyle Betson'ın mizacının samimiyeti ve iffeti bizi ayıplanacak kişinin o olduğunu düşünmekten men eder."

Thomas Betson'ın hayatının tabii ki daha şahsi ve hususi tarafları da vardı. Bu bölümün başlangıcındaki o büyük şirket hakkında çok az şey söyler (*The Fellowship of the Staple*'a ve Cotswolds yününün fiyatına arada bir yapılan atıflar hariç). Kendisi karşımızda bir simge olduğu kadar bir birey olarak da durduğu için şimdi bakışlarımızı onun kamu ve iş hayatına çevirmeliyiz. Ve daha dolaylı delillerden Staple'ın bir tacirinin işini nasıl yürüttüğünü anlamaya çalışmalıyız. Kazancının iyi olmasını isteyen tacir iki şey yapmalı ve en yoğun dikkatini bu ikisine vermelidir: Yününü bir İngiliz yetiştiriciden almalıdır ve onu yabancı bir müşteriye satmalıdır. İngiltere'nin en iyi yünlerinin bir kısmı Cotswolds'dan gelir ve bir Staple taciriysen pazarlık etme ayrıcalığın vardır; büyük yaz yün kırpımının mahsulünden mi istersin, yoksa sonbahar koyun kesimlerinden kalan postlardan mı? İşte Thomas Betson yumuşak ilkbahar havasında doru atını Gloucestershire'a sürer, o gittikçe çevresinde salınan akdikenlerin kokusu onu takip ederdi.

Diğer yün tacirleri evden çok daha uzağa, muazzam sürülerinin yünleri için manastır reisleri ile pazarlık etmeye, Yorkshire'ın uzun vadilerinin içlerine giderlerdi. Fakat Betson, Cotswolds postlarına güvenirdi. 2.348 tanesini Sir William Stonor ve Thomas Betson adına Temmuz'da Londra'ya gönderdi. Mayıs alımlar için en harika aydı ve Northleach tacirler ve komisyoncular için en güzel toplanma yeriydi. Şaşırmamak gerekir ki Northleach Kilisesi yüncülerin kitâbeleri ile doludur. Çünkü sıklıkla orada dua ederler, köylüler alıcı ve satıcılarla orada bağlantıya geçer, alışveriş orada yapılır ve numuneler orada incelenirdi. Cely ailesi[47] en

46 Ibid., II, ss. 102-3, 117.

47 Celyler: On beşinci yüzyılda Londralı yün taciri bir aile. Stonor'lar gibi mektupları elimizde olan birkaç aileden biridir (ç.n.).

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

çok iki Northleach yün komisyoncusundan alım yapardı; William Midwinter ve John Busshe. Komisyoncular ve satıcılar arasındaki ilişki genellikle yeterince yakın ve sıcaktı. Midwinter bazen müşterilerine ürünün yanında bir eş de ayarlamaya çalışırdı ve evlenebilecek genç hanımlar bir galon şarap ve çok daha iyi han eğlencesi karşılığında buna isteksiz değillerdi.[48] Şu bir gerçek ki senetleri uzun süre ödenmeden durduğunda Midwinter gergin biriydi. Fakat bunun için onu suçlayamayız. Thomas Betson, Lamberton'lu Robert Torbot'un koyun postlarını severdi[49] ve aynı zamanda Broadway'li Whyte ile John Tate diye biriyle[50] ve Stonor'ların tanıdığı bir Henley taciri olan John Elmes ile irtibat hâlindeydi. Midwinter, Busshe ve Elmes yün satıcısı veya komisyoncu ("broggers"), yani yün yetiştiren çiftçilerle yün alan tüccar arasında aracıydılar fakat bazen tacirler üretici ile doğrudan temasa geçer, büyük ve küçük üreticinin kırptığını alırdı. Söz konusu yıllık ziyaretlerden sıcak dostluklar doğar, Yorkshire derelerine ve Cotswolds vadilerine dönüş heyecanla beklenir. York taciri ve hemşehrisi Richard Russel vasiyetini bıraktığında bu durum hoş bir ifadeyle kaydedildi; "Kendilerinden 20 l. yün aldığım Yorks Walde'ın çiftçilerine ve aynı şekilde 10 l. yün aldığım Lyndeshay çiftçilerine dağıtılmak üzere." (1435)[51]

Cely mektupları Nortleach'tan yün alışı ile ilgili bir yığın malumat verir. Betson ile Stonor'un ortaklığının sona erdiği görülen yılın Mayıs ayında, ihtiyar Richard Cely iş için oradadır ve "Caleys'deki Jorge Caly'ye," oğluna haberleri iletir.

---

48 Richard Cely'nin konuyla ilgili kardeşi George'a 13 Mayıs 1482'de yazdığı eğlenceli bir mektup için bakınız: *Cely Papers*, ss. 101-4. Yün taciri William Midwinter'a diğer atıflar için bakınız: ibid., ss. 11, 21, 28, 30, 32, 64, 87, 89, 90, 105, 124, 128, 157, 158.

49 *Stonor Letters*, II, s. 3.

50 Ibid., II, s. 64.

51 *Testamenta Eboracensia* (Surtees Soc.), II, s. 56. York'un tanınmış bir yün taciri, farklı zamanlarda Onikiler Meclisi'nin üyesi, şerif ve belediye başkanıydı. 1435'te öldü. Şehir kayıtlarında sürekli görünür, bakınız: *York Memorandum Book*, ed. Maud Sellers (Surtees Soc., 1912 and 1915), vols. I and II, *passim*.

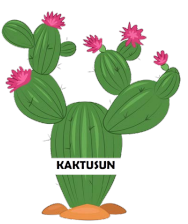
BELONGS TO KAKTÜS TEAM

Merhaba, senden 13 Mayıs 1480 tarihli bir mektup aldım. Mektubundan, Jhon Destermer ve John Underbay tarafından talep edilen orta yünümün satıldığını ve senin pazarlarda dolaştığını iyi anlıyorum. Bu nedenle, Tanrı'nın lütfuyla, bu söz edilen, Northleach'lı William Midwinter'dan aldığım 29 sarpleri göndermekle uğraştım. Yün balyacısı Will Breten'in dediğine göre bunun 23 sarpleri iyi yün, papazın 3 sarpleri de iyi; geçen seneki Paskalya'da gönderdiğim gibi değil, çok daha iyi. Londra'da gönderimler başladı lakin ben henüz göndermedim. Kutsal günlerden sonra göndereceğim. Navlun ve diğer masrafları sana bildireceğim. Bu aynı gün biraderin Richard Cely, bana ve sana farklı çeşitlerde postlar almak için Northleach'a gitti.[52]

Bir başka durumda da şöyle yazar: "Mektubunda bana Cotswolds"daki yünü almamı tavsiye ediyorsun ki bunun otuz çuvalı John Cely için, kırk çuvalı da William Midwinter için toplandı. Daha fazla almamam tavsiye ediliyor. Cotswolds'daki yünün fiyatı harika; bir tod[53] için 13s. 4d. Yün için Cotswolds'daki bu büyük yarış her yıl olduğu gibi..."[54] Yollarda tacirlerin koşuşturmasını hayalimizde ne de güzel canlandıran bir resim ve Chaucer'ın onları gördüğü gibi bir bakış:

Bir de Tüccar vardı, bir kenara yazın,
Sakalı çatal çataldı, giysisi rengârenk,
Yüksek eyer üstüne oturmuştu dimdik.
Flaman işi kunduz kürkü şapkası pek şık duruyordu,
Parlak tokalı çizmeleri bacaklarını sarıyordu.
Anlatıyordu büyük bir ciddiyetle neyi
Nereden kazandığını ve dönüp dolaşıp aynı şeyi.

(*Canterbury Hikâyeleri*, Genel Giriş)



Betson, Northleach'da Staple'dan kardeşleri ile sıklıkla karşılaşmış olmalı; diğerlerinin yanında vakur ve ihtiyar tacir Richard Cely ve oğul George, bileğinde tuttuğu ve Meg ismini verdiği şahini, Bayard diye anılan bir at ve Py ismindeki bir başkası ile. Belki Newrak'ın

52 *Cely Papers*, ss. 30-1.
53 Yün tartı birimi (ç.n.).
54 Ibid., s. 64.

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

yakınındaki Holme'dan John Barton da oradaydı, mağrur bir tacir olarak evinin cam penceresine şu vecizeyi bir şiar yazdıran:

Tanrı'ya şükür ederim ve hep edeceğim
Koyunlar ki velinimetim.[55]

Yine de onun yünü için Cotswolds kadar güneye inmesi pek mümkün değil. Bazen Betson rakipleriyle de karşılaşırdı yollarda; iri, temkinli Flamanlar ve kara gözlü ve elleri hareketli ince, zarif Lombardlar ile. Normalde bunların Cotswolds ile bir alıp verecekleri bulunmaması ve ancak Calais'deki pazardan yün almaları lazımdı; ancak yine de geliyorlardı ve bütün iyi İngilizler onlara bu dümenlerinden dolayı kızgındılar, başarılı ticaretlerine ise daha da öfkeleniyorlardı. "Londra'daki yünümü henüz balyalamadım," yazar ihtiyar Richard Cely, 29 Ekim 1480'de, "bu yıl yünü sardırmış da değilim, çünkü Cotswolds yünü Lombardlar tarafından alındı; bu yüzden de Londra'daki yünümü hazırlamak için hiç de aceleci değilim."[56] Oğlu 16 Kasım'da Calais'den ona yazar: "Calais'de anca az bir miktar Cotswolds yünü var ve anladım ki Lombardlar geri kalanını İngiltere'de tümüyle almışlar."[57]

Şu bir gerçek ki, Cely'ler ve diğer İngiliz tacirler de, durup durup yabancı tacirlerle mahrem pazarlıklara girmeyi istemiyorlardı. İki yıl sonra, acentaları William Cely onlara tavsiyede bulunmak için yazar. İki Flaman tüccar, kuralın aksine, İngiltere'den yün almaya çalışmaktadırlar ve Calais'deki otoriteler bunun duyumunu almışlardır. Bu yüzden patronları dikkatli olmalı, Wyllykyn ve Peter Bale'den ödemeyi Calais'de almalıdırlar; "lakin sizin anlaşmanız hiç kimseye malum değil, Peter Bale'in defterini incelemedikleri sürece."[58] Namuslu Betson şüphesiz böyle dümenlerden sakınıyor ve zeki faizciler olan Lombardlara kızıyordu. Bunlar İngiliz tüccarını kandırmak için mali hilelerde ustalardı ve İngiltere'de yünü veresiye alamadıkları için bunu Cotswolds'da mı başarmaya çalışıyorlardı?

55 Vasiyetname için bakınız: *Test. Ebor.*, IV, s. 61; ibid., s. 62.
56 Ibid., s. 45.
57 Ibid., s. 48.
58 Ibid., ss. 154-5.

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

O vakit, yünü Flandra'ya taşıyıp yüzde beş iskonto ile nakde çevirip bundan sonra da o parayı çoğunlukla İngiliz tacirlerine verilmek üzere tefeciliğe yatırmıyorlar ve İngiltere'de ödeme günü geldiği zaman da yüksek bir kâr elde etmiş olmuyorlar mıydı?[59]

Thomas Betson'ın üzerine alması gereken bir diğer iş de yününün çuvallanıp Calais'e gönderilmesiydi. Burada kendini kraliyet ve şirket tarafından yapılmış düzenlemelerin ağına düşmüş hâlde bulur; ticari malın tavsifi ve paketlenmesindeki hilelere karşın daima kendini kollamak zorundadır. Yün geldiği bölgede çuvallanmalıydı ve hava, toprak ve ıvır zıvırla şişirilmemesi için katı düzenlemeler vardı. Toplayıcılar şirket tarafından farklı bölgelerde görevlendiriliyorlar, maliyenin önünde yemin ettiriliyorlar, dolaşıp her bir balyayı mühürlüyorlardı. Öyle ki mührünü kırmadan balyalar açılamazdı. Ve büyük balyalar yük beygirlerinin sırtında taşınıyordu, "Wiltshire ve Hampshire Downs'a giden, Romalıların fetihlerinden bile önce kullanılmış antik patikalardan Surrey ve Kent üzerinden Hacılar Yolu (*the Pilgrims' Way*) vasıtasıyla Medway limanlarına." Çeşitli limanlarda gümrük memurları sicillere yün nakleden tacirlerin isimlerini, her biri tarafından nakledilen yünün vasfını ve miktarını kaydetmek üzere hazır bulunmaktaydılar.[60] Yünün bir kısmı Londra'ya, Stapler'lerin ofislerinin bulunduğu Mark Lane'e (Mart Lane'in bozulmuş hâli) gelir, Leadenhall'deki tahsisat ve gümrük vergilendirmesi için tartılırdı.[61] Bu işlemler esnasında Thomas Betson, Stonor'ların üç yardımcısı ya da "çırağı"ndan yardım görürdü. Onlar kendilerini Thomas Henham, Goddard Oxbridge ve Thomas Howlake olarak tanıtırlardı ve sonuncusunun yüreği yaralıydı, zira bu genç adam küçük Katherine Riche'e vurgundu. Bu adamlar bazen Stonor'ların Londra'daki deposunda, bazen de Calais'deki evlerindeydiler. Londra'daki yünün paketlenişine ve Calais'deki satışına yeterince şahit olan bu adamlar, Thomas Betson'ı birçok zahmetten kurtarıyorlardı.

Böylelikle, Calais'e gitmesi için paketlenen, tartılan, damgalanan ve vergilendirilen yün Calais'in kendi gemileriyle veya İngiltere'nin

59 "The Lybelle of Englysche Polycye," loc. cit., ss. 174-7, *passim*.

60 Mr. Malden'in mukaddimesine bakınız; *Cely Papers*, ss. xi-xiii, xxxviii.

61 Ibid., s. vii.

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

doğusunda veya güneydoğusunda bulunan kıyılardaki, bugün sadece birer köy olan küçük limanların gemileriyle taşındı. Çünkü gemiler yalnızca Hull'dan ve Colchester'dan değil; Brightlingsea, Rotherhithe, Suffolk'taki Walberswick, Essex'deki Rainham, Bradwell, Maidstone, Milton, Newhithe ve Millhall'dan da hareket ederlerdi. 1478 Ağustos'unda, Cely'ler yaz kırpımından sonraki sarplerce yünlerinin navlunu için yirmi bir farklı geminin kaptanına ödeme yapıyorlardı.[62] Nakliye yaz boyunca ve Noel'e kadar devam etti. Ancak kış ayları boyunca, Martinmas'ta gerçekleşen sığırların ve koyunların toplu kesiminden sonra, tacirler çoğunlukla post ve koyun derisi gönderirlerdi. Bu dönemde ev kadınları kış için etlerini tuzlar, çiftçilerse tüccarın çok önceden pazarlığını ettiği postların ve derilerin teslimatını yaparlardı. Sık sık, tacirlerin mektupları ve gümrük kayıtları bize bu becerikli küçük gemilerin isimlerini ve yüklerini verir. 1482'in Ekim'inde, mesela, Cely'ler bir parti post taşıyorlardı:

> *Muhterem Sir, efendim Ekim'de bu sevkiyatta Londra'nın limanında postlarını sevk etti ki, düşünüp taşındıktan sonra size tavsiyem… Öncelikle postları almalı ve Tanrı'nın lütfuyla, navlunu ödemelisiniz. Londra menşeli "Mary"de, Kaptan William Sordyvale, gemi direğinin arkasına yığılmış yedi çuval, içerdikleri post sayısı toplam 2.800; bir çuval diğerlerinin arasına saklanmıştır ve bu çuvalın bir kısmı "O" ile damgalanmış yaz postlarındandır; sonra William Daltons'ın üç çuvalı gelir ve onların altında da efendilerimin diğer altı çuvalı uzanır. Keza, Rainman menşeli "Christopher"da, Kaptan Harry Wylkyns'ın yedi buçuk çuval Cots postu, toplam 3.000 post, direğin arkasında durur ve onların altında da Northamptonlı William Lyndys'ın adamı Welther Fyldes'in 200 postu vardır ve taksim kısa iplerle yapılır. Maidstone menşeli Thomas'da, Kaptan Harry Lawson, altı torba toplam 2.400 post, ki bunlar bent kapağının altındaki direğin ön yanında uzanır ve bir çuval da kıç tarafındadır. "O" ile damgalı olan, bunların altı çuvalı benzer şekilde yaz postudur. Keza Londra menşeli "Mary Grace"de, Kaptan John Lokyngton, altı çuval, toplam 2.400 post arkada, Thomas*

62 *Cely Papers*, ss. 194-6; Introd., ss. xxxvi-viii.

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

Graunger'in postlarının altındadır; aralarındaki taksim kırmızı ile yapılmıştır. Efendimin bu seferde naklettiği postlar 26 buçuk çuvaldır ki bunlardan 561 tanesi kış postudur ve bir "C" ile damgalanmıştır; 600'den fazlası ise yaz postudur. İki çuval için sipariş olmadığından bir kısmı geride bırakılmıştır ve bütün yaz postları "O" ile damgalanmıştır. Ayrıca Sir, Rainham menşeli "Mary"de de teslimat var, Kaptan John Danyell, sizin eşyanızla bagajınız ve efendimin damgasıyla damgalanmış bir essex peyniri.

Ve böyle, Hull'lu Michael ve Newhithe'li Thomas'ın benzer şekilde sevk ettiği, "gemi direğinin yanında Thomas Betson'ın postlarının altında" durup, toplamda 11.000 olan postların sayılarının ayrıntıları ile devam eder.[63]

Ne kadar da canlı bir sevkiyat listesi. İster maymun, fil dişi ve tavuskuşu olsunlar isterse de ince sac tepsiler; kargolar en romantik konudur. Ve İason'un Kolhis'e yelken açtığı günden beri[64] koyun yünleri en romantik yüklerdir. O eski kaptan denizciler, "the Christopher of Rainman'ın kaptanı Henry Wilkins, the Jesu of London'ın kaptanı John Lollington, the Thomas of Newhithe'nin kaptanı Robert Ewen ve diğerleri denizden gelen tuz kokusunu nasıl da ciğerlerine çekerlerdi, bent kapaklarının üstünde ve altındaki yün çuvallarıyla o köpüren küçük koylardan çıkarken sevgililerine ve eşlerine el sallarlardı. Gemiciler, onların hepsi, Chaucer'a benzerler:

Denizlerin kurduydu, sezerdi her tehlikeyi,
Gelgitleri, akıntıları ve daha pek çok şeyi,
Ayın devirlerini, limanları. Seyirde dikkatliydi,
Cartage'dan Hull'a eşi yoktu, o kadar süratliydi.
Gözü pekti, icabında tedbirli ve akıllı,
Ne fırtınalarda uçuşmuş, karışmıştı sakalı.
Finisterre burnundan Gottland'e kadar

63 Ibid., ss. 71-2.

64 Yunan mitolojisinde, Altın Post'u ele geçirmek için Argonotlar İanos liderliğinde Kolhis yolculuğuna çıkar. Gemilerinin adı "Argo"dur ve Argonotların ismi de buradan gelir (ç.n.).

BELONGS TO KAKTUS TEAM

Bilirdi nerede, nasıl bir sığınak var.
Ne İngiltere ne de İspanya'da girmediği koy kalmıştı,
Teknesi Magdalene adıyla nam salmıştı.
(*Canterbury Hikâyeleri*, Genel Giriş)

Belli ki gemileri iki Cely biraderin alıp annelerinin ismini verdikleri *Margaret Cely* gibiydi, çünkü donanım ve tertibatı haricinde toplamda L28'i aşmıyordu. Bir kaptan, marinelbaşı, aşçı, on altı şen denizci taşıyordu ve korsanlar için bir gözcü barındırıyordu. Toplar, yaylar, baltalar, beş düzine ok ve on iki pound barutla silahlanmıştı. Tuzlanmış balık, ekmek, buğday ve bira ile erzaklanmıştı. Cely'lerin Zealand'a,[65] Flandra'ya ve Bordo'ya gönderdiği ticaret malları ile yüklenmişti.[66] Bu gemi iki ton civarında olmalıdır fakat diğer küçük gemiler çok daha hafifti. Cely Evrakı'nın kültürlü editörünün bize söylediğine göre, "Küçük Medway limanlarının gemileri nehir de güvenlice seyredebilmeleri için nadiren otuz tona ulaşabilirlerdi; Maidstone menşeli 'Thomas', Aylesfor Köprüsü'nü geçmek istiyorsa, ancak bir mavna olabilirdi."[67] Fakat onlar kanalı takip ederek korsanları kaygısızca atlattılar. Yine de Thomas Betson, yün filolarının güven içerisinde ulaşmasının gerginliğini sık sık yaşardı.

Chaucer'ın taciri gibi,
Orwel'la Middleburg arası deniz yolu
Ne pahasına olursa olsun güvenli tutulmalı.
(*Canterbury Hikâyeleri*, Genel Giriş)



Thomas Betson, George ve Richard Cely ile yan yana, başlığındaki tüyü yelleyen tuzlu rüzgârla, sıklıkla bakışlarını rıhtımdan ufka mıhlamış olmalıdır. Gemiler ufukta belirince rahatlar, Tanrı'ya şükran dolu bir nefes alırdı. Bir keresinde Londra'dan Stonor'a yazar; "Ve Sir, Efendimize şükrolsun, anladım ki sevk edilmiş yünümüz geliyor… Calais'e. Kendim gelene kadar sizi havadisten haberdar

65 Danimarka'nın en büyük adası (ç.n.).
66 Ibid., ss. 174-88.
67 Ibid., s. xxxviii.

BELONGS TO KAKTUS TEAM

etmeye devam ederim. Fakat çok da cüretkâr değilim, çünkü bu havadisten dolayı şu zamanlarda neşeli ve mutlu olabilirsiniz. Doğrusunu isterseniz, ben de mutluyum ve Tanrı'ya gönülden şükran duyuyorum."[68] "Çırak" Thomas Henham da üç hafta sonra yazar: "Sandwich'ten Nisan'ın 11'inde ayrıldım ve Shrove Perşembe[69] yün gemileriyle Calais'e geldim. Kutsal İsa'nın izniyle, yünlerinizi sorunsuzca aldım. Sir, durumu anlatmama izin verirseniz, yünlerinizi filodaki herhangi birinin aldığı kadar sorunsuz aldım. Dahası Sir, yününüzün Paskalya zamanı depolandığını öğrenmekten memnuniyet duyacaksınız. Dahası, anlatmama izin verirseniz, denizciler mutlu ve navlunu ödediler."[70]

Cely'ler de aynı tarzda yazar: "Bugün Ağustos'un 16. günü, yün filosu Ipswich ve Londra'dan güven içinde geldi. Tanrı'ya şükür. Aynı gün, kısmen indirilip yüklendi. Tanrı'ya şükür."[71] Onların mektupları da bize hangi tehlikeden korktuklarını gösteriyor. "İsa'ya dua ediyorum, umarım kısa zamanda ve güvende buraya varırsın," yazar Richard onun "iyi ve sevgili kardeşi George"a, 1482'nin 6 Haziran'ında. "Robert Eryke, Calais ve Dover arasında İskoçlar tarafından kovalandı. Ucuz atlattılar."[72] Kayıtlara geçen böyle bir sürü kovalamaca vardır ve bir fırtına esnasında güvertede veya bent kapağında yakılan yünleri de duyarız.[73]

Thomas Betson ve Cely'ler, yolcuları ve mektupları taşıyan bu gemilerde kanal boyunca sıkça seyahat ederlerdi. Calais'de, neredeyse Londra'da olduğu kadar kendilerini evde hissediyorlardı. Calais'de İngiliz tacirlerin şehrin her istedikleri yerinde yaşayamadıkları zamanlardı. The Staple şirketi evlerinde kalabilecekleri ruhsatlı ev sahiplerinin bir listesine sahipti. Ekseriyetle, birkaç tüccar bir evde kalır; en nüfuzlu, mağrur ve muhterem kıdemliler yüksek masada yemek yerken yeni yetmeler salondaki yan masalara geçerdi. Bazen

68 *Stonor Letters*, II, s. 2.

69 Ortodokslar haricindeki Hıristiyanlar tarafından kutlanan kutsal bir gün (ç.n.).

70 Ibid., II, s. 4.

71 *Cely Papers*, ss. 112-13.

72 Ibid., s. 106; karşılaştırın, ibid., s. 135.

73 Kayıtlar için bakınız: Ibid., s. 129; Ibid., s. 142.

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

şartlar üzerine tartışırlardı. Aynı bir gün William Cely'nin eve, Londra'daki Richard ve George'a yazdığındaki gibi:

> *Sir, şunu anlamanızı rica ediyorum, burada ev sahibi Thomas Graunger ve cemiyet arasında bir tutarsızlık var. Mesele konaklamamızla ilgili. Çünkü Thomas Graunger geldiğinde konaklamamızla alakalı bize söz vermişti; ki biz kalışımız için yüksek masaya haftalık 3s. 4d., yan masaya ise 2s. 6d. ödeyecektik. Şimdi yan masa için haftalık 40d., yüksek masa içinse 4s.den aşağısını kabul etmeyeceğini söylüyor. Binaenaleyh, cemiyet diğer konaklara nakledilecek, bazısını bir yere bazısını da bir başka yere. William Dalton Robert, Torneys'de olacak; Ralph Temyngton ve Stamford'lu efendi Brown'ın adamı Thomas Clarke'da. Bütün cemiyet nakilleri bana uygundur. Bu yüzden bunu bilmenizi istedim ki sizin için en iyi olanı yapınız.*[74]

Fakat Thomas Betson ev sahipleri ile hiçbir zaman bozuşmadı. Onların Betson'dan tek şikâyeti aşk mektuplarına ayırdığı uzun vakitten dolayı akşam yemeğine geç inişi olmalıdır.

Betson için Calais'de yeterince yapılacak iş vardı. Öncelikle, yünler indirildiğinde kraliyet memurları tarafından düzgün damgalanmış mı teftiş edilmeliydi. Sonra memurların mahir istifçileri balyaları inceler, paketler ve mühürlerdi. Şişkin sarplerleri arasındaki niteliksiz yünün farkında olan tacirler için bu gergin bir süreçti. Eminiz ki namuslu Betson asla hile yapmazdı. Lakin Cely'ler ticaret hileleri konusunda azıcıktan fazlasını biliyorlardı. Bir sene, Calais yüzbaşısı onların acentası olan 24 numaralı sarpleri test edilmesi için çektiğinde, onun kalitesiz yün olduğunu bilen William Cely gizlice kaliteli yün olan 8 numarayı onun yerine koydu ve yaftalarını değiştirdi. Böylece kısa zaman sonra eve şöyle yazdı; "Yününüz, nihayet, benim başımdan attığım stapler sayesinde tasdiklendi."[75] Gover boşuna, "hile, malın ikamesidir," dememiş.

Belediye başkanına ve Kral'a verilmek üzere vergi toplayan The Staple Cemiyeti'ne ödenmesi gereken gümrük ve haraç vardı. Sonra,

74 Ibid., s. 135.

75 Bakınız: Ibid., s. 160; Ibid., s. 162.

BELONGS TO KAKTUS TEAM

her tacirin asıl işi gelirdi; yün satışı. Tabii ki Thomas Betson gemi gelir gelmez mümkün olduğunca çabuk satmak isterdi. Ancak bazen pazar yavaş olurdu ve yün aylarca elinde kalırdı. Yaz kırpımından, Şubat'ta veya öncesinde nakledilen ve Nisan'ın 6'sına kadar elde kalanlar eski yün olarak tasnif edilirdi. The Staple Cemiyeti'nin buyruğu ile yabancı alıcılar yeni her üç sarpler için bir sarpler eski yün almalıydılar. Flamanlar bir eskiye mukabil beş yeni almak için homurdansalar da buyruğa uymalıydılar.[76] Betson'ın işlerinin büyük bir kısmı Calais çarşısında biterdi. O orada kendi mülkleri olan eski ailelerin evlatları asil Flaman tüccarla, Leyden ve Delft'ten daha avam tüccarla ve parlak Floransa, Cenova ve Venedik'ten yün satıcılarıyla buluşurdu.

Peter ve Daniel van de Rade of Bruges, Stonor'ların ve Cely'lerin en iyi müşterileri arasındaydılar (İkisinin de mektuplarında kendilerinden bahsedilir). Thomas Howlake bir keresinde onlara sattığı dört sarpler iyi Cotswolds yününden ve yaptığı indirimden bahseder ve ekler: "Sir, müsaadenizle, bahsi geçip de yününüzü alan tüccara gelince, onlar Flandra'dan gelen herhangi bir tacir kadar iyiler ve bu yüzden onlara daha iltimaslı davranıp daha uzun bir vade verdim."[77]

Tacirler sadece Calais'de iş yapmazlardı; Antwerp'de, Bruges'de ve ülkenin çeşitli yerlerinde büyük fuarları vardı. "Thomas Betson," diye yazar Henham efendisine, "Nisan'ın son günü Calais'e geldi ve Mayıs'ın ilk günü de sorunsuzca Bruges çarşısına hareket etti."[78]

Betson'ın kendisi Sir William'a şöyle yazar: "Bilmek istersiniz ki Trinity'de sorunsuzca Calais'e geldim. Merhametli Rabbimize şükürler olsun, güzel bir yolculuktu. Sir, Tanrı'nın yardımıyla gelecek Cuma pazar için yola çıkmak niyetindeyim. Merhametli Tanrı'dan benim hızım olup bana yardım etmesini dilerim. Ve Sir, Tanrı'nın merhametine inanıyorum; talih bize burada gülerse sizin ve benim faydama bir şeyler yapacağım. Buraya, şimdiye kadar birkaç tacir geldi; bundan sonra Tanrı'nın lütfuyla dahası gelecek. Sizi temin ederim, sezon geldiği zaman hiç vakit kaybetmeyeceğim. Ve çarşıdan döndüğümde de, Tanrı'nın lütfuyla, her türlü havadisi

76 Cely Papers, ss. xii, xxiv-v.

77 *Stonor Letters*, II, ss. 62-3; ayrıca bakınız: *Cely Papers*, ss. 1, 10, 13.

78 *Stonor Letters*, II, s. 4.

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

size bildireceğim."[79] Siyasi dengesizlikler sıklıkla yolları tehlikeli hâle getirip bazı tacirleri soyulma riski ile karşı karşıya bıraksa da Betson, panayırlarda bütün Avrupa'dan çok sayıda tüccarla karşılaşırdı. İngiliz tüccarı genellikle Flandra ve Brabant[80] panayırlarının en iyi satıcısı ve müşterisi olarak bilinirdi. Fakat bazen Flamanlar onlardan şikâyet eder; staplerlerin son gün haricinde onların tacirlerinin ürün almasını engelleyen düzenlemeler yaptıklarını söylerlerdi. Son gün Flaman satıcılar toplanma kaygısında oldukları için ürünlerini değerinden aşağı satarlardı.[81] *Libelle of Englyshe Polycye*'nin yazarı İngilizler tarafından bu pazarlara getirilen vergilerden iftiharla bahseder.[82]

Panayırlar farklı zamanlarda farklı yerlerde kurulurdu fakat senenin dört mevsimine mukabil dört büyük panayır vardı.[83] Kışın, Soğuk pazar vardı; Thomas Betson oraya kürklere bürünmüş hâlde giderken atının toynakları buzlu yollarda çınlardı. Baharda, Pask pazarı vardı; ıslığını pürneşe çalar, şapkasına bir menekşe takardı. Yazın, Vaftizci Yahya Günü'ne yakın, Synxon (St. John) pazarı vardı; terlediğinde kaşlarını siler, Antwerp'deki bir pavyondaki bir Cenevizli'den Katherine için bir top açık kahverengi saten veya Lucca ipeği alırdı. Sonbaharda, Flamanların St. Bamis (28 Ekim) diye andıkları St. Remy'nin gününe yakın, Balms veya Bammys pazarı vardı. Nişanlısına bir kuzu veya vizon kürkü veya Bruges'deki pazarlarından Hansardlardan hoş bir pelerin alırdı.

İşte bu pazarlar, *Merchants of the Staple*'ın yünlerini satabilecekleri alıcılar bulabilmek için oradan oraya dolaşıp arkadaşları için de bin türlü küçük işler yaptığı pazarlardı. Evdekiler staplerler hakkında şöyle düşünmek eğilimindelerdi: Onlar güya kendilerinin uzak

79 *Stonor Letters*, II, s. 48.

80 Toprakları günümüz Hollanda ve Belçika topraklarının bir kısmını kaplayan, on ikinci ve on dokuzuncu yüzyıllar arasında varlığını sürdüren bir düklük (ç.n.).

81 *Cely Papers*, s. xxiii.

82 Şiir buraya alınmamıştır (ç.n.).

83 Panayırların isimlendirilme örnekleri için bakınız: *The York Mercers and Merchant Adventurers*, 1356-1917, ed. M. Sellers (Surtees Soc., 1918), ss. 117, 121-5, 160, 170-1; Miss Sellers' note, ibid., s. 122.

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

diyarlardaki işlerini görmek ve kendilerine hediye göndermek için varlardı. Biri bir çift Louvain eldiveni isterdi, bir diğeri bir kelle şekeri, bir başkası bir fıçı Gascon şarabı ("Orada daha ucuza bulabilirsin sevgilim"), biri de bir veya iki metre Hollanda kumaşı; zencefil ve safran her zaman sevinçle karşılanır ve Cely'lerin "Venişikliler" diye yazdığı Venediklilerden alınırdı. O vakit, tabii ki, iş için yapılacak alışverişler vardı; Calais çuvaldız ipi, yün balyalarını sarmak için Arras'dan, Britanny'den[84] veya Normandiya'dan keten bezi gibi.[85] Cely'lere gelince, Thomas Betson onların konuşmalarını eğlence ve böbürlenmeden ibaret görüyordu. Bir tek George Cely'nin on mil boyunca sesini çıkarmayıp daha sonra ona bir sırrını açtığı o kasvetli durumu ayrı tutuyordu. İngiltere'de onun dişi köpeği bir batında on dört yavru doğurmuş, sonra da yavrularıyla birlikte ölmüştü.[86]

Calais'deki muhasebe ofisi, panayırlar, taşra pazarları derken Thomas Betson elindeki yünü ve postları tüketirdi. Ancak işi bununla bitmezdi. Şimdi sıra müşterilerinden, Flaman tüccardan paraları tahsil edip İngiltere'deki alacaklılarına, Cotswolds yün satıcılarına ödeme yapmak gibi netameli bir işteydi. Staplerler için yün ödemelerini zamanında yapmaları alışılagelmiş bir durumdu ve kural altı ayda ödenmesiydi. Yabancı alıcılar ödemeyi ertelediğinde Thomas Betson'ın bir daha onları görmesi zordu. Dahası, mübadeleler onun zorluklarını içinden çıkılmazcasına karmaşıklaştırıyordu. Bugün dalgalı borsalar ve benzerlerinin zorlukları hakkında bir şeyler bildiğimizi düşünürüz. Lakin on beşinci yüzyılda, bir Staple tacirinin beynini çatlatan bitmez tükenmez ihtilafların ve girift hesapların zorluğunu hayal etmemiz kolay değildir. Sorun sadece İngiltere ve anakara arasındaki oranların farklı olması değildi; Cely Evrakı'nın derleyicisinin de işaret ettiği üzere, "kendi para sistemini kurma ayrıcalığını savunan her türlü hükümdar ve bastıkları altın ve gümüşün sıklıkla şüpheli olan mahiyeti, ne bulurlarsa onu almak zorunda kalan Cely'ler için değerlerin denkleştirilmesini zorlaştırıyordu."[87]

84 Kuzeybatı Fransa'da bir bölge (ç.n.).

85 *Cely Papers*, s. xl, *passim*.

86 Ibid., s. 74.

87 Ibid., s. xlix.

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

Zavallı Thomas Betson'ın çektiklerini hayal edin, muhasebe ofisine sırasıyla gelen İskoçya'nın Andrews florini, Gueldres'in Arnoldus guldeni (çok değersiz), Burgundy'li Charles'ın Carolus groatı,[88] Fransa'nın eski ve yeni kronları, Utrecht Piskoposluğu'nun David'i ve Falewe'si, Vestfalya kontlarının Hettinus groatı, Lewe veya Fransız Louis d'oru,[89] Limburg groatı, Milan groatı, Nimueguen groatı, Brabant'ın Phelippus ve Philippe d'oru, Utrech'in Plaques'i, çeşitli piskoposların Postlateleri, İngiliz Ryalli (on şilin değerinde), İskoç Rideri ya da Burgundy'nin Rideri[90] (böyle anılırlardı, çünkü üzerlerinde at üstünde bir adam tasviri taşırlardı), Cologne ve Setillers Piskoposluğu'nun Florin Rhenausu.[91] Betson bunların hepsinin İngiliz parası cinsinden, cemiyet tarafından o zaman için belirlenmiş, ederini bilmek zorundaydı. Ve çoğunluğu tabii olarak zamanla değerlerinden yitirmişti. Esasen İngiliz parası bu bahiste imrenilesi iyi bir şöhrete sahipti, ta ki VIII. Henry kendi menfur emelleri için parada tağşiş yapana kadar. Cely'lerin mektupları mübadele hususundaki tedirginliklerine atıflarla doludur ve Thomas Betson'ın durumu ise daha da zordur. Ancak şüphesiz o, Chaucer'ın sakallı taciri gibiydi.

İngiltere ve Hollanda arasındaki tahsilatlarını sonuca ulaştırmak için staplerler muhteşem bankacılık imkânlarını ve kredi araçlarını (kambiyo senetlerini ve benzerlerini) kullanırlardı. Ki bu araçlar, ticareti mali işlemlerle birleştiren İtalyan ve İspanyol tacirleri ile İngiliz kumaş tacirleri tarafından onların kullanımına sunulmuştu.[92]

Uyuması gereken zamanda arkadaşlarına yazmak için geç saatlere kadar oturan Thomas Betson, pansiyonunda böylesi mektupları çokça kaleme alır ve mektuplarında tarihe atıflar yapar: "Londra'da, Meryem Ana Yortusu'nda, sanırım sen yatağındayken, Tanrı şahidim olsun ki gözlerim ağrıyor."[93] Yıllık hesapları yapmaya geldiğinde işlerinin en zoru buydu. İşte onun işlerini yaparken bir tasviri:

88 Groat: Dört penilik eski İngiliz gümüş parası (ç.n.).

89 Louis d'or: 1640'ta VIII. Louis tarafından bastırılan para (ç.n.).

90 *Rider,* "binici" demektir (ç.n.).

91 Ibid., App. I., ss. xlix-lii, dönemin para basımı hakkında ilginç bir not.

92 Buradaki iki mektup metne dâhil edilmemiştir (ç.n.).

93 *Stonor Letters*, II, s. 43.

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

Üçüncü günün sabahı, "Boşaldı mı yoksa kiler?"
Diye bir endişedir aldı bizim Tacir'i,
Kapanıp çalışma odasına gömüldü hesaplara,
Önceki yılın hesaplarına kâra, zarara
Baktı, düşündü: Şöyle yapsam acaba hesap denkleşir mi?
Son bir yılda küçüldü mü, büyüdü mü iş hacmi?

Birçok para kesesi ve hesap defteri
Vardı, masasının üstünde kaplıyorlardı her yeri.
Saymakla bitmez parası vardı stokta,
"Kimse girmeyecek," dedi, "bu kadar, nokta(!)"
Kapıyı kapatıp işe daldı, o ne dalıştı!
Ortalık ışıyana dek orada kaldı, çalıştı.[94]

Bir Staple tacirinin hayatı işte böyle geçerdi: Cotswolds çiftliklerine yün için at sürer; Marks Lane'de muhasebe ofislerinde işleri takip eder; Londra'dan Calais'e ve sonra da Calais'den Londra'ya gemiye biner; Calais pazarındaki yabancı tüccarla pazarlık eder veya panayır zamanında Flandra pazarlarına giderdi. Büyük şirket onu barındırır, pansiyon ayarlar, yününün kalitesini dikkatle gözetler, alışı ve satışı için kurallar koyar ve adaletle muamele edildiğinden emin olurdu. Thomas Betson'ın aşk hikâyesinin mutlu bir evliliğe çiçek açması da işte böyle zor şartlar altında oldu. 1479'daki ağır hastalığından kurtuluşunun ardından çok uzun yaşamayacaktı. Belki de bu hastalık onu zayıf düşürmüştü; ne de olsa altı yıl sonra, 1486'da öldü. Yedi senelik evlilik hayatı boyunca (hatırlanacak olursa, on beş yaşından başlayarak) hamarat Katherine ona beş çocuk doğurmuştu; iki oğlan, Thomas, John ve üç kız, Elizabeth, Agnes ve Alice. Vasiyetinin (Somerset House'da hâlâ korunmaktadır) bize söylediğine göre, şükür ki Thomas huzur için de ölmüştü. Staple'ın bir taciri olduğu gibi Fishmongers şirketinin de bir üyesi olmuştu. Çünkü onun zamanında büyük şehir şirketleri ticaretle uğraşan kişileri artık sınırlamıyorlardı. Vasiyetnamesinde[95] Thomas Betson; defnedildiği, bölgesinin

94 *Canterbury Hikâyeleri*, "Gemicinin Hikâyesi", s. 193 (ç.n.).

95 Vasiyetname P.C.C. 24 Logge at Somerset House. Muhtevasının analizi ve Thomas Betson'ın Stonor'lardan ayrıldıktan sonraki hayatı hakkında bakınız: *Stonor Letters*, I, ss. xxviii-ix.

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

kilisesi olan All Hallows Barking Kilisesi'nin çatısının tadilatı için para bırakmıştı. "Calais'deki Our Lady Church'teki Staple Chapel'inin tezyini için otuz pound, mücevher alınsın diye," Stockfishmongers'e tabela alınması için de yirmi pound bırakmıştı. Sonraki şirketi çocuklarının vasisi tayin etmişti; evini karısına verdi, Stonor'ların hizmetinde olan meslektaşı Thomas Henham'a da 40s. bağış vasiyet edip alışıldığı üzere talimatlar verdi; "defin masraflarım aşırı olmayacağı fakat makul ve mütevazı bir nitelik taşıyacağı için, bu Yüce Tanrı'ya yakarış ve methiye olsun." Yirmi ikisinde beş çocuğuyla bir dul olan Katherine, ikinci kocası olan William Welbech ile evlendi. William bir *haberdesher* (Haberdeshers zengin bir şirketti) idi. Katherine'in ondan da bir oğlu oldu. Fakat yüreği o daha bir çocukken ona aşk dolu ilk mektubu yazan kocasıyla beraberdi. 1510'da öldüğü zaman All Hallows Barking'de Thomas Betson'ın yanına defnedilmesi talimatını verdi. Burada üç stapler hâlâ kitabelerinin altında yatmakta fakat Thomas'tan bir iz kalmamış.[96] Onları orada defnettiler. Çoktan unutulmuş olsalar da, güzel Ortaçağ kiliselerimizde oyulmuş lahitlerinde uyuyan şövalyelerimizden hatırlanmaya daha değerler.[97]

Ham Malzeme

1. *The Stonor Letters and Papers, 1290-1483*, ed. C.L. Kingsford (Royal Hist. Soc., Camden, 3rd Series), 2 vols., 1919. Betson mektubu II. ciltte.
2. *The Cely Papers, selected from the Correspondence and Memoranda of the Cely Family, Merchants of the Staple, 1475-88*, ed. H.E. Malden (Royal Hist. Soc., Camden 3rd series), 1900.
   Bir editör mukaddimesinin nasıl olması gerektiğinin numuneleri olan bu iki kitabın mukaddimelerine oldukça hayranım.

96 Bu üçü (1) John Bacon, yurttaş ve yüncü ve karısı Joan and Joan (ö. 1437); (2) Thomas Gilbert, yurttaş, Londra'nın tuhafiyecisi ve *Staple of Calais* taciri (ö. 1483) ve onun karısı Agnes (ö. 1489); (3) Christopher Rawson, Londra'nın kumaşçısı ve *Staple of Calais* taciri, 1516'da *Mercers Company*'nin Ast Gardiyanı (ö. 1518) ve onun iki karısı. Thomas Betson şüphesiz Gilbert ve Rawson ile tanışıktı.

97 Buradaki bir kıta şiir metne alınmamıştır (ç.n.).

BELONGS TO KAKTUS TEAM

3. *The Company of Staple* tarihine en iyi giriş Mr. Malden'in *The Cely Papers* eserinin bahsi geçen mukaddimesinde bulunur. Bu mukaddime o dönemin İngiltere, Fransa ve Burgundy siyasi ilişkilerinin ustaca bir anlatımını da barındırır. Benim anlatımım da sürekli Mr. Malden'in Staple sisteminin üzerine anlatımına dayandı. Staple şirketi ve yün ticareti hakkında diğer kısa anlatımlar için bakınız: Sir C.P. Lucas, *The Beginnings of English Overseas Enterprise*, (1917), c. II; A.L. Jenckes, *The Staple of England*, (1908).

BELONGS TO KAKTUS TEAM

YEDİNCİ BÖLÜM

THOMAS PAYCOCKE OF COGGESHALL

VII. Henry Zamanında Bir Essex Kumaşçısı

O, yiğit bir kumaşçı idi, kuşkusuz
Namı hep söylenecek, sonsuz.
Thomas Deloney

Muazzam ve muhteşem kumaş ticareti İngiltere'nin hayatı üzerinde derin mimari, edebî ve sosyal izler bıraktı. Taşramızı muhteşem dikey kiliseler ve zarif meşe zeminli evlerle doldurdu. Sevilen edebiyatımız İngiltere eşrafının ihtiyar kadınlarının hikâyeleri ile doludur ve bu hikâyelerde kumaşçılar Reading'li Thomas ve Newbury'li Jack, Friar Bacon ve Robin Hood ile bir aradadır. Ülkemizi seçkinlerle doldurdu; çünkü Defoe'nin gözlemine göre, on sekizinci yüzyılda "Batı ülkelerinde şimdi eşraftan kabul edilen büyük ailelerin çoğu hakikaten bu asil sanayinin inşa edip yükselttiği ailelerdi." Nüfus kayıtlarımızı Weaver, Webber, Webb, Sherman, Fuller, Walker, Dyer soyisimleri ile doldurdu ve her evlenmemiş kadına evde kalmış[1] sıfatını verdi. Ve kumaş ticareti, İngiltere'nin baş ihracat kalemi yünü tahtından ettiği zamandan kendisinin demir ve keten tarafından tahttan indirildiği zamana kadar, İngiltere'nin ticari üstünlüğünün temeliydi. "Bütün zanaatlar arasında," der ihtiyar Deloney, "bu rakipsizdi. Çünkü ülkemizi bütün milletler çapında meşhur etmesiyle en muazzam ticaret malıydı."[2]

1 Sıfatın İngilizcesi *Spinster*. Aslen "yün eğiren kadın" manasına gelirken sonradan "evde kalmış kadın" anlamında kullanılmaya başlamıştır (ç.n.).

2 *Deloney's Works*, ed. F.O. Mann, s. 213.

BELONGS TO KAKTUS TEAM

On dördüncü yüzyılda, İngiliz kumaşçıları iyi kumaş imalatında çoktan Hollanda'nınkilere rakip olmaya başlamışlardı. Chaucer'ın Bath'lı Kadın'ından da anlaşılacağı gibi;

Öyle özenle dokurdu ki kumaşları,
Eline su dökemezdi Ypres'li, Ghent'li meslektaşları.

Ve on altıncı yüzyılın sonuna kadar bütün rekabet nihayete ermişti, çünkü İngiliz imalatı tartışmasız galipti. İmalatın gelişimi ile onun örgütlenmesinde de bir değişiklik yaşandı. O hiçbir zaman bir lonca etrafında teşkilatlanabilecek kadar kolay bir sanayi olmadı, çünkü bir parça kumaşın yapımı birbirinden apayrı işlemler gerektiriyordu. Kadınlar ve çocuklar tarafından kulübelerinde yapılan ön işlem olan eğirme ve hallaçlama, sanayi ile bağlantılıydı. Eğrilmiş ipliği alan dokumacılar kendi loncalarına sahipti; onu çırpan çırpıcılar da öyle, kırkan kırkıcılar ve boyayan boyacılar da.

İmalatı bitmiş kumaşı hepsi satamazdı. Birbirine bağımlı zanaat zümreleri içerisinde her birinin kendi loncası vardı. Bazen bir dokumacı bir çırpıcıyı, bazen de bir çırpıcı bir dokumacıyı istihdam ederdi. Dahası, dokuma eğirmeden çok daha çabuk bir işlem olduğu için vaktinin çoğunu boşuna harcar ve tezgâhını çalıştıracak iplik bulmakta zorlanırdı. Kumaş pazarı büyüdüğü ve artık sadece dokumacının kendi şehriyle sınırlı olmadığı için kumaş satışında uzmanlaşmış aracılara ihtiyaç doğdu. Böylece günden güne yeni bir zümre büyüdü. Bu zümre yüksek miktardaki yünü alıp dokumacıya satardı. Ve sonrasında doğal bir dönüşüm başladı. Zümre artık yünü doğrudan satmayı bırakıp dokuması için dokumacıya, çırpması için çırpıcıya, kırkması için yevmiyeli kırkıcıya veriyor ve hepsi hallolunca mamulü geri alıyordu. Bu zümrenin adamları zenginleştiler, sermaye yığdılar. Birçok insanı istihdam edebiliyorlardı. Kısa süre sonra bir parça kumaş için gerekli ne kadar işçi gerekiyorsa hepsini istihdam etmeye başladılar. Hizmetçiler kadınların tarayıp eğirmesi için yünü kulübelere; eğirilmiş ipi boyacılara, dokumacılara, çırpıcılara, kırkıcılara; mamul kumaşı da geri sanayici aracıya, ki "kumaşçı" (*clothier*) diye anılırdı, verirdi; bu da kumaşı tacir aracıya verirdi ki ona da "bezzâz" (*draper*) denirdi.

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

Kumaşçıların servet ve ehemmiyeti hızla büyüdü ve ülkenin belli kısımlarında orta sınıfın omurgasını oluşturdular. Faaliyetlerini eski, oturmuş şehirlerden ziyade taşra köylerinde yürüttüler; çünkü loncaların kısıtlamalarından sakınmak istiyorlardı. Böylece kumaş sanayii neredeyse tamamen ve tedricen taşraya taşındı. İngiltere'nin batısında ve Doğu Angliya'da (Fakat Yorkshire'da değil) bu "parçabaşı"[3] düzen kumaşçılar tarafından yürütülüyordu; ta ki Sanayi Devrimi onu kulübelerden çıkartıp fabrikalara, güneyden kuzeye götürene kadar. O vakit mamur köyler boşaldı. Öyle ki bugün dağınık izlerden, köhne yapılardan, Doğu Angliya kumaşçısının ve onun topladığı çalışkan işçilerin aşina olunan şahsiyetlerinin hatırasını hâlâ yad eden eski isimlerden parçalarını toplamak zorunda kalırız.

Böylesine aşina bir şahsiyet Essex'in Coggeshall'undan ihtiyar Thomas Paycocke'tu. Dolu dolu ve onurla geçen yıllarının ardından 1518'de gözlerini yumdu. Ailesi aslen Suffolk, Clare'dendi fakat on beşinci yüzyılın ortalarından beri bir kol pek de uzak olmayan bir köy olan Coggeshall'a yerleşmişti. Dedesinin ve babasının kasap oldukları görünüyor. Fakat o, kardeşi ve onların ardından gelen nesiller "gerçekten asil zanaat" olan kumaş imalatını takip ettiler ve ikamet ettikleri köyde kalıcı izler bıraktılar. Coggeshall, Essex'in muazzam kumaş imalat bölgesinde bulunur. Fuller'in anlatımıyla, "Bu bölge Betşeba'ya[4] benzetilir. 'O, elini eğirmeçe uzattı fakat örekeyi[5] tuttu.'... Şöyle dua etmek yanlış olmasa gerek, pulluk çıkrığa[6]

3 Malzemenin sermayedar tarafından tedarik edilip zanaatkârın imal ettiği parça başına ücretlendirildiği düzene "parçabaşı" denir ve ülkemizde de bazı sektörlerde uygulanmaktadır (ç.n.).

4 Betşeba: Eski Ahit'te hikâyesi anlatılan kadın. Uri ile evlidir fakat Davud'un ona göz koyması sonucu onunla birlikte olur ve evlenir. Bu evlilikten de Süleyman doğar (ç.n.).

5 Öreke: Eğrilen yünün tutturulduğu bir ucu çatal değnek. Hem eğirme hem de örekenin bahsedildiği Enderunlu Vâsıf'ın *Cevâb Nâme-i Pesendîde-eser Ez Dehân-ı Duhter-i Zîbende-güher* şiirinden güzel bir örnek:
Bana düşer mi iplik eğirüb de bez komak
Dursun musandırada hele öreke tarak (ç.n.).

6 Çıkrık: Muhtemelen MS 500-1000 yıllarında Hindistan'da icat edilen ve yün eğirmeye yarayan çark, tekerlek. Ortaçağ'da Orta Asya'dan geçerek Avrupa'ya ulaştı ve öncesinde yün eğirmek için kullanılan iğin yerine geçti (ç.n.).

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

eşlik etsin. Ki böylece (biriyle karın doyar, diğeriyle vücut giyinir), Tanrı'nın yardımıyla, milletimiz kıtlık tehlikesi yaşamaz."[7]

Essex boyunca kumaş imalatıyla meşhur köyler uzanırdı; Coggeshall ve Braintree, Bocking ve Halstead, Shalford ve Dedham. Ve hepsinin de üstünde ticaretin muazzam pazarı ve merkezi Colchester. Bu köyler sanayide çok gelişti ve eğirme çarkıyla vızıldamayan bir kulübe ve hane reisinin saatlerini işgal eden dokuma tezgâhının duvarına yaslanmadığı mutfakların ve dokuma atölyelerinin olmadığı sokak neredeyse kalmadı. Hafta geçmezdi ki işlenmek üzere yeni yün çuvalları getirip kumaşları Colchester ve civarındaki köylerin kumaşçılarına götüren yüklü bir atın nal şakırtıları avare sokakları çınlatmasın. On beşinci yüzyıl boyunca Coggeshall önemli bir merkezdi. Ancak Norwich'in büyük merkezleri olan Colchester ve Sudbury onun önüne geçebilirdi. O günlerin yadigârı iki han bugünlere ulaşabildi; "Woolpack" (Yünçuvalı) ve "Fleece" (Koyun Postu).

Belirttiğim gibi, dağınık izlerden Thomas Paycocke ve emsallerinin portresini çizmeliyiz. Neyse ki, böyle izler bir İngiliz köyünde bolca bulunur ve Coggeshall'un kendisinde ise elimizin altında hazırdır. Paycocke'a ait üç şeyden hayatını tekrar canlandırabiliriz: Köy sokağındaki evi, köy kilisesinin koridorundaki aile kitabesi ve Somerset House'da[8] muhafaza edilen vasiyeti. Bir ev, bir kitabe ve bir vasiyet... Göze yetersiz görünebilir ama bunlar onun bütün tarihini barındırır.

Tarihin illâ ki yazılı bir şeylere muhtaç olduğunu düşünmek en büyük hatadır. Çünkü görmek için bakanlara; yapılar, kiliseler, evler, köprüler ve amfitiyatrolar yazılı metinler kadar açıkça kendi hikâyelerini anlatır. Çift süren çiftçinin ayakları altında yüzyıllarca keşfedilmeyi bekledikten sonra açığa çıkarılan Roma Villası; ferah zemin planı, mozaik desenli zengin zemini, karmaşık ısıtma sistemi ve parçalanmış vazolarıyla, vatandaşlarının bir kısmı Britanya'da, yani dünyanın diğer ucunda sisli bir adada yaşayan Roma İmparatorluğu'nun gerçek anlamını herhangi bir ders kitabından daha anlaşılır kılar. Hendeği ve kapanır köprüsü, muhafız odası ve dış duvarı, pencere yerine ok

7 Thomas Fuller, *The Worthies of England*, (1622), s. 318.

8 Londra'nın merkezinde bulunan tarihî bir yapı (ç.n.).

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

yarıkları ile Norman kalesi, on ikinci yüzyıldaki hayatın tehlikeleri hakkında yüz kronikten daha belagatlidir. Avlusu, mabedi, holü ve güvercinliği ile taşra malikâne evi, hayatın bin küçük malikâne ile bir lordun etrafında döndüğü ve Fransa'nın güzel yüzünün façasını bozan Yüzyıl Savaşları'ndan İngiliz yığınların burunları bile kanamadan çıktığı bir başka barış asrı hakkında konuşur. Sonra, on beşinci yüzyılın köylerinde ve kasabalarında tacirlerin tafsilatlı, dikey evleri başlar. Yolun üzerinde; arkalarında bahçeleri, oymalı kirişleri, muazzam şömineleri ve rahatlık kokan havalarıyla dururlar. Onlar İngiliz tarihinde yeni bir sınıfın; orta sınıf, lord ve köylü arasından hamle yapıp kendini var eden bir sınıfın ilerleyişinin işaretleridir.

Muhteşem Elizabeth zamanının ne denli müreffeh olduğu; geniş kanatları, geniş odaları, bacaları, içerideki kapalı avlu yerine dışarı parklara ve yayılmış ağaçlara bakan cam pencereleri ile güzel Elizabeth evlerinde yansıtılmıştır. Ya da on sekizinci yüzyılda inşa veya dekore edilmiş bir eve gidin! Orada Chippendale[9] sandalyeleri, lake masalar ile mandarinler ve pagodalarla kaplanmış Çin duvar kâğıtları göreceksiniz. Şüphesiz, John Company'nin Uzakdoğu mallarıyla ünsiyet kurduğu, modayı takip eden bir beyefendinin içeceği olarak çayın kahveyi geride bıraktığı, Horace Walpole'un[10] porselen koleksiyonu yaptığı, Oliver Goldsmith'in Çin'i *The Citizen of the World*'de masallaştırdığı ve Dr. Johnson'ın "Edebiyatın Yüce Hanı" diye anıldığı naboblar[11] asrını aklınıza getireceksiniz. Şimdi bir bu resme, bir de şuna bakın: Derme çatma evler dizisi, yüz tanesi art arda ve hepsi birbirinin aynı, hele yeni-sanat[12] villa, tamamen kapalı ve çerçevelerindeki iki yüzlü şişe cam kullanımıyla[13] penceresi yok gibi. Evet, sadece mimarisi ile

9 Adını mobilya tasarımcısı Thomas Chippendale'dan alan on sekizinci yüzyıl İngiltere'sinde ortaya çıkmış bir mobilya üslubu (ç.n.).

10 On sekizinci yüzyılda yaşamış İngiliz sanat tarihçisi (ç.n.).

11 Nabob: Moğollar zamanı yüksek yönetici sınıfından kişi (ç.n.).

12 Art Nouveau: 1890-1910 arasında Avrupa'dan Birleşik Devletler'e kadar yayılan dekoratif süslemelerin, kıvrımların ve bezemelerin sıklıkla kullanıldığı bir sanat tarzı (ç.n.).

13 İki yüzlü şişe cam (*false bottle glass*) özel bir cam çeşidi veya binalarda camın özel bir kullanımı olsa gerektir (ç.n.).

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

İngiltere'nin siyasi tarihinin büyük kısmı ve sosyal tarihinin tamamı yeniden kurgulanabilir. Bu yüzden Thomas Paycocke'un evini birinci dereceden tarihî delil saydığım için özür dileyecek değilim.

Bunların çoğu, daha az ilginç olmalarına rağmen, İngiltere'nin büyük kısmında ve Doğu Angliya'da, merkez bölgelerde ve Thames Vadisi'nde bulunan abidevi levhalar da büyük oranda bu tip delillerdir.[14] Çeşitlilikleri göz kamaştırıcıdır. Cüppelerde din adamlarının, hukuk ve ilahiyat doktorlarının, birkaç başrahip ve başrahibenin akademik giysilerinde ustalık (*master of arts*) levhaları; zırhlarda şövalyelerin isimlikleri, kadınların asırdan asıra modanın değişimini gösteren giysileri, ayaklarında küçük köpekleri ve kadın fistanı, atkı, çemberli iç etek ve değişen durumlara uygun başlıkları hakkındaki efsaneleri doğrularcasına bütün bunların levhaları vardır.

Levhalar aynı zamanda evler gibi orta sınıfın refahına şahitlik eder. Tacirler, kendilerine güzel evler inşa etmeye başladıkları on dördüncü yüzyılda kendilerini muhteşem levhaların altına gömdürmeye de başlamışlardı. Belki bunların en seçkinleri bir yün çuvalına veya bir koyuna dayanmış ayaklarıyla tasvir edilen yün tacirlerine ait olanlardı. Tabii ki başka tacirler de vardı. Belediye başkanları ve hükümet görevlileri çoktu. Soylular armalarını nasıl bir gururla taşıdıysa onlar da öyle gururla kazıdılar tacirlerin şiarlarını mezarlarına. Gerçekten de gururlanmayı o denli hak ediyorlardı. Onların en gururlu hâllerini Robert Braunch'ın iki karısının arasında yattığı Lynn'deki kitabede görebilirsiniz. Ayaklarına hakkedilmiş bir sahnede III. Edward'ı asilce ağırladığı ve onu tavus kuşlarıyla beslediği bir ziyafet tasvir edilmiştir. Northleach'da bir haçlının kılıcı kadar şanlı makasıyla bir terzi vardır. Ve Cirencester'da, ayaklarında bir şarap fıçısıyla bir şarap taciri. Zenginlikten nasibini daha az almış ama zanaatlarıyla yeterince onurlanmış, daha önemsiz insanlar da vardır: Kalem takımlarıyla iki-üç noter; boynuzuyla bir avcı; Newland Kilisesi'nde, dizlerinin altından bağlı deri pantolonu, omuzlarının üzerindeki ahşap çamur

14 İngiltere'deki kitabelerin bölgelere göre düzenlenmiş bir listesini ve görsellerini içeren abidevi pirinç kitabeler araştırmalarına güzel bir giriş için bakınız: W. Macklin, *Monumental Brasses*, (1913). Ayrıca bakınız: H. Druitt, *Costume on Brasses*, (1906).

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

teknesi, sağ elinde küçük kazması ve dişlerinin arasındaki mumluğu ile Dean Ormanı'nın (*Forest of Dean*) serbest madencilerinden biri. Bu çeşit tarihî deliller Thomas Paycocke'u anlamamızda bize yardım edecek. Onun aile kitabesi St. Peter Ad Vincula bölge kilisesinin kuzey koridoruna yerleştirilmiş. Son bir buçuk asır boyunca bunlardan birkaçı yok olmuş ve ne yazık ki Thomas'ın kendisininki de onlardan biri. Neyse ki o koridorda hâlâ ikisi durmakta: 1533'te ölen kardeşi John'un ve John'un karısının kitabesi ile yeğeni olan ve 1580'de ölen diğer bir Thomas'ınki. Tüccar arması hâlâ onların üzerinde görülebilir. Son olarak, Paycocke'ların vasiyetlerinin belgeleri var. Bunlardan üçü Somerset House'da korunmuş: Thomas'ın babası ve evin bânisi olan John Paycocke'un (ö. 1505) vasiyeti, Thomas Paycocke'un (ö. 1518) kendisinin vasiyeti ve mahalli tarih ve kumaş sanayii hakkında malumatla dolu, aynı koridorda ve muhteşem detaylarla dolu bir vasiyetname bırakan yeğeni Thomas'ın vasiyeti.

Vasiyetler şimdiye dek belki sosyal tarihçiler tarafından gerektiğinden çok daha az kullanıldı. *Testamenta Eboracensia* gibi muazzam bir koleksiyonun sayfalarını karıştıranlar tarafından görülenler bir kenara, atalarımızın hayatı hakkında oradan çıkartılabilecek muhtelif malumatın çokluğu şimdiye dek sosyal tarihçiler tarafından pek takdir edilmiş değildir.[15] Vasiyetnamelerde bir adam kaç kız çocuğuna çeyiz düzebilir, kaçını manastıra verebilir ve oğulları için nasıl bir eğitim sağlar, bunları görebilirsiniz. En yaygın dinî cemaatleri, hangi adamların kitapları olduğunu ve bu kitapların hangileri olduğunu, servetlerinin ne kadarının hayır kurumlarına bağışlanmasının uygun olduğunu düşündüklerini ve karılarının iş yapma becerileri hakkında

15 *Testamenta Eboracensia, a selection of wills from the Registry at York*, ed. James Raine, 6 vols. (Surtees Soc., 1836-1902). *The Surtees Society* de kuzey bölgelerinden Durham'dan ve başka yerlerden birkaç vasiyetname derlemesini yayımladı. Büyük sayıda vasiyetname basıldı ya da özetlendi. Örnek için bakınız: *Wills and Inventories from the Registers of Bury St Edmunds*, ed. S. Tymms (Camden Soc., 1850); *Calendar of Wills Proved and Enrolled in the Court of Hastings, London*, ed. R.R. Sharpe, 2 vols. (1889); *The Fifty Earliest English Wills in the Court of Probate, London*, ed. F.J. Furnivall (E.E.T.S., 1882); *Lincoln Wills*, ed. C.W. Foster (Lincoln Record Soc., 1914); *Somerset Medieval Wills, 1383-1558*, ed. F.W. Weaver, 3 vols. (Somerset Record Soc., 1901-5).

BELONGS TO KAKTUS TEAM

neler düşündüklerini öğrenebilirsiniz. Evcil hayvanlarının kendi isimlerini taşıyan gözde çanakları ve tabakları ile sofra takımlarının; yüzükler, broşlar, kemerler ve ziynet eşyalarının o göz kamaştırıcı ve uzun listelerini okuyabilirsiniz. İnsanlar mücevherleri kadar pahalı kıyafetlerini de özenle miras bıraktığı için elbiselerin ve kürklerin bazen ihtişamlı bazen sıradan detaylı tasvirleri vardır. Hatta yatakların harika anlatımları vardır, bütün askıları ve yatak takımlarıyla; çünkü sıklıkla bir yatak vasiyette işaret edilmesi gereken, esasen göz alıcı ve güzel olan, çok değerli bir mobilya kalemidir. Shakespeare, Ann Hathaway'e kendisinin ikinci en iyi yatağını bıraktığı için haksız bir kınamaya maruz kalmıştır; yine de ona en iyi yatağını da bırakabileceği inkâr edilemez. Elbiselerden, yataktan ve yatak odası askılarından bile güzel olanı vasiyetnamelerdeki sırmalı ve nakışlı merasim elbiseleridir ve cenaze merasimleri için özenle hazırlanmış düzenlemeler son derece ilginçtir. Her çeşit vasiyet, villein[16] vasiyetleri bile var ki teoride kölenin mülkü efendisine aittir. Kralların ve kraliçelerin, lordların ve hanımefendilerin, rahiplerin, papazların, avukatların ve esnafların vasiyetleri vardır. Orta sınıfın sosyal refahı, ticaretlerinin detayı, evlerinin eşyaları, dükkânlarındaki mallar, (bazen) taşradaki mülkleri, (her zaman) şehirdeki evlerinin kiraları, tabaklar ve karılarının bezemeleriyle süslenmiş şifonyerleri, çırakları ve loncaları, hayırseverlikleri, eşraf içi evlilikleri ve dinî görüşleri, bunların hepsi hakkında burada daha çok kanıt vardır. İnsanların vasiyetleri onların gündelik hayatı hakkında bize işte böylesine canlı bir resim çizer.

O hâlde, bunlar Thomas Paycocke'un hayatını ve zamanını öğrenebileceğimiz üç kaynaktır. Bu üçü -evler, kitabeler ve vasiyetler- zenginlikleri toprak mülkiyetine değil; sanayi ve ticarete dayanan, Ortaçağların son iki yüzyılında hızlı bir yükseliş gösteren geniş ve müreffeh orta sınıf hakkında hayli veri barındırır. Bu bizim zaten Thomas Betson ve Parisli hane reisi ile tipik örneklerini gördüğümüz bir sınıftır. Ve biz şimdi, evinin, vasiyetinin ve aile kitabelerinin bize kumaşçı Thomas Paycocke hakkında neler anlattığına bakmalıyız. Her şeyden önce, bize onun maişeti olan asil sanayi hakkında çok bilgi verir. Paycocke'un evi kumaş sanayiinin izleri ile doludur. Paycocke'ların tacir arması iki

16 Villein: Feodal sistemde toprağa bağlı olan hür ve köle arası bir mevkie sahip köylü (ç.n.).

BELONGS TO KAKTUS TEAM

saplı bir yonca yaprağına benzeyen bir ermin[17] kuyruğuydu. Bu arma, bacanın oymalı kirişinde, şöminenin taşıyıcı kirişlerinde ve evin ön yüzü boyunca uzanan şeridin ortasında işlenmiş hâlde bulunur. Thomas kumaş balyalarını da bu armayla işaretliyordu, başkaca armalara ihtiyacı mı vardı? Ev özünde tamamıyla orta sınıftı -*nouveau riche* (yeni zengin) olmanın henüz bayağılık anlamına gelmediği bir zamanda *nouveau riche* olan bir adamın evi. Onun zenginliği zarifçe süslenmiş bir tezyinata can vermişti. Evin ön yüzü boyunca oymalarla dolu bir şerit uzanır ve kavisli gövdesinden yüzlerce göz alıcı tasvir dallanıp budaklanır -yapraklar, filizler, acayip çiçekler, insan başları, Tudor gülleri, el ele uzanan taçlanmış bir kral ve kraliçe, gelinçiçeği kâsesine şişman ayaklarıyla keyifle dalış yapan bir bebek ve ortada, bir kalkanın üzerinde tacirin işareti ile evin efendisinin baş harfleri. Salonda fazlasıyla özenilmiş ve aralıklarında yine tacirin işaretini taşıyan meşeden oyma güzel bir tavan. Yukarıda, büyük yatak odasında kalın, yuvarlak pervazlı kirişlerden bir tavan. Taşıyıcı kirişine garip hayvanlar oyulmuş, keten katlamalı iç panoyla astarlanmış, kibar küçük bir oturma odası vardır. Detaylar özgündür. O, Coggeshall Kilisesi ile ve bütün o diğer ferah ve azametli East Anglikan kiliseleri olan Lavenham, Long Melford, Thaxted, Saffron Walden, Lynn, Snettisham ile aynı türdendir ve bunların hepsi de yeni kazanılmış servetleri ile kumaşçılar tarafından inşa edilmişlerdir. Bu mimari de özgündür ve yine masrafını yüklenenler gibi *nouveau riche*'dir: ayrıntılı tezyinat ve erken İngiliz tarzının basit gösterişinin yerini alan Perpendekuların[18] muhteşem detayı. Bu sadece bir tacirin servet ödeyeceği bir mimaridir. Orta sınıf parasını göstermeyi severdi fakat yine de bu zenginliğin yozlaştırılmadığı bir alayişti. Güzel evine bakan veya tacir armaları ile St. Katherine'in koridorlarındaki aile kabirlerinin yanında dua eden Thomas Paycocke, ona bu hayatı veren asil sanayiye sıklıkla şükretmiş olmalıdır.

Paycocke'ların vasiyetnameleri de aynı hikâyeyi anlatır. Thomas'ın ailesine bıraktıkları bir kenara, onun için çalışan vefalı ailelerden başka kime miras bırakacaktı ki? Neşeli isimleriyle Goodday ailesi vardı. Bunların ikisi kırkıcı ya da apreciydiler ve azımsanmayacak hibeler

17 Sansargillerden, yazın esmer kışın beyaz renkli değerli bir hayvan (ç.n.).

18 Perpendekular: On beşinci ve on altıncı yüzyıllarda, İngiltere'de tutulmuş gotik mimarinin bir türü (ç.n.).

BELONGS TO KAKTUS TEAM

aldılar. "Edward Goodday Sherman'a xx s. ve onun her bir çocuğuna iij s. iiij d. vasiyet ediyorum. Edward Goodday Sherman'a xvj s. viij d. ve onun çocuğuna iij s. iiij d. vasiyet ediyorum." O ayrıca Sampford'lu Robert Goodday'e ve Robert'ın biraderi John'a, vaftiz kızı olana bir alicenaplık olarak biraz fazla olmakla beraber Robert'ın her bir kız kardeşine para bıraktı. Ne Stisted'li Nicholas Goodday'i, Coggeshall'dan Robert Goodday'i ve onların ailelerini ne de bir trental[19] için on şilin alan bir rahip olan akrabaları John'u unutttu. Şüphesiz bütün bu Goodday'ler, Thomas Paycocke'a iş bağı ile bağlı oldukları kadar arkadaşlık bağı ile de bağlıydılar. Onlar nesiller boyunca kumaş sanayiinin içinde bulunan, namlı Coggeshall ailesine bağlıydılar. Vasiyetnamesi 1580'e tarihlendirilen, Thomas Paycocke'un isimdaşı ve yeğeninin oğlu onlarla hâlâ yakın ilişki içerisindeydi ve "Edward Goodday, vaftiz oğluma kırk şiling ve mezkûr Edward'ın vefat ettiğim dönemde yaşayacak her bir kız ve erkek kardeşine on şilin" ve "yaşlı William Goodday'e de on şilin" diye vasiyet etmişti. Günümüzün aceleci ve savruk nesli geçmiş yüzyılların köyünün sarsılmaz durağanlığını güçlükle hayal edebilir. O yüzyıllar ki peş peşe gelen nesiller beşikten mezara aynı evde büyürdü, aynı parke taşlı sokakta yürürdü, babaları ve dedeleri ile aynı isimleri taşır, arkadaşlıklarını onlar gibi sürdürürdü.

Thomas Paycocke'un diğer arkadaşları ve çalışanları da onun mirasından paylarını alırlar. Bazen "çırağım" dediği Humphrey Stonor'a 6s. 8d. bırakır. Humphrey Stonor'u, kırağı düşmüş bir sabah, çırakların uyuduğu şu dev kirişli çatı odalarından inerken görebiliriz. Kuşkusuz, patronunun çalıştırdığı dokumacılar ve çırpıcılarla küstah bir arkadaşlık ilişkisi vardı. Bununla beraber bir iyi aile çocuğu, Thomas Betson'un kendileri için çalıştığı Stonor'ların muhtemelen bir akrabasıydı. Deloney'in yazdığı gibi, "babalarının kendileri için toprak bırakmadığı asil ve şövalyelerin genç oğulları ekseriyetle bu ticareti öğrenmeyi tercih ederlerdi; öylelikle güzel bir mülkte yaşayabilir ve günlerini refah içinde geçirebilirlerdi."[20]

---

19 Bir mevtanın otuzuncu gününde okunan dualar bütünü. Türk toplumundaki bir mevtanın yedisi veya elli ikisi benzeri bir âdet (ç.n.).

20 Vasiyetnamenin bir parçası metne dâhil edilmemiştir (ç.n.). 1580'de ölen, diğer "kumaşçı" Thomas Paycocke'un vasiyetnamesi de aile işlerine atıf yapar. Bakınız: Power, *The Paycockes of Coggeshall*, ss. 33-4.

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

Bunlar kumaş sanayiinin bir bakışta görülebilecek dallarıdır. Bütün üretim kumaşçının, Thomas Paycocke'un etrafında döner. Yünü taramaları, didiklemeleri ve eğirmeleri için kadınlara verir; onlardan tekrar alır, dokunup kumaş hâline gelebilmesi için dokumacıya verir; sonra dokumaları çırpılması için çırpıcıya ve boyanması için boyacıya götürür; tamamlandığında da alır. Düzinelercesini yığar ve onları satan, bezzâz denilen toptancıya gönderir. Belki de "kuzenim" dediği ve kendi vasisi tayin ettiği "bezzâz Thomas Perpoint"e göndermek onun âdetidir. Thomas Paycocke'un günlük işinin tamamı onun vasiyetnamesinde mündemiçtir. Ölüm yılında, o hâlâ çok sayıda işçiyi arkadaşça ve hamiyetle işe alıyordu. Evini inşa etmesi işten emekliye ayrıldığı anlamına gelmemişti. Bir başka büyük kumaşçı Thomas Dolman, kumaş işini bıraktığında Newbury'nin dokumacıları yas tutmuşlardı:

> *Tanrım bağışla bizi, sefil günahkârları.*
> *Thomas Dolman yeni bir ev yaptı ve bütün eğiricilerini yüzüstü bıraktı.*[21]

Paycocke'un vasiyetnamesinde ancak işçileri ile arasındaki mutlu ilişkilere değinilir. Fakat bu her zaman böyle değildi, çünkü o çağın kumaşçıları sermayedarların bazı erdemleri gibi onların birçok günahlarına da sahiptiler. Dahası, asırlık emek-sermaye kavgası on beşinci yüzyılda iyice ilerlemişti. Paycocke'un bize söylemediği ve bizim bilmekle mutlu olacağımız bir ayrıntı var: O sadece kendi evlerinde çalışan mahalli dokumacıları mı tuttu, yoksa aynı zamanda kendi evinde belli sayıda çalışan tezgâh mı istihdam etti? Onun yaşadığı çağın vasfı, yeni parçabaşı (*outwork*) sisteminin merkezinde adeta. Kumaşçılar kendi evlerine tezgâhlar kurmaya başlıyor ve onların başına da yevmiyeli dokumacıları oturtuyorlardı. Bir âdet olarak seyyar dokumacılar çalışmayı hiç sevmezlerdi. Bunun sebebi ya hür ustalarken mecburen gidip bir kumaşçının atölyesindeki tezgâhta çalışmak için kiralanan hizmetkârlara indirgemek durumunda kalmaları ya da ücretlerinin

21 Lipson, *Introd. to the Econ. Hist, of England*, (1905), I, s. 421.

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

diğer yevmiyeli ustaların oluşturduğu rekabet sebebiyle düşmesiydi. Kaldı ki kumaşçılar zaman zaman tezgâhları alır ve çalışanlarına verirlerdi ve o vakit dokumacıların sanayi bağımsızlığı kısmen kaybolurdu. On altıncı yüzyılın ilk yarısı boyunca kumaş bölgelerinin dokumacıları sermayeciliğin bu yeni şeytanına karşı parlamentoya şikâyet dilekçeleri vermeye devam ettiler. Onlar daha İngiltere'de bu düzen kurulmadan çok önce fabrika düzeninin, artık kendi hammaddesine, kendi takım taklavatına, kendi atölyesine veya kendi sanayiinin ürününe değil; sadece kendi emeğine sahip olan işçi düzenini önceden görmüş gibiydiler. Usta dokumacı (zamanla) kiralık iş gücü seviyesine indi. Bu uygulama, Thomas Paycocke'un ölümünden yirmi yıl sonra dokumacıların kumaşçılardan davacı olduğu Essex'de gittikçe yayılıyordu. Kumaşçıların kendi evlerinde kendi tezgâhları, dokumacıları ve çırpıcıları vardı. Davacılar çaresiz ve sefildi; "çünkü zenginler, kumaşçılar, söz edilen kumaşların dokuması için tek ücret uygulamasında anlaşmışlardı," bir ücret ki gece-gündüz, tatil-iş günü demeden çalışsalar bile ailelerini geçindiremezlerdi. Böylece birçoğu hürriyetini kaybedip diğerlerinin hizmetkârları hâline geldi.[22] Yine de parçabaşı sistemi yayıldı ve Paycocke da muhtemelen kendi evinde de, ya geleneksel olarak dokuma için kullanılan arka odada ya da barakada veya bükümhanede birkaç tezgâha sahipti.[23] Buna rağmen şüphesiz Paycocke'un işçilerinin çoğu kendi kulübelerinde yaşadı.

Thomas Paycocke'unkine uygulayarak eğlenebileceğimiz bu küçücük fabrikaların ziyadesiyle kır kokan bir tasviri Deloney'in *Pleasant History of Jack of Newbury*'de buluruz. Newbury'li John tarihsel bir kişilikti. John Winchcomb namında çok meşhur bir kumaşçıydı ve Paycocke'tan bir sene sonra öldü. Paycocke ondan haberdar

22 Ibid., s. 22.

23 Burada anlatılan tarz üretimin benzerine bu kitabın tercümanı da çocukluğunda şahit olmuştur. Daha 1980'lere kadar Ankara'nın Esertepe semtinde babaannem Şerife Kavas'ın, evinin dışında bir dokuma barakası ve bu barakada bir dokuma tezgâhı vardı. Ekseriyetle kilim dokurdu. Burası karanlık ve basık bir odaydı. On beşinci yüzyıl İngiltere'si için de geçerli olan bir sahneyi 1980'lere kadar Ankara'da görebilmek dikkat çekici (ç.n.).

BELONGS TO KAKTUS TEAM

olmalıdır; çünkü o, kerseyleri[24] ile kıta çapında tanınırdı. İhtiyar Thomas Fuller,[25] *Worthies of England*'da onu över ve "İngiltere'nin sahip olduğu en kayda değer kumaşçıdır (süssüz ve abartısız)," diye anar.[26] Nasıl kendi çıraklarından yüzünü Flodden Field'a[27] götürdüğünün, Newbury'deki evinde Kral ve Kraliçe'ye nasıl ziyafet verdiğinin, Newbury kilisesinin bir kısmını nasıl inşa ettiğinin, şövalyeliği nasıl reddedip de öldüğü güne kadar sade kabanının içinde huzuru tercih ettiğinin hikâyeleri İngiltere çevresinde yayıldı ve yayıldıkça da büyüdü. Roman sanatının atası Thomas Deloney, bütün bunları 1597'de

24 Kersey: Kalın bir çeşit yünlü kumaş veya bu kumaştan yapılan pantolon (ç.n.).

25 İngiliz bir din adamı ve yazar (1608-1661). Velut bir yazar olan Thomas Fuller, kalemiyle hayatını kazanabilen ilk İngiliz yazarlardandı (ç.n.).

26 John Winchcomb hakkında bakınız: Power, op. cit., ss. 17-18; Lipson, op. cit., s. 419.

27 *Flodden Field: Battle of Flodden* (Flodden Muharebesi) de denir (9 Eylül 1513). İngiltere'deki Northumberland bölgesinin Branxton mevkii yakınında İngiltere Krallığı ve İskoçya Krallığı arasında yapılmış ve İskoçya'nın ağır mağlubiyeti ile sonuçlanmıştır. Bu savaşta İngiltere Krallığı ordusunun başında Surrey Kontu varken İngiltere'yi işgal etmiş bulunan İskoç ordusunun başında Kral IV. James vardır. Savaşı tetikleyen olay, İngiltere Kralı VIII. Henry'nin Fransa'yı işgal etmesidir. Fransa'nın müttefiki olan İskoçya Kralı bunun üzerine İngiltere'ye savaş ilan etmiştir ve İngiltere'nin büyük bir kısmını işgal etmiştir. Maksadı VIII. Henry'nin Fransa'dan çıkmasını sağlamaktır. Bunun üzerine Surrey Kontu Thomas Howard bir İngiliz ordusu toplayarak İskoçlarla karşılaşmak üzere kuzeye hareket etmiştir. Bunlar asker sayısı itibariyle o güne kadar karşı karşıya gelmiş en büyük İngiliz ve İskoç ordularıdır.

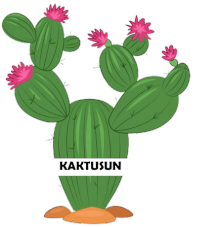
İskoçlar bir savunma savaşı vermek için bir tepeye yerleşirler. Cevval bir komutan olan Surrey ordusunu İskoçların arkasına dolandırmayı becerir ve İskoç ordusunu yönünü tersine dönmeye zorlar. Surrey bu hareketini yoğun top atışı ve İngiliz uzun okçularının yoğun uzun mesafe ok atışları ile gizlemeyi başarır. Borbardımanın verdiği rahatsızlık sonucu tedbirsiz davranan İskoç ordusunun mızraklı askerleri tepeden aşağı inmeye başlar. Bu hareket korkunç bir sonun da başlangıcıdır. Uzun bir sırığın ucunda kavisli bilenmiş bıçaklarıyla onları bekleyen İngiliz piyadeleri İskoç mızraklılarını defaatle geri püskürttüler. Sonuçta, İskoçya Kralı ve birçok İskoç asili de dâhil 10.000 İskoç muharebe meydanında öldü. Bu savaş Britanya Adaları'nda bir kralın muharebe meydanında öldüğü son savaştır. Ayrıca, uzun okun hayati rol oynadığı son, topun hayati rol oynadığı ilk muharebedir (Kaynak: *Britannica*) (ç.n.).

BELONGS TO KAKTUS TEAM

çalakalem yazdığı bir hikâyede topladı. Yarı nesir yarı nazımdı ve kısa zamanda yayıldı. Bu hikâyeden bir kumaşçının evindeki işin hayalî bir resmini ihtiyatı elden bırakmadan çizebiliriz. Her hâlükârda o bir mübalağa, bir masaldır ve bizim Thomas Paycocke muhtemelen bir düzineden fazlasına sahip değilken koca John Winchcomb'un evinde iki yüz dokuma tezgâhı kesinlikle bulunmamıştır. Ancak şaire bu izin verilmelidir. Çünkü neticede önemli olan koşuk ruhudur; manzuma dönmek her zaman hoş bir eğlencedir.

Bir odada, geniş ve uzun
İki yüz tezgâh durur, sağlam
İki yüz adam, bu gerçek olan
Çalışır tezgâhlarda, hepsi bir sırada.
Her biri hoş çocuklar
Yaptıkları yorganlarla mutmain ve sevinç doludurlar,
Ve yakınlarda, başka bir yerde
Yüz kadın neşelice
Hallaçlarlar pür sevinçle
Huzuru şakırlar gür sesleriyle
Ve oraya yakın bir odada
İki yüz kız ikamet eder
İçlerinde Stammel kırmızısı etekler
Ve başlarında süt beyaz yemeniler.
Onların dökümlü kolları sanki kış karı
Onunla süslenmiş Batı dağları
Ve her bir kolda ipek bir bant
Elde bağlanmış, sıkı
Bu hoş kızlar asla durmazlar
Aksine, gün boyu eğirir dururlar,
Ve uyumlu seslerle öylece eğirirler
Bülbüller kadar tatlı öterler.
Sonra bir başka odaya gelirler onlar
Orada çocuklar dağınıktırlar
Ve her biri yün ayıklamaktan memnun
Ayırırlar en hasının onun

BELONGS TO KAKTUS TEAM



Sayıları yedi tane yirmi ve on[28]
Çocukları zavallı aptal adamların:
Ve bunlar onların ücretlileri
Her biri alır gecede bir peni,
Onların bütün gün yiyip içmelerinin yanında
Harika bir kalış onlara.
Benzer bir başka yerde
Onun gözlediği tam elli münasip adam
Ve bunlar hepsi kırkıcılar
Yetenek ve kurnazlıklarıyla ortadalar:
Ve onlara yakın orada duran
Tam seksen kürekçi eziyet çeken.
Bir de boyahane, sahipmiş meğerse
İçerisinde kırk kişiyle:
Ve yine dinkleme makinesinde
Yirmi kişi çalıştırır o hâlâ
Her hafta on besili yağlı öküz
Tüketir evinde kuşkusuz
İyi tereyağı, peynir ve balık bir tarafa
Bir diğer besleyici gıdayla
Her sene bir kasap tutar,
Biri de ale ve bira yapar;
Bir fırıncı ona ekmek yapar,
Ev ahalisini işe yarar tutar.
Beş aşçı muazzam mutfağında
Her yıl yaptılar etini kıvamında
Altı bulaşıkçı çocuk ellerini kirlettiler
Temizlemek için tabaklar, çanaklar ve tencereler
Ayrıca beş fakir çocuk kalır
Her gün şişleri döndürür
Bunları gören yaşlı adam

28 Buradaki dizede aslında "seven-score and ten" ifadesi geçmektedir. *Skor* eski İngilizcede yirmi manasına gelir. Dolayısıyla "seven-score and ten", 7*20+10 anlamına gelir (ç.n.).

BELONGS TO KAKTUS TEAM

Şaşırıp kalır ve belki aklından:
O, görkemli bir kumaşçı, kuşkusuz
Namı hep söylenecek, sonsuz.[29]

Thomas Paycocke'un özel hayatı da iş hayatı kadar yeniden canlandırılabilir. Sıra onun ailesine gelince paha biçilmez vasiyetname bize az şey söyler. İlk karısı Margaret'ın baş harfleri kendisininkilerle birlikte evin ahşap doğramalarını süslemektedir. Aslında, muhtemeldir ki yaşlı John Paycocke evi bu genç çift için düğünleri üzerine yaptırmıştı. Bu mutlu güne şahit olan taraflar gerçekten de neşeli olmalıdırlar, çünkü atalarımız bir düğüne kalplerini nasıl koyacaklarını bilirlerdi ve Saadetli İngiltere en mesut zamanlarını bir güvey bir gelini evine götürürken yaşardı. Bu sahneyi yeniden yaratmak için, bir kez daha Deloney'in yazdıklarından ödünç alabiliriz:

> *Gelin, koyun rustiğinden bir abiye ve iyi yünden bir fistan giymiş; başına altından bir başlık (billiment) ve o günlerin tarzında taranmış, altın kadar sarı saçları arkasından dökülmüş. İki tatlı çocuğun arasında, ipekten elbise koluna bağlı gelin dantelleri ve biberiyelerle kiliseye gitti. Yaldızlı gümüş güzel bir gelin tası onun önünden gitti ki içinde özenle yaldızlanmış hoş bir biberiye dalı vardı ve her renkten ipek kurdeleler etrafına dolanmıştı. Yol boyunca onun önünde çalan çalgıcıların gürültüsü vardı. Bazısı büyük gelin kekleri ve bazısı hoşça yaldızlanmış buğday çelenkleri taşıyan memleketin önde gelen kızları arkasından gitti. O böylece kiliseye girdi. Burada damat hakkında herhangi bir şey söylememe gerek yok. O, çok sevilen bir adamdı ve en iyisi olan, Londra'dan bu düğün için gelmiş, Stillyard'ın çeşitli tacirlerinden başka sağdıçlar da istemedi. Evlilik kutlandı, eskiden olduğu gibi eve geçildi, akşam yemeğinde ne neşenin ne de ezginin eksik olduğu bir yere gidildi. Düğün on gün sürdü ve fakirlere büyük rahatlama sağladı.*[30]

Çoğu, şüphesiz, salonun güzel oymalı tavanının altında dans ediyor, şarkı söylüyor, oyunlar oynuyor, öpüşüyor ve kendini bir eğlenceye kaptırmış vaziyette avarelik yapıyordu. Gelin ve damat

29 *Deloney's Works*, ed. F.C. Mann, ss. 20-1.
30 Ibid., s. 22.

BELONGS TO KAKTUS TEAM

yuvarlak kirişli zifaf odasına çekildikleri zaman bile düğün-dernek sona ermedi. Onlar en yakın arkadaşlarının yatak odasında, o büyük sayvanlı karyolada ifa edilen bir töreni (levee)[31] de yerine getirmeliydiler. Atalarımızın yanlış bir nezaket anlayışı yoktu. Aslında, Henry Bullinger'in (O, neşeli Deloney'den çok farklı bir insandı fakat Paycocke'un bir çağdaşıydı ve Coverdale onu tercüme etti) söylediği gibi: "Akşam yemeğinden sonra çalmaya ve oynamaya yeniden başlamalıydılar. Uğultulardan ve kargaşadan o gençler (çift) bezmesine rağmen onların dinlenmesine fırsat vermeden bir başkası gelir ve onlar da kafalarını dinleyemezler. Hemen çiftin yatak odasına giden, orada kirli ve terbiyesiz koşuklar söyleyen ve bunu da bir zafer olarak gören kaba ve tez canlı insanlara rastlanır."[32] O "terbiyesiz koşuklar"ın bir tanesi için bugün neler vermezdik ki?

Bu neşeli tarzda Coggeshall'a, eve getirilen gelin Margaret, Coggeshall Paycocke'larının kadim evi Clare'dandı. O, Paycocke'un hatırasını saygıyla yaşattığı Thomas Harrold'ın kızıydı. Coggeshall Kilisesi'ndeki bir hayır duası dökümünde, özellikle kendisinin ve karısının ruhlarının, annesinin ve babasının ve kayınpederi Clare'li Thomas Harrold'ın olmasını arzuluyordu. Aynı zamanda, vasilerine beş pound bıraktı ki, "Clare Kilisesi'ne bir başka taş alsınlar ve üzerine resmiyle kayınpederim Thomas Harrold'ı, karısını ve çocuklarını yazsınlar," (pirinç kitabe) ve beş inek veya ayrıca üç pound para olarak Clare Kilisesi'ne "kayınpederim Thomas Harrold'ın mezar bakımının devam etmesi için." Karısının erkek ve kız kardeşlerine de para bıraktı. Margaret Paycocke kocasından önce ve çocuksuz öldü. Thomas'ın soyundan, azametli salonunda oynarken, şifonyere tırmanıp ceviz ararken veya oymalı tavanda saklanırken görebileceği genç aile üyeleri yalnızca oğlan ve kız yeğenleri olan kız kardeşinin çocukları Robert ve Margaret Uppcher; kardeşi John'un oğlu John ve kardeşi Robert'in çocukları Thomas, Robert ve Emma idi ve belki vaftiz çocuğu Grace Goodday. Belki de adını ve evini bir oğula bırakmanın

31 Bir hükümdar yataktan kalktığında yapılan bir tür uygulama. Muhtemelen o dönem halk düğünlerinde de zifaf gecesinin ardından çiftler yataktan kalkarken arkadaşlarının da katıldığı bir tür tören yapılıyordu (ç.n.).

32 C.L. Powell, *Eng. Domestic Relations, 1487-1563*, (1917), s. 27.

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

umuduyla Thomas Paycocke, Ann Cotton adında bir kızla da evlendi. O, kendisinin ihtiyarlık hanımıydı; "Ann, benim güzel karım" ve onun varlığı Margaret'ın ölümünden bu yana sessiz ve yalnız olan o güzel evi neşelendirmiş olmalı. Ann'in babası, kız ve erkek kardeşleri Richard, William ve Eleanor'dan vasiyetnamede bahsedilir ve azımsanmayacak bir mirasa sahiplerdir. Gel gör ki Thomas ve Ann ancak kısa bir süre evli kalabildiler. Ann onun tek çocuğuna hamile kalsa da Thomas çocuğunun doğumunu göremeden dünyadan ayrıldı. Vasiyetnamesinde Ann'i dikkatlice gözetir. Ann beş yüz mark sterline sahip olacak ve orada yaşadığı sürece de ev ona kalacaktır; mirası için özenle hazırlanmış maddelere eklediğine göre, "daimi olmak şartıyla, karım Ann, yaşadığı müddetçe, ikamet ettiğim eve ve benim güvercinliğime içerisinde bulunduğu bahçe ile birlikte sahip olacaktır." Thomas Paycocke'un kayıtlarındaki bir boşluk onun çocuğunun yaşayıp yaşamadığını kestirmeyi zorlaştırıyor. Ancak muhtemel görünüş onun ya öldüğü ya da bir kız olduğudur. Çünkü Paycocke, erkek bir vârisi olmaması durumunda, evinin yeğeni (en yaşlı kardeşi John'un oğlu) John'a kalmasını vasiyet etmişti. Ev 1575'te bu John Paycocke'un elindedir; karşı kapıdaki ev de bir başka Thomas Paycocke'un, kardeşi Robert'ın oğlunun elindedir. Ardında sadece bir kız bırakan bu Thomas 1580 civarında öldü. 1584'e gelindiğinde John Paycocke öldü; kilise kayıtlarında hüzünle abideleşti, "Coxall'da soyunun sonuncusu." Böylece neredeyse yüzyıldır yaşadıkları o güzel ev, o azametli kumaşçı ailesinin elinden çıktı.[33]

33 Ne zaman olduğu açık değilse de bu ev sonra diğer bir kumaşçı aile olan Buxton'ların eline geçti. Bunlar 1537'den önce Paycocke'larla kız alıp vermişti. William Buxton (ö. 1625) kendini "Coggeshall'un kumaşçısı" olarak tarif eder ve bütün dokuma tezgâhlarını oğlu Thomas'a bırakır. Kumaşçı olarak işe devam eden ve evin mülkiyetini kesinlikle elinde tutan Thomas, babası öldüğünde on yedi yaşındaydı ve 1647'ye kadar yaşadı. O veya onun babası evi Paycocke'un vasilerinden almış olsa gerek. Ondan da onun oğlu ve yine bir kumaşçı olan Thomas'a (ö. 1713), ondan da onun oğlu kumaşçı Isaac'a (ö. 1732) geçti. Isaac'ın iki oğlu da kendi gibi kumaşçıydı fakat babalarının ölümünden kısa bir süre sonra işi bıraktılar. Belli ki üçüncü oğlu John'a evi elinde tutması için izin vermişti ve John 1740'ta hâlâ orada yaşıyordu. Lakin Isaac 1732'de vasiyetname ile evi en küçük oğlu Samuel'e bıraktı ve Samuel 1737'de öldü, evi

BELONGS TO KAKTUS TEAM

Vasiyetnamesinden Thomas Paycocke'un şahsiyetine dair tahminde bulunmak mümkündür. İşçilerini ve onların çocuklarını düşündüğü için belli ki hayırsever ve nazik bir işverendi. Coggeshall'lu bebeklere vaftiz babası olması sık sık istenirdi. Vasiyetinde şöyle talimat verir; cenazesinde, yedisinde ve otuzunda tekrar edilen anmalarından sonra "Rochettes'te ellerinde mumlarla 24 veya 12 küçük çocuk" olacaktı "ve bunlardan olabildiğince çoğunu benim vaftiz çocuğum yapın ve onlara hemen 6 şiling 8 peni verin; diğer her bir çocuğa 4 peni… Ve ayrıca her vaftiz çocuğuna 6 şiling 8 peni." Bütün bu çocuklar muhtemelen Thomas Paycocke'un yününü ayıklama işinde çok erken yaşlarda istihdam edilmiş eli ekmek tutan çocuklardı. Thomas Deloney der ki; "Tanrı'nın kolaycacık pek çok çocukla kutsadığı fakir insanlar, bu iş vasıtasıyla çocuklara öyle bir düzen kurarlardı ki, onlar altı ya da yedi yaşına geldikleri zaman kendi ekmeklerini kazanabilirlerdi."[34] Defoe[35] atını Blackstone Edge'den Halifax'a sürerken ve West Riding'in bütün köylerinin meşgul olduğu kumaş imalatını gözlerken hayran olduğu başlıca şeylerden biri "en yaşlıdan en gence herkes iş güç sahibiydi; dört yaşına varıp da eli ekmeğini kazanmaya yetmeyen neredeyse yoktu."[36] Çok erken yaştaki çocukların istihdamı katiyen Endüstri Devrimi ile tanıştığımız bir vakıa değildi.

Evet, Thomas Paycocke birçok arkadaşa sahipti ve bu sadece Coggeshall'da değil, çevredeki köylerde de böyleydi. Onun vasiyetleri bunun şahitliğini yapar. Vasiyetnamesi onun derin dinî duyguların adamı olduğunu da gösterir. O, Colchester'li Crutched Friars'ın[37]

kardeşi ve Isaac'ın dördüncü oğlu Charles'a bıraktı. Charles orada hiç yaşamadı. Coggeshall Kilisesi'nde, atalarının yanına gömülmesine rağmen hayatının çoğunu Londra'da işinin peşinde koşan bir yağ taciri olarak geçirdi. 1746'da evi Robert Ludgater'a sattı ve ev Paycocke-Buxton hısımlığının elinden tamamıyla çıkmış oldu. Zamanla üzerine kara bulutlar çöktü ve ev iki kulübeye döndü. O güzelim tavanlar sıva ile kapatıldı. Charles Buxton'ın soyundan gelen Mr. Noel Buxton tarafından alınıp tadilattan geçirilmesinden yıllar önce bir virane olmanın eşiğine gelmişti. Bakınız: Power, op. cit., ss. 38-40.

34 *Deloney's Works*, ed. F.O. Mann, s. 213.

35 Daniel Defoe'ya (1660-1731) atıf olsa gerek. İngiliz tacir, yazar, gazeteci ve casus. İncil'den sonra en çok dile çevrilmiş *Robinson Crusoe*'nun yazarı (ç.n.).

36 Defoe, *Tour through Great Britain, 1724*, (1769 edit.), ss. 144-6.

37 Roma Katolik mezhebine bağlı bir cemaat (ç.n.).

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

bir mensubuydu ve ölümünün üzerine onlara "benim için ve benim bağlılıkla dua ettiğim onlar için" dua edilsin diye beş pound bıraktı. Ortaçağlarda manastır cemaatlerinin cemaat kardeşliğini ayrıcalığını temayüz etmiş insanlara vermeleri âdettendi. Boyunca bütün tarikat üyelerinin *consrater*'a barış öpücüğü verdiği bu kabul, uzun ve detaylı bir törendi. Crutched Friars tarafından bir kardeş olarak kabul edilmesi taşrada yaşayan Thomas Paycocke için bir saygı işaretiydi. Görünen o ki Friars Cemaati'ne özel bir hassasiyeti vardı. Colchester'li Grey Friars'a ve Maldon'lu, Chelmsford'lu ve Sudbury'li Friarslara, her birine bir trental[38] için 10 şiling, manastırlarının tamiri için de 3 şiling 4 peni bıraktı. Clare'ın Friars'a da iki trental için 20 şiling bıraktı. Evinden bir milden az mesafede olan Coggeshall Manastırı'na büyük ilgisi vardı; sık sık gidip onun misafir masasında festival günlerinde başrahiple akşam yemeği yer ve manastırın kilisesindeki ayine katılırdı. Ölüm döşeğinde iken manastırı hatırladı; akşam duası için çalan zillerin sesi tatlı Eylül esintisiyle penceresinden içeri girdi. Kendi meşhur çuhalarından birini başrahibe bıraktı ve "bir ayin ve kilisede icra edilirken cenazemde zillerin çalması için, bunun gibi yedimde ve otuzumda üç trental, icra etmeleri mümkünse aynı günde, toplamda 10 pound." Onun dindarlığı Bradwell, Pattiswick ve Markshall kiliselerine, Coggeshall'a komşu olan papazlık bölgelerine, Paycocke'ların geldiği asıl bölge olan Essex düzenine göre olan Stoke Nayland'e, Clare'e, Poslingford'a, Ovington'a bıraktığı bağışlarda da kendini gösterir. Ancak tabii ki onun en büyük ilgisi Coggeshall Kilisesi üzerineydi. Adak taşının St. Katherine'e adandığı kuzey koridorunu muhtemelen Paycocke'lardan biri yaptırmıştı. Bütün Paycocke'lar orada yatar. Thomas Paycocke vasiyetnamesinde St. Katherine'in sunağının önüne gömülmesi talimatını verdi ve kiliseye de şu hediyeleri bıraktı: "Coxhall Kilisesi'nin yüce sunağına *tithe*lerin[39] ve diğer unutulmuş şeylerin bir telafisi olarak toplam 4 pound bırakıyorum. Yüksek sunaktaki *The Tabernacle of the Trenyte*'ye Azize Katryne'deki

38 Roma Katolik Kilisesi'nde bir ölünün ardından onun hatırlanması için otuz gün boyunca devam eden ağıtlara verilen ad (ç.n.).

39 Tithe: Bir Hıristiyan'ın kiliseye vermek için gelirinden ayırdığı yüzde onluk tutar, kısaca kiliseye verilen aşar (ç.n.).

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

Azize Margaret'e, Büyük Lady orada bulunduğu için, onların oyma işi ve yaldızlanması maksadıyla 100 mark sterlin. Kilisenin ve çanların bakımı ve benim kilisede yatışım için toplam 100 nobles." Ayrıca dua okuma parası (*chantry*) vakfetti ve haftada üç defa onun duasının okunmasındaki ayine katılmaları için altı fakir adama haftalık verilmek üzere para bıraktı.

Kiliselere ve dinî cemaatlere bu vasiyetler dindarlığı ve aile gururunu açıkça ifade eder. Ortaçağ hayırseverliğine has bir dizi diğer vasiyet belki Thomas Paycocke'un alışkanlıklarına şahitlik eder. Mütemadiyen yolculuğa çıkıyor olmalıdır, Coggeshall civarındaki arkadaşlarını ve onun için çalışan insanları görmek için; ya da daha uzağa, Clare'e, öncelikle atalarının yuvasını görmek, sonra da müstakbel karısı Margaret Horrold'a kur yapmak, sonra da yanında Margaret ile sevgili kayınpederini ziyaret etmek için. İster Coggeshall'daki kiliseye gitsin isterse de taşra patikalarında gezsin genellikle kullandığı yolların durumu hakkında hayıflanırdı. Mütemadiyen, kışın çamur deryasıyla mücadele etmiş, yazın çukurlarda tökezlemiş olmalıdır. Çünkü Ortaçağlarda yol bakımı kişi veya kilise bağışlarıyla halledilen bir meseleydi. Büyük anayollar dışındaki yollar genelde umursanmazlardı. Langland, Piers Plowman'de, "kötü yolların" (bundan maksadı kötü alışkanlıklar değil; kötü şoselerdir) onarımından, zengin tacirlerin ruhlarının kurtuluşu için yaptıkları hayır işlerinden biri olarak bahseder. Thomas Paycocke'un yol seçimleri kuşkusuz pek çok usandırıcı seyahati aksettirir. Ki bunlardan kızgın ve hırçın dönüşlerini "adamım John Reyner" veya "hizmetçim Henry Briggs"in ağırlamasına veya cumbalı penceresinden endişeyle onun dönüşünü bekleyen Margaret'ın kollarına yapmıştır. Şehrine kırk pounddan azını bırakmadı. Bunun yirmi poundu (evinin bulunduğu) Batı Caddesi'nin onarımına gidecekti ve diğer yirmi ise "Coxhall ve Blackwater arasında çok ihtiyacı olan kötü (fowle) yollar" içindi. Şüphesiz, manastıra giderken bu yolun rezilliğini çekmişti. Bunun da ötesinde, Clare ve Ovington arasındaki "kötü (fowle) yol" için yirmi pound ve bir başka yirmi pound da Ovington ve Beauchamp St. Pauls arasındaki şose için bıraktı.

BELONGS TO KAKTUS TEAM

Hayatının sonlarına yaklaştıkça kuşkusuz uzaklara daha az gitti. Günleri huzurla geçerdi; işi büyümüştü, kendisine sevgi ve saygı gösterilirdi. Güzelliğini parça parça inşa ettiği sevgili eviyle gurur duyardı. Gecenin serinliğinde, bahçe odasının dışında durmuş, arazinin diğer tarafındaki dalyanlarında balık avlayan büyük manastırın rahiplerini görmüş veya gözlerini muazzam aşar ambarının[40] yosunlu çatısını teğet geçen güneşin son şualarına ve mısır demetlerini taşıyan, yol boyunca sıralanmış yarıcılara çevirmiş olmalıydı. Ve belki, John Mann ve Thomas Spooner'ı, kendi yarıcılarını düşündü; iyi ve istikrarlı dostlardı. Öldüğünde onlara bir elbise ya da bir pound bırakmak iyi olurdu. Yine sıklıkla, son veya son iki yılında, karısıyla güvercinlikli bahçesine oturmuş, beyaz güvercinlerin elma ağaçlarının etrafında dönüşünü izlemiş ve karısının çiçek bahçesine tebessüm etmiş olmalıdır. Kış gecelerinde ise bazen kürklü pelerinini alıp Dragon Hanı'nda dolanırdı, oranın sahibi Edward Aylward onu başıyla selamlardı. Sonra oraya oturur; şehrin en saygın kumaşçısına yakışan bir tavırla, çok sakin ve temkinli, bir maşrapa beyaz şarabı komşularıyla içerdi ve muhabbete nezaketle devam ederdi. Fakat bazen kaşlarını çatardı. Piskoposun ve başrahibin bütün yasaklamalarına rağmen bir içecek için kiliseden sessizce sıvışmış kaçak bir rahip görürse başını sallar ve belki dinin o eski güzel günlerdeki gibi olmadığından şikâyet ederdi. Fakat vasiyetnamesinin gösterdiği üzere, bu düşüncede çok da ileri gitmezdi. Ve ölümünden yirmi yıl sonra piskoposların ve başrahiplerin tarumar olacağını, Kral'ın hizmetkârlarının Coggeshall Manastırı'nın kurşun çatısını söküp satışa çıkaracağını asla hayal edemezdi. Asla hayal edemezdi ki manastır kilisesi sıcak havalarda bir tarlanın üzerine vuran bir gölgeden ibaret kalmış ve manastırın müştemilatı mavi Essex saman arabalarına adice yağmurdan korunaklık eden bir mesirelik harabesi hâline gelmişken onun tatlı ve latif evi oymalı tavanı ve tacir armasıyla dört yüzyıl sonra hâlâ orada duracak.

Böylece Thomas Paycocke'un sona eren günleri taşraların en ziyade İngiliz karakteri taşıyanının güzelliği ve huzuru ile geçti;

40 Tithebarn: Aşar ambarı olarak çevirebileceğimiz bu kelime, kilise bölgesinde kilise için toplanan yüzde onluk tarım ürününün depolandığı yerdi (ç.n.).

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

oraların yokuşlu tepeleri, karaağaçları ve Constable'ın[41] resmetmeye bayıldığı muazzam bulutlu semaları, "besili, bereketli ve çok verimli şeyler" arasında.[42] Derken bir Eylül günü Coggeshall sokaklarına kasvet çöktüğünde, çıkrıklar kulübelerinde sessizliğe büründüğünde, eğiriciler ve dokumacılar Batı Caddesi'ndeki o güzel evin önünde kaygılı kafileler hâlinde beklemeye koyuldular. Çünkü yukarıda, zifaf odasında, asil tavanının altında, büyük kumaşçı ölüm döşeğinde yatarken karısı da yatağının yanı başında çocuğunu hiçbir zaman göremeyeceğini bildiği kocası için gözyaşı döküyordu.

Birkaç gün sonra kulübeler yine boştu ve gözyaşı döken bir insan kalabalığı Thomas Paycocke'u son yolculuğuna uğurlamak için takip ediyordu. İtibarına yaraşır bir defin töreniydi: Gelenler ağırlandı. Üstelik yalnızca defin günü değil fakat sonraki yedinci günde ve bir ay sonra yine. Thomas Paycocke vasilere cenaze merasimleri hakkında ayrıntılı emirler verirken devrinin geleneklerini takip ettiği için en iyi anlatımı vasiyetnamesindedir: "Vasilerimin defin günümde, bundan sonraki yedinci ve otuzuncu günde ihsanda bulunmalarını istiyorum: Defnimde rahipler dirge,[43] lawdis ve commendacon ile trental okusun ve onların mümkün olduğunca çoğu o gün trentale hizmet için hazır bulunsun. Yedinci güne kadar eksik olmasın. Otuzunda da diğer trental için vasilerimin hepsi hazır olsun; daha önce yapıldığı gibi dirge, lawdis ve commendacon tutsunlar. Üç yüce ayin müzikli olsun; biri kutsal ruh (*the holy gost*), diğeri bizim lady (*owre lady*), bir diğeri Ağıt (*Requiem*), definde, yedinci günde ve otuzuncu günde. Buna riayet eden rahiplere her seferinde 3 peni ve çocuklara her seferinde 2 peni. Definde 12, yedinci günde 6 ve otuzuncu günde 7 meşale olsun. Rochettes'de 24 veya 12 küçük çocuk ellerinde mumlarla, yapabildiğiniz kadarını benim vaftiz çocuğum yapın ve onlara 6 şiling ve 8 peni verin; her bir diğer

41 John Constable (1776-1837): Tabiatçı gelenekten gelen bir İngiliz manzara ressamı. Suffolk'ta doğdu. Evinin çevresinde bulunan Dedham Vale'in manzara resimleriyle meşhurdur. Kendi memleketini en iyi resmetmesi gerektiğini düşünür ve resmetmeyi hissetmenin bir başka ifadesi olarak görürdü (ç.n.).

42 Norden, *Description of Essex*, (1594), (Camden Soc.), s. 7.

43 Cenazelerde çalınan bir müzik (ç.n.).

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

çocuğa 4 peni; her gün mum tutan her bir adama 2 peni; bunlardan herhangi birini üç gün tutan kadın ve çocuğa 1 peni; ayrıca her bir vaftiz çocuğa 6 şiling 8 peni verin…"

Burada mazbut Thomas Betson'ın emirlerinden çok farklı olan bir şeyler var; Betson demişti ki: "Defnimin masrafları müsrifçe değil temkinlice, hesaplıca ve el sıkılığıyla yapılsın; Yüce Tanrı'nın ibadet ve övgüsüne muvafık olan bu olabilir." Saygıdeğer eski kumaşçı, Thomas Paycocke kendi duasına ve ibadetine aldırışsız da değildi ve onun defin törenine günümüz parasıyla 500 poundun üzerinde masraf etti, onun yeni dua okuma masrafı da cabası. İyi ki de onun gözlerini hayata kapaması İngiltere'deki bütün paralı duaları (*the chantries*) fesh eden reformun gelişinden önceydi. Diğerleriyle birlikte altı fakire sadaka olan St. Katherine'in koridorundaki Paycocke duası da bitti. Thomas Paycocke o eski güzel günlere aitti; ölümünden sadece çeyrek yüzyıl sonra Essex değişmeye başlamıştı. Keşişler artık çatısız olan manastırlardan atıldı; sedalı Latin dili artık kiliselerde yankılanmayacaktı. Ne de rahipler orada Thomas'ın, onun karısının, onun ebeveyninin ve kayınpederinin ruhları için dua edecekti. Kumaş sanayii bile değişiyordu ve bölge "maharetli yabancılar"ın getirdiği daha iyi kumaşların gelişiyle gelişip daha da zenginleşiyordu. Buna "yeni kumaşçılık" deniyordu ve bu kumaşlar "Bays and Says"[44] diye biliniyordu. Bir vecizede de söylendiği gibi:

Şerbetçiotu, reform, bays ve bira
Geldi İngiltere'ye hepsi aynı yılda

Ve Cooggeshall'un kaderine "Coxall's Whites" denen yeni bir kumaş sebebiyle daha da meşhur olması yazılıydı. Bu kumaşı Thomas Paycocke'un yeğenleri o mezardayken yapmışlardı.[45] Her şeye

44 Bays: Aslı Baize. Elde eğirilen iplikten mamul hafif yün kumaş. İngiltere'ye on altıncı yüzyılda Fransız ve Hollanda muhacirleri tarafından tanıtıldı (ç.n.).
Says: Elde eğirilen iplikten mamul hafif ama bayse göre daha ağır yün kumaş. Önlük, nevresim ve perdeler için kullanılırdı. Genellikle yeşil olurdu (ç.n.).

45 1577'de yazan Leake'e göre "1528 civarında ilk öreke ile eğirme ve Coxall

BELONGS TO KAKTUS TEAM

rağmen bir şey değişmedi; West Caddesi'nde, papaz evinin karşısında, yaşadıkları ile mutlu onun güzel evi hâlâ oradadır. Orada durur ve bir zamanlar çatısının altında ikamet eden Thomas Paycocke'u düşünerek bugüne bakar. İşte orada *Sirak Kitabı*'nın[46] meşhur kelimeleri akla gelmez mi?

Haydi şimdi şanlı adamları ve varlık sebebimiz olan atalarımızı yüceltelim.
Tanrı ezelden beri muazzam gücüyle ve onların eliyle yüce şanını işledi. Yurtlarında barışla yaşayan zengin adamlar maharetle bezendi:
Onların hepsi nesillerinin müşerrefleri, devirlerinin muazzezleriydi.

---

kumaşı imalatı başladı. Bu Coxal kumaşları ilk olarak Bonvise denen bir İtalyan tarafından öğrenildi." *V.C.H. Essex*, II, s. 382.

46 *Sirak Kitabı*: Latince adı *Ecclesiasticus*'tur. Yeşu ben Sirak'ın bilgeliği olarak da bilinir. MÖ II. yüzyılın başlarında Kudüslü Yahudi kâtip Yeşu ben Sirak tarafından yazılmıştır. Ahlak öğretilerini konu edinir. Aslı korunamamıştır. Yazarın torunu tarafından Yunancaya çevrilmiştir ve günümüze gelen metin budur. Kutsal-kitap.net'ten alınan giriş kısmı çevirisi şöyledir:
1-Bütün bilgelik Tanrı'dandır, sonsuza dek O'nundur.
2- Denizin kumunu, yağmur damlalarını, ölümsüzlük günlerini kim saptayabilir?
3- Gökyüzünün yüksekliğini, yeryüzünün genişliğini, denizin dibini kim inceleyebilir?
4- Başlangıçta bilgelik yaratıldı, anlama yeteneği olan us sonsuza dek vardır.
5- (Bilgeliğin kaynağı en yükseklerdeki Tanrı'nın sözleridir, yolları sonsuz buyruklardır.)
6- Bilgeliğin kökü kimin için açıklandı? Bilgeliğin becerikli özel biçimini kim bilebilir?
7- (Bilgelik kime açıklandı? Onun anlayışını kim anlayabildi?)
8- Bilgelik yalnız O'nundur, O gerçekten olağanüstüdür, tahtına oturmuştur,
9- O Rab'tir. Bilgeliği O yaratmış, onu gözetmiş, ona bir değer vermiştir; tüm yapıtlarına bilgeliği katmıştır.
10- Bilgelik O'nun tüm insanlığa armağanıdır, O'nu sevenlere bilgeliği bırakmıştır (ç.n.).

BELONGS TO KAKTUS TEAM

Ham Malzeme

1. Bu bölümün ham malzemesi 1924 yılında the Right Hon tarafından topluma tanıtılan Paycocke'un evini içerir. West Street, Coggeshall, Essex'de bulunan Noel Buxton, M.P. Coggeshall'daki St. Peter Ad Vincula mahalle kilisesinin kuzey koridorunda bulunan Paycocke'lar pirinç levhaları; John Paycocke'un (ö. 1505), Thomas Paycocke'un (ö. 1518) ve diğer Thomas Paycocke'un (ö. 1580) şimdi Somerset House'da muhafaza edilen vasiyetnameleri bunlardan ilki Thomas Mr. Beamont'un aşağıda atıf yapılmış makalesinde yayımlanmıştı. Diğer ikisini de ben Paycocke'ların tarihi ve evleri ile ilgili olan *The Paycockes of Coggeshall* (1920) kitabımda ayrıntılıca inceledim. Bakınız: G.F. Beaumont, *Paycocke's House, Coggeshall, with some Notes on the Families of Paycocke and Buxton* (reprinted from Trans. Essex Archaeol. Soc., IX, pt. V) ve aynı yazarın *History of Coggeshall*, (1890). Ev ile alakalı güzelce görselleştirilmiş bir makale için bakınız: *Country Life*, (June 30, 1923), vol. LIII, pp. 920-6.
2. Efsaneleşen kumaşçılardan biri için bakınız: *The Pleasant History of John Winchcomb, in his younger days called Jack of Newbery, the famous and worthy Clothier of England and Thomas of Reading, or the Six Worthy Yeomen of the West, in The Works of Thomas Deloney*, ed. F.O. Mann, (1912), nos. II, V.
3. Genel itibarıyla kumaş sanayii için bakınız: G. Morris and L. Wood, *The Golden Fleece*, (1922); E. Lipson, *The Woollen Industry*, (1921) ve W.J. Ashley, *Introd. to English Economic History*, (1909 edit.). Doğu Anglia yünlü sanayii için özellikle bakınız: Suffolk ve Essex'in *Victoria County Histories*. Bir başka büyüleyici kumaşçı ailesi anlatımı için bakınız: B. McClenaghan, *The Springs of Lavenham*, (Harrison, Ipswich, 1924).



BELONGS TO KAKTUS TEAM

İNDEKS

A
abanoz 83, 90
abgla 148
abgly 148
Acton 56
Adrianople 44
Afganistan 91
Afrika 38, 52
Akdeniz 52, 80, 81, 82, 83, 84, 90
All Hallows Barking 175, 203
Almanlar 11, 83
Almanya 13, 17, 50, 80
alphard 148
Alpler 80
Altın Orda 91, 93
Andaman 110, 111
Andrews florini 201
Anglo-Sakson 7, 21, 64, 66, 78
Ann Cotton 222
Ann Hathaway 212
Antakya 80
Antoninler 37
Antwerp 172, 198, 199
Apollinaris 12, 13, 14, 41, 44
Apulya 83
Ariel 84
Arnavutluk 83
Arnoul 167
Arras 200
asyi pater noster 148
Atilla 45, 91
Atlantik 37
Attitus Tiro Delphinus 43
Augustus 39, 40
Augustuslar 37
Aurel Stein 110, 111
Ausonius 12, 13, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 49, 50, 51, 53
Auvergne 13, 46, 47, 48
Ayas 95, 96
Ayasofya 82
Aylesfor Köprüsü 195
Azize Katryne 224
Azize Margaret 225
Azize Mary 66
Aziz Louis 92

B
Babil Kulesi 82
Bağdat 84, 96, 115
Balms 199
Baltık Denizi 65
Bammys 199
Barbarlar 38, 45
Bardi Ticaret Evi 113
Bath'lı Kadın 129, 132, 140, 153, 168, 206
Bavyeralılar 83

BELONGS TO KAKTUS TEAM

Bayan Agnes 167, 168
Bayan Beeton 148, 150, 161
Bayard 190
Becerillo 72
Bedehşan 84, 96
Belh 96
Berry 164
Betson 5, 9, 15, 16, 17, 28, 32, 36, 177, 178, 180, 181, 182, 183, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 212, 214, 228
Bizans 83
Bocking 208
Bodo 5, 19, 20, 21, 28, 29, 32, 33, 35, 55, 60, 61, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 70, 71, 72, 74, 75, 76, 77
Bordeaux 42, 49
Bordo 16, 42, 43, 195
Bourbon 164
Brabant 199, 201
Bradwell 193, 224
Braintree 208
Brenner Geçidi 80
Brennus 45
Britanny 200
Bruges 80, 172, 198, 199
Bucephalus 96
Burgundy 164, 201, 204
Bury 52, 211
Busshe 189
Butgundianlar 46
Büyük İskender 96, 104
Byzantium 82

C-Ç

Caerleon 52
Calais 8, 16, 17, 172, 173, 176, 177, 178, 186, 191, 192, 195, 196, 197, 198, 200, 202, 203
Canale 79, 81, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 91, 93
Canterbury Hikâyeleri 14, 29, 118, 135, 136, 141, 146, 163, 190, 195, 202
Capernicus 53
Carlyle 55, 56
Cebelitarık Boğazı 80
Cely 177, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 203, 204
Cely evrakı 177
Celyler 188
Ceneviz 83
Cenova 83, 106, 107, 108, 109, 115, 198
Ceyhun Nehri 94
Chao Meng-Fu 8, 102, 103
Charles 17, 18, 19, 65, 71, 72, 73, 74, 201, 223
Charles's Iron March to Pavia 71
Château-Ausone 42
Chaucer 8, 14, 29, 33, 64, 84, 118, 119, 120, 122, 126, 129, 130, 131, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 146, 147, 148, 152, 163, 169, 190, 194, 195, 201, 206
Chesne'li Jean 164
Chilperic 38, 50
Chiltens 177
Chippendale 209
Chipping Campden 175
Cipangu 114
Cirencester 175, 210
Citeaux 128
Clare 207, 221, 224, 225
Clermont 13, 44, 47
Clovis 48
Cochin China 99
Coggeshall 5, 9, 207, 208, 213, 214, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 230
Colchester 193, 208, 223, 224
Colchester'li Crutched Friars 223

BELONGS TO KAKTUS TEAM

Colne 179
Cologne 201
Compline 124
consrater 224
Cotswolds 175, 177, 188, 189, 190, 191, 198, 200, 202
Coxhall Kilisesi 224
Curzola 107
Çanakkale 80
Çin 4, 15, 17, 27, 79, 83, 84, 88, 89, 90, 91, 92, 94, 97, 100, 101, 103, 104, 106, 107, 108, 109, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 164, 209

D

Dalmaçya 81, 83, 87
Dame Agnes 157, 159, 160
Danimarkalılar 72
Dan John 125
Dante 53
Daryus 104
Dedham 208, 227
Deloney 205, 214, 216, 217, 220, 221, 223, 230
De Qincey 63
De Villis 62, 78
Dindar Louis 70
Doğu Anglia 36, 230
Doğu Thule 111
Doomesday Book 56
Dover 173, 196
Dragon Hanı 226
Dyer 205
Dynamius 43

E

East Anglikan 213
Ebu Lubabe 72
Edirne 44, 82
Edward, II. 119
Edward, III. 56, 120, 210
Efendi John 148, 157, 158, 159, 164, 166, 167
Ege 82, 86
Eglantine 5, 13, 14, 29, 35, 117, 118, 120, 122, 123, 124, 125, 126, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 137, 139, 140, 141
Einhard 65, 70, 71, 78
Elizabeth 123, 165, 171, 177, 179, 181, 182, 183, 185, 186, 187, 202, 209
Ellsworth Huntington 110, 111
Elmes 189
Enrico Dandolo 82
Ermenistan 83, 86, 91, 96
Ermentrude 60, 61, 62, 63, 66, 68, 72, 75, 76
Ermoin 61
Essex 5, 193, 205, 207, 208, 216, 224, 226, 227, 228, 229, 230
Euric 47, 48
Exeter 120, 127
Experius 43

F

fernyeres 181
fisc 57
Flandra 80, 173, 174, 192, 195, 198, 199, 202
Forest of Dean 211
Fortunatus 13, 41, 49, 50, 53
Frambert 61
Francis Balducci Pegolotti 113
Franklar 49, 62, 65
Frankların Tarihi 50
Fransa 7, 8, 12, 14, 15, 16, 18, 19, 20, 21, 42, 50, 77, 80, 92, 158, 172, 173, 200, 201, 204, 209, 217
Fransızlar 83, 149
Fransisken 92, 96, 112
Fredegond 50
Friar Bacon 205

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

Friars 223, 224
Frizya 77
Fuller 205, 207, 208, 217

G
Galya 20, 38, 41, 44, 45, 46, 47, 49, 50, 51, 53
Gerbet 60
Germenler 40, 41, 44
Germenya 38, 49
Ghent 173, 206
Girit 82, 83
Gobi Çölü 97
Goddard Oxbridge 192
Goodday 213, 214, 221
Gotlar 44, 45, 48
Gower 175, 176
Grace de Saleby 179
Gratian 44
Gregory 7, 13, 14, 41, 49, 50, 53, 95
Griselda 147, 152, 153, 154, 168, 169
Guinevere 109

H
Haberdeshers 203
Hacılar Yolu 192
Haçlı Seferleri 82
Hainault'lu Philippa 120
Halifax 223
Halstead 208
Hampshire Downs 192
Hanbalık 100, 102, 104, 105, 111
hane reisi 36, 143, 144, 146
Hangchow 79, 88, 90, 100, 104, 112, 113
Hannibal 45
Harry Lawson 193
Harry Wylkyns 193
Harun Reşit 72
Hatip Minervius 43
Hazar Denizi 80
Helen Waddell 42
Henry, VIII. 14, 17, 138, 171, 201, 217
Henry Briggs 225
Henry Yule 92, 111, 116
Herkül 74, 86
Hettinus groatı 201
Hildegard 60, 61
Hindî Çin 83, 90, 91
Hindistan 17, 83, 86, 88, 90, 96, 97, 99, 104, 106, 111, 112, 207
Hindistan Okyanusu 96
Hint Adaları 90
Hiwen Thsang 111
Holme 191
Honorius 41
Horace Walpole 209
Horasan 96
Hotan 97, 111
Hull 193, 194
Hull'lu Michael
Humphrey Starkey 186
Humphrey Stonor 214
Hunlar 45

İ
İason 194
İhtiyar Bertrand 159
İmparator Valentinian 44
İngiltere 14, 16, 17, 20, 55, 56, 80, 114, 120, 122, 133, 158, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 179, 182, 188, 191, 192, 195, 200, 201, 204, 205, 207, 209, 210, 213, 216, 217, 220, 228
İran 37, 80, 84, 89, 91, 93, 94, 96, 103, 104, 105, 111, 112, 114
İsa 85, 87, 101, 133, 156, 180, 182, 183, 186, 187, 196
İskenderun Körfezi 95
İskoçlar 196, 217
İspanya 12, 16, 17, 43, 44, 52, 77, 114, 173, 195
İstanbul 80, 82
İtalya 12, 16, 20, 41, 48, 49, 50, 51, 79, 82, 83, 110, 112, 152

BELONGS TO KAKTUS TEAM

J
James Ballard 179
James Elroy Flecker 107, 171
Jane Austen 12, 44
Jane Riche 186
Japonya 111, 114
Java 91, 111
Jhon Destermer 190
Jocundus 43
John Barton 191
John Company 209
John Danyell 194
John Fortey 175
John Lokyngton 193
John Mann 226
John Morignolli 112
John Paston 177
John Quentin 152
John Rigmarden 179
John Underbay 190
John Wood 97
Jorge Caly 189
Julian 38, 44, 163
Julius Nepos 47

K
Kafkaslar 91
Kandiya 83
Karadeniz 80, 82, 93, 113
Karakurum 92, 99, 115
Kara Ölüm 158
Kaşgar 97, 115
Kateryn 178
Katherine Riche 178, 180, 183, 192
Kefe 82
Kent 192
Kıbrıs 82, 83, 107
Kıpçaklar 93, 105
Kinsai 79, 88, 89, 90, 91, 100, 102
Koelbigk 69
Kolhis 194
Konstantinapol 80, 82, 88
Kore 91
Köln 69
Kötülüğün Babası Titivillus 127
Kral Arthur 70, 71, 108
Kral Chilperic 38
Kral Guntram 50
Kraliçe Philippa 120
Kuan Hanım 102, 103
Kubilay Han 7, 8, 15, 94, 98, 100, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110
Kudüs 82, 95, 115
Kutsal Bakire 124
Kutsal Dağ 111
Kuzey Denizi 37, 77, 80
Küçük Asya 91

L
Lagny Başrahibi 164
Laiazzo 96
Lancaster'li Thomas 119
Lancelot 108, 109
Langland 64, 225
Lauds 124
Lavenham 213, 230
Lechlade 175
Le Menagier de Paris 170
Leontius 49
Lewe 201
Limburg groatı 201
Lincoln 122, 135, 138, 141, 142, 211
Lincoln Piskoposu 135
Lob Nehri 97
Lombardiyalılar 83
Lombardlar 191
Londra 137, 173, 174, 175, 177, 178, 181, 186, 188, 190, 191, 192, 193, 195, 196, 197, 201, 202, 203, 208, 220, 223
Long Melford 213
Lordlar Kamarası 171, 172
Lorenzo Tiepolo 86, 87

KAKTUSUN

BELONGS TO KAKTUS TEAM

Louens'li Renault 147
Lucolongo'lu Peter 112
Lucretius 149
Lynn 92, 210, 213
Lyons 46

M
Macarlar 83
Madagaskar 84, 112
Madame Eglantine 5, 13, 14, 35, 120, 122, 131, 139, 140, 141
Maffeo 93, 99, 103
Maidstone 193, 195
Major 59
Malabar 84, 90, 99
Mançurya 91
manse 20, 57, 58
Marco 5, 7, 8, 14, 15, 21, 28, 32, 35, 36, 79, 82, 83, 86, 87, 88, 89, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116
Marco Milione 106
Marco Polo 5, 7, 8, 14, 15, 21, 28, 32, 35, 36, 88, 89, 91, 92, 93, 94, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116
Marcus Aurelius 38, 39, 40
Margaret Cely 195
Margery Brews 178
Mark Lane 192
Markshall 224
Marmara 82
Marseilles'li Salvian 45
Martinmas 193
Martino da Canale 79, 84
Mary Grace 193
Masumlar Günü 133
Matelick 35
matin 167
Medway 192, 195
Meg 190
Melaria Savaşı 108
Melibue ve Prudence 147
Mengü Han 91
Merchants of the Staple 36, 172, 174, 176, 199, 203
Merovenj 50
Meryem 18, 66, 124, 141, 201
Mesih 66, 85, 95, 156, 182
Middleburg 195
Midwinter 189, 190
Milan groatı 201
Millhall 193
Milton 97, 193
Missi Dominici 74
missus 74
Moğolistan 91, 97, 99
Monfort'lu Simon 119
Moselle 12, 42, 44, 49
Moselle Nehri 42, 44
Moss 41
Mrs. Beeton 148, 150, 161

N
naboblar 209
Napolyon Savaşları 12, 44
Newbury 205, 215, 216, 217
Newbury'li Jack 205
Newhithe 177, 193, 194
Newhithe'li Thomas 177, 194
Newrak 190
Newton 53, 114
Nicobar 111
Nimueguen groatı 201
Nobilis Marchus Polo Millioni 109
Noel 69, 133, 134, 193, 223, 230
Norfolk 176
Norman 20, 52, 56, 66, 209
Normandiya 200
Normandy'li Robert 35
Northampton'lı William Lyndys 193

BELONGS TO KAKTÜS TEAM

Northleach 175, 188, 189, 190, 210
Northleach'lı William 190
Norton 175
nouveau riche 213

O
Odysseia 84
Oliver Goldsmith 209
Orleans 74, 164
Orosius 45
Orta Asya 37, 80, 91, 92, 93, 94, 96, 105, 110, 111, 113, 114, 207
Orwel 195
Our Lady Church 203
Ovington 224, 225

P
Papa 7, 82, 92, 94, 95, 98, 138
Paris 7, 8, 11, 14, 18, 19, 20, 29, 33, 56, 60, 64, 69, 71, 74, 75, 78, 109, 114, 116, 117, 143, 147, 152, 158, 164, 165, 170
paternoster 148, 164
Pattiswick 224
Pekin 91, 100, 104, 112, 113
Pembroke Kontu William 146
Peter Bale 191
Phelippus 201
Pierre au Lait 164
Piers Plowman 129, 225
Place de Greve 164
Plaques 201
Pleasant History of Jack of Newbwry 216, 230
Plumptonlar 177
Poitiers 41
Polonya 91
Polybus 40
Pordenone'li Odoric 79, 89, 112, 116
Porsenna 45
Porte de Paris 164
Poslingford 224
Prester John 92
Prime 124
Provence 77

R
Rachel 146
Ragenold 61
Rahibe Kuralı 124
Rainham 193, 194
Rainman 193, 194
Reading'li Thomas 205
Rebecca 146
Ren Nehri 44
Rialto 81, 84, 98, 107
Ricimer 45
Rider 201
Rimini'li Francesca 109
Robert Braunch 210
Robert Tate 186
Robin Hood 205
Rochettes 223, 227
Rodos 82
Roma 12, 13, 14, 17, 37, 38, 39, 40, 41, 43, 44, 45, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 65, 80, 82, 88, 132, 133, 158, 208, 223, 224
Roman de la Rose 7, 147
Romanya 51, 83
Rouen 18, 77
Rousseau 40
Rusticiano 106, 108, 109
Rusya 82, 91, 105

S-Ş
Saffron Walden 213
Sahra 37
Saksonya 77
Sanayi Devrimi 171, 207
Sandwich 196
Sarah 146
Sarı Nehir 91
Sedolius 38

BELONGS TO KAKTUS TEAM

Selanik 82
Setillers 201
Seylan 84, 104, 111
Shakespeare 19, 53, 84, 212
Shalford 208
Sherman 205, 214
Shrove Perşembe 196
Sicilya 83
Sidonius 12, 13, 14, 41, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 53
Sir Roger Blakey 179
Sir William 9, 177, 181, 182, 184, 186, 188, 198
Slav 81
Snettisham 213
Somerset House 202, 208, 211, 230
Staple Chapel 203
St. Augustine 46, 67
St. Bamis 199
St. Benedict 127, 142
St. Denys 75, 76
St. Emilion 42
Stepney 185, 187
St. Gall 65, 71, 74
St. Germain 56, 57, 60, 61, 62, 64, 65, 78
St. Gothard 80
Stisted'li Nicholas Goodday 214
St. Marco Bazilikası 82
St. Marco Meydanı 86
Stockfishmongers 203
Stoke Nayland 224
St. Olave 176
Stonor'lar 177, 181, 182, 186, 187, 188, 188, 189, 192, 198, 202, 203, 214
Stonor Mektupları 177, 188
St. Peter Ad Vincula 211, 230
Stratford-atte-Bowe Okulu 123
St. Remy 199
Suchow 90, 101
Sudak 93
Sumatra 104, 111
Sung ksueeh Tao jen 102
Sungui 90
Sur 80, 82
Suriye 80, 82, 83, 86, 107
Surrey 192, 217
Sven Hedin 110, 111
Symmachus 42, 44
Szechuen 99
şahincilik 149, 168
Şansi 99, 102
Şarlman 19, 38, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 68, 69, 70, 71, 74, 76, 77, 78, 81
Şensi 99

T

Tacitus 40
Tana 113
Tangut 97, 99, 103
Tapınak Şövalyeleri 96
Tatar 92, 94, 115
Tataristan 93, 108
Tatarlar 91, 92, 93
Tebaldo 95
Tebriz 105
Testamenta Eboracensia 123, 189, 211
Thames Vadisi 210
Thaxted 213
The Citizen of the World 209
the Corte Milione 107
The Fellowship of the Staple 188
The Myroure of Oure Ladye 128
Theodulf 74, 75
The Pilgrims' Way 192
The Staple 173, 196, 197, 198, 204
The Tabernacle of the Trenyte 224
Thomas Betson 5, 9, 15, 16, 28, 32, 36, 177, 178, 180, 183, 187, 188, 189, 192, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 212, 214, 228

BELONGS TO KAKTUS TEAM

Thomas Deloney 205, 217, 223, 230
Thomas Graunger 193, 197
Thomas Henham 192, 196, 203
Thomas Howlake 192, 198
Thomas Paycocke 5, 9, 17, 28, 32, 36, 207, 208, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 218, 220, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230
Thomas Perpoint 215
Thomas Spooner 226
Tibet 84, 90, 91, 99, 103, 106, 109, 111
Tierce 124
Titian 84, 86
Titivillus 127, 128, 129
Toprak Ağası 163
Toskanalılar 83
Tours'lu Gregory 13, 41, 49, 50, 53
Trablus 82
Trabzon 80, 82, 83, 105, 115
Trinity Sunday 183
Tully 43
Tuna 91, 115
Türkistan 91
Türkmenya 96

V
Vandal 52
Venedik 7, 14, 15, 35, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 93, 95, 103, 105, 106, 107, 108, 109, 112, 115, 116, 198
Vespers 124
Vestfalya 201
Victorius 43
Villaris 60, 62
Villicus 59
Virgil 43
Vizigotlar 12, 47

W
Walberswick 193
Walker 205
Weaver 205, 211
Webb 205
Webber 205
Welther Fyldes 193
Wido 60, 61, 64, 65, 67, 72
Will Breten 190
William, I. 56
William Stonor 9, 177, 178, 183, 184, 185, 188
William Welbech 203
Wiltshire 192
Winchester 131, 142
Windsor 181
Worcestershire 69
Wyllykyn 191

Y
Yarkent 97
Yezd 84
Yorkshire 177, 188, 189, 207
Yorks Walde 189
Ypres 173, 206
Yunanistan 83, 87
Yuvarlak Masa Hikâyeleri 108

Z
Zaiton 90, 104, 112, 113
Zanzibar 112
Zealand 195

sweet witch